

AZAP YOLLARI

İKİ KIZ KARDEŞ

ROMAN

ÇEVİREN: A. RIZA YALT

BİRİNCİ CİLT

ALEKSEY TOLSTOY

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Eserin Rusça orijinal adı
Hojdeniye po mukam (Azap Yolları)
'Sestri (İki Kız Kardeş)'

Birinci Basım
1969, Ararat Yayınevi

Aleksey Tolstoy

*

AZAP YOLLARI

*

İKİ KIZ KARDEŞ

*

Birinci Cilt

Roman

Çeviren
A. Rıza Yalt

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 232

AZAP YOLLARI - I

İki Kız Kardeş

Aleksey Tolstoy

Çeviren
A. Rıza Yalt

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Ikinci Basım: Eylül 2003

ISBN 975-6525-51-7
ISBN 975-6525-41-X (TK)

Baskı
Ayhan Matbaası

AZAP YOLLARI

*

İKİ KIZ KARDEŞ

*

Birinci Cilt

I

Sokaklarını ıhlamur ağaçlarının gölgelediği bir taşra kasabasından Petersburg'a inen bir kişi, bütün dikkatiyle etrafına bakınır, manevi bir coşkunlukla karışık umutsuzluk duygusuna kaptırırdı kendini.

Birbirine dik, sisli caddelerde, pencereleri karanlık, giriş kapılarında kapıcıların uyukladığı büyük binaların önünde dolaşır. Uzun uzun, Neva ırmağının bol sulu donuk yüzeyini, köprülerin mavimtırak renk verdiği dolaylarını, gece olmadan yakılan sokak lambalarını, sarayların yüksek sütunlarını, Piyer ile Pol katedralinin göğe sipsivri yükselen kulesini, karanlık dalgalara dalan cılız kayıkları, taş rıhtımlara bağlanmış, ıslak odun yüklü mavnaları seyreder. Yanından geçenlerin solgun, tasalı yüzlerini, şehri kaplayan sisin buğuladığı gözlerini inceden inceye süzer; bütün bunları gördükten, içine iyice sindirdikten sonra, iyi düşünceli bir adamsa, başını kalkık yakasının içine daha çok sokar; kötü düşünceli bir adamsa, bu durgun güzelliği paramparça edip koparmak için şöyle olanca hızıyla vurmanın ne de güzel olacağını düşünür.

Daha I. Piyer zamanında, hâlâ kendi adını taşıyan köprünün yanında duran Trinite kilisesinin bekçisi, çan kulesinden inerken, alacakaranlıkta, pek zayıf bir kadın kılığında bir hayalet görmüştü. Hayaletin uzun uzun saçları vardı. Çok korkmuştu adamcağız. Sonra içkili bir lokantaya gitmiş: "Petersburg felâkete doğru gidiyor!" diye bağırmıştı. Bu da onun, tutuklanıp sorguya çekilmesine, merhametsizce kamçılanmasına malolmuştu.

Herhalde o zamandan sonra Petersburg'un cinli perili bir şehir olduğu düşüncesi yayılmıştı. Gün oluyor, görgü tanıkları, şeytanın, Vasilievski adasının bir sokağından araba ile geçtiğini görüyorlar; gün oluyor, bir gece yarısı, İmparatorun bronz heykeli, suların kabarması ve fırtınanın en civcivli zamanında, kaldırımlarda gezmek için granit kaidesinden sökülüyordu. Gün oluyor, bir

hortlak –ölmüş bir papaz örneğin– bir belediye üyesinin arabasının kapı penceresine yüzünü dayıyordu. Bunun gibi sayısız hikâye, şehirde ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Birkaç gün önce şair Aleksey Alekseyeviç Besanof, bir gece lüks bir araba ile adalara giden yol üzerindeki eğri köprüden geçerken, uçsuz bucaksız gökte, bulutlar arasından sıyrılan boşlukta bir yıldız görmüştü; gözyaşları arasında yıldızı seyrederken, arabayı çeken atın, sokak lambalarının fanuslarının, arkasında uyuyan Petersburg'un bir düşten, şarap, aşk ve can sıkıntısıyla buğulanmış beyninde doğan bir sayıklamadan başka bir şey olmadığını düşünmüştü.

İki yüz yıl bir düş gibi akıp gitmişti. Dünyanın bir ucunda, bataklıklarla fundalıkların arasında kurulmuş olan Petersburg, bugün sınırsız bir otorite ile şan-şeref hayal ediyordu. Böylesi kâbus görüntülerini, saraylardaki devrimler, imparatorların öldürülmesi, kanlı işkencelerle parlak başarılar izliyordu; zayıf karakterli kadınlar kendilerinde ilâhi bir kudret vehmediyor; henüz sıcak ve bozulmuş yataklarında halkın mukadderatı tayin ediliyordu. Elleri topraktan yanmış genç ve sağlam yapılı delikanlılar geliyor, iktidarı, hükümdarlık yatağını, bizansvari şatafatı paylaşmak için hükümdarlık merdivenlerini çekinmeden çıkıyorlardı.

Komşu ülkeler, bu kapris çılgınlıklarını ürkek gözlerle seyrediyorlardı. Rus halkı ürküntü ve hüzünle başkentin sayıklamalarını dinliyordu. Memleket kana bulanıyor, gene de Petersburg'un hayaletlerini doyuramıyordu.

Başkent çalkantılı, hararetsiz, bıkkın bir uyurgezerin yaşantısını sürdürüyordu. Fosforışıllı yaz geceleri, çılgın ve tadına doyulmaz oluyordu; kış geceleri ise uykusuz... oyun masaları, yeşil çuhalar üzerinde çınlayan altınlar, müzik, pencerelerin ardında dönen çiftler, olanca hızıyla giden troykalar, çigan müzikleri, gün doğarken yapılan düellolar, buz gibi esen rüzgârın ıslığında, kulakları yırtan bandonun eşliğinde, İmparatorun, korku salan, bizansvari bakışları altında yapılan askeri resmi geçitler...

İşte böyle yaşıyordu Petersburg.

Son on yıl içinde, büyük büyük iş kurumları, akıl almaz bir çabuklukla kurulmuştu. Söylendiğine göre, milyonlarla ifade edilen

servetler havadan çıkıveriyordu ortaya. Camla çimentodan yapılmış bankalar, müzikholler, kapalı paten salonları, şatafatlı gece kulüpleri kuruluyordu. Bu gece kulüplerinde müşteriler müzikten, hayalleri yansıtan aynalardan, yarı çıplak kadınlardan, gözleri kamaştıran ışıklardan, kafaları buğulandıran şampanyadan şaşkına dönüyorlardı. Alelacele kumarhaneler, umumhaneler, tiyatrolar, sinemalar, lunaparklar açılıyordu. Mühendislerle maliyeciler, Petersburg'un yakımında, o güne dek kimselerin oturmadığı bir ada üzerinde, akla durgunluk verecek, lüks bir başkent kurmak için tasarılar hazırlıyorlardı.

Bir intihar salgını şehri kırıp geçiriyordu. Yargı salonları isterik kadınlarla dolup taşıyordu. Hayal güçlerini tahrik edecek kanlı davaları doymazcasına izliyorlardı. Lüks de, kadın da kolayca ulaşılabilir şeylerdi. Ahlâksızlık her tarafa yayılıyordu. Salgın bir hastalık gibi saraya dek uzanmıştı.

Cahil bir mujik, çılgın bakışlar, az görülür bir erkeklik gücüyle saraya girdi, imparator tahtına kadar ulaştı ve alay ede ede Rusya'yı hor kullanmaya, maskaraya çevirmeye başladı.

Her büyük şehir gibi Petersburg da, yoğun, hareketli hayatını yaşıyordu. Merkezdeki bir güç, bu hararetli yaşantıyı yönetiyordu. Böyle olmakla birlikte, bu güç, şehir ruhu denebilecek olan duyguyla kaynaşmış değildi. Merkezdeki güç, düzeni, sükûnu ve uygun bir ahlâkı kurmayı amaç ediniyordu; şehir ruhu ise bu gücü yıkmayı amaç edinmişti. Yıkma eğilimi her yerde vardı. Meşhur Şaşka Sakelman'ın muazzam borsa oyunları, öldürücü zehrini içine sindirmişti. Çelik fabrikası işçisinin karamsar öfkesi ile "Kırmızı Çıngıraklar"ın sanatla düzenlenmiş mahzeninde sabahın saat dördünden sonra, bir masaya oturmuş rağbetteki kadın şairin zirva düşlerinde de aynı zehir vardı. Bu yıkılışla boğuşmak zorunda olanlar, kendileri de farkında olmadan, onu daha da arttırmak, daha da ağırlaştırmak için her şeyi yapıyorlardı.

Bu öyle bir dönemdi ki gerçek ve temiz duygular, temiz aşklar, adi ve modası geçmiş şeyler diye görülüyordu. Kimseler sevmiyordu, ama herkes hayatın zevkini çıkarma susuzluğu içindeydi. Böylesine zehirlenenler tuzlu ne varsa hepsini, bağırsaklarını parçalayan ne varsa hepsini doymak bilmeden içiyorlardı.

Genç kızlar bekaretlerini, evli kadınlarsa sadakatlerini silip atmışlardı kafalarından. Yıkıcı fikirlerin reklamcısı olmak, iyi beğeninin belirtisi gibi kabul ediliyordu. Sinir zayıflığı, ince bir ruh belirtisi olmuştu sanki. Bir mevsimde hiç yoktan ortaya çıkan moda yazarların öğütledikleri de bundan başka bir şey değildi. İnsanlar da yavan görünmek korkusuyla kendilerini safahat ve kötülüklere kaptırıyorlardı.

İşte 1914 yılındaki Petersburg böyle bir yaşantı içindeydi.

Uykusuz geçen gecelerle tükenmiş, sıkıntısını aşksız sevişme, para ile şarapta, nefsine düşkünlükte, can çekişmenin ezgisinde, tangonun nağmelerinde boğarak, korkunç ve mukadder günü beklercesine yaşıyordu. Olacakları önceden haber veren belirtiler eksik değildi: Yepyeni, hemencecik kavranması güç bir şeyler, aralık bulduğu her yerde ortaya çıkıveriyordu.

II

— ... Hiçbir şeyi hatırlamak istemiyoruz. Yeter artık(!) diyoruz. Dönün sırtınızı geçmişe! Ne bıraktım arkamda? Milo Venüsünü mü? N'olmuş yani? Yenir mi o? Yoksa çıplak kafada saç mı bitirir? Gerçekten bu taş yığınına muhtacım. Ya sanat, sanat n'olacak! Hâlâ böylesi formüllerle mi coşuyorsunuz? Çevrenize, önünüze, ayaklarınıza bakınız. Amerikan pabucu giymişsiniz! Yaşasın Amerikan pabuçları! Sanat dediğin işte şu: Kırmızı bir otomobil, kavuçuk tekerlekler, yirmi litre benzin ve saatte yüz kilometre sürat: Uzayı yutmak için beni yalnız bu isteklendiriyor. Sanat dediğin işte bu: Başında güneş gibi parlayan çok güzel bir silindir şapka bulunan şık bir delikanlıyı gösteren on altı metre boyundaki bir afiş. Bir terzidir bu, bir sanatkâr, günün dahisi! Ben hayatı yutmak istiyorum, sizse bana, sadece gücünü yitirmiş insanlara yarayacak olan bir damla şekerli su sunuyorsunuz...

Daracık salonun dip tarafından alkışlar ve kahkahalar yükseldi. Sıraların ardında üniversiteli gençler sıkış tepiş oturmuşlardı. Sergey Sergeyeviç Sapojkof adındaki konuşmacı, nemli dudakları ile gülümseyerek çıkık burnunun üzerine, durmadan zıplayan gözlüğünü oturttu, meşe kürsünün basamaklarını neşeli bir tavırla indi.

Beş kollu şamdanın aydınlattığı yandaki iki masada, "Felsefe Toplantıları" kurumunun üyeleri oturuyordu. Aralarında kurumun başkanı ilahiyat profesörü Antonovski, o günkü raportör tarihçi Veliaminof, filozof Borski ile kurnaz yazar Sokunin vardı.

"Felsefe Toplantıları" kurumu o kış, tanınmamış, ama çeneleri kuvvetli gençlerin hücumlarını desteklemek zorunda kalmıştı. Gençler tanınmış yazarlara, seçkin filozoflara kıyasıya saldırıyorlardı. Kullandıkları sözler öylesine cüretli, öylesine telkin doluydu ki, kurumun Fontanka rıhtımındaki binası, halka açık toplantıların yapıldığı Cumartesi günleri ağzına kadar doluyordu.

O gün de öyle olmuştu. Sapojkof, ardı arkası kesilmeyen alkışlar arasında kalabalığın arasında kaybolunca, kürsüye, kısa boylu, başı yamuk ve ustura ile traş edilmiş, çocuksu yüzlü, sarı benizli, elmacık kemikleri çıkık bir adam çıktı. Akundin'di bu. Toplantılara daha yeni gelmeye başlamıştı, ama bilhassa arka sıralardaki dinleyiciler arasında muazzam bir başarı sağlamıştı.

"Kim bu adam? Nereden gelmiş?" diye sorulduğunda, bilenler, ne anlama geldiği anlaşılmayan bir gülümsemeyle karşılık veriyorlardı.

Asıl adı Akundin değildi; yabancı bir diyardan gelmişti ve yerinde sözler ediyordu.

Akundin küçük sakalını sıvazlayarak, sessizleşen salona baktı; ince dudaklarında alaycı bir gülümseme ile konuşmasına başladı.

Koltukların üçüncü sırasında, orta yolun başında, bel ve göğüs kısmı dar, siyah bir elbise giymiş genç bir kız oturuyordu. Çenesini küçücük yumruğuna dayamıştı. Kulaklarının üzerine kaldırılmış kül rengini andırır ipek gibi sarı saçları, ensesinin üzerinde bir tarakla tutturulup topuz yapılmıştı. Ciddi bir ifadeyle, kıpırdamadan yeşil masada oturanları seyrediyordu. Bazen bakışları mumların alevine takılıyordu.

Akundin, meşe kürsüye vurup da: "Dünya ekonomisi kilisenin kubbesine demir yumruğunu ilk kez indirdi," diye bağırınca genç kız yavaşça irkilip içini çekti, kızarmış çenesinin altından yumruğunu çekip ağzına mayhoş bir şeker attı.

Akundin konuşmasına devam ediyordu:

— ... Ya sizler, Tanrı'nın yeryüzündeki bulanık hükümdarlığını hayal edip duruyorsunuz hâlâ. Ona gelince, bütün gayretine

rağmen uykusuna devam ediyor. Ya; ne de olsa uyanacak ve Ballaam'ın eşeği gibi konuşacağını umut ediyorsunuz. Evet, uyanacak uyanmasına, ama onu uykusundan uyandıran ne şairlerinizin tatlı sözleri, ne de buhurdanlık dumanları olacak. Sadece fabrika düdükleri uyandıracak halkı derin uyuşukluğundan. Ya da; balta girmemiş ormanlarınıza bataklıklarınıza güveniyorsunuz herhalde. Orada da yarım yüzyıl uyunabilir, inanın. Ama buna ilerinin mutlu çağı adını vermeyin. Bu gelen değil, gidendir. Burada, Petersburg'da, bu muhteşem salonda Rus mujiği yaratıldı. Onun adına yüzlerce kitap, opera yazıldı. Bu küçük oyunun oluk gibi akacak kanla sonuçlanmasından korkarım...

Sözün burasında başkan konuşmacıyı susturdu. Arkundin'in dudaklarında solgun bir gülümseme belirdi. Ceketinin cebinden büyük bir medil çıkardı, sevimli bir hareketle yüzünü, başını sildi. Salonun dibinde sesler yükseliyordu:

— Bırakın konuşsun!

— Ayıptır, sözü kesilir mi konuşanın!

— Alay etmek bu herkesle!

— Hey oradakiler, susun!

— Sen de sussana!

Akundin tekrar konuşmaya başladı:

— ... Rus mujiği, düşüncelerin uygulama noktasıdır. Evet. Ama bu düşünceler, yüzyıllık ideale, ilkel adalet anlayışına, bütün insanlığın ortak anlayışına sıkı sıkı bağlı değilse, o zaman bu düşünceler kayanın üzerine dökülen tohumdan farksızdır. Ve daha uzun süre Rus mujiğine, karnı zil çalan, emeğiyle iliği çekilmiş bir adam gözüyle bakılmayacak ve eskiden bir Bey'in uydurduğu Mesih'e inanç özelliğinden yoksun bırakılamayacak ve böylece iki kutup feci bir şekilde yaşamaya devam edecek: Çalışma odalarının alacakaranlığında doğan ulu düşünceleriniz bir yanda, tanımak istemediğiniz millet öteki yanda... Burada biz sizi derinlemesine eleştirmiyoruz bile. İnsanlık fantezisi denen korkunç kargaşalığı burada sıralamakla vakit geçirmek çok gülünç olurdu. Elbette bunu yapmayacağız! Şunu söylüyoruz size: Henüz vakit geçmemişken, kurtuluşunuzu bulunuz. Çünkü düşüncelerinizle hazineleriniz, tarihin çöplüğüne merhametsizce atılacak...

Siyah elbiseli genç kız, meşe kürsü üzerinden söylenen sözler üzerinde düşünmeye hazır değildi. Bütün bu sözlerle tartışmalar ona çok önemli ve anlamlı görünüyordu, ama bu adamların söylemedikleri en önemli şey daha başka bir şey olmalıydı...

O sırada yeşil çuha masanın arkasında yeni bir kişi belirdi –yavaş hareketlerle başkanın yanına oturdu, sağdakileri soldakileri başıyla selamladı, kızarmış elini, karın nemlendirdiği kumral saçlarının üzerinde gezdirdi ve ellerini masanın altına soktuktan sonra, siyah elbisesinin içindeki gövdesini dikleştirdi. Mat, ince yüzlüydü. Yay gibi kaşlarının altında derin, gri gözleri görülüyordu. Saçları dalga dalga dökülüyordu. Aleksey Alekseyeviç Besanof, bu haliyle haftalık bir derginin son sayısında yayınlanan resmini andırıyordu.

Genç kız o andan itibaren, iğrendirici bir güzelliği aksettiren bu yüzden başka bir yere bakmaz olmuştu. Rüzgârlı Petersburg gecelerinde sık sık rüyalarına giren bu yabancı yüze bir nevi dehşetle bakıyordu habire.

Başını yanındakine hafifçe eğmiş, işte gülümsüyor. Saf bir gülüş bu, ama dar burun deliklerinin birleştiği yerde, bir kadınınkini andıran kaşlarında, bu yüzde beliren yumuşak güçte, kalleşlik, gurur ve genç kızın henüz tam olarak niteleyemediği, ama her şeyden çok yüreğini hoplatan bir şeyler vardı.

Kırmızı yüzlü, sakallı, altın çerçeveli gözlüklü, iri kafasını çevreleyen beyaz kabarık saçları ile raportör Veliaminof kürsüye çıkmış, Akundin'e karşılık veriyordu:

— Haklısınız, hem de dağlardan aşağı sürüklenen sel gibi. Uzun süredir korkunç yüzyılın gelişini bekliyor, gerçeğimizin zafere ulaşacağı inancını taşıyoruz. Ayaklanmış ögeyi siz yoluna sokacaksınız, biz değil. Ama iyice biliyoruz ki, en üstün adaletin elde edilmesi için, fabrika düdükleri ile insanları davetiniz, bir harabeler yığınından, şaşkın insanların dolaştığı bir kargaşalıktan başka bir şey olmayacak. "Susadım" diyecek, çünkü artık içindeki kutsal inancın zerresi kalmayacak.

Veliaminof, kalem gibi uzun parmağını kaldırdı, gözlükleri üzerinden dinleyicilere sert sert baktı:

— Dikkat edin, diye devam etti, bir cennet hayal ediyorsunuz. Bu cennet adına insanı bir makine –adam, bir numara, bir numa-

ra– adam haline getirmek istiyorsunuz. İşte bu korkunç cennette yeni bir devrim, hepsinden çok daha korkunç bir devrim, düşünce devrimini patlatmakla tehdit ediyor.

Akundin, oturduğu yerden soğuk bir şekilde:

— Numara-adam, idealizmdir de aynı zamanda, diye söz attı.

Veliaminof, masaya dayadığı ellerini çekti. Şamdanların ışığı dazlak kafasını parlatıyordu. Dünyayı batıracak olan günahtan, başa gelecek korkunç cezadan söz etti.

Oturuma ara verildiği zaman genç kız büfeye gitti. Kapının yanında ayakta durdu. Asık suratında kimseyi umursamaz bir ifade vardı. Birçok avukat, eşleriyle bir kenarda çay içiyor, herkesin sesini bastıracak şekilde bağıra bağıra konuşuyorlardı. Sobanın yanında şöhretli yazar Çernobilin yabanmersini reçeli ile balık yiyor, sarhoş gözlerle gelene geçene kötü kötü bakıyordu. Orta yaşlı iki yazar kadın, kirli boyunları, saçlarındaki iri kurdeleleriyle, kasanın yanında sandviç yiyorlardı. Papazlar, sivillerin arasına karışmıyor, bir kenarda ağırbaşlı duruyorlardı. Uzun redingotunun altından ellerini arkasına bağlamış olan eleştirmeci Çirva, çalımlı bir biçimde dağıtılmış saçlarıyla, birinin yanına gelmesini bekleyerek ayaklarının ucunda sallanıp duruyordu.

Veliaminof içeri girdi. Yazar hanımlardan biri ona doğru seğirtti, koluna yapıştı. Öteki yazar hanım, çiğnemeyi bıraktı, eteğine dökülen kırıntıları silkeledi, başını önüne eğip gözlerini faltaşı gibi açtı. Besanof, sağı solu hafif bir baş eğmesiyle selamlayarak kadının yanına geldi.

Siyahlı genç kız, yazar kadının korsesinde sıkışıyormuşçasına, derisinin gerildiğini hissetti. Besanof, kayıtsız tavırlarla kadına bir şeyler söylüyordu gülerek. Kadın tombul ellerini çırparak bir kahkaha attı, gözlerinin akı görüne görüne.

Genç kız zayıf omuzlarını silkip büfeden çıktı. Arkasından biri seslendi. Çok esmer, kadife ceketli zayıf bir adam kızın yanına sokulmak için kalabalığı yarmaya çalışıyordu. Sevincinden burnunu kaşıyor, başıyla neşeli işaretler yapıyordu. Elini tuttu sonunda kızın. Avuçları nemliydi, alnına dökülen saçları gibi. Uzun ve nemli siyah gözleri tatlı bir şefkatle genç kıza bakıyordu. Aleksandır İvanoviç Jirof'du bu adam:

— Ne arıyorsun burada, Daria Dimitrievna?

— Siz ne arıyorsanız onu...

Elini adamın elinden çekti, manşonunun içine sokup mendiliyle sildi.

Adam hafifçe gülümsedi, kıza daha bir şefkatle baktı.

— İhtimal bu kez de Sapojkof sizi hayal kırıklığına uğratmıştır. Bugün bir peygamber gibi konuştu. Sizi sinirlendiren, sertliği, ifade orijinalliği olsa gerek. Hepimiz açıkça söylemeye cesaret edemiyoruz, ama bizim de gizliden gizliye arzuladığımız bu değil mi? O ise çekinmeden söylüyor. Dinleyin hele:

Genciz hepimiz, genç
Salt bildiğimiz: Açlık.
Ne sokacağız dişimizin kovuğuna?
Rüzgâr...

Alışılan bir şiir değil bu, yeni, gözü pek. Yeni bir şeylerin her taraftan fışkırdığını fark etmiyor musunuz, Daria Dimitrievna? Yepyeni, gözü pek, susamış, hayrımıza bir şey! Bu yüzden, örneğin Akundin çok akla yakın; ama nasıl da biliyor çiviyi oturtmasını! Böylesi bir iki kış daha geçsin, bütün bina ek yerlerinden çatırdayacak. Ama ne iyi alacak!

Tatlı tatlı gülüp, alçak sesle konuşuyordu. Daşa, adamın sonsuz bir coşkunluğun etkisindeymişcesine ufak bir ürpertiyle titrediğini hissediyordu. Sözünü tamamlamasını beklemeden, başını hafifçe eğip selamladı ve vestiyere doğru yürüdü.

Asık suratlı kapıcı, Daşa'nın uzattığı markaya hiç dikkat etmeden kürklü ceket ve lastik çizme yığını arasında dolaşıp duruyordu. Uzun süre beklemek zorunda kaldı. Sert bir hava cereyanı, holün açılır kapanır kapısından gelip bacaklarının arasında esiyordu. Kapının önünde, ıslak mavi kaftanları içinde, iri yapılı şen arabacılar duruyordu. Neşeli ve küstah bir ifadeyle, içerden çıkanlara kendi arabalarını teklif ediyorlardı:

— Benim arabama binin ekselans, hızlı gider!

— Peski'ye değil mi? Bahse girerim ki oraya gideceksiniz!

Birden, Daşa arkasında Besanof'un soğuk sesini duydu:

— Kapıcı, kürkümü, şapkamı, bastonumu ver!

Daşa sırtında bir ürpertinin dolaştığını hissetti. Sert bir hareketle başını çevirdi, Besanof'un gözlerinin içine baktı. Besanof, kızın bakışlarını olağan bir şeymiş gibi karşıladı, ama hemen ardından kirpikleri kırpıştı; gri gözleri buğulandı, direnci kırılmışcasına sıcacık oldu. Daşa kalbinin hızlı hızlı çarptığını hissediyordu.

Kıza doğru eğilip:

— Yanılmıyorsam, dedi; ablanızın evinde tanışmıştık, değil mi?

Daşa hemen karşılık verdi, densizliğini düşünmeden:

— Evet, dedi; tanışmıştık.

Kapıcının elinden mantosunu kapıp çıkış kapısına doğru koştu. Dışarda buz gibi, nemli bir rüzgâr yüzüne yağmur damlalarını serpti, eteğini havalandırdı. Daşa gözlerine kadar kürk yakasını kaldırdı. Yanından geçmek isteyen bir gölge:

— Ah! O güzel gözler? dedi.

Daşa, ıslak asfaltın üzerinde, elektrik ışıklarının yer yer uzandığı caddede hızlı adımlarla ilerliyordu. Birden açılan bir lokanta kapısından, kemanların çaldığı bir valsin hıçkırıkları sokağa döküldü. Ve Daşa dönmeden, kalın kürkünün içinde mırıldandı:

— Oh! Kolay değil bu, kolay değil, kolay değil!

III

Antrede mantosunu çözen Daşa hizmetçiye:

— Evde kimse yok tabii? diye sordu.

Yüzüne bol pudra sürdüğü, elmacık kemikleri çıkık olduğu için Büyük Moğol adını taktıkları hizmetçi Luşa aynaya bakarak, tiz bir sesle hanımın evde olmadığını, ama beyin çalışma odasında olduğunu, yarım saat sonra yemeğini yiyeceğini söyledi.

Daşa salona geçti, piyanonun önünde oturdu, bacak bacak üstüne attı, ellerini de dizlerinin üzerinde kenetledi.

Eniştesi Nikolay İvanoviç evdeydi demek. O halde ablası ile araları açıktır. Şimdi somurtup şikayet edecek. Saat henüz on bir; sabahın saat üçüne, uykusu gelinceye kadar Daşa'nın yapacak bir işi yok. Okusa? Ama neyi? Zaten içinden okumak de gelmiyor. Oturup böylece düşünse, o daha kötü; zahmetine değmeyecek. Bazen yaşamak gerçekten çekiciliğini yitiriyor.

Derin derin içini çekti, piyanonun kapağını kaldırdı, yan dönüp tek eliyle Skriyabin'in notalarını sökmeye başladı. Bazen on dokuz yaşın bunaltıcı çağında insan iyice, sıkılır, hele bu bir genç kızsa. Doğal, saçma bir namusluluk duygusu, bakir can sıkıntınızı gidermek için emrinize amade olanların gözünde sizi haddinden fazla ciddi gösterir.

Daha bir yıl önce hukuk öğrenimini yapmak için Samara'dan Petersburg'a gelmişti. Ablası Ekaterina Dimitrievna Smokovnikova'nın yanında kalıyordu. Ablasının kocası oldukça tanınmış bir avukattı. Ferah, hareketli bir hayat sürüyorlardı.

Daşa ablasından beş yaş küçüktü. Ekaterina Dimitrievna evlendiği zaman küçük bir çocuktu. Son yıllarda ayrı yaşamışlardı birbirlerinden. Şimdi yeni ilişkiler kurulmuştu aralarında. Daşa hayrandı ablasına. Ekaterina Dimitrievna da Daşa'yı candan bir şefkatle seviyordu.

İlk zamanlar Daşa ablasını taklit ediyordu. Güzelliğine, zevkine, davranışlarının inceliğine, adabına hayrandı. Daşa, Katya'nın erkek arkadaşlarının yanında şaşırıyordu. Aralarından bazılarına, mahcupluk nedeniyle saygısızca sözler ettiği oluyordu.

Ekaterina Dimitrievna, evinin, zevk ve yenilik yönünden örnek bir ev olması için olanca gayretini sarfediyordu. Bu yenilikler kimselerin bilmediği türden yeniliklerdi. Resim sergilerini hiç kaçırmıyor, fütürist tabloları satın alıyordu. Bir yıldır kocasıyla bu konuda çok sert tartışmalar yapmıştı. Nikolay İvanoviç klasik resimden hoşlanıyordu. Ekaterina Dimitrievna, kadın yaradılışının atılganlığıyla olsa gerek, eskiye bağlı görünmektense, yeni sanata gönül vermeye karar vermişti.

Daşa da salonun duvarlarına asılmış bu garip tabloları seviyordu. Tablolardaki keskin hatlı, geometrik şekilli yüzlü, sayısız kolu bacağı olan bu kişileri, yarım baş ağrısı gibi donuk renkleri, kısaca bütün bu hayasız şiiri seyrederken, büyük bir ağırlığın tahayyülünü aştığını acı acı düşünürdü bazen.

Salı günleri, Smokovnikof'ların evinde, mobilyası ada ağacından yapılmış yemek salonunda neşeli ve gürültücü bir topluluk akşam yemeği için toplamrdı. Bu toplulukta kadın meraklısı ve edebi akımları dikkatle izleyen, güzel konuşan avukatlar; iç ve dış politika konusunda uzman iki üç gazeteci; edebi bir felâketi hazır-

layan sinirli eleştirmeci Çirva vardı. Bazen, erkenden, yan odada bıraktıkları pardesülerinin cebinden şiir defterlerinin ucu görünen genç şairler de geliyordu. Bazen tam yemek saatinde birkaç şöhret salondan içeri giriyordu. Ev sahibi hanımın elini öpmek için ağır ağır ilerliyor, sonra kendinden emin bir tavırla koltuğa yerleşiyordu. Bazen de sofraya oturulduktan sonra, yan odada bir ziyaretçinin gürültüsü ile kar çizmelerini çıkardığı duyuluyordu. Yumuşak bir ses: "Selamlar, ey Büyük Moğol" diyor, az sonra da ukalâ-aşığın, sarkık yanaklı, yeni traş olmuş yüzü ile ev sahibi hanımın elini öpmek için eğildiği görülüyordu.

— Eliniz, Katiuşa!

Daşa'ya göre, bu yemeklerin başlıca kişisi ablasıydı. Daşa, sevimli, iyi, ince yapılı Ekaterina Dimitrievna'ya yeteri kadar gönülden davranmayanlara bilhassa çok kızıyordu. Saygı göstermede özenli davrananları ise kıskanıyor, kötü kötü bakıyordu.

Daşa, alışık olmayan bir kafayı sersemletebilecek olan bu kalabalık insanlar arasında yavaş yavaş kendini buluyordu. Stajyer avukatları hor görüyordu şimdi. Tarazlanan redingotları, açık mor renkte kıravatları, saçlarını ikiye ayıran uzun çizgileri bir yana bırakılacak olursa, insanda saygı uyandıran bir yanları yoktu. Daşa, ukalâ-aşıktan da nefret ediyordu: Hangi hakla ablasına "Katiuşa", hizmetçiye de "Büyük Moğol" diyebiliyordu? Küçük bir votka kadehini boşalttığı zaman, hangi hakla Daşa'ya, yumuşak göz kapaklarını büzüp:

— Baharı üzerinde badem ağacı şerefine içiyorum!" diyebiliyordu.

Her defasında Daşa, öfkeden köpürüyordu.

Teni lâl renkliydi gerçekten: Bu lanet olası badem ağacı rengini hiçbir şey yok edemezdi. Masaya oturan Daşa, yanakları boyanmış bir taş bebeği andırıyordu.

Yaz gelince Daşa, babasının, kızgın güneş altında yanan, toz toprak içindeki, Samara'daki evine gitmedi. Ablasının yanında, deniz kenarındaki Sestroretsk'de kalmayı sevinçle kabul etti. Orada da kışın karşılaştığı sosyete vardı; ama daha da sık görüşülüyordu. Kayık gezintileri yapılıyor, denizde yüzülüyor, çam ormanında dondurma yemeye gidiliyordu. Geceleri müzik dinle-

niyor; akşam yemekleri, gazinonun terasında, yıldızların altında yeniyordu.

Ekaterina Dimitrievna, Daşa için fistolu beyaz bir elbise, siyah kurdeleyle işlenmiş beyaz tülden büyük bir şapka, sırtından bağlanıp büyük bir fiyonk haline gelen geniş ipek bir kemer ısmarlamıştı. Bu halini gören, enişteşinin yardımcısı Nikodor İuryeviç Kuliçek, sanki gözleri birden açılıvermişcesine Daşa'ya tutuluverdi.

Ama Kuliçek, Daşa'nın "hor görülenler" listesindeydi. Birden kızan Daşa, onu koruluğa çağırıp, daha adamcağızın temize çıkmak için ağzını açmasına fırsat vermeden (avucundaki buruşuk mendiliyle durmadan yüzünü kuruluyordu), yüzüne karşı bir çırpıda, kendisini olur olmaz "bir kadın" gibi görmesine müsaade etmeyeceğini, ondan tiksindiğini, gözünden bozuk niyetli bir kişi olduğunu, enişteşine şikayet etmek için daha fazla beklemeyeceğini söyledi.

Hemen o akşam dediğini yaptı. Nikolay İvanoviç, bakımlı sakalını sıvazlayarak, baldızını sonuna kadar dinledi. Zaman zaman baldızının kızarmış yanaklarına, hırstan titreyen büyük şapkasına, ince, beyaz endamına hayretle bakıyordu. Sonra, deniz kenarında kumun üzerine oturdu, katılasıya gülmeye başladı. Mendilini çıkarmış gözlerini silerek:

— Git, Daria, git Allah aşkına, öldüreceksin beni! deyip duruyordu.

Daşa, allak bullak olmuş, hiçbir şey anlamadan gitmişti. O günden sonra Kuliçek genç kıza bakmaya bile cesaret edemedi. Zayıflıyor, insanlardan kaçıyordu. Daşa'nın şerefi kurtulmuştu. Ama bu olay onda, o güne kadar genç kızlık uykusuna dalmış birtakım duyguların birden uyanmasına sebep oldu. Nazik denge bozuluvermişti. Sanki Daşa'nın içinde, tepesinden tırnağına kadar sinen ikinci bir varlık; düş kuran, şekilsiz, içini sıkıştıran, ona dehşet veren ikinci bir varlık doğmuştu. Daşa bu varlığı bütün teninde hissediyor, bir lekeymişçesine ıstırap çekiyordu ondan. Bu görünmez örümcek ağından, taze ve hafif kişiliğini yeniden bulmak için kurtulmak isterdi.

Artık Daşa saatlerce tenis oynuyor, iki kez denize giriyor, iri şebnemler yaprakların üzerinde parıldarken bir ayna kadar düz,

mavi renkli denizden dumanlar çıkarken, kimseciklerin olmadığı terasta nemli masalar düzeltilip, nemli kum yollar süpürülürken, erkenden kalkıyordu.

Ama güneşlenirken, ya da geceleyin yumuşacık yatağındayken, Daşa'nm içinde taşıdığı ikinci varlık yeniden diriliyor, gizlice kalbine kadar süzülüyor ve kadife elleriyle sıkıştırıyordu. Koparıp atmak imkânsızdı, arınmak olası değildi. Mavi Sakal'ın sihirli anahtarındaki kan lekesi gibi çıkmak bilmiyordu.

Başta ablası olmak üzere bütün dostlar, Daşa'nın bu yaz çok güzelleştiğini, her geçen gün daha da güzelleştiğini, ağız birliği etmişçesine söylüyorlardı.

Bir sabah Ekaterina Dimitrievna kız kardeşinin yanına gelip:

— Ee, ne haber şimdi? diye sordu.

— Ne demek istiyorsun, anlamıyorum, Katya?

Daşa, üzerinde geceliği yatağına oturmuş, saçlarını topuz yapıyordu.

— Güzel bir kız olduk artık. Ne haber? Hı, ne dersin?

Daşa ablasına ciddi, şaşkın gözlerle baktı, kulakları kıpkırmızı olmuştu.

— Katya, böyle konuşmanı istemiyorum, hoşuma gitmiyor, anlıyor musun?

Ekaterina Dimitrievna yatağa oturdu, yanağını Daşa'nın çıplak sırtına dayadı ve koltuklarının altından sararak gülmeye başladı:

— Ha, ha, ha! Amma da iğneliyorsun. Ama gene de ne balıksın, ne kirpi, ne de vaşak!

* * *

Bir gün tenis kortunda, zayıf, sakalları traş edilmiş, çocuksu bakışlı, çıkık çeneli bir İngiliz belirdi. Öylesine kusursuz giyinmişti ki Ekaterina Dimitrievna'nın peşini bırakmayan gençler eni konu üzüldüler. Daşa'ya bir parti teklif etti. Bir otomat gibi oynuyordu. Daşa'ya öyle geldi ki adam bütün oyun süresince bir kere bile bakmamıştı. Bakışları başka taraftaydı adamın. Daşa oyunu kaybetti. İkinci bir parti teklif etti. Daha rahat oynamak için kollarını sıvamıştı. Pike şapkasının altından bir tutam saçı

çıkmıştı. Kaldırmadı saçını. Topu ağın hizasında gönderdiği bir sırada Daşa:

"İşte çevik bir Rus kızı, diye düşünüyordu, bütün hareketleri sözle anlatılamayacak çekicilikte, pespembe teni pek yakışmış."

İngiliz bu kez de kazanmıştı. Daşa'yı selamladıktan sonra –yüzü kupkuruydu, bir damla ter yoktu– kokulu bir sigara yaktı, tenis kortunun yakınında bir yere oturdu ve limonata ısmarladı.

Daşa, meşhur oyunculardan olan bir kolejliyle üçüncü partiyi oynarken, göz ucu ile, İngilizin bulunduğu tarafa baktı. İngilizse, küçük masaya oturmuş, dizinin üzerine koyduğu ipek çoraplı ayağını bir eliyle tutuyordu. Hasır şapkasını arkasına atmış, denizi seyrediyordu. Bir kere bile dönüp bakmadı.

Daşa, gece yatağında hep bütün bunları düşündü. Kızarmış yanakları, alnına düşmüş saçıyla tenis kortunda zıplayan hali gözlerinin önünden gitmiyordu. Birden sarsıla sarsıla ağlamaya başladı: İzzeti nefsi incinmişti. Belki de daha güçlü bir şey yüzündendi ağlaması.

Tenis kortuna gitmez oldu. Bir gün Ekaterina Dimitrievna:

— Daşa, dedi; mister Bayles her gün, neden tenis oynamaya gitmediğini soruyor.

Daşa, yıldırımla vurulmuşcasına ağzı açık kaldı. Sonra hiddetle, bu "alık dedikoduları" dinlemek istemediğini, mister Bayles diye birini tanımadığını ve genellikle kendini beğenmişin biri olduğunu, zaten onun yüzünden bu "alık tenisi" oynamaktan vazgeçtiğini söyledi.

Daşa akşam yemeğine de inmedi. Israrları reddetti. Cebine bir parça ekmekle frenk üzümü koydu ve ormana gitti. Ilık reçine kokan çamların arasında, narin ve kızıl renkli filizlerin ortasında, uğultulu tepelerde dolaşırken iyice anladı ki kederini gizlemek mümkün değildir artık: İngiliz'i seviyordu ve korkunç bir şekilde mutsuzdu.

İşte böylece yeni bir varlık, yavaş yavaş başını kaldırarak Daşa'nın benliğinde doğuyordu. Bu varlığın belirmesi başlangıçta Daşa'ya bir leke gibi tiksinç, yıkılmışcasına acı gelmişti. Sonra Daşa bu karmakarışık duruma alıştı, tıpkı yazdan sonra, ılık rüzgâr ve denizin soğuk suyundan sonra, kışın kalın kumaştan elbiselerine, korse içinde sıkılmaya alışıldığı gibi.

İngilize karşı gururlu tutkusu on beş gün sürdü. Daşa bu adamdan nefret ediyor, kızıyordu ona. Birçok kereler uzaktan kayıtsız bir çeviklikle tenis oynayışını, Rus bahriyelileri ile yemek yiyişini seyretti. Umutsuzluk içinde, dünyanın en hoş insanı, diye düşünüyordu.

Sonra zayıf, çok uzun boylu, beyaz atlet giymiş bir İngiliz kızı çıktı ortaya. Nişanlısıymış. Birlikte gittiler. Daşa bütün gece gözünü kırpmadı. Kendinden nefret ediyor, tiksiniyordu. Sabahleyin hayatında bir daha yanılmamaya karar verdi.

Biraz kendine geldi bu karar üzerine. Hatta sonra bu duygusundan çabucak ve kolaylıkla sıyrıldığını görünce şaşırdı bile, ama hepsi geçmiş değildi. Daşa şimdi içindeki öteki varlığın, içinde eriyip kaybolduğunu hissediyordu. Şimdi Daşa bambaşka bir insan olmuştu. Gene eskisi gibi hafif, körpeydi, ama daha bir tatlı, daha bir taze, daha bir anlaşılmaz olmuştu. Sanki teni bile daha bir incelmişti. Daşa aynada yüzünü tanımıyordu artık. Hele gözleri tüm değişmişti. Olağanüstü bir çift olmuştu: Bakışlarınız içine dalsa başınız döner, sersemlersiniz.

Ağustos'un ortasında Daşa, Smokovnikof'larla Petersburg'a, Panteleymonovskaya sokağındaki büyük evlerine döndüler. Ve yeniden salı toplantıları, resim sergileri, göz kamaştırıcı gala temsilleri, heyecan uyandıran davalar, tabloların satın alınması, antika eşyalara karşı tutkunluk, "Semerkant"ta çigan müziği ile delicesine eğlenceler dönemi başladı. Denizde on kilodan fazla kaybeden ukalâ-aşık göründü gene. Bütün bu gürültülü zevklere, hem eğlendirici hem ürküntü veren dedikodular ekleniyordu. Bu dedikodulara bakılacak olursa büyük bir değişiklik hazırlıkları yapılıyormuş.

Daşa'nın ne düşünecek, ne de kendini duygulara kaptıracak zamanı vardı. Sabahları dersleri vardı. Saat dörtte ablası ile gezintiye çıkıyor, akşamları da tiyatrolara, konserlere, ziyafetlere, toplantılara gidiyordu. Düşünecek bir dakikası bile yoktu.

Bir salı, yemekten sonra, likörler içilirken Aleksey Aleksiyeviç Besanof salona girdi. Ekaterina Dimitrievna onu eşikte görünce kıpkırmızı oldu. Konuşanlar sustu. Besanof divandaki yerine oturdu ve Ekaterina Dimitrievna'nın elinden kahve fincanını aldı.

Edebiyat meraklısı iki avukat, gelip Besanof'un yanma oturdular. Ama Besanof, Katya'ya garip bir bakışla uzun uzun baktıktan

sonra, sanat diye bir şeyin mevcut olmadığını, sadece, Hint fakirlerinin maymunu halata tırmandırmasına benzeyen şarlatanlıklardan başka bir şey olmadığını söyledi.

— Şiir diye bir şey yok. Çoktandır her şey öldü: Sanat da, insanlar da. Rusya, karga sürüleri tarafından oburca yenen bir leş. Şiirle uğraşanlara gelince tümünün yeri cehennem olacak.

Alçak ve donuk bir sesle konuşuyordu. Solgun, dokunaklı yüzünde iki pembe leke belirmişti. Yumuşak yakası örselenmiş, elbisesi küllenmişti. Elindeki fincandan halının üzerine kahve dökülüyordu.

Edebiyat meraklıları tartışmaya girişmek istediler, ama Besanof'un onları dinlediği yoktu. Solgun bakışlarıyla Ekaterine Dimitrievna'yı süzüyordu. Sonra kalktı yanına gitti. Daşa, ablasına şunları söylediğini duymuştu:

— İnsan topluluğuna zor tahammül ediyorum. Müsaade edin de gideyim.

Katya mahçup bir edayla bir şeyler okuması için rica etti. Delikanlı olmaz dercesine başını salladı, izin isteyerek dudaklarını Ekaterine Dimitrievna'nın eli üzerinde öylesine uzun tuttu ki genç kadının sırtı pespembe oldu.

Besanof'un gidişinden sonra bir tartışma başladı. Erkeklerin hepsi aynı fikirdeydi: "Her şeyin bir hududu var. Toplumumuz böylesine açıktan açığa hakarete uğramamıştır. Buna asla müsaade edilemez."

Eleştirmeci Çirva her birinin yanına sokularak:

— Beyler, diyordu, sarhoştu, yıkılacak kadar sarhoş.

Kadınlarsa şu kanıya vardılar: "İster sarhoş olsun, ister garip mizaçlı. Bu onun ilgi çekici oluşunu azaltmıyor ki! Var mı ısrar etmenin alemi!"

Daşa ertesi akşam yemekte Besanof'un, duyguları, kusurları ve zevkleri ile yansıyan bir ışık gibi "orijinal" bir insan olduğunu söyledi. Tıpkı Ekaterina Dimitrievna'nın etrafını çeviren halka gibi. "Anlıyorsun değil mi, Katya, böyle bir adamın aklını başından almasını çok iyi anlıyorum."

Nikolay İvanoviç'in bu sözlerden hoşlanmadığı belliydi.

— Şöhretinin etkisi altında kalmış olacaksın, dedi.

Ekaterina Dimitrievna ise susuyordu.

Besanof, Smokovnikof'lara artık gelmez olmuştu. Aktris Çarodeyeva'nın locasından ayrılmadığı söyleniyordu. Kuliçek ile arkadaşları aktrisi görmek için gittiler, ama hayal kırıklığına uğradılar. Çarodeyeva iskelet gibi, zayıf bir kadındı. Üzerinde dantel bir etek vardı, altında hiçbir şey.

Bir gün Daşa, Besanof'u bir sergide gördü. Pencerenin yanında dikilmiş, kayıtsız bir duruşla kataloğu karıştırıyordu. Bodur iki üniversite öğrencisi, bir tasvirin önünde dururcasına, Basonof'un önünde durmuş, dudaklarında donmuş gülümsemeleriyle ona bakıyorlardı. Daşa yavaşça yanlarından geçti; yandaki salona varınca kendini bir sandalyenin üzerine bırakıverdi. Bacaklarında bir dermansızlık vardı. Üzülüvermişti birden.

O günden sonra Daşa, Besanof'un bir resmini aldı, masanın üzerine koydu. Beyaz ciltli üç küçük şiir kitabı Daşa'nm üzerinde önce bir zehir etkisi yaptı. Aklı başından gitmiş bir insan gibi günlerce dolaştı. Gizli ve tehlikeli bir işe ortak olmuş gibi görüyordu kendini. Ama şiirleri tekrar tekrar okuyarak bu marazi duygudan zevk almaya başlamıştı. Sanki "kendini kapıp koyver, tüket, hazineleri saç savur, gönlün olmayacak şeyleri çeksin" diye kurnazca öğüt vermişlerdi.

Besanof'un yüzünden "Felsefe Toplantıları"na gitmeye başlamıştı. Besanof toplantılara geç geliyor, ender konuşuyor, ama Daşa her defasında eve çok heyecanlı dönüyordu. Evde misafirler olduğu zaman kendini mutlu hissediyordu. Yatışıyordu izzeti nefsi.

* * *

O gün, yalnızlığı içinde Skriyabin'in notalarını çözmesi gerekiyordu. Sesler, buz bilyalar gibi, dipsiz, karanlık bir göle dökülürcesine yavaş yavaş göğsünün içine dökülüyordu. Tane tane dökülürken suyu dalgalandırıyor, sonra doğruca dibe iniyorlardı; su sağa sola çalkalanırken, dipte, ateş gibi yanan karanlıklarda, sanki imkânsız bir şey oluverecekmişcesine kalbi endişeyle çarpıyordu.

Daşa ellerini dizlerinin üzerine salıverdi, başını kaldırdı. Duvarlarda, portakal renkli abajurun tatlı ışığındaki pembe, kibirli yüzler, yuvalarından fırlamış gözler, dünyanın yaratıldığı ilk gün

yeryüzü cenneti Eden'in duvarlarına doymak bilmez yüzlerini yapıştırmış canavarlara benziyordu.

— Tamam, hanım kız, diye düşündü Daşa, işlerin kötüye gidiyor.

Elini sağdan sola kaydırarak, çabucak bir iki gam daha çaldı, sonra piyanonun kapağını gürültüsüzce kapattı, küçük bir Japon çekmecesinden bir sigara çıkardı, bir nefes çekti; bir öksürük nöbeti tuttu, sigarayı kül tablasında ezdi.

Sesi dört oda öteden duyulacak şekilde:

— Nikolay İvanoviç, diye seslendi, saat kaç?

Eniştesinin odasında bir şeyin yere düştüğü duyuldu, ama cevap veren olmadı. Büyük Moğol girdi, aynaya bakarak yemeğin hazır olduğunu söyledi.

Daşa, içinde solmuş çiçeklerin bulunduğu vazonun önünde oturdu, yapraklarını yolmaya başladı. Moğol, soğuk eti, omleti, çayı getirdi. O sırada Nikolay İvanoviç, üzerinde yeni mavi elbisesi ile göründü, ama yakalığını takmamıştı. Bir tarafı ezilmiş sakalına divan yastığının tüyü takılmıştı.

Nikolay İvanoviç, karamsar haliyle, Daşa'yı başıyla selamladı, masanın ucuna oturdu, omlet tavasını önüne çekip aç kurt gibi yemeğe başladı.

Sonunda dirseklerini masaya, çenesini yumruklarına dayayıp boş gözlerle, dökülmüş çiçek yapraklarına baktı, alçak sesle:

— Dün akşam ablan, bir erkekle aldattı beni, dedi.

IV

Demek ablası korkunç, akıl almaz, lekeli bir iş yapmıştı. Dün akşam, başı bir yastıkta dinlenmiş, canlı, mukaddes, cana yakın, sıcak ne varsa hepsini yitirmiş, çırılçıplak kalmıştı. Daşa, Nikolay İvanoviç'in ihanet dediği şeyi böyle canlandırıyordu gözünde. Tir tir titriyordu. Sanki bu kadarı yetmiyormuş gibi Katya, yeryüzünden kaybolmuşçasına eve gelmemişti.

O an Daşa, gözleri buğulu, bir şey söyleyememişti. Nefes almadan bekliyordu. Nikolay İvanoviç ya hıçkıra hıçkıra ağlayacak, ya da bağırıp çağıracaktı. Ama başka bir şey söylemedi. Elindeki bı-

çak sehpasını döndürüp duruyordu. Daşa, eniştesinin yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu.

Nikolay İvanoviç, uzun süren bir sessizlikten sonra gürültüyle sandalyesini geri çekti, çalışma odasına girdi. Daşa "öldürecek kendini" diye düşündü. Ama yanılmıştı tahmininde. Daşa, eniştesinin az önce masanın üzerinde duran iri, kıllı elini, içini burkan sonsuz bir merhametle hatırladı. Sonra silindi bu hayal gözlerinin önünden. "Ne yapmalı? Ne yapmalı acaba?" diye tekrarlamaya başladı. Kafasının içinde bir çan, durmadan çalıyordu: Her şey, her şey, her şey sakatlandı, kırıldı...

Kapıdaki perdenin ardında, elinde tepsisi ile Büyük Moğol göründü. Daşa şöyle bir göz attıktan sonra, bu hayatın biteceğini, Büyük Moğol'un olmayacağını anladı birden. Gözlerine yaşlar doldu, çenelerini sıkarak salona koştu.

Salondaki her eşya, en küçük bibloya kadar, her şey Katya'nın eliyle yerleştirilmişti. Ama Katya'nın ruhu birden boşalıvermiş, yozlaşmış, bu odadan uçup gitmişti. Divanın üzerinde oturdu. Bakışları yakında satın alınmış bir tabloya takıldı. Bu tabloyu ilk gördüğünde ne demek istediğini anlayamamıştı.

Tablo, boğazlanmış gibi vücudu çürümüş kırmızı renkli, çıplak bir kadını gösteriyordu. Ağzı ezikti, burnu yoktu. Burun yerinde üçgen şeklinde bir delik vardı. Başı köşeliydi. Başına, bir kumaş, gerçek bir kumaş yapıştırılmıştı. Kütüğe benzeyen ayakları menteşelerle tutturulmuştu. Elinde bir çiçek vardı. Öteki ayrıntıları korkunçtu. Asıl en korkuncu, kadının, bacakları ayrık, oturduğu köşeydi. Donuk kahverengi bir köşe. Tablonun adı "Aşk"tı. Katya, tabloya modern Venüs adını takmıştı.

"Şimdi anlaşıldı Katya'nın bu lanet kadına bu derece hayran olmasının nedeni. Kendisi de elinde çiçeği ile bir köşeye çekilmiş, tıpkı ona benziyor."

Daşa yüzünü yastığa gömdü, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bağırmamak için yastığı ısırıyordu. Birkaç dakika sonra Nikolay İvanoviç salona girdi. Ayakları açık, ayakta duruyordu. Öfkeden kudurmuşcasına çakmağını çaktı, piyanoya sokuldu, orasından burasından tuşlara gelişi güzel vurmaya başladı. Daşa birden

"Küçük Kanaraya" parçasını tanıdı. Bütün vücudu buz gibi olmuştu. Nikolay İvanoviç gürültüyle piyanoyu kapattı:

— Güvenmek gerekiyordu, dedi.

Daşa bu cümleyi birçok kez tekrarladı, ne anlama geliyor acaba diye düşündü. Sonra birden antredeki zil çaldı. Nikolay İvanoviç sakalını sıvazladı, "of! Of! Of!" diye içini çekerek acele adımlarla çalışma odasına girdi. Büyük Moğol, bir atın nalı gibi topuklarını öttürerek koridora geçti.

Daşa ayağa fırladı birden. Kalbi öylesine çarpıyordu ki gözü kararmış, bir şey göremez olmuştu. Antreye koştu.

Antrede, Ekaterina Dimitrievna, soğuktan uyuşmuş parmaklarıyla, güzel küçük burnunu kaşıyıp kürk başlığının kırmızı kurdelelerini çözüyordu. Pembe soğuk yanağını kız kardeşine uzattı. Daşa yanağını öpmeyince, başlığını çıkarmak için başını silkti, gri gözlerinin dikkatli bakışlarıyla Daşa'nın gözlerinin içine baktı. Kalın, ciğerden gelen, her zamanki yumuşak sesiyle:

— Ne o, dedi; aranızda bir şey mi geçti? Kavga mı ettiniz yoksa?

Daşa, Nikolay İvanoviç'in kar çizmelerine bakıyordu. Bu çizmelere herkes "otomobil" diyordu. Şimdi çizmeler orada, terk edilmiş, öksüz gibi duruyordu. Daşa'nın çenesi titriyordu:

— Hayır, geçmedi bir şey aramızda, dedi. Olmadı bir şey.

Ekaterina Dimitrievna, sincap kürkü mantosunun düğmelerini yavaş yavaş çözüyordu. Ani bir hareketle çıplak omuzlarının üzerindeki mantoyu sıyırdı. Bu haliyle, orda, ılık, taze ve yorgun görünüyordu. Çizmelerinin düğmelerini çözmek için eğildiğinde:

— Bir taksi buluncaya kadar ayaklarım ıslandı, dedi.

Daşa gözlerini Nikolay İvanoviç'in çizmelerinden ayırmadan, ablasına ciddi bir ifadeyle:

— Katya, diye sordu, neredeydin?

— Adını sorsan, hatırlayamayacağım birinin onuruna tertiplenen bir edebiyat toplantısındaydım, şekerim. Her zaman aynı şey. Müthiş yorgunum, çok uykum var.

Yemek odasına girdi, deri çantasını örtünün üzerine attı, mendille küçük burnunu silerek:

— Kim yoldu bu çiçekleri? diye sordu. Nikolay İvanoviç nerede? Uyuyor mu?

Daşa şaşkına dönmüştü. Ablasının lanet tabloyla hiçbir benzerliği yoktu. Ablasında bir yabancılık şöyle dursun, aksine bugün onu daha bir sevimli, daha bir yakın buluyordu. Elinden gelse okşamak isterdi.

Bununla beraber, fevkalâde bir zihin çevikliği ile, yarım saat önce Nikolay İvanoviç'in omletini yediği yerde, masa örtüsünü tırnağı ile kazıyarak:

— Katya! dedi.

— Ne var, şekerim?

— Her şeyi biliyorum.

— Ne biliyorsun? Ne biliyorsun? N'oldu sana Allah aşkına?

Ekaterina Dimitrievna, dizleri ile Daşa'nın bacaklarına sürtünerek masaya oturdu. Kız kardeşini tepeden tırnağa merakla süzdü.

Daşa:

— Nikolay İvonaviç her şeyi söyledi bana, dedi.

Ablasının yüzünü görmüyordu, onun için de ne düşündüğünü bilemiyordu.

Öldüresiye bir sessizlikten sonra Ekaterina Dimitrievna boğuk bir sesle:

— Nikolay İvanoviç benim hakkımda ne söyledi ki böylesine heyecanlanmışsın?

— Sen biliyorsun, Katya.

— Hayır, anlamıyorum ne demek istediğini.

"Anlamıyorum ne demek istediğini" sözünü buz gibi bir ifadeyle söylemişti.

Daşa ablasının dizlerine kapandı:

— Öyleyse doğru değil demek? Katya, şekerim, benim güzel ablacığım, bütün bunlar yalan değil mi, söyle bana?

Daşa, çabuk çabuk, hafif öpücüklerle Katya'nın yumuşak, kokulu, mavi mavi damarları ırmak gibi akan elini öpüyordu.

Yorgunluktan gözlerini kapatan Ekaterina Dimitrievna:

— Elbetteki doğru değil, diye karşılık verdi. Sen de handiyse ağlayacaksın, burnun kabaracak.

Daşa'yı kaldırdı, dudaklarını uzun süre saçlarından ayırmadı.

Daşa:

— Ben budalanın biriyim, değil mi? diye mırıldandı.

Başı ablasının göğsüne gömülmüştü.

O anda Nikolay İvanoviç'in sert, seçik sesi, çalışma odasının kapısı ardından yükseldi:

— Yalan söylüyor!

İki kız kardeş sıçrayarak dönüp baktılar, ama kapı açılmadı. Katya:

— Git uyu yavrum, dedi. Şimdi ben gider, onunla durumu aydınlatırım. Ha gayret, yapacak başka şey kalmadı. Ayakta zor duruyorum oysa.

Daşa'yı odasına kadar götürdü, dalgın dalgın kucakladı, sonra yemek odasına döndü, el çantasını aldı, tarağını düzeltti, çalışma odasının kapısını tıklattı.

— Kapıyı aç lütfen, Nikolay.

Cevap çıkmadı. Uğursuz bir sessizlik. Sonra bir soluma, anahtarın kilitte dönüşü. Ekaterina Dimitrievna, odaya girerken, kocasının arkasını dönmüş, çalışma masasına doğru yürüdüğünü gördü.

Nikolay İvanoviç meşin bir koltuğa oturdu, fildişi kitap açacağını aldı ve sert bir hareketle kitabın sayfaları arasına daldırdı (Wassermann'ın *Kırkındaki Adam* adlı romanıydı bu).

Sanki Ekaterina Dimitrievna içerde değilmiş gibi davranıyordu.

Ekaterina Dimitrievna divana oturdu, bacaklarının üzerindeki eteğini düzeltti, küçük mendilini el çantasının içine koyduktan sonra çantanın kapağını gürültüyle kapattı. Bu gürültü üzerine Nikolay İvanoviç'in başının arkasındaki bir tutam saç titredi.

Katya:

— Anlamadığım bir şey var, dedi. Hoşuna gittiği gibi düşünmekte serbestsin, ama derdini Daşa'ya aktarma rica ederim.

Nikolay birden koltuğunda döndü, boynunu ve sakalını uzattı, dişlerini kenetledi:

— Bütün bu olanlara benim derdim demek cüretini gösteriyorsun demek?

— Anlayamadım.

— Mükemmel doğrusu! Anlayamadın demek? Bir sokak kızı gibi davrandığın zaman ne yaptığını pek iyi anlıyorsun sanırım.

Bu sözler üzerine Ekaterina Dimitrievna hafifçe dudaklarını araladı. Kocasının çirkin, kırmızı, terli yüzüne bakarak, alçak sesle:

— Ne zamandan beri benimle saygısızca konuşuyorsun? dedi.

— Kusuruma bakma! Başka türlü konuşmasını bilmiyorum. Kısacası olayın ayrıntılarını öğrenmek istiyorum.

— Ne ayrıntıları?

— Açıktan açığa yalan söyleme.

— Ha, şimdi anladım neyi ima ettiğini.

Ekaterina Dimitrievna, tahammül edilmez bir yorgunluğun altındaymışcasına gözlerini yukarı kaldırdı.

— Bugün bazı şeyler söyledim sana... Tümüyle çıkmış aklımdan.

— Kiminle olduğunu öğrenmek istiyorum.

— Bir şey bilmiyorum.

— Senden bir kez daha rica ediyorum, yalan söyleme...

— Yalan söylemiyorum. Hoşuma giden şeye gelince... Evet söyledim, ne olmuş sanki. İnsan kızınca her şeyi söyleyebilir. Ozaman yalan söyledim, aklımdan çıkıp gitmiş.

Katya konuşurken, Nikolay İvanoviç bir heykel gibi duruyordu, ama kalbi yerinden fırlayacakmış gibi oluyordu. "Allahıma şükür, iftira etmiş kendi kendine."

Demek ki şimdi söylenenlerin yalan olduğuna inanabilecek, gönlüne su serpilecek.

Nikolay koltuğundan kalktı, halının üzerinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Arada bir duruyor, fildişi kitap açacağıyla havayı yarıyordu. Ailenin çöküşünden, örf ve adetlerin bozulduğundan, yaşadığımız günlerde unutulan kutsal ödevlerden, evli kadından, anadan, kocanın eşinden söz ediyordu. Bu duygulardan yoksunluğu, kanı pahasına kazandığı paraları har vurup harman savurduğunu karısının kafasına kaktı.

"Kanın pahasına değil, diye içinden geçirdi Ekaterina Dimitrievna, çene kuvvetine kazanıyorsun."

Hayır, hayır, kandan da öteye, sinirlerini tüketerek kazanıyordu parayı. Sonra görüştüğü kimseleri hiç düşünmeden seçişini, evin tertipsizliğini, budala Büyük Moğol için verdiği körü körüne kararlarını da kafasına kaktı.

— Küçük burjuva salonunuzun iğrenç tablolarına kadar her şeyi içimi bulandırıyor, diye kesip attı.

Kısaca Nikolay İvanoviç içini boşalttı.

Saat sabahın üçünü çalmıştı.

Kocasının kısık sesi susunca Ekaterina Dimitrievna:

— İsterik şişman bir kocadan daha iğrenç bir şey yoktur, dedi ve yatak odasına gitmek için kalktı.

Bu defa da Nikolay İvanoviç karısının bu sözlerine gücenmişti. Yavaş yavaş soyundu, elbiselerini bir sandalyenin arkasına astı, saatini kurdu, içini çeke çeke, meşin divan üzerinde kendisi için yeni hazırlanmış yatağın içine süzüldü.

"Evet, yaşayış tarzımız çok kötü. Hareket tarzımızı değiştirmemiz gerek," diye düşünüyordu bir kitabı açarken. "Hiç iyi değil, hiç iyi değil." Uyumadan önce sakinleşmek için okumak istiyordu biraz. Ama birden kitabı eğdi kulak kabarttı. Evin içi tüm sessizliğe bürünmüştü. Biri burnunu kuvvetle sildi. Bu gürültü İvanoviç'in kalbini hızlı hızlı çarptırmaya yetti. "Ağlıyor," diye düşündü, "kaçırdım ölçüyü."

Konuşmalarını, Katya'nın oturmuş, sakin sakin dinleyişini hatırladı, acıdı karısına. Doğruldu, dirseğine dayandı; yorganın altından çıkmaya hazırdı, ama yüklü, uzun bir çalışma gününden sonra olduğu gibi bütün vücuduna bir bezginlik yayıldı, başı düştü, hemen uyudu.

Daşa tertemiz odasında soyunuyordu. Saçlarını tutan tarağı çıkardı, başını öylesine savurdu ki bütün tokalar döküldü. Sonra beyaz yatağına süzüldü. Yorganı çenesine kadar çekti, göz kapaklarını kapadı: "Şükürler olsun Allahım, her şey yolunda! Şimdi hiçbir şeyi düşünmeden uyumalı."

Gözünün köşeciğinde komik bir surat belirdi. Gülümsedi Daşa, dizlerini karnına çekti, yastığı kucakladı. Tatlı, karanlık bir uyku her tarafını sardı. Ama birden Katya, açık seçik sesi hafızasında çınlayarak şöyle diyordu: "Elbette doğru değil." Gözlerini açtı Daşa. "Katya'ya bir şey söylemedim, ne bir kelime, ne bir ses, sadece doğru mu yalan mı diye sordum. Oysa o, neyi ima ettiğimi biliyormuşcasına karşılık verdi." Aklına takıldı bir kere. "Katya yalan söyledi bana!" Konuşmalarının bütün ayrıntılarını, ablasının sözlerini, ha-

reketlerini hatırladı. Şüphe götürür tarafı yoktu: Yalan söylediği belliydi. Daşa'nın kafası allak bullak olmuştu. Katya aldatmıştı kocasını, ama onu aldatmak, günaha girmek, yalan söylemek daha bir güzelleştirmişti. Ablasında yeni bir şeyler olduğunu, özenli bir şefkati, yorgunluğu görmemek için kör olmak gerekirdi. Aşk aklını başından almışcasına yalan söylüyordu. Böyle de olsa bir caniydi Katya. "Anlamıyorum artık, hiçbir şeyi anlamıyorum."

Kafası allak bullak olmuş, ne yapacağını şaşırmıştı. Su içti, önce lambayı yaktı, sonra söndürdü. Sabaha kadar yatağında döndü durdu. Ne Katya'yı kınayacak, ne de yaptıklarını anlayacak durumda olmadığını hissediyordu.

O gece Ekaterina Dimitrievna da uyuyamadı. Takatsız, sırtüstü yatmış, kolları ipek yorganın üzerinde, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Ağlamasının nedeni belirsiz düzensizlik, kaygı, iffetsizlik, elinde olmadan başına bu halin gelmesi ve Daşa gibi tutkulu, ağır başlı olamamasındandı. Bir de kocasının sokak kızı muamelesi etmesi ve salonunu küçük burjuva salonuna benzetmesi nedeniyle de ağlıyordu. Sonra acı acı gözyaşları döktü, çünkü Aleksey Aleksiyeviç Besanof dün gece yarısı onu, çok hızlı giden bir kızakla banliyödeki bir otele götürmüş; sevgiyi, kendisine yakın ve aziz olan şeyi tatmadan, tıpkı Morskaya caddesindeki madam Duclé'nin Paris modeli elbiseler sattığı mağazasının vitrinindeki pembe mankenlerden biriymişcesine, iğrenç bir şekilde sahip olmuştu.

V

Vasiliyevski adasında 19'uncu caddede yeni yapılan binanın beşinci katında, mühendis İvan İliç, Telegin'in dairesinde "Bayağı yaşantıya karşı mücadele merkezi" karargâhını kurmuştu.

İvan İliç bu daireyi, düşük bir kirayla bir yıllığına kiralamıştı, çünkü "ilk kez bir evde oturuyordu." Kendisine bir odayı ayırmış; demir karyolaları, masaları ve tabureleri olan öteki odaları kiraya vermişti. "Kendisi gibi bekar ve neşeli kiracıları" aynı çatı altında görmek istiyordu. Eski okul arkadaşı Sergey Sergeyeviç Sapojkof, çabucak kiracı buluvermişti ona.

Kiracılar, hukuk öğrencisi Aleksandr İvanoviç Jirof, fıkra yazarı ve gazeteci Antoşka Arnoldof, ressam Vale ile daha kendisine bir iş bulmamış olan Elizaveta Rastorguyeva adında bir genç kızdı.

Kiracılar sabahları çok geç, Telegin öğle yemeği için fabrikadan eve döndüğü zaman kalkıyorlardı. Hiç acele etmiyorlardı kalkmak için, işlerine ara veriyorlardı. Antoşka Arnoldof tramvayla Nevski kahvesine gidiyordu. Orada havadisleri öğrendikten sonra gazete idarehanesine gidiyordu. Vale, çoğu zaman, kendi portresini boyamaya başlıyordu. Sapojkof, çalışmak için odasına kitleniyordu. Yeni sanat üzerine makaleler, nutuklar hazırlıyordu. Jirof'sa, Elizaveta Kievna'nın odasına dalıyor, tatlı ve mırıltılı seslerle, hayat sorunları üzerinde tartışıyordu. Şiir de yazıyordu, ama izzeti nefsine düşkünlüğü nedeniyle kimselere göstermiyordu şiirlerini. Elizaveta Kievna'nın gözünde bir dahiydi.

Jirof ve öteki kiracılarla görüşmeleri bir yana, Elizaveta Kievna zamanının geri kalan kısmını, renkli yünlerle ne maksatla kullanacağını bilmeden uzun bantlar örmek, avazı çıktığı kadar Ukrayna şarkıları söylemekle geçiriyordu. Ya da saçını tepesinde kocaman bir sepet gibi topluyor, o da olmazsa şarkı söylemekten vazgeçiyor, dağınık saçlarla kitabın birini alıyor eline, yatağına uzanıyor, başı çatlayıncaya kadar okumaya dalıyordu. Uzun boylu, güzel bir kızdı Elizaveta Kievna, kanlı canlıydı üstelik. Gözleri miyoptu. Giyimi ise öylesine zevksizdi ki, Telegin'in kiracıları bile kusurunu yüzüne vuruyorlardı.

Eve yeni bir kiracı gelecek olsa hemen odasına davet ederdi; ve hemencecik, damdan samandan baş döndürücü bir konuşmaya başlıyordu. Bu arada, yeni kiracıya, bir cinayet işlemek için arzulu olup olmadığını soruyor; örneğin karşısındaki öldürmeye elverişli bir adam çıkıp da "kışkırtmaya" lüzum görmüyorsa, bu yetenek, onun gözünde, yeni gelenin üstün bir insan olduğu kanaatını doğruluyordu.

Hatta Telegin'in kiracıları, üzerinde bu soruların yazıldığı bir yaftayı kapısına asmışlardı. Genellikle hiçbir şeyden memnun olmayan bir genç kızdı. Sırası düştükçe, ne olduğu pek anlaşılamayan birtakım "kargaşalıklar" ya da "belalı olaylar" beklediğini söylerdi. Sanki "bu olaylar" olursa hayatı daha bir renklenecek,

yağmurdan kirlenmiş penceresinin önünde uyuşuk uyuşuk oturacağı yerde, daha hareketli bir hayat sürecekti.

Telegin de kiracılarıyla oyalanıyordu. Her birinin iyi, orijinal bir yönünü buluyor, ama zamanın azlığı nedeniyle eğlencelerine katılamıyordu.

Noel'de bir gün, Sergey Sergeyeviç Sapojkof kiracıları topladı ve şu nutku çekti:

— Arkadaşlar, harekete geçme zamanı geldi artık. Sayımız çok, ama hepimiz bir tarafa dağılmışız. Bugüne kadar her birimiz, köşemize çekilmiş, sıkıla çekine işlerimizi yapmışız. Bir birlik kurup, burjuva toplumuna kesin kararlı darbeyi indirmeliyiz. Bunun için de, ilk olarak küçük teşebbüs grubumuzu resmen kuruyoruz. Bundan sonra şu bildiriyi yayınlayacağız: "Bizler yeni Kristof Kolomb'larız! Bizler dehanın öncüleriyiz! Yeni insanlığın tohumlarıyız! Semirmiş burjuvaziden, bütün peşin hükümleri yürürlükten kaldırmasını istiyoruz. Fazilete paydos bundan böyle! Aile, edep gerekleri, evlenme yürürlükten kaldırılmıştır. İnsan varlığı –erkek olsun kadın olsun– çırılçıplak ve özgür olmalıdır. Cinsi ilişkiler, toplumun ana baba kalıtıdır. Delikanlılar, genç kızlar, erkekler, kadınlar eski inlerinizden çıkınız, çırılçıplak ve mutlu, av hayvanının güneşi çevresinde halka olunuz!"

Sapojkof konuşmasının sonunda, "Tanrı Şöleni" adında fütürist bir dergi çıkarılması gerektiğini söyledi. Gerekli paranın bir kısmını Telegin verecekti. Gerisini de burjuvazinin ağzından sökûp alacaklardı. Topu topu üç bin ruble...

Böylece "Bayağı yaşantıya karşı mücadele merkezi" kurulmuş oldu. Bu adı, fabrika dönüşü Telegin bulmuş ve Sapojkof'un projesine gözlerinden yaşlar gelinceye kadar gülmüştü. Hemen "Tanrı Şöleni"nin ilk sayısının yayımlanması hazırlıklarına başlandı. Bilim ve sanat koruyucusu birçok zengin, avukatlar ve bizzat Şaşka Sakelman gerekli olan üç bin rubleyi sağladılar. Ambalaj kağıdının üzerine de ne anlama geldiği anlaşılamayan "Santrfüj" sözünü başlık olarak koydular. İşbirliği yapılacak başlıca kişilere haber salındı ve kopyalarının çıkarılması için toplanıldı. Sanatkâr Vale, Sapojkof'un odasının, yazı işleri bürosu olarak kullanılmasını, duvarlarına da edepsiz resimler konulmasını önerdi. Portre-

sinin on iki değişik kopyasını çıkardı. Odada ne varsa dışarı çıkarıldı, sadece üzerini yaldızlı kâğıtla kapladıkları masayı bıraktılar.

"Tanrı Şöleni"nin ilk sayısı çıkınca şehirde herkes derginin sözünü etmeye başladı. Kimileri öfkeliydi, kimileri de bunun o kadar basit bir iş olmadığını, yakında belki de Puşkin'in rafa kaldırılması gerekeceğini söylüyordu. Edebiyat eleştiricisi Çirva'nın eli böğründe kalmıştı: "Tanrı Şöleni" Çirva'yı aşağılık bir kişi olarak nitelendirmişti. Ekaterina Dimitrievna Smokovikova hemen dergiye bir yıllık abone oldu ve bütün fütüristleri salı toplantılarından birine davet etmeyi kararlaştırdı.

Sergey Sergeyeviç Sapojkof, "Merkez" tarafından Smokovnikof'lara yemeğe gitmek üzere delege seçildi. Kiralık elbise veren bir mağazadan mısır yeşili pis bir elbiseyle toplantıya gitti. Bu elbise "Manon Lescaut" piyesinin kostümlerindendi.

Sapojkof, yemekte çalımlı çalımlı hareketlerle bol bol yedi. Kendisini de iğrendirecek şekilde, bağıra bağıra güldü. Eleştirmecileri "Hayvan leşi yiyen çakallar" diye nitelendirdi. Üstelik bu sözü söylerken Çirva'nın yüzüne bakıyordu. Sonra bir koltuğa rahatça gömüldü, nemli burnunun üstündeki gözlüğünü düzelterek sigarasını içti. Kısaca ziyafette bulunanlar, fütüristlerden daha çok şeyler bekliyorlardı.

Derginin ikinci sayısı çıkınca, "Göz kamaştırıcı Saldırılar" adını verdikleri geceler düzenlemeye kararlı olduklarını bildirdiler. Daşa bu "Saldırılar"dan birine gitti. Kapıyı Jirof açtı; Daşa'nın çizmelerini, mantosunu çıkarmak için seğirtti, hatta elbisesinden de küçük bir iplik kopardı. Daşa antrede lahana kokusunu duyunca hayret etti. Koridorda, "Saldırı" odasına doğru giden genç kızın ardından yürüyen Jirof:

— Söyleyin Allah aşkına, dedi, hangi kokuyu kullanıyorsunuz? Cidden çok hoş.

Daşa, bu derece gürültü koparan, böylesine cüretli bir teşebbüsün iyi bir şekilde düzenlenmiş oluşuna hayret etti. Gerçekten duvarlara bol bol göz, burun, kol, el, edepsiz resimler, çökmek üzere olan gökdelenler, kısaca Vasili Veniaminoviç Vale'nin portresini meydana getiren bütün ögeler serpiştirilmişti. Vale de, odada, yanaklarına yağlı boya ile zigzaglar yapmış, hiçbir şey demeden

ayakta duruyordu. Gerçekte ev sahipleriyle misafirler –Smokovnikof'ların salı toplantılarına katılan şairlerin hemen hepsi oradaydı– ağaç kütüklerin üzerine konmuş rendelenmemiş kalasların üzerinde oturuyorlardı (kütükler Telegin'in hediyesiydi).

Toplantıda, belirli bir saygısızlıkla, tanrısal kubbeye tırmanan otomobillerden, "göğün eski firengilisinin üzerine atılmış tükürükler"den, kilise kubbelerini ceviz gibi kıran bir yazarın çenelerinden; sırtında gabardin elbise, bir elinde rehber, ötekinde dürbün bulunan ve pencereden kaldırıma fırlayan çekirgeden bahseden şiirler okunuyordu.

Ama Daşa, nedenini bilmeden bütün bu iğrenç sözleri zavallı buluyordu. Aralarında bir Telegin hoşuna gitmişti. Konuşma genel konulara aktarılınca, genç kızın yanına sokuldu, mahcup gülümseyerek sandviçle çay isteyip istemediğini sordu.

— Çayımızla orta halli sosislerimiz var. Fena değil demek istedim, anlayacağınız.

Telegin'in, sakalsız, esmer ve saf bir yüzü vardı. Zeki bakışlı mavi gözleri, gerektiğinde ateş saçacak türdendi.

Daşa, teklifi kabul ederse, Telegin'in hoşuna gideceğini düşündü, kalktı, yemek odasına geçti. Yemek odasındaki masanın üzerinde bir tabak sandviç, yamrı yumru bir semaver vardı. Telegin kirli tabakları topladı hemen, odanın bir köşesine yere koydu. Bir bez aramak için etrafına bakındıktan sonra, masayı mendiliyle sildi, Daşa'ya çay koydu ve en incelerinden bir sandviç seçti. Bütün bunları hiç telaşlanmadan, iri, güçlü elleriyle yapıyordu. Çay sunarken, genç kız bu dağınıklığın ortasında rahatsız olmasın diye konuşuyordu.

— Evimiz tertipli değil, ama çayla sosis en iyi kalitedir. Elissev'den aldık. Bonbon da vardı, ama hepsini yemişler.

Dudaklarını büzdü, Daşa'ya bir göz attı, mavi gözlerinde önce bir korku, sonra bir kararlılık belirdi.

— Müsaade ederseniz? diye yeleğinin cebinden renkli kâğıtlara sarılı iki mayhoş bonbon çıkardı.

Daşa, "insan kendini böyle bir adamın yanında emniyette hissediyor" diye düşündü. Telegin'in hoşuna gitmek arzusuyla o da:

— Ben de bu şekerleri çok severim, dedi.

Telegin, Daşa'nın karşısında bir sandalyeye ilişti, hardal kabına dikkatle bakmaya başladı. Geniş ve yüksek alnında bir damar şişmişti gerginlikten. Yavaşça mendilini çıkardı, alnını sildi.

Daşa'nın dudakları kendiliğinden bir gülümsemeyle aralandı. Bu iri yapılı, yakışıklı adam, kendinden o kadar az emin görünüyordu ki, hardal kabının arkasına gizlenmek istiyor sanırdınız. Muhakkak Arzamas taraflarında bir yerde –Daşa böyle tasarlıyordu– ufak tefek yapılı, yaşlı, "bir yığın tembele ödünç para vermesi alışkanlığının kötülüğünü" kafasına kakan mektuplar yazan bir anası olmalı. O da, ihtimal ki, bu mektupları okurken, mükemmel bir insan olmaktan uzak olduğunu düşünerek içini çekmektedir. Daşa, içinden şefkatle karışık bir sevgi duydu bu adama.

— Nerede çalışıyorsunuz? diye sordu.

Hemen gözlerini kaldırdı Telegin, kızın gülümsediğini gördü, o da gülümsedi.

— Baltık fabrikasında.

— İşiniz ilginç mi bari?

— Bilmem ki. Bana göre her iş ilginçtir.

— İşçileriniz sizi çok severler herhalde.

— Hiç düşünmedim bunu. Zaten şaşarım severlerse. Neden sevsinler istiyorsunuz? Çok ciddiyimdir onlara karşı. Bu bir tarafa, ilişkilerimiz iyidir elbette. Arkadaşça ilişkiler...

— Size bir şey soracağım. Doğru söyleyin ama... Demin öteki odada olanlar hoşunuza gidiyor mu?

İvan İliç'in alnındaki kırışıklıklar kayboldu. Güldü:

— Hepsi çocuk bunların, dedi. Hepsi de korkunç derecede haylaz. Sevimliler de üstelik. Kiracılarımdan hoşnutum, Daria Dimitrievna. Bazen fabrikada canımın sıkıldığı oluyor. Keyifsiz döndüğüm olur eve. Görseniz ne yersiz sözler ederler, şaklabanlıklar yaparlar... Ertesi günü düşünür, çılgınca eğlenirim.

Daşa ciddi bir ifadeyle:

— Çok aşırı saldırılar yapıyorlar, dedi; hiç hoşuma gitmedi. Açıkcasını söylemek gerekirse ahlâksızca şeyler...

Telegin şaşırmış, genç kızın gözlerine bakıyordu. Daşa:

— Hiç hoşuma gitmedi, diye tekrarladı.

İvan İliç düşünceli düşünceli:

— Suçun büyüğü bende elbette, dedi. Onlara cesaret verdim. Gerçekten, herkesi davet etmek, bütün gece deli saçmalarını söylemek... Üzüldüm hoşlanmamanıza doğrusu.

Daşa gülümseyerek İvan İliç'e bakıyordu. Hemen hemen hiç tanımadığı bu adama her şeyi söyleyebilirdi.

— Bütün bunlardan hoşlanmanızın nedenini anlıyorum, İvan İliç. Bana öyle geliyor ki siz çok iyi bir insansınız, hatta tahmininizden çok iyi. Doğrusu bu.

Daşa dirseklerini masaya dayamış, çenesini avuçlarının içine almıştı. Dudakları küçücük parmaklarına değiyordu. Gözlerinin içi gülüyordu. Ama İvan İliç korkuyordu bu gözlerden. O kadar güzeldi ki gözleri: Gri, derin bakışlı, ama biraz soğuk. Allak bullak olmuştu kafası İvan İliç'in, elindeki çay kaşığını büküp düzeltiyordu habire.

Bereket tam o sırada yemek odasına Elizaveta Kievna girdi. Omuzlarında Türk işi bir şal vardı. Örülmüş saçları kulaklarının üzerinde bir koç boynuzu gibi bükülmüştü. Daşa'ya uzun, yumuşak elini uzatıp kendini tanıttı: Rostorguyeva. Oturdu:

— Jirof sizden bana uzun uzun söz etti, dedi. Bugün hep çehrenizi inceledim. Hoşlanmadığınız belliydi. Anlıyorum sizi tabii.

İvan İliç hemen araya girip:

— Soğuk çay ister miydiniz, Lisa? diye sordu.

— İstemem, Telegin, bilirsiniz ki hiç çay içmem... Belki de, kim bu konuşan garip mahlûk diye düşünüyorsunuzdur tabii. Hiç kimse değilim ben. Bir hiçim ben. Beceriksiz, baştan çıkmış bir kadın.

Masanın yanında ayakta duran İvan İliç karamsarlık içinde döndü. Daşa gözlerini yere indirdi. Elizaveta Kievna ona bakıyordu gülümseyerek:

— Çok zarifsiniz, dedi. Şıksınız, güzelsiniz. Hayır hayır, itiraz etmeyin. Benim kadar siz de biliyorsunuz böyle olduğunuzu. Elbette birçok erkek tutulur size. Ama işin can sıkıcı yönü, böylesi hikâyelerin çok basit bir biçimde sonuçlanmasıdır: Bir erkek çıkar önünüze, birçok çoğunuz olur, sonunda da ölür gidersiniz. Ne bayağı bir şey!

Gururu yaralanmıştı Daşa'nın. Dudakları titriyordu.

— Olağanüstü bir insan olduğumu iddia etmiyorum, dedi. Geleceğimin sizi bu denli ilgilendirmesinin nedenini pek iyi anlayamadım?

Elizaveta Kievna'nın gülüşü daha bir neşeli olmuştu. Oysa gözleri hâlâ kederli, hâlâ yumuşaktı.

— Size bir hiç, aşağılık bir kadın olduğumu söylememiş miydim? Çok az insan bana tahammül edebilir. Sadece acıdıkları için, örneğin Telegin.

İvan İliç başını kaldırmadan homurdandı:

— Şeytan biliyordur ancak neler kurduğunuzu Liza.

— Size bir şey sormadım Telegin, sakin olun.

Yeniden Daşa'ya döndü:

— Fırtınalı bir günde açık denizde bulunduğunuz oldu mu hiç? Ben bulundum. Bir adamı seviyordum. Tabii o benden nefret ediyordu. O zamanlar Karadeniz sahilinde oturuyordum. Fırtınalı bir gün o adama: "Gidelim..." dedim. Doymazlığı peşimden sürükledi onu... Dalgalar açığa çekmişti tekneyi... Çok keyifliydi! Çok keyifli. Soyundum ve ona...

Telegin dudaklarını büzerek:

— Bana bakın Liza, dedi. Yalan söylemeyin. Böyle bir şey olmadı, biliyorum.

Elizaveta Kievna anlaşılmaz bir gülümseme ile baktı Telegin'e, sonra birden gülmeye başladı. Dirsekleri masaya dayalıydı. Yüzünü ellerinin arasına kapadı; gülmesi tombul omuzlarını sarsıyordu.

Daşa kalktı, Telegin'e, kusura bakmazsa, gitmek istediğini söyledi.

İvan İliç Daşa'nın mantosunu aldı. Sanki bu manto, genç kızın ayrılmaz bir parçasıymış gibi, büyük bir itina göstererek tuttu. Karanlık merdivende yol gösterdi. Ardı ardına kibrit yakıyordu. Ayaz ve rüzgâr vardı. Daşa'yı sokağın köşesine kadar götürdü. Arabacısı çok ihtiyar, atı kardan bembeyaz olmuş bir kızağa bindirdi. Uzun süre orada şapkasız, paltosuz kaldı, genç kızı götüren basık kızağın, sarımtırak bir renk almış sisin içinde uzaklaşarak kayboluşunu seyretti. sonra yavaş adımlarla eve girdi, yemek odasına geçti. Elizaveta Kievna hâlâ orada, aynı şekilde ellerini yüzüne kapamış duruyordu. Telegin çenesini kaşıdı. Yüzünün hatları kasılmıştı.

— Liza, dedi.

Kadın birden kaldırdı başını.

— Kusura bakma, ama Liza, neden herkesi utandıran, rahatını kaçıran konuşmalara girişiyorsun?

Elizaveta Kievna, kalemle çizilmiş izlenimini veren miyop, kederli gözlerle Telegin'e bakıyordu. Alçak sesle:

— Aşıksınız, dedi. Bir bakışta anlaşılıyor aşık olduğunuz. Ne bayağı bir şey!

— Yanlış, tamamen yanlış!

Kıpkırmızı olmuştu Telegin:

— Yanlış! diye tekrarladı.

—Özür dilerim öyleyse.

Tembel tembel kalktı oturduğu yerden. Yerlere kadar sarkan Türk şalını sürükleyerek odadan çıktı.

İvan İliç düşünceli düşünceli bir süre odada dolaştı, soğuk çay içti, sonra az önce Daria Dimitrievna'nın oturduğu sandalyeyi aldı, odasına götürdü. Odasına girince, gözleriyle etrafı araştırdı, sandalyeyi bir köşeye yerleştirdi. Sonra burnunu avuçlayarak tarifsiz bir hayreti belirten bir ifadeyle:

— Saçma! dedi. Budalalık derler buna!

Daşa için bu görüşmenin ötekilerden bir farkı yoktu: Mert bir delikanlıyla karşılaşmıştı. Hepsi o kadar. Daşa henüz gördüğünü yanlış gören, işittiğini yanlış işiten bir yaştaydı. Damarlarında hızlı dolaşan kanı görüşünü bulandırır: Gözleri neye bakarsa baksın, hatta bir insan yüzüne baksın, her yerde, tıpkı bir aynaya bakar gibi, kendinden başka bir şeyi göremezdi. Hayatın o döneminde, akılda sadece çirkinlikler kalır. Güzel insanlar, hoş manzaralarla sanatın sır saklayan güzelliği, on dokuz yaşındaki bir kraliçenin her zaman çevresinde bulunan nedimelerinden farksızdır.

İvan İliç için ise durum aynı değildi. Daşa'nın ziyaretinden bir hafta sonra, teni bu derece yumuşak, tatlı pembe renkli, siyah elbiseli, çocuksu ve gururlu ağzı ile bir genç kız, o dikkat etmese de gözünden kaçamazdı (ilk gördüğünde kızı selamlamamıştı bile). Kız içeri girmiş, oturmuş, manşonunu dizlerinin üzerine koymuştu. Darmadağınık evlerine girdiği zaman şöyle bir gözüne çarpmıştı sadece. Anlaşılmayan bir şey daha vardı: Nasıl olmuştu da Elissev'den aldıkları sosislerden sakin sakin söz edebilmişti?

Ya cebinden çıkarıp da verdiği, vücudunun hararetiyle ısınmış şekerler? Sefalet doğrusu!

İvan İliç hayatı boyunca (yirmi dokuz yaşına basmıştı) belki yarım düzine aşık olmuştu. Daha Kazan'da lise öğrencisiyken, kendinden oldukça yaşlı, bir veterinerin kızı olan Marusiya Kvoyeva'ya budalaca tutulmuştu. Sırtında kısa kürkü, uzun süredir, saat dörde doğru büyük caddeye gezmeye çıkardı. Ama Marusiya Kvoyeva güler yüzlü bir kız değildi. Defetti başından İvan İliç'i. Hemen ardından, bir tiyatro grubu ile Kazan'a gelen ve hangi devirde olursa olsun, bütün operetlerde sahneye mayo ile çıkmayı adet edindiği söylenen artist Ada Tile'ye tutuldu. Tiyatronun afişlerinde tiyatro idarecileri Ada Tile'yi şöyle reklam ediyorlardı: "Bacaklarının güzelliği ile altın madalya kazanan Ada Tile."

İvan İliç bir yolunu bulup, belediye parkından kopardığı çiçeklerle locasına kadar girdi Ada Tile'nin. Ama genç kadın çiçekleri, tüyleri darmadağınık köpeğine koklattıktan sonra, İvan İliç'e, Kazan'daki yemeklerin köpeğinin midesini bozduğunu söyledi. İlaç alması için İvan'ı eczaneye gönderdi. Aralarındaki ilgi bundan öteye geçmedi.

Petersburg'da üniversite öğrencisiyken tıp fakültesi öğrencilerinden Vilbuşeviç'e abayı yaktı. Anatomi anfisinde buluşuyorlardı. Buluşmalarına rağmen ondan da bir sonuç elde edemedi. Günün birinde Vilbuçeviç mahalli idarelerinden birine çalışmaya gitti.

Sonra, büyük bir mağazanın şapka bölümünde çalışan Zinoçka adındaki bir kız, umutsuz, gözü yaşlı bir aşkla İvan İliç'e tutuldu. İvan İliç, gerek mahcubiyeti, gerekse temiz kalpliliği nedeniyle kızın bir dediğini iki etmiyordu. Ama kız, büyük mağazanın Moskova'da açtığı bir şubesine gönderilince İvan İliç rahatladı: Uzun süre bazı vaadlerini yerine getirememe korkusundan kurtuldu, kızın gidişinden sonra rahatladı.

Ciddi aşklarından sonuncusu iki yıl öncesine aitti. Yaz mevsimi, Haziran ayıydı. Odasının baktığı avluda, karşı evin penceresinde, her gün güneş batmadan önce ince yapılı, soluk benizli bir kız görünüyordu. Kız pencereyi açıyor, her zamanki soluk renkli elbisesini fırçalıyordu. Sonra aynı elbiseyi giyiyor, hava almak için parka çıkıp bir kanepeye oturuyordu.

İvan İliç bir gün parkta, akşam karanlığının tatlı ılıklığında kızla konuştu. O günden sonra, her akşam, Petersgurg'un batan

güneşinin harika görüntüsünü seyredip konuşarak gezmeye başladılar.

Olivia Komarova yalnız başına yaşıyor, bir noterin yanında çalışıyordu. Devamlı hastaydı kızcağız: Öksürüyordu. Öksürükten, hastalıktan, akşam saatlerine doğru yalnız insanlara musallat olan hüzünden söz ediyorlardı. Olivia'nın anlattığına göre Kira adındaki bir arkadaşı mert bir delikanlıya tutulmuş, ardından Kırım'a gitmişti. Bu konuşmalar insanın içine kasvet verici türdendi. Olivia Komarova, mutlu olabileceğine o kadar az inanıyordu ki, en gizli düşüncelerini bile umursamadan İvan İliç'e açıyordu. Hatta bir ara İvan İliç'in kendisini sevebileceğini, evlenebileceklerini ve onu Kırım'a götüreceğini umut ettiğini söyledi.

İvan İliç kıza çok acıyor, saygı duyuyor, ama kendisini zorlasa da kızı sevemiyor, hatta akşam gezintilerinden sonra eve dönüp de yatağına girince, bencilliği, kalpsizliği, katı yürekliliği yüzünden kendi kendine kızıyordu.

Sonbaharda Olivia Komarova soğuk aldı yatağa düştü. İvan İliç kızı önce hastaneye, oradan da mezarlığa götürdü. Olivia ölmeden önce: "İyileşirsem, benimle evlenir misiniz?" diye sormuştu. İvan İliç: "Elbette evleneceğiz," diye karşılık vermişti.

Daşa hakkındaki duyguları bundan öncekilere hiç benzemiyordu. Elizaveta Kievna: "Aşıksınız siz," demişti. Ama insan ancak arzularına uygun, ulaşabileceği birine aşık olabilirdi. Örneğin bir heykele, bir buluta aşık olunamazdı.

Daşa'ya karşı beslediği duygu özel, kendisinin de bilmediği, anlaşılması güç bir duyguydu, zira bu duygunun gelişip serpilmesi için çok az neden vardı: Birkaç dakikalık bir görüşme ve odanın köşesindeki sandalye.

Hatta bu duygu özellikle derin değildi, ama İvan İliç şimdi bambaşka bir insan olmak istiyordu. Kendi kendini incelemeye başladı. "Yakında otuzuma basacağım," diye düşünüyordu. "Şu ana kadar kendiliğinden biten otlar gibi yaşadım. Bomboş bir çöl! Koyvermişim kendimi! Benzerlerime karşı ne bencil, ne kaygısız yaşamışım. Vakit geçmeden kendimi toplamalıyım."

Mart'ın sonu yaklaşmıştı. Kar altındaki bembeyaz şehrin üzerinde, sıcak bir kürk giymiş gibi bir hava vardı. Baharı müjdele-

yen bir gündü. Sabahtan itibaren, buzlar parlıyor, çatıların ve kornişlerin üzerinde sarkan buzlardan gürültülerle sular damlıyordu. Su oluklarından akan sular gurulduyor, olukların altındaki gerdellerden sular taşıyordu. Sokaklardaki karlar eriyor, yer yer kuruyan asfalttan dumanlar çıkıyordu. Ağır kürk mantolar omuzlara ağırlık veriyordu. Birden, sivri sakallı birinin, üzerinde bir ceket sokağa çıktığı görülüyor, gelen geçen dönüp gülerek ona bakıyordu. Başınızı kaldıracak olsanız, masmavi, derin göğü görür, bol suyla yıkanmış sanırdınız.

Böyle bir gün, Nevski ırmağı üzerindeki fabrikasından saat üç buçukta çıktı, içi kürklü paltosunun düğmelerini çözdü, güneş ışığında kamaşan gözlerini kırptı.

"Ne de olsa bu dünyada yaşamak güzel!"

Tam o anda Daşa'yı fark etti. Deniz mavisi bir manto giymiş, bir paketi taşıyan sol elini ahenkli bir şekilde sallayarak yaya kaldırımının kenarından yavaş yavaş yürüyordu. Mavi başlığının yan tarafındaki beyaz papatyalar sallanıyordu. Yüzü düşünceli ve hüzünlüydü. Geldiği yöndeki su birikintileri, güneşin ışınlarını tramvay raylarına, vitrinlere, geçenlerin sırtlarına, ayaklarına, araba tekerleklerinin ispitlerine, hayvanların koşumlarına, masmavi, bahar kudurganlığıyla yansıtıyordu.

Daşa bu ışık, bu mavilik içinden çıkmış gibiydi. Geçti ve kalabalığın arasında kayboldu. İvan İliç uzun süre o yöne baktı. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Havada bir ağırlık vardı, başını döndürüyordu.

İvan İliç ağır adımlarla sokağın köşesine vardı. Elleri arkasında bir ilan kulübesinin önünde durdu. "Karındeşen Jak'ın heyecan verici yeni serüvenleri." İvan İliç bu sözleri okuyunca hiçbir şey anlamadığına göre her zamanki gibi mutlu olduğunu anladı.

Kulübenin yanından ayrıldı. Tam o sırada Daşa'yı bir daha gördü. Gene yaya kaldırımının yanından, gene paketi ve papatyaları sallayarak geliyordu. Sokuldu yanına, şapkasını çıkardı.

— Daria Dimitrievna, ne şahane bir gün...

Hafifçe titredi Daşa. Sonra soğuk gözlerini kaldırdı –ışık gözlerinde yeşil noktacıklar halinde parıldıyordu– tatlı tatlı güldü, beyaz süet eldivenli elini uzattı: Candan, dostça bir el sıkış.

— Çok sevindim size rastladığıma. Hatta bugün sizi düşünüyordum... Sahi, sizi düşündüm.

Daşa başını salladı. Şapkasındaki papatyalar sözlerini doğruladı.

— Daria Dimitrievna, Nevski'de bir işim vardı. Şimdi bütün günüm boş. Ne güzel bir gün...

İvanç İliç dudaklarını sıktı: Bütün gücünü sarfediyordu gülümsemek için.

Daşa:

— İvan İliç, eve kadar beni götürebilir misiniz? diye sordu.

Bir yan sokağa saptılar. Gölgeden yürüyorlardı şimdi.

— İvan İliç, size bir soru sorsam garip bulmaz mısınız? Hayır değil mi? Emindim zaten. Zaten açılsam açılsam bir size açılmak isterdim. Ama benim gibi açık yürekle, hiç tereddüt etmeden karşılık verin.

Kaşları çatılmış, yüzü tasalıydı.

— Eskiden olan şeyleri gözümde şöyle canlandırdım –elinin bir hareketiyle sözlerini pekiştirdi– her tarafta hırsızlar, yalancılar, katiller var... Hayatın dışında, bir kenarda, tıpkı yılanlar, fareler, örümcekler gibi yaşıyorlar. Ama insanlar, bütün insanlar, bütün zayıf taraflarına, delice heveslerine rağmen bütün insanlar iyi ve saftır... Örneğin karşıdan gelen şu genç kıza bakın, gördünüz değil mi? İşte o da gördüğünüz gibi. Dünya bana harika renklerle boyanmış bir tablo gibi görünüyor. Anlıyorsunuz dediklerimi, değil mi?

— Doğru söylüyorsunuz ama Daria Dimitrievna...

— Sabredin biraz. Şimdi, sanki bu tablonun içinden geçiyor, sanki bunaltıcı karanlıklara düşüyormuş gibiyim... Görüyorum ki tatlı, sevimli, yüreği sızlatacak kadar güzel biri kalkıp günah işliyor, ağır bir günah işliyor. Küçük pastaları büfede saklama türünden ufak bir suç sayamazsınız değil mi? Elbette hayır. Gerçek bir günah. Büyük insanın söylediği bir yalan. –Daşa başını çevirdi, çenesi titredi– Bu kadın evli. Yapabilir mi bunu? Soruyorum size İvan İliç, yapabilir mi bunu?

— Hayır, hayır, yapamaz.

— Neden?

— Şimdi size nedenini söyleyemeyeceğim, ama öyle hissediyorum ki yapmaması gerek.

— Benim de bunu hissetmeyeceğimi sanıyor musunuz? İşte iki saattir sokaklarda dolaşıyorum, hüznün pençesinde kıvranarak. Gün o kadar berrak, o kadar ılık. Ama ben, öyle hissediyorum ki bu evlerde, bu perdelerin ardında, karanlık ruhlu insanlar gizleniyor. Onlarla yaşamak zorundayım üstelik, anlıyor musunuz?

İvan İliç acele acele:

— Hayır, anlamıyorum, dedi.

— Anlamalısınız. Ah, bir bilseniz, ne kadar hüzünlüyüm. Bir çocuğum ben; hepsi bu. Bu şehir çocuklara göre yapılmamış, büyükler için yapılmış.

Daşa kapının önünde durmuştu. Uzun çizmelerinin burnuyla yerdeki bir sigara paketini ileri geri sürüyordu. Sigara kutusunun üzerindeki resim, ağzından duman çıkan yeşil bir kadını gösteriyordu. İvan İliç'e, Daşa'nın rugan çizmelerinin ucuna bakarken, genç kız sisler içinde eriyor, kayboluyor gibi geliyordu. Erimesin, kaybolmasın diye tutmak isterdi, ama hangi güçle? Bu güçten yoksun değildi, ama o gücün kalbini sıkıştırdığını, boğazını sıktığını hissediyordu. Ama Daşa hakkındaki duygusu duvar üzerindeki bir gölgeden büyük değildi, çünkü kendisi de "iyi, nazik İvan İliç'ten" başka bir şey değildi.

— Peki öyleyse İvan İliç, Allahaısmarladık. Teşekkür ederim. Çok nazik ve çok iyisiniz. Ben her zaman kederliyimdir, ama iyiliğinizi unutmayacağım. Anladınız beni, değil mi? İşte böyle. Büyük insan gibi hareket etmek gerek. Yapacak başka şey yok. Boş olduğunuz zaman bizi görmeye gelin, lütfen.

Gülümsedi, İvan İliç'in elini sıktı ve antrenin karanlığında kayboldu.

VI

Daşa odasının kapısını açtı, hayretle durakladı: Odasından taze çiçek kokusu geliyordu. Tuvalet masasının üzerinde, yüksek kulplu, mavi kurdeleli bir sepet gözüne ilişti. Sepete doğru koştu, yüzünü çiçeklerin içine gömdü. Sepetteki çiçekler büklüm büklüm, nemli Parma menekşeleriydi.

Heyecanlanmıştı Daşa. Sabahtan beri ne olduğunu kestiremediği bir şey arzuluyordu. Şimdi anlamıştı neyi arzuladığını: İçi me-

nekşe çekmişti. Ama kim göndermişti bu çiçekleri? Kendisinin bile anlayamadığı arzusunu kim akıl edip de düşünmüştü? Ama kurdele fiyongunun yeri değişmişti. Kurdeleyi çözerken düşünüyordu: "Daşa gürültücü bir kız olsa da, fena bir kız değildir. Kendinizi ne denli günahlara kaptırsanız da, o bildiği yoldan gidecek. Belki de burnu biraz havada, diye düşünüyorsunuzdur. Bu havaya kalkmış burnu anlayacak, hatta onu beğenecek biri çıkacak elbette."

Daşa fiyongun içinde, tanımadığı, iri yazı ile yazılmış bir kart buldu. Kartın bir yüzünde "Aşkı seviniz", öteki yüzünde "Nis Çiçekcisi" yazılıydı. Demek çiçekçi dükkânından biri "aşkı seviniz" diye yazmıştı.

— Sepeti kucaklayan Daşa koridora çıktı:

— Moğol, diye seslendi, kim getirdi bu çiçekleri?

Büyük Moğol sepete baktı, içini çekti, hiçbir şeyden haberi yokmuşçasına... Böyle şeyler onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu.

— Çiçekçinin çırağı Ekaterina Dimitrievna'ya getirdi. Madam da sizin odanıza koymamızı emretti.

— Kim göndermiş peki? Çırak söylemedi mi?

— Söylemedi. Sadece çiçeklerin madama gönderildiğini söyledi.

Daşa odasına girdi, pencerenin önünde durdu. Pencereden güneşin batışı görülüyordu: Sol tarafta, bitişik evin tuğla duvarı üzerinde, güneş ışınları göğe yayılıyor, yeşilimtırak bir renk alıyor, renkleri soluklaşıyordu. Yeşilimtırak gökte bir yıldız belirdi. Yıkanmış yunmuş gibi pırıl pırıl. Birden aşağıda, dar ve sisli sokağın boyunca, soluk, hiç aydınlatmayan lambalar yandı. Yakında bir otomobil sesi homurdandı. Daşa otomobilin akşam sisinin içinde uzaklaştığını gördü.

Odanın içi karanlıktı. Menekşeler çok hoş kokuyordu. Çiçekleri, Katya'nın günah işlediği adam göndermiş olmalıydı. Apaçıktı bu. Daşa, hâlâ ayakta, düşünüyordu: İşte örümcek ağına benzer bir şeyin içine düşmüş sinek gibiyim. Bu "bir şey" nemli çiçeklerin kokusunda, "Aşkı seviniz"in yapmacık, heyecan veren sözlerinde, bu gecenin bahar güzelliğindeydi.

Birden kalbi hızlı hızlı, heyecanlı heyecanlı çarpmaya başladı. Daşa, içini tatlı tatlı yakan, gizli, yasak bir şeyi hissedip gördüğü, parmaklarıyla dokunduğu duygusuna kapıldı. Sanki bütün benliğiyle, arzularını zaptedemez bir durumda olduğunu anladı. Anlaşı-

lır gibi değildi, az önce tamamen bunun karşıtını düşmüyor muydu? Ciddiyeti, buzdan bir bölmeymişcesine hafif bir siste eriyivermişti. Tıpkı şapkalı iki hanımı götüren otomobilin, gürültü çıkarmadan caddenin ucunda kayboluşu gibi.

Kalbı hızlı hızlı çarpıyor, başı hafifçe dönüyordu. Bütün vücudunda neşeli bir ürpertiyle bir ezgi çınlıyordu: "Yaşıyorum, seviyorum. Sevinç, hayat, bütün dünya benimdir, benim, benim!"

Daşa gözlerini açarak, yüksek sesle:

— Bana bak yavrum, dedi, bakiresin sen tam anlamıyla, tahammül edilmez bir karakterin var, başına vurmuş...

Odanın en uzak köşesine gitti, kapitone büyük bir koltuğa gömüldü. Hiç acele etmeden bir çikolata tabletinin kâğıdını açarak, on beş gündür olanları hatırlamaya başladı.

Evde değişen bir şey yoktu. Hatta Katya, Nikolay İvanoviç'e karşı özellikle müşfik davranıyordu. Nikolay İvanoviç ise çok neşeliydi, Finlandiya'da bir villa yaptırmaktan söz ediyordu. Sadece Daşa, bu iki kör insanın "faciasını" sessizce yaşıyordu.

İlk ablasına açılacak olsa, sorunu çözümleyemezdi. Aslında Daşa'mn keyfiyle çok ilgilenen Katya bu kez hiçbir şey fark etmemiş görünüyordu. Ekaterina Dimitrievna, kendisi ve kız kardeşi için Paskalya yortusuna baharlık tuvaletler ısmarlamıştı. Terziler ve şapkacılarla süreksiz olarak görüşüyor, fakirlere yardım için yapılan satışlara katılıyordu. Nikolay İvanoviç'in isteği üzerine bir edebiyat gecesi düzenlemişti. Bu gecenin gizli amacı, Sosyal-Demokrat partinin sol kanadı –adına bolşevikler deniyordu– komitesi yararına para toplamaktı. Salı günlerinden ayrı olarak Perşembe günleri de misafir kabul ediyorlardı artık. Kısaca, Ekaterina Dimitrievna'nın ona ayıracak bir dakikası yoktu.

"Ya sen ne yaptın bu arada? Korktun, hiçbir şeye karar veremedin, bir kuzudan da safça anlamadığın şeyler üzerinde kafa yordun. Anlayamayacaksın da bu şeyleri, seni bağlayan her şeyi koparmadıkça."

Daşa böyle düşünüyordu. Sessizce gülümsedi. Buz parçalarının düştüğü ve içinden hiçbir şeyin çıkmadığı gölün karanlık derinliklerinden, birkaç gündür, sık sık olduğu gibi, Besanof'un kötü ve kemirici hayaleti doğruluyordu. Bıraktı kendini Daşa, düşüncele-

rinin akışı kavradı her yanını. Hareketsizdi. Karanlık odada duvar saatinin tik-takları duyuluyordu.

Sonra evin bir taraflarında bir kapı kapandı. Ekaterina Dimitrievna'nın:

— Geleli çok mu oldu? diye sorduğu duyuldu.

Daşa koltuğundan kalktı, yan odaya geçti. Ekaterina Dimitrievna:

— Kızarmışsın, dedi, neden?

Pardesüsünü çıkaran Nikolay İvanoviç, ukalâ-aşık repertuvarından alınmış bir espri yaptı. Daşa, eniştesinin yumuşak kalın dudaklarına kin dolu bakışlarla baktı, Katya'nın arkasından yatak odasına yürüdü. Ablasının odasını süsleyen bütün mobilya gibi gayet zarif ve ince tuvalet masasına oturan Daşa, ablasının, gündüz karşılaştığı tanıdık kişiler hakkında anlattıklarını dinledi.

Ekaterina Dimitrievna bir yandan konuşuyor, bir yandan da aynalı dolabı düzeltiyordu. Dolapta eldivenler, dantel kumaşlar, ince tüller, saten pabuçlar, kokulu daha bir yığın eşya vardı.

— Anlaşıldığına göre Kerenski bir davayı daha kaybetmiş. Meteliksiz kaldı. Karısını gördüm. Sızlanıyordu. Hayat güçleşti, diyordu. Timiriazef'lerde kızamık varmış. Şaynberg'in isterik karısıyla araları düzelmiş: Onun evinde intihara teşebbüs ettiği söyleniyor kadının. Bahar ne kadar güzel, değil mi? Hele bugün ne güzeldi! Herkes sarhoş olmuş sanki, sokaklara dökülmüş. Ha! Sahi, bir havadis daha: Akundin'i gördüm. Yakında devrim olacağını öne sürüyordu. Senin anlayacağın fabrikalarda, köylerde kaynaşma var. O kadar da çabuk olmayacak tabii! Nikolay İvanoviç öylesine memnun ki beni Pivato'ya götürdü; gelecek devrimin şerefine şampanya içtik.

Daşa hiç sesini çıkarmadan ablasını dinliyor, cam şişelerin kapaklarını kapatıyordu. Birden:

— Katya, dedi; bilirsin ki bu halimle kimsenin bana ihtiyacı yok.

Ekaterina Dimitrievna, elinin üzerinde bir ipek çorap dikkatle kardeşine bakıyordu.

— İşin asıl kötüsü, diye devam etti Daşa, bu halimle benim de kendimi ne yapacağımı bilemeyişim. Tıpkı hayatı boyunca taze

havuçtan başka bir şey yememeye karar veren ve böyle yapınca da herkesten daha üstün olacağına inanan bir adam gibi...

Ekaterina Dimitrievna:

— Anlamıyorum, seni, dedi.

Daşa ablasının sırtına baktı ve içini çekti.

— Her şeyden hoşnutsuzluk duyuyorum. Herkesi ayıplıyorum. Kimisini budala buluyorum, kimisinden de tiksiniyorum. Bir başkası namussuz. Yalnız bir ben kusursuzum. Yolumu şaşırdım zannediyorum, bu da çok ağır benim için. Seni de ayıplıyorum, Katya.

Ekaterina Dimitrievna, dönmeden, yavaşça:

— Neden ama? diye sordu.

— Anlamaya çalış beni. Burnu havada bir genç kızım. İşte bütün değerim de bu. Aslında alıklık bu sadece. Aranızda kendimi yalnız hissetmekten usandım. Senin anlayacağın sadece bir kişiden çok hoşlanıyorum.

Daşa bu sözü başı önüne eğik söylemişti. Parmağını kristal şişeye sokmuş, çıkaramıyordu.

— Tamam, kızım, mükemmel doğrusu. Mutlu olacaksın, demektir. Mutlu olacak biri varsa, o da sensin.

Ekaterina Dimitrievna içini çekti hafiften.

— Anlıyorsun ya Katya, o kadar basit değil. Bana kalırsa onu sevmiyorum.

— Madem hoşuna gidiyor, seversin.

— İşte bunun için hoşuma gitmiyor ya.

Ekaterina Dimitrievna dolabın kapısını kapattı, Daşa'nın önünde durdu.

— Az önce hoşuna gittiğini söyledin ya... O zaman, gerçekten...

— Katiuşa, kelimeler üzerinde oynama. Yoksa Sestroretsk'deki İngiliz'i mi hatırlatmak istiyorsun? Evet, hoşuma gidiyordu o, hatta aşıktım da. Ama o zaman ben bendim... Kendime kızıyor, gizleniyor, geceleri ağlıyordum... Ötekine gelince... Hatta o mu değil mi, kesinlikle bilemiyorum... Evet, evet, o... Aklımı başımdan aldı... Ve şimdi tamamen başka bir insan oldum... Sanki adını bilmediğim bir tütsüyü koklamış gibiyim... Şimdi odama girse, kımıldamam bile. Ne isterse yapabilir bana...

— Daşa, neler diyorsun sen?

Ekaterina Dimitrievna kız kardeşinin yanına oturdu, çekti kendine, ateş gibi yanan elini tuttu, avcunun içini öptü. Ama Daşa, içini çekerek, yavaşça ablasından sıyrıldı. Daşa elini pencereye dayadı, uzun uzun yıldızlara baktı.

— Daşa, adı ne bu adamın?

— Aleksey Alekseyeviç Besanof.

O zaman Katya, başka bir sandalyeye, Daşa'nın yanına oturdu. Elini boğazına götürdü, öyle hareketsiz kaldı. Daşa, ablasının gölgede kalan yüzünü göremiyordu; ama çok kötü bir şey söylediğini anlamıştı.

Başını çevirerek "iyi öyleyse" diye düşündü. "İyi öyleyse" diye düşünmek içinde bir rahatlama, bir boşalma etkisi yapmıştı.

— Ötekilere her şey serbest de, bana hiçbir şey serbest değil. Açıklayabilir misin nedenini? İki yıldır bin bir kötülükten söz edildiğini duydum. Bense hayatımda bir kez, paten sahasında bir kolejliyi öptüm.

Derin derin içini çekti ve sustu. Ekaterina Dimitrievna çökmüş, ellerini dizlerine dayamıştı.

— Besanof kötü bir adamdır, dedi; korkunç bir adamdır, Daşenka. Dinliyor musun beni?

— Evet, dinliyorum.

— Seni mahvedecek o adam.

— Elimden bir şey gelmez.

— İstemiyorum onu sevmeni. Başkaları severse, zararı yok... Ama sevme sen, şekerim, sen sevme...

Daşa:

— Karga yavrusu güzel değildir, dedi, içi dışı karadır. Peki neresi kötüymüş Besanof'un, sorabilir miyim?

— Söylemem... bilmiyorum... Ama onu düşününce her tarafım titriyor.

— Öyle diyorsun ama, yanılmıyorsam biraz senin de hoşuna gidiyor, değil mi?

— Asla... Nefret ediyorum ondan!.. Allah korusun seni ondan!

— Sen de anlıyorsun, Katiuşa... Şimdi muhakkak tuzağa düşeceğim.

— Ne diyorsun sen?.. İkimiz de aklımızı yitirmişiz.

Ama bu konuşma tam Daşa'nın isteğine uygundu: Sanki incecik bir tahtanın üzerinde, ayaklarının ucuna basarak yürüyormuş gibi oluyordu. Katya'yı heyecanlı görmek hoşuna gidiyordu. Artık hemen hemen Besanof'u hiç düşünmüyordu; ama bile bile onda uyandırdığı duyguları, görüşmelerini, çeşitli yönlerini anlatıyordu. Mubalağa ettiği belliydi. Söylediklerini bir duyan olsa, bütün gecelerini uykusuz geçirdiğini, ha dense Besanof'un evine koşmaya hazır olduğunu sanırdı. Sonunda Daşa, kendi sözlerini kendi de garip buldu. Birden içinden Katya'yı omuzlarından kavrayıp, "Küçük bir budala varsa, o da benim, Katiuşa," diyesi geldi.

Ama Ekaterina Dimitrievna birden sandalyeden halının üzerine kaydı. Daşa'yı kollarıyla sardı, yüzünü kız kardeşinin dizlerinin arasına soktu ve bütün vücudu titreyerek, korktuğunu belli eden bir sesle:

— Affet, affet, diye haykırdı... Affet beni Daşa!

Daşa korktu birden. Eğildi ablasına. Korku ve merhametten ağlamaya, hıçkırmaya, sormaya başladı: Katya neden bahsediyordu, neyi affedecekti? Ama Ekaterina Dimitrievna, dişleri kenetli, ellerini öperek Daşa'yı okşamakla yetiniyordu.

Akşam yemeğinde Nikolay İvanoviç iki kız kardeşi süzüp:

— Hım! dedi. Bana da bu gözyaşlarının nedenini öğretemez misiniz?

Daşa hemen:

— Bu gözyaşlarının nedeni, benim lanetlenecek mizacım, diye karşılık verdi. Rica ederim sakin ol. Karının küçük parmağı kadar olamayacağımı anlamak için sana ihtiyacım yok.

Yemeğin sonunda kahveler içilirken misafirler geldi. Nikolay İvanoviç aile keyifsizliği nedeniyle bir gece kulübüne gidileceğini söyledi. Kuliçek garaja telefon etti. Katya ile Daşa'yı elbise değiştirmek için odalarına gönderdiler. Bu sırada Çirva geldi. Gece kulübüne gitmek üzere olduklarını anlayınca birden kızdı:

— Kimin aklına geliyor bu sürekli ahlâksızlıklar? Rus edebiyatı. Güzel, çok güzel.

Ama onu da, ötekilerle birlikte otomobille götürdüler.

"Kuzey Palmiri"ni gürültülü bir kalabalık tıklım tıklım doldurmuştu. Yeraltı salonu kristal avizelerin ışığı altında gündüz gibi aydınlıktı. Avizeler, aşağıdan yükselen sigara dumanı, sıkışık

küçük masalar, giyimli erkekler, omuzları çıplak, perukları renkli kadınlar: Yeşil, kırmızı, ya da beyaz sorguçlar, boyunlarda ve kulaklarda portakal rengi, mavi, kırmızı ışıncıklar yanan mücevherler, karanlıkta süzülen garsonlar, ahududu renkli kadife perdenin önünde sihirli değneği havayı yaran, kolları havada zayıf bir adam, orkestranın parlayan sazları, bütün bunlar, duvarları kaplayan aynalarda aksederek çoğalıyordu. Derinliğine uzanan bu aynalarda, bütün insanlık, tüm dünya vardı sanki.

Daşa, kamışla şampanyasını yudumluyor, küçük masaları seyrediyordu. İşte buğulanmış bir buz kovası ile istakozun önüne oturmuş, yanakları pudralı, sakalsız bir adam. Gözleri yarı kapalı, dudakları önemsemeyen haliyle büzülü. Şüphesiz elektriklerin söneceğini ve bütün insanların öleceğini düşünüyor olmalı: Neşelenmek için bir neden var mı?

İşte perde kımıldamaya başladı, açılıyor. Sahneye, yüzüne feci çizgiler kazılmış ufak boylu bir Japon fırladı. Etrafında rengârenk toplar, tabaklar, meşaleler uçuşuyor. Daşa düşünüyordu:

"Neden Katya, affet, affet beni dedi?"

Ve birden sanki demir bir çember alnını sıkmıştı. Kalbi atmaz oldu. "Mümkün mü bu?" Ama başını salladı, derin nefes aldı, "mümkün olanı" düşünmeyi bile çıkardı aklından, ablasına baktı.

Ekaterina Dimitrievna masanın öteki ucuna oturmuştu. Çok yorgun, çok kederli, çok güzel görünüyordu. Daşa birden gözüne yaşların dolduğunu hissetti. Parmağını dudaklarına götürdü, belli etmeden üfledi. Bu aralarında kararlaştırılmış bir işaretti. Katya, kız kardeşinin işaretini gördü, anladı ve yavaşça, şefkatle gülümsedi.

Sabahın saat ikisine doğru bir tartışma başladı: Nereye gitsinlerdi? Ekaterina Dimitrievna eve dönmek istedi. Nikolay İvanoviç, herkes ne yaparsa onu yapacağını söyledi. Bunun üzerine "herkes" şu kararı verdi: "Turneye devam."

Daşa tam o sırada, seyrekleşen kalabalık arasından Besanof'u gördü. Bir dirseği masaya dayalı, eğilmiş, Akundin'i dikkatle dinliyordu. Akundin ise, dudaklarında yarısı çiğnenmiş bir sigara, tırnağı ile masa örtüsü üzerinde şekiller çizerek konuşuyordu. Besanof, hareket eden bu tırnağa bakıyordu. Hareketsiz çehresi solgundu. Uğultu arasında Daşa, "sonu geldi, her şeyin sonu geldi" sözünü

duyar gibi oldu. Ama birden iri göbekli Tatar garson, aralarına girip iki adamı gizlemiş oldu. Katya ile Nikolay İvanoviç kalkmışlardı. Daşa'ya seslendiler. Düşünceli, şaşkın arkalarından yürüdü.

Dışarda her taraf buz tutmuştu. Hava çok soğuktu, insanı canlandıran türden. Menekşe renkli siyah gökte yıldız kümeleri alev alev ışıldıyordu. Biri, Daşa'nın ardından bir kahkaha atıp:

— Çok güzel bir gece! dedi.

Yaya kaldırımına bir otomobil yanaştı; otomobilin arkasında, egsoz dumanları arasından koltuk değnekli bir adam çıktı. Sert bir hareketle kasketini çıkardı ve dans edercesine Daşa'nın önünde kapıyı ardına kadar açtı. Daşa otomobile binerken adama baktı: Zayıf bir adamdı, yabani bir hali vardı, ağzı yamuktu. Dirseklerini titreyen vücuduna yapıştırmıştı.

Boğul neşeli bir sesle:

— Lüks ve zevk mabedinde güzel bir gece geçirdiniz, dedi; tebrik ederim.

Havaya atılan yirmi kopeklik madeni parayı havada yakaladı. Yırtık kasketiyle selamladı. Daşa adamın yırtıcı ve siyah bakışlarının tenini yoluyormuşcasına bir duyguya kapıldı.

Eve çok geç dönüldü. Daşa, yatağına sırtüstü yatmış, uyuyamamıştı. Sanki vücudu felç olmuş, yorgunluktan turşuya dönmüşcesine şuurunu kaybetmişti.

Birden, derin bir iniltiyle, göğsünü bastıran yorganı attı üzerinden, oturdu, gözlerini açtı. Pencereden giren güneş döşemeyi aydınlatıyordu... "Allahım," dedi, "ne gördüm? Ne dehşet!" Öylesine korkunçtu ki gördüğü, neredeyse hüngür hüngür ağlayacaktı. Ama kendine gelince, her şeyi unutmuştu. Sadece, geçirdiği korkunç kâbusun sebep olduğu sıkıntı yüreğini buruyordu.

Daşa öğle yemeğinden sonra fakülteye gitti, imtihanlar için kaydını yaptırdı, kitaplar satın aldı ve akşam yemeğine kadar gerçekten sıkı, verimli çalıştı. Ama akşam olunca gene ipek çorapları giymesi (sabahları iplik çorap giymeye karar vermişti), kollarını, omuzlarını pudralaması, saçını yapması gerekiyordu.

— Saçlarımı ensemde topuz yapsam, ne güzel olurdu! diye düşündü. Ama hep bir ağızdan bağırıverirler: Saçlarını modaya uygun yap, diye. Ama saçlarım tutmayınca nasıl yapabilirim ki?

Kısacası elinden geleni yaptı. Yeni mavi ipek elbisesini giyeceği zaman, elbisesinin önündeki şampanya lekesini fark etti.

Daşa birden kirlenmiş elbisesine, boşu boşuna geçen hayatına öylesine esef etti ki, lekeli elbisesi elinde oturdu, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Kapının eşiğinde Nikolay İvanoviç belirdi; Daşa'yı gömleği ile ağlar görünce karısını çağırdı. Katya koşup geldi, elbiseyi aldı:

— Şimdi temizlenir, dedi.

Büyük Moğol'u çağırıp, sıcak su ile benzin getirmesini söyledi.

Elbiseyi temizleyip Daşa'yı giydirdiler. Nikolay İvanoviç, yandaki odada sövüp sayıyordu:

— Galaya gidiyoruz canım! Geç kalamayız ki.

Tabii tiyatroya geç vardılar.

Daşa, Ekaterina Dimitrievna'nın yanına oturmuş seyrediyordu. Sahnede, düz bir ağacın önünde duran uzun boylu, takma sakallı, burun delikleri anormal bir şekilde geniş bir adam, koyu pembe elbiseli bir genç kıza:

— Seviyorum seni, seviyorum seni, diyordu.

Piyes acıklı bir piyes olmakla beraber, Daşa'nın içinden ağlamak, koyu pembe elbiseli genç kızın talihine acımak geliyordu. Olay Daşa'nın arzuladığı biçimde gelişmedi. Canı sıkılmıştı. Daha sonra anlaşıldığı gibi genç kız sevmeden seviyordu. Adamın kucaklayışına çığlık gibi bir gülüşle karşılık verip, koştu, ikinci planda beyaz pantolonu görünen bir külhaninin yanına gitti. Terk edilmiş adam başını ellerinin arasına aldı ve hayatının eseri olan kitabını yakacağını söyledi. Bu sözler üzerine birinci perde sona erdi.

Tanıdıkları locaya girdi. Her zamanki canlı, damdan samandan konular üzerindeki konuşma başladı.

Kaskatı takma yakalı, sakalsız, buruşuk yüzlü, çıplak kafalı, kısa boylu Şaynberg, piyesin ilgi çekici olduğunu söyledi:

— Her zamanki seks sorunlarından biri, ama cüretle sahneye konmuş. İnsanlık, bu lanet sorunu kesip atmalıdır artık.

Karısı Noel'de, bir koşu atları ahırının sahibi ile kaçan, özellikle tehlikeli dalavereler çevirmiş, somurtgan sorgu yargıcı, iri yapılı Burof:

— Başkaları ne düşünür bilmem, diye karşılık verdi, ama benim için bu sorun çoktan çözümlenmiştir. Kadın var oldukça ya-

lan söyler; erkekse sanatın yardımıyla yalan söyler. Seks sorunu sadece bir iğrençlik; sanatsa ortaklaşa hakkın bir nevi cinayeti.

Nikolay İvanoviç karısına bakarak kahkahayı bastı. Burof karamsar bir ifadeyle devam etti:

— Dişi kuş yumurtlayacağı zaman, erkeği alacalı kuyrukla süslenir. Bu düpedüz bir yalandır, çünkü tabii kuyruğu gridir, renkli değildir. Ağaç da çiçek açar, bu da bir yalandır, tuzaktır, çünkü aslında, toprak altında süren iğrenç köklerdir. Ama yalanın kuyruklusunu söyleyen insandır. Ne çiçek açar, ne de renkli kuyruğu vardır; sözden imdat bekler. Yukarda sözü geçen aşk ile, çevresindeki her şey iğrenç ve katmerli yalandır. Bu şeyler, sadece körpe yaştaki genç kızlar için esrarlıdır –gözünün ucuyla Daşa'ya baktı– ama tüm sersemlemiş çağımızda ciddi insanlar bu gibi budalalıklarla uğraşıyorlar. Evet, Rus Devleti mide rahatsızlığından mustarip.

Yüzünde nezleli bir buruşuklukla şeker kutusuna eğildi, elini daldırdı, hiç birini beğenmedi, sonra boynuna kayışla asılı bahriyeli dürbününü gözlerine götürdü.

Konuşma siyasi çöküntüye, bu politikaya karşı girişilen tepkiye kaydı. Kuliçek, heyecanlı bir mırıltıyla sarayda olan rezaleti anlattı.

Şaynberg çabuk çabuk:

— Ne kâbus, ne bela! dedi.

Nikolay İvanoviç dizine bir şaplak atarak:

— Bize bir devrim gerek, baylar, dedi. Hem de en kısa zamanda. Aksi takdirde boğulacağız, lâmı cimi yok bunun.

Sesini alçaltarak devam etti:

— Aldığım haberlere göre, fabrikalardaki kaynaşma adamakıllı artmış.

Soşan Şaynberg on parmağını havaya kaldırdı:

— Ne zaman, söylesenize ne zaman? Sonuna kadar beklenemez ki.

Nikolay İvanoviç neşeli neşeli:

— Onu da göreceğiz, diye karşılık verdi, onu da göreceğiz. Size de Adalet Bakanlığını vereceğiz, ekselans.

Daşa, bu sorunlar, devrim, bakanlıklar üzerine yapılan konuşmalardan bıkmıştı. Locanın kadife korkuluğuna dayanmış, bir

kolunu da Katya'mn beline dolamış, salona bakıyordu. Arada bir, tanıdık bir çehreye rastlayınca gülümsüyordu. Daşa, kendisinin ve ablasının herkesin hoşuna gittiğini görüyor ve biliyordu. Kalabalıktaki bu şaşkın bakışlar –erkeklerinki tatlı, kadınlarınki kötüydü– bu söz kırıntıları, bu gülümsemeler, insanı sarhoş eden bahar havası gibi etkiliyordu. Ağlama arzusu geçmişti. Katya'nın saçının lülesi, kulağının yanında, yanağını gıdıklıyordu.

Daşa:

— Katiuşa, seviyorum seni, diye mırıldandı.

— Ben de seni.

— Senin evinde oturduğuma memnun musun?

— Elbette. Hem de çok.

Daşa, ablasının hoşuna gidebilecek daha neler söyleyebilirim, diye düşünüyordu. Birden aşağıda Telegin'i gördü. Siyah mühendis üniformasıyla ayakta duruyor, kasketini ve tiyatro programını elinde tutuyordu. Göze görünmemek için, uzun süredir kaçamak bakışlarla Smokovnikof'ların locasına bakıyordu. Esmer, yağız yüzü, çevresindekilerin ya beyaz, ya da soluk çehrelerinden bir bakışta ayırdediliyordu. Saçları, Daşa'nın sandığından da daha açık renkte, buğday sarısıydı.

Bakışları Daşa'nınkilerle karşılaşınca, hemen selamladı, sonra döndü, ama kasketini düşürdü. Şapkasını almak için eğildiğinde koltuğun birinde oturan şişman bir kadına çarptı; özür diledi, kıpkırmızı oldu, geriledi, bu defa da "Şiir Korosu" adındaki sanat dergisi yazarının ayaklarına bastı.

Daşa ablasına:

— Katya, dedi, işte Telegin o.

— Gördüm. Sempatik bir adam.

— O kadar nazik ki, öperdin onu. Ah bir bilsen Katiuşa, o kadar zeki bir adam ki.

— Yani Daşa...

— Ne dedin?

Ama ablası sustu. Daşa ablasının ne demek istediğini anladı ve o da sustu. Kalbi sıkışmıştı: İçinde, salyangoz kabuğunda gene işler yolunda değildi. Bir an için unutmuştu onu; ama kendine bir göz atar atmaz, can sıkıcı karanlıklarda başka bir şey bulamamıştı.

Salonun ışıkları sönüp de, perde sahnenin iki yanına açılınca, Daşa içini çekti, küçük bir çikolata tabletini kopardı, ağzına attı ve dikkatle seyretmeye başladı.

Takma sakallı adam hâlâ eserini yakmaktan bahsediyor, tehditler savuruyordu. Genç kız, piyanonun önüne oturmuş, onunla alay ediyordu. Üç perde boyunca bu masalı sürdürmek yerine, genç kızı hemen evlendirselerdi daha iyi olurdu.

Daşa bakışlarını salonun tavanına kaldırdı. Tavanda bulutların arasında, berrak, ışıl ışıl gülen yarı çıplak bir kadın uçuşuyordu. Daşa:

— Allahım, ne kadar da bana benziyor, diye düşündü.

Çifte kişiliğinin belirdiğini hisseder gibi oldu: Kendini bir locada oturmuş, çikolata yerken görüyordu; yalan söylüyor, zihni karışıyor ve olağanüstü bir olayın gerçekleşmesini bekliyordu. Ama hiçbir şey olmadı. "Evine gitmedikçe, sesini duyup onu bütün benliğiyle hissetmedikçe yaşamam imkânsız olacak. Geri kalanı sadece yalan. Çok basit bu: Sözünün eri olmak gerek."

O geceden sonra Daşa, düşünme yeteneğini kaybetti. Artık Besanof'un evine gideceğini biliyor ve bu karşılaşmadan korkuyordu. Bir an, babasının yanına, Samara'ya dönmeyi düşündü, ama bin beş yüz verstlik mesafenin onu suçluluk eğiliminden kurtaramayacağını düşündü ve işi oluruna bıraktı.

Saf ve temiz bekareti öfkeleniyordu bu duruma, ama "yeni benliği"ne ne yapabilirdi ki, çevresinde her şey bu yeni benliğin yardımcısı olduktan sonra. Hem sonra, uzun süredir ıstırap çekmekten, Besanof'u düşünmekten sıkıcı, çekilmez bir insan olmuştu. Besanof'sa Daşa için hiç tasalanmıyor, Kamenoostrosvski taraflarında gönlünce yaşıyor, dantel etekli bir aktrise şiirler düzüyordu. Oysa Daşa'nın aklı tüm onunla doluydu, son damlasına kadar onun içinde erimişti.

Artık Daşa, saçını ortadan ayırıp ensesinde topuz yapıyor, lisede okuduğu günlerden kalma, Samara'dan getirdiği eski bir elbise giyiyordu. Can sıkıntısından, Roma hukukuna çalışmak için sürekli kapanıyor, misafirler olduğu zaman salonda görünmüyor, eğlencelere gitmekten sakınıyordu. Dürüst olmak güç görünüyordu. Kısaca korkuyordu Daşa.

Nisan başında serin bir akşamdı. Güneş battıktan sonra, soluk yeşil renkli gök, gölge yapmayan fosforışıl bir ışıkla aydınlanıyor, Daşa, adalardan yaya dönüyordu.

Evde derse gideceğini söylemişti; oysa derse gideceği yerde, Elagin köprüsüne kadar küçük tramvaya binmiş, bütün akşamüzeri, ağaçları henüz yapraklanmamış yollarda yürümüş, köprülerden geçmiş, suya, batan güneşin turuncu ışınlarının kucakladığı, menekşe renkli dallara, gelip geçenlerin yüzlerine, yosunlu direklerin ötesinde kürek çeken kayıkların ışıklarına baktı. Hiçbir şeyi düşünmüyor, acele etmeden yürüyordu.

Yüreği serinlemişti. Denizin bahar ve tuz kokan havası, içine, kemiklerine kadar işliyordu. Daşa bacaklarında bir yorgunluk hissediyor, ama eve dönmek gelmiyordu içinden.

Komennoostrovski'nin geniş caddesinde at arabaları dört nala gidiyor, otomobiller birbiri ardından geçiyor, grup grup insanlar, gülüp eğlenerek yürüyorlardı. Daşa yan sokaklardan birine saptı.

Geçtiği yer tam anlamıyla tenha ve sessizdi. Gök, çatıların üzerinde yeşilimsi bir renk alıyordu. Her evde, indirilmiş perdeler ardından müzik sesleri geliyordu. Bir evde bir sonat üzerinde çalışılıyor, bir başka evde eski tanınmış bir vals çalınıyordu. Daha bir başka yerde, penceresi batan güneşin ışıklarıyla kızaran bir çatı katından keman sesi geliyordu.

Daşa ise, ötesinden berisinden içine müzik sesleri dola dola sadece bir şarkı, bir bitkinlik oluvermişti. Vücudunun hafiflediğini ve arındığını sanıyordu.

Sokağın köşesini döndü, duvarın üzerinde evin numarasını okudu, tuhaf tuhaf güldü ve sonra, bir aslan başının üzerine "A. Besanof" yazılı kartvizitin iliştirildiği giriş kapısına sokuldu, kuvvetle zile bastı.

VII

"Viyana" lokantasının kapıcısı, Besanof'un pardesüsünü alırken, enlamlı bir ifadeyle:

— Aleksey Alekseyeviç dedi, biri sizi bekliyor.

— Kim?

— Bir hanım.
— Anladık, kim?
— Tanımıyorum.

Besanof boş gözlerle, başların üzerinden bakarak, tıklım tıklım dolu salonun karşı köşesine geçti. Beyaz favorili metrdotel Loskutin, omzuna doğru eğilerek, o gün şahane bir koyun sırtı ikram edileceğini müjdeledi. Besanof:

— Aç değilim, dedi, beyaz şarap getirin, benimkinden olsun.

Ellerini örtünün üzerine koymuş, ciddi bir tavırla dimdik oturuyordu. Bu saatte, bu yerde, her zaman olduğu gibi, kötü bir ilhamın ağırlığı altındaydı. Günün bütün izlenimleri, anlam dolu, ahenkli bir biçim içinde erimişti. Romen kemanlarının uzun hıçkırıkları, kadın kokuları, dolu salonun boğucu havasıyla allak bullak olan zihninin derinliklerinde, dışardan gelen bir şeklin gölgesi canlanıyordu. Bu gölge ilhamdı. Sözcüklerin ve eşyaların esrarlı anlamını sezinlemesine yardım eden bir çeşit seziş, özden bir duyguydu.

Besanof kadehini kaldırıyor, dudaklarının ucuyla içiyordu. Kalbi hafif hafif çarpıyordu. Çeşitli seslerin tüm içine dolduğu, sözle anlatılamaz bir zevk duyuyordu.

Tam karşısında, aynanın altındaki küçük masada Sapojkof, Antoşka Arnoldof ile Elizaveta Kievna yemek yiyorlardı. Dün akşam, aynı yerde randevu vermek için Besanof'a uzun bir mektup yazmıştı. Şimdiyse heyecandan kıpkırmızıydı. Sırtında sarı, siyah çizgili bir elbise, saçlarında da aynı renkte bir kurdele vardı. Besanof göründüğü zaman, nefesi sıkışıyor gibi oldu.

Arnaldof, çürük, altın kaplamalı tüm dişlerini göstererek:

— Kollayın kendinizi, diye mırıldandı. Sevgilisi aktrisi terk etti, kadınsız kaldı şimdi. Bir kaplan gibi tehlikelidir.

Elizaveta Kievna kahkahayı bastı, çizgili kurdelesini salladı, küçük masaların arasından geçerek Besanof'a doğru yürüdü.

Geçtiğini görenler, alaylı alaylı gülerek dönüp genç kıza bakıyorlardı. Bir süredir Elizaveta Kievna çok tatsız ve neşesiz bir hayat sürüyordu. Hiçbir şey yapmadan, daha iyi bir geleceğe umut bağlamadan, günü gününe sıkıntılı bir şekilde ömür tüketiyordu. Kısacası can sıkıntısından patlıyordu. Telegin açıktan açığa hoşlanmıyordu ondan. Nazik davranmaya devam ediyor, ama karşı-

laşmaktan, hele baş başa kalmaktan kesinlikle kaçınıyordu. Elizaveta Kievna ise sadece Telegin'e ihtiyacı olduğunu umutsuzca hissediyordu. Telegin'in yan odasından sesi duyulduğu zaman, Elizaveta Kievna gözlerini kapıdan ayırmıyordu. Telegin, koridordan her zamanki gibi ayaklarının ucuna basarak geçiyordu. Kızcağız, sanki kalbi durmuş, bakışları buğulanmış gibi bekliyordu. Ama Telegin odaya girmeden, kapının önünden geçip gidiyordu. Hiç değilse kibrit istemek bahanesiyle kapısını çalmış olsaydı!

Son defa, bir kedi kadar ihtiyatlı ve bu alçak dünyanın her şeyini eleştiren Jirof'u kızdırıp incitmek için Besanof'un kitabını satın almıştı. Saç kıvırma maşasıyla kitabı açtıktan sonra, şiirleri üst üste birkaç kez okumuş, kitabın üzerine kahve dökmüş, yatakta okuduğu içinde buruşturmuştu. Akşam yemeğinde Besanof'un bir dahi olduğunu söyledi... Telegin'in kiracıları olmaz öyle şey dediler. Sapojkof, Besanof'u, burjuvanın çürüyen gövdesinin üzerinde biten mantara benzetti. Jirof'un alnında bir damar şişti. Ressam Vale bir tabak kırdı. Sadece Telegin aldırmadı. O zaman Elizaveta Kievna'nın içinde, kendi deyimiyle "kendiliğinden tahrik anı" canlanıverdi birden. Bir kahkaha attı, odasına girdi. Besanof'a, kendinden randevu isteyen, saçma, hayranlık dolu bir mektup yazdı. Sonra yemek odasına döndü ve bir şey söylemeden mektubu masanın üzerine attı. Kiracılar mektubu yüksek sesle okudular, uzun uzun tartıştılar.

Telegin:

— Pek cüretli yazılmış, dedi.

Bu sözün üzerine Elizaveta Kievna, aşçıya hemen gidip mektubu posta kutusuna atmasını söyledi. Bir uçuruma yuvarlanıyormuş zannediyordu kendini.

* * *

Besanof'un önüne geldiği zaman, Elizaveta Kievna kesin bir ifadeyle:

— Size mektup yazmıştım, dedi. Gelmişsiniz, teşekkür ederim.

Besanof'un cevabını beklemeden karşısına geçip oturdu. Böğrünü masaya dayayıp ayak ayak üstüne attı, dirseğini masaya, çenesini de eline dayadı, boyalı gözleriyle Aleksey Alekseyeviç'e bakmaya başladı.

Besanof susuyordu. Loskutin ikinci bir kadeh getirdi, Elizaveta Kievna için şarap doldurdu.

Elizaveta Kievna:

— Tabii, neden sizi görmek istediğimi soruyorsunuzdur? dedi.

— Hayır, sormayacağım, içiniz.

— Haklısınız, size söyleyecek hiçbir şeyim yok. Siz yaşıyorsunuz Besanof, ama ben hayır. Sıkılıyorum, kısacası.

— Ne yapıyorsunuz?

— Hiçbir şey.

Birden kahkaha attı ve kıpkırmızı oldu:

— Aşiftelik etmek pek hoş bir şey değil, diye ekledi. Hiçbir şey yapmıyorum. Boruların çalacağı anı bekliyorum. Büyük yangını bekliyorum... Şaşırdınız, değil mi?

— Kimsiniz siz?

Genç kız karşılık vermedi, başını önüne eğdi, daha çok kızardı.

— Boş bir hayalim ben, diye mırıldandı.

Besanof'un dudaklarında bir gülümseme belirdi. "Budalanın biri," diye düşündü. Ama sarı saçlarını ikiye ayıran çizgi öylesine güzledi, çıplak güzel omuzları öylesine hafif görünüyordu ki Besanof gene güldü, ama bu kez daha bir iyilikle. Şarabını, dişlerinin arasından süzdürerek içti ve birden içinden, keyfinin siyah dumanını bu saf genç kıza üflemek arzusu geldi. Ona gecenin, korkunç cezayı tamamlamak için Rusya'nın üzerine çöktüğünü söyledi. Tehdit eden, esrarlı bazı belirtilerden çıkarıyordu bunu:

— Şehrin duvarlarına yapıştırılan afişleri gördünüz mü? Bir otomobil lastiğine, ata biner gibi binmiş şeytan, kahkahalar atarak çok büyük bir merdiveni deviriyor... Bunun ne demek olduğunu anlıyor musunuz?

Elizaveta Kievna, Besanof'un soğuk gözlerine, bir kadınınkini andıran dudaklarına, kavisli kaşlarına ve kadehi tutarken hafifçe titreyen parmaklarına bakıyordu. Besanof susuzluğunu gidermek için yavaş yavaş içiyordu. Elizaveta Kievna'nın tatlı tatlı başı dönüyordu. Sapojkof uzaktan işaret ediyordu. Besanof birden döndü, yüzü esmerleşmişti:

— Kim bu kişiler? dedi.

— Arkadaşlarım.

— İşaret etmeleri hoşuma gitmiyor.

Elizaveta Kievna düşünmeden:

— Başka yere gidelim isterseniz? dedi.

Besanof genç kıza dikkatle baktı. Elizaveta Kievna'nın gözleri hafif şaşıydı, dudaklarında hafif bir gülümseme, şakaklarında ter damlaları pırıldıyordu.

Besanof'un birden bu kanlı canlı ve miyop kıza sahip olmayı çok arzuladı, masanın üzerindeki sıcacık elini avucuna aldı ve:

— Ya hemen gitmeli, ya da susmalısınız daha doğrusu, dedi. Gidelim. Daha iyisi gitmek...

Elizaveta Kievna içini çekti, yanakları solmuştu. Birden kalktı, Besanof'un kolunu tuttu, küçük masaların arasından yürüdü. Arabaya bindikleri zaman, ateş gibi yanan vücudunu rüzgâr bile serinletemiyordu. Araba kaldırımların üzerinde gürültüyle ilerliyordu. Besanof, iki elini bastonuna, çenesini de ellerinin üzerine koymuştu.

— Otuz beş yaşındayım, diyordu; ama hayatım sona erdi. Aşkla aldatamam kendimi. Alay atının birden tahta at olduğunu anlamaktan daha kederli ne olabilir? Ama bir cesetten farksız olan bu gövdemi daha uzun süre, çok daha uzun süre sürüklemem gerekiyor...

Genç kıza doğru döndü. Dudaklarında bir sırıtma belirdi:

— Hiç şüphesiz benim de sizin gibi İsrafil'in boru seslerini beklemem gerek. Bu mezarlıkta birden tra-ta-ta diye ötüvermesi çok iyi olurdu. Yangın da bütün göğü sararsa... Vallahi doğru, haklısınız...

Araba banliyö otellerinin birinin önünde durdu. Uyuklayan bir garson ikisini, uzun koridordan tek boş odaya götürdü. Odanın tavanı alçak, duvarları kırmızı kâğıt kaplı, çatlak ve lekeliydi. Duvarın yanına üstü tavanlı bir yatak konmuştu. Karyolanın ayak ucunda sac bir lavabo vardı. Oda rutubet, kapalı hava kokusu ve izmarit kokuyordu. Elizaveta Kievna, kapının eşiğinde durmuş, bir solukta:

— Beni neden getirdiniz buraya? dedi.

Besanof aceleyle:

— Ama burada daha rahat oluruz, diye karşılık verdi.

Genç kızın mantosu ile şapkasını çıkartıp kırık küçük koltuğa koydu. Garson bir şişe şampanya, küçük elmalar, üzerinde küf bulunan bir salkım üzüm getirdi.

Besanof lavaboya bir göz attı, ekşi suratını değiştirmeden ortadan kayboldu.

Elizaveta Kievna pencerenin perdesini araladı: Büyük bir boşlukta bir havagazı lambası vardı. Hamalların iki büklüm pislik dolu fıçıları taşıdıkları görülüyordu. Genç kız acı acı gülümsedi, aynaya yaklaştı, o zamana kadar yapmadığı biçimde saçlarını düzeltti. Kendisini tanımıyordu adeta. "Yarın sarhoşluğum geçince çıldıracağım," diye düşünüyordu sakin sakin. Çizgili kurdelesini buruşturdu.

Besanof:

— Şarap ister misiniz? diye sordu.

— İsterim.

Genç kız divana oturdu. Besanof, genç kızın ayaklarının dibine, seccadenin üzerine oturdu, düşünceli düşünceli:

— Gözleriniz korkutuyor insanı, dedi. Hem sert, hem tatlı. Tam Rus gözleri! Seviyor musunuz beni?

Karşılık vermedi genç kız. "Hayır, sevmiyorum onu, diye düşündü. Delilik bu düpedüz." Besanof'un elinden şarap dolu bardağı aldı, bir yudumda içti ve birden başı döndü. Sanki arkaya doğru itilmiş gibiydi.

— Korkutuyorsunuz beni, dedi, muhtemelen nefret edeceğim sizden.

Sanki bu sözleri o söylemiyordu.

— Bakmayın bana öyle, utanıyorum.

— Çok garip bir genç kızsın.

— Besanof, çok tehlikeli bir insansınız. Softa bir ailenin kızıyım ben. Şeytana inanırım... Ah! Allahım, bakmayın bana öyle. Biliyorum ne istediğinizi benden... Korkutuyorsunuz beni...

Sesli sesli güldü, bütün vücudu sarsılmıştı. Elindeki bardaktan şarap saçıldı. Besanof başını genç kızın dizlerine koydu.

Sanki şimdi, selameti genç kızdaymışçasına, umutsuz bir sesle:

— Sevin beni, dedi. Yalvarırım, sevin beni. Istırap çekiyorum çok... Korkuyorum... Yalnızlıktan korkuyorum. Sevin, sevin beni...

Elizaveta Kievna elini Besanof'un başına koydu, gözlerini kapadı.

Besanof, her gece ölüm korkusunun benliğini sardığını, yanında, ondan hoşlanacak, onu ısıtacak, kendini adayacak canlı bir varlığın bulunduğunu hissetmek gerektiğini, yalnızlığın bir ceza, bir işkence olduğunu söylüyordu.

— Evet, evet, biliyorum... Ama buz gibi oldum. Kalbim durdu. Isıtın beni. O kadar az şey yeter ki bana. Acı bana, ölüyorum. Yalnız bırakmayın beni, sevgili tatlı kız...

Elizaveta Kievna korkmuş, heyecanlanmıştı. Susuyordu. Besanof, kızın avuçlarının içini her defasında biraz daha uzun öpüyordu. İri, güçlü bacaklarını öpüyordu. Elizaveta Kievna gözlerini daha sıkı kapadı. Öylesine utanmıştı ki sanki kalbi durmuştu.

Birden bütün vücudunu bir alev sardı. Besanof, gözüne çok bedbaht ve sevimli göründü... Besanof'un başını kaldırdı, dudaklarını dudaklarına yapıştırdı, doymak bilmez bir hırsla öptü. Sonra, utanç duygusundan sıyrılmış, aceleyle soyundu, yatağa uzandı.

Besanof uyuyup da başını genç kızın çıplak omzuna dayadığı zaman, Elizaveta Kievna yorgunluk çizgileriyle dolu bu solgun yüze baktı: Şakaklarına, göz kapaklarının altına, sıkılı dudaklarına uzun uzun baktı. Bu garip yüz, yakın oluvermişti birden gönlüne.

Uyuyan bu adama bakmak öylesine içine dokundu ki ağlamaya başladı.

Besanof'un uyandığı zaman, gözleri şiş, çirkin, yatmış göreceğini; bir an önce kurtulmak için kaçmak isteyeceğini; artık kendisini sevecek kimsenin kalmayacağını, herkesin onu adi, budala, baştan çıkmış bir kız gibi göreceklerini, onları doğrulamak için ne gerekliyse onu yapacağını, birini severken bir başkasına teslim olduğunu, hayatının hep allak bullak, iğrenç, sıkıntılarla dolup taşacağını düşünüyordu. Hıçkırdı. Çarşafın ucuyla gözlerini yavaşça sildi. Ve o haliyle, gözleri yaşlar içinde uyuya kaldı.

Besanof derin derin nefes aldı, sırtüstü döndü, gözlerini açtı. Bütün vücudunu, bir sefahat gecesinin sabahı, başka bir şeye benzetilemeyen neşesiz bir sıkıntı sarmıştı. Yeni bir güne başlamanın gerektiğini tasalı tasalı düşündü. Uzun uzun yatağın madeni topuzuna baktı, sonra kararını verdi, soluna bir göz attı.

Yanında, arka üstü yatmış bir kadın vardı. Bükülmüş çıplak kolu yüzünü örtmüştü.

— Kim bu? diye hafızasını zorladı. Karmakarışıktı kafası. Hiçbir şey hatırlamadı. Yastığın altındaki tabakasını yavaşça çekti, bir sigara yaktı. "Hay aksi şeytan! Unuttum, unuttum gitti. Ne sıkıntılı şey."

— Uyandınız mı? dedi. Günaydın.

Kız susuyordu. Kolunu da çekmemişti yüzünden.

— Dün yabancıydık birbirimize, diye devam etti, bugünse, gecenin esrarlı bağlarıyla bağlandık birbirimize.

Yüzünü buruşturdu. İltifattı bütün bu sözler! Asıl kızın ne yapacağını bilemiyordu: Pişman mı olacak, ağlayacak mı, yoksa kendini tekrar okşamalarına mı terk edecek? Hafifçe dirseğine dokundu. Kız dirseğini çekti. Besanof kızın adının Margerit olduğunu hatırladığını sandı. Kederli bir sesle:

— Kızdınız mı bana Margerit? dedi.

Kız birden doğrulup sırtını yastığa dayadı, aşağı kayan gömleğini göğsünde tutmaya çalışarak miyop gözlerle Besanof'a baktı. Göz kapakları şişmişti. Dudakları acı bir gülümsemeyle bükülmüştü. Birden kardeşçe bir duygu doldu içine Besanof'un.

— Benim adım Margerit değil, Elizaveta Kievna. Nefret ediyorum sizden, çıkın yataktan.

Besanof hemen yorganın altından çıktı, insanın içine bulantı veren lavabonun yanındaki perdenin arkasında alelacele giyindi. Sonra perdeleri açıp lambayı söndürdü.

— Unutulmaması gereken anlar vardır, diye mırıldandı.

Elizaveta Kievna karamsar bir ifadeyle bakıyordu. Besanof dudaklarında sigarası, divana oturduğu zaman yavaşça:

— Eve döner dönmez, dedi, kendimi zehirleyeceğim.

— Mizacınızı anlayamadım, Elizaveta Kievna.

— Anlamayın efendim. Gidin. Giyinmek istiyorum.

Besanof koridora çıktı. Kuvvetli bir hava cereyanının bulunduğu koridor duman kokuyordu. Uzun süre beklemek zorunda kaldı. Pencere kenarına oturdu, sigara içti. Sonra koridorun ucuna kadar gitti. Bitişikteki mutfaktan garsonla iki temizlikçi kadının sesleri geliyordu. Çay içiyorlardı. Garson:

— İşte gene köyünden bahsederek kafamızı şişiriyor, dedi. Rusya'ymış!.. Sanki bir şey anlarmış gibi. Geceleri gel de bizim odaları bir gör, Rusya'nın ne olduğunu anlarsın. Hepsi de ipsiz takımı buraya gelenlerin. İpsizlerle serseriler.

— Biraz daha kibar konuş, Kuzma İvanoviç.

— On sekiz yıldır bu otelde çalışırım. Canım nasıl isterse öyle konuşurum.

Besanof geri döndü. Kapı açık, oda boştu. Şapkası yerlerdeydi.

"Böylesi daha iyi," diye düşündü. Esneyerek gerindi, kollarıyla bacaklarının uyuşukluğunu giderdi.

Yeni bir gün böylece başladı. Bir önceki günden farklıydı yalnız. Kuvvetli bir rüzgâr, yağmur bulutlarını sürüklemiş, kuzeye doğru itmişti. Kirli beyaz renkli bulutlar kuzey yönünde bir yığın halinde birikmişti. Islak şehir, güneş ışınlarının serinliği altında yıkanıyordu. Çıplak gözle görünmeyen jelatinsi yaratıklar bükülüyor, kavruluyor, cansız düşüyorlardı. Nezle, öksürük, tehlikeli hastalık ateşleri, melankolik verem basilleri, hatta yarı mistik öldürücü sinir mikropları, odaların yarı karanlığı ile rutubetli mahzenlerde, perdelerin ardında pusuya yatıyorlardı. Hafif ve serin bir rüzgâr sokaklarda kol geziyordu. Evlerde taşlıklar yıkanıyor, camların pervazlarını kapayan çuhalar çıkarılıyordu. Mavi önlüklü kapıcılar yolları süpürüyordu. Nevski üzerinde, solgun yüzlü, ahlâk düşkünü kız çocukları, gelen geçene, ucuz kolonya kokulu küçük kardelen buketlerini satıyorlardı. Mağazalarda, kışı hatırlatan ne varsa hepsi kaldırılıyordu. İlkbahar çiçekleri, neşeli, baharlık eşyalar vitrinlerde boy gösteriyordu.

Saat üçte çıkan gazeteler: "Yaşasın Rus İlkbaharı!" sözlerini manşet olarak vermişlerdi. Bu başlığın altına da iki mısralık, gizli anlamı kolayca anlaşılan bir şiir koymuşlardı. Kısaca sansüre nanik yapıyorlardı.

Nihayet, yuhalamalar ve çocuk ıslıkları arasında, fütürist grubun "Merkez" üyeleri şehirde bir geçit yaptılar. Üç kişiydiler: Jirof, ressam Vale ile henüz tanınmamış, at suratlı, dev yapılı Arkadi Semisvetof.

Fütüristler, üzerlerinde zigzag siyah çizgiler bulunan portakal renkli kadifeden yapılmış kısa, bol bluzlar giymişlerdi. Başlarında silindir şapkaları vardı.

Üçünün de gözlerinde gözlük vardı. Yanaklarında, birinde balık, ötekinde ok, üçüncüsünde de "R" harfi boyalıydı. Saat beşe doğru Liteyni mahallesinin komiseri üçünü yakaladı, kimliklerini öğrenmek için arabayla karakola götürdü.

Bütün şehir sokaklara dökülmüştü. Morskaya sokağından, rıhtımlar ve Komenoostrovski bulvarından takımları pırıl pırıl arabalarla, insan selleri akıyordu. Birçokları o gün bir şeylerin olacağına inanıyordu: Ya Kış Sarayında bir beyanname imzalanacak, ya Bakanlar Kurulu bomba ile havaya uçurulacak, ya da daha geniş bir şekilde, başka bir yerde "başlayacaktı".

Ama hiçbir şey olmadan akşam karanlığı şehrin üzerine indi; karanlık sularda uzun iplikler gibi parıldayan sokak lambaları ile kanal boyundaki lambaların ışıkları yandı. Neva ırmağı üzerindeki köprülerden, tersane bacalarının arkasından, isli, bulanık iri güneşin batışı görülüyordu. Hiçbir şey olmadı. Piyer'le Pol kilisesinin sivri oku son defa parıldadı. Gün sona ermişti.

Besanof o gün sıkı ve verimli çalıştı. Öğle yemeğinden sonra bir uyku çektiği için tazeliğini kazanmıştı. Uzun uzun Göte'yi okumuş, coşup heyecanlanmıştı. Kütüphanesinin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yüksek sesle düşünüyordu. Arada bir masaya oturuyor, ya sözcükleri, ya da tüm mısraları yazıyordu. Bekar evinde kalan ihtiyar sütanne, porselen bir çaydanlıkta Moka kahvesini getirdi.

Besanof en tatlı anlarını yaşıyordu. Gecenin Rusya'nın üzerine indiğini, facia perdesinin açıldığını, Tanrı'nın habercisi halkın, Gogol'un *Korkunç İntikam* adındaki eserinin kahramanı Kazak gibi bir sihirle değişmekte olduğunu yazıyordu. Korkunç bir maske takmıştı yüzüne. Tüm halk, şeytanın şerefine düzenlenecek ayini hazırlıyordu. Felâket çukuru kuyu gibi açılmış. Hiçbir kurtuluş yok bu felâketten.

Gözlerini kapamış, taş taş üzerinde bırakılmayan alanları, baş uçlarına birer istavroz konmuş tümsekleri, rüzgârın uçurduğu sazdan yapılmış çatıları; daha uzaklarda, tepelerin ardında çıkan yangınların alevlerini hayal ediyordu.

Başını ellerinin arasına almış, yurdunu bu biçimde sevdiğini, onu sadece kitaplardan, tablolardan tanıdığını düşünüyordu. Alnında derin kırışıklıklar beliriyor, kalbi uğursuz bir önsezi ile bur-

kuluyordu. Sonra, elinde dumanı tüten sigarası, iri harfli yazısıyla cızırdayan kâğıtları habire dolduruyordu.

Besanof akşam karanlığı bastırdığında hâlâ heyecanlıydı, başı ateşler içinde yanıyordu. Elleri terden nemliydi. Işığı yakmadan divana uzandı. Bir çalışma günü böylece sona eriyordu.

Yavaş yavaş heyecanı yatışıyor, kalbinin atışları sakinliyordu. Şimdi de akşamı, geceyi nasıl geçireceğini düşünmesi gerekiyordu. Brrr!.. Ne kimse telefon etmiş, ne ziyaretine gelen olmuştu. Şeytanca sıkıntısını tek başına yenmek zorundaydı. Üst katta oturan İngiliz ailenin dairesinden piyano sesi geliyordu. Müzik sesi, gerçekleşmesine imkân olmayan karmakarışık arzular uyandırıyordu.

Birden evin sessizliği içinde kapının zili çaldı. İhtiyar hizmetçi, eski terliklerini sürüyerek kapıya yöneldi. Bir kadın sesi emredercesine:

— Görmek istiyorum onu! dedi.

Sonra hafif fakat canlı adımlar kapıda durdu.

Besanof gülümsedi, ama yerinden kıpırdamadı. Kapı ardına kadar açıldı, ışık arkadan geldiği için yüzü görünmeyen bir genç kız içeri girdi. Zayıf, endamlıydı. Papatyalı bir şapka giymişti.

Aralığın aydınlığından karanlık odaya girince gözleri görmez olmuş, odanın ortasında durmuştu. Besanof, bir şey söylemeden divandan kalkınca, genç kız geri çekilir gibi yaptı, ama azimli bir hareketle başını sallayarak, aynı şekilde:

— Çok önemli bir iş için sizinle görüşmeye geldim, dedi.

Besanof masaya yaklaştı, abajurun düğmesini çevirdi. Kitapları ile müsveddelerinin arasındaki mavi abajur yandı ve odayı yumuşak bir aydınlık doldurdu.

Aleksey Alekseyeviç:

— Size ne gibi bir yardımım dokunur? diye sordu.

Böyle derken genç kıza oturması için sandalyeyi gösterdi. Kendisi de çalışma masasının arkasındaki koltuğa oturdu, kollarını koltuğun kenarlarına dayadı. Yüzü soluk, gözlerinin çevresi çürüktü. Gözlerini yavaş yavaş genç kıza doğru kaldırdı ve titredi. Parmakları seğirdi.

Alçak sesle:

— Daria Dimitrievna! dedi. Odaya girdiğiniz zaman tanıyamamıştım.

Daşa girdiği zamanki gibi kararlı bir davranışla sandalyeye oturdu, süet eldivenli elini dizlerinin üzerinde kenetledi ve bir şey söylemedi. Yüzünde karamsar bir ifade vardı.

— Daria Dimitrievna, ziyaretime geldiğiniz için çok mutluyum. Bu benim için çok büyük, çok değerli armağan.

Daşa, Besanof'un sözlerini dinlemeden:

— Hayranlarınızdan biri olduğumu sanmayın, dedi. Şiirlerinizin bazıları hoşuma gidiyor, bazılarını ise anlamıyorum, doğrusu sevmiyorum. Buraya şiirden söz etmeye gelmedim... Bana çok ıstırap çektirdiniz de ondan geldim.

Daşa başını önüne eğdi. Besanof, genç kızın ensesinin, elbisesi ile eldivenlerinin arasından görünen kısmının kızarmış olduğunu gördü. O da konuşmuyor, hareketsiz duruyordu.

— Tabii, sizi hiçbir şekilde ilgilendirmiyorum. Ben de aynı biçimde düşünmek isterdim. Ama görüyorsunuz ki, bazen insanların çok kötü anları oluyor...

Sert bir hareketle başını kaldırdı, berrak, ciddi bakışlarla Besanof'a baktı. Besanof yavaş yavaş göz kapaklarını indirdi.

— Bir hastalık gibi girdiniz içime. Sık sık sizi düşündüğümü fark ettim. Gücümün dışındaydı sizi düşünmemek. Gelip sizi bulmam, açıkça bunu söylemem gerekiyordu. Kararımı verdim bugün. Görüyorsunuz işte, size aşkımı söyledim...

Genç kızın dudakları titredi. Birden döndü ve duvarda, yarı aydınlıkta, zamanının şairlerinin sevgilisi olan I. Piyer'in, göz kapakları kapalı, büzülmüş dudaklarıyla alaylı alaylı gülen maskına bakmaya başladı. Üst katta, İngiliz papazının dairesinde koro halinde şarkı söyleniyordu: "Öleceğiz", "Hayır, ileri atılacağız", "Pırıl pırıl gökte", "Sonsuz *mutlulukta*, *mutlulukta*."

Daşa:

— Siz de beni sevdiğinizi söylemekle kandırma yolunu aramaya kalkışırsanız, hemen giderim, dedi.

Ateşli bir sesle çabuk çabuk konuşuyordu:

— Bana değer bile vermezsiniz, bu belli bir şey. Kadınlar bu şekilde hareket etmezler. Ama ben hiçbir şey istemiyorum. Sizden bir dileğim de yok. Sadece size, acı ve zorlu bir aşkla sevdiğimi söylemem gerekiyordu... Bu duygu tüm yıktı beni... Gururumu bile kaybettirdi...

Daşa bu sözlerden sonra: "Hemen kalkıp, gururla selam vermem ve çıkıp gitmem gerekir," diye düşünüyordu. Ama gülümsemeyen maska bakmaya devam ediyor, yerinden kıpırdamıyordu. Kolunu kaldıramayacak kadar güçsüzdü. Bütün vücudunun ağırlığını, ateşini hissediyordu. Rüyadaymışçasına: "Cevap ver, cevap versene," diye düşünüyordu. Besanof elini yüzüne kapatmış, kilisede dua eder gibi boğuk bir sesle yavaş yavaş konuştu:

— Bu duygunuzdan dolayı size bütün kalbimle teşekkür edebilirim. Bu dakikalar, bana koklattığınız pek hoş koku, unutulacak gibi değil...

Daşa dişlerinin arasından mırıldandı:

— Hatırlamanızı istemedim sizden...

Besanof hemen karşılık vermedi. Kalktı ve kütüphaneye dayandı.

— Daria Dimitrievna, yerlere kadar selamlarım sizi. Dinlemeye lâyık değilim sizi. Belki hiçbir zaman şu andaki kadar lanet bir insan olmadım. Kendimi mahvettim, umutlarımı yitirdim. Karşılık olarak size ne sunabilirim? Sizi banliyödeki otellerden birine davet edemem. Daria Dimitrievna, size karşı namuslu davranacağım. Bir insanı sevebilecek yeteneğin kırıntısı bile kalmadı bende. Birkaç yıl öncesine kadar, ebedi gençlik isteklerinin doymayacağını sanıyordum. Sizi böyle bırakmazdım o zaman çıksaydınız karşıma...

Daşa bütün vücuduna iğnelerin saplandığını sanıyordu. Besanof'un sözlerinde insanı kıvrandıran bir büyü vardı sanki...

— Şimdi sadece değerli şarabı yere dökeceğim. Bunun bana neye malolacağını anlamalısınız. Elimi uzatmam yeterdi size...

Daşa çabucak:

— Hayır, hayır, diye mırıldandı.

— Evet. Siz de aynı şeyi hissediyorsunuz. Saçıp savrulan bir günahtan daha lezzetli bir şey olamaz. Şarabı dökmek. Bunun için görmeye geldiniz beni. Bekaret şarabının kadehini dökmek için... Siz getirdiniz bana bu kadehi...

Besanof yavaşça göz kapaklarını kapadı. Daşa, nefesi kesilmiş, korkuyla bakıyordu.

— Daria Dimitrievna, müsaade edin de açık konuşayım. Tıpkı ablanıza benziyorsunuz. Sevişmeye başlamadan önce o da sizin gibiydi...

Daşa bir çığlık attı:

— Nasıl? Ne dediniz?

Sandalyeden fırladığı gibi Besanof'un önünde dikildi. Besanof önce anlamadı, genç kızın heyecanını önce ters yorumladı. Başının döndüğünü hissetti. Daşa'nın tatlı kokusu, iyice açılmış burun deliklerinden ciğerlerine doluyordu. Belli belirsiz, ama insanı şaşkına çeviren, kadın teninin yaydığı kendine özgü koku... Kızın elini arayarak:

— Çılgınlık bu... biliyorum... Ama elimde değil... diye mırıldandı.

Ama Daşa elini vermemişti. Kaçıyordu. Kapının eşiğine gelince döndü, sert bir bakışla baktı, koridorda kayboldu. Sokak kapısı gürültüyle kapandı.

Besanof yavaş yavaş çalışma masasına döndü, bir sigara almadan önce, kristal sigaralığa parmaklarıyla, trampet çalar gibi vurdu. Sonra avuçlarını gözlerine bastırdı ve ürküntü veren bir hayal gücüyle, kararlı mücadeleye hazırlanan Beyaz Düzen'in, bu körpe, ateşli, cazip genç kızı, onu çekmek, yolundan döndürmek, kurtarmak için göndermiş olduğunu düşündü. Oysa o Siyahlar'ın elindeydi. Dönemezdi geriye. Kurtuluş yoktu artık onun için. Yavaş yavaş, kanının içinde dolaşan bir zehir gibi, pişmanlık ve doymak bilmez bir susamışlık bütün vücudunu yakıyordu.

VIII

— Daşa, sen misin? Girsene.

— Ekaterina Dimitrievna, aynalı dolabın önünde duruyor, korsesini sıkıyordu. Dalgın dalgın Daşa'ya gülümsedi, süslü şıpıdık terlikleri ile halıyı çiğneyerek, acelesi olan bir insan gibi kendi etrafında dönmeye devam etti. Üzerinde dantelli, kurdeleli, mat bir çamaşır vardı. Şahane güzellikteki kollarıyla omuzları pudralanmış, saçları tepesinde bir taç gibi toplanmıştı. Yanındaki alçak masanın üzerinde, sıcak su kabı vardı. Her tarafta, tırnak makasları, törpüler, farlar, püsküller vardı. O akşam boştular ve Ekaterina Dimitrievna, her zaman söylemeyi adet edindiği şekilde "tüylerini alıyordu"...

Korsesini çorabına iliklerken:

— Ön tarafında balenler olan korseler kullanılmıyor artık, dedi. Bak, Madam Ducle'nin son kreasyonu bu. Karın daha rahat, hatta karın hafifçe belli. Hoşuna gidiyor mu?

Daşa:

— Hayır, diye karşılık verdi, hoşuma gitmiyor.

Elleri arkasında, duvarın yanında durmuştu. Daşa'nın cevabına hayret eden Ekaterina Dimitrievna, kaşlarını kaldırdı:

— Sahi hoşuna gitmiyor mu? dedi. Yazık! Öyle de rahat ki.

— Rahat olan ne Katya?

— Belki danteli hoşuna gitmemiştir. Değiştirilebilir. Çok garip hatta, neden hoşuna gitmiyor bu korse?

Aynanın önünde tekrar bir sağa bir sola döndü.

Daşa:

— Korselerin hakkındaki fikri bana sormamalısın, dedi.

— Söylediğin şeye bak! Nikolay İvanoviç böyle şeylerden pek bir şey anlamaz.

— Nikolay İvanoviç'in de ilgisi yok bununla.

— Daşa, n'oluyor sana?

Şaşkına dönen Ekaterina Dimitrievna'nın ağzı açık kaldı. Sadece Daşa'nın kendisini zor tuttuğunu, dişleri sıkılı konuştuğunu fark etti. Yanaklarında pençe pençe kırmızılıklar vardı.

— Katya, aynanın önünde dönmeni bitiremedin mi?

— Ama hazırlanmam gerek.

— Kimin için?

— Nen var senin kuzum?.. Kendim için tabii.

— Yalan söylüyorsun.

Bu sözden sonra iki kız kardeş uzun süre konuşmadılar. Ekaterina Dimitrievna, koltuğun üzerinde duran, içi mavi ipekle duble edilmiş, deve tüyü sabahlığını aldı, giydi ve yavaşça kuşağını bağladı. Daşa ablasının hareketlerini dikkatle izliyordu. Sonunda:

— Git Nikolay İvanoviç'i bul, dedi, her şeyi anlat ona, namusluca.

Hep ayakta duran Ekaterina Dimitrievna kuşağını çekiştirip duruyordu. Birkaç kez boğazına bir şey düğümlendi, yutkunmak istedi. Alçak sesle:

— Daşa, dedi, bir şey mi öğrendin?

— Besanof'un yanından geliyorum.

Ekateriva Dimitrievna birden korkunç bir şekilde sarardı. Başı omuzlarının içine gömülmüş, kardeşine çılgın bir bakışla baktı. Daşa:

— Merak etme, diye devam etti, başıma bir şey gelmedi. Zamanında haber verdi ilişkinizi...

Daşa kâh bir ayağının, kâh öteki ayağının üstüne dayanıyordu.

— Uzun süredir şüpheleniyordum zaten, senin... Hem de onunla diye düşündüm. Ama inanılmayacak kadar iğrenç bütün bunlar... Sen bir alçaktın ve yalan söylüyordun. Bu alçaklık içinde yaşamak istemiyorum. Git kocanın yanına, anlat her şeyi.

Daşa, daha fazla konuşamıyordu. Ablası, başı göğsüne düşmüş önünde duruyordu. Daşa ablasından her şeyi bekliyordu, ama bu önüne düşmüş, suçlu, olacağa boyun eğmiş başı değil.

Katya:

— Hemen mi... gitmeliyim? diye sordu.

— Evet, derhal... Sen de anlamalısın bunu.

Ekaterina Dimitrievna kısa bir iç çekişinden sonra kapıya doğru yürüdü. Kapının önüne gelince, adımları yavaşladı:

— Yapamayacağım Daşa, dedi.

Daşa'nın karşılık vermediğini görünce ekledi:

— Peki, gidiyorum.

Nikolay İvanoviç salonda oturuyordu. Fildişi kitap açacağıyla sakalını karıştırarak, az önce getirilen Rus Yıllığı'nda Akundin'in bir makalesini okuyordu.

Makale Bakunin'in ölüm yıldönümüne tahsis edilmişti. Nikolay İvanoviç'in hoşuna gitmişti yazı. Karısının girdiğini görünce:

— Şuraya otur Katiuşa, dedi; dinle şu bölümü...

"Onda, yani Bakunin'de sizi büyüleyen, belki ne düşünce tarzının çeşitliliği, ne bütün hareketleri içe sindirilen ve gerçek hayatta uygulanan fikirlerinin dokunaklılığı, ne de mutlak dava için fedakârlığıdır. Proudhon ile akşam konuşmaları, göğüs göğüse yapılan çarpışmanın ortasına atılma cesareti, kime karşı ne için savaştıklarını bilmeyen Avusturyalı isyancıların toplarını, romantik bir hareketle yönetmesi de değil. Bakunin'in dokunaklılığı, yeni sınıfları

mücadeleye girecekleri olağanüstü gücün önceden tahminidir. Düşüncelerin özdeşleştirilmesi, işte önümüzdeki yüzyılın görevi. Ne bu fikirleri, hayatın kör etkisizliğine boyun eğmiş olaylar yığınından ayırmak, ne de onları ideal bir dünyaya yöneltmek söz konusudur. Söz konusu olan bunun tam tersidir: Fikirler dünyası ile madde dünyasını fethetmek. Gerçek, bir yanıcı madde yığınıdır; fikirlerse kıvılcımlardır. Birbirinden ayrılmış bu iki düşman dünya, bir dünya devriminin alevleri içinde erimelidir..." Bu kadarı da olmaz, farkında mısın, Katiuşa... Açıktan açığa: Yaşasın devrim(!) diye yazmış. Ne yaman adam şu Akundin! Doğru söyledikleri: Büyük düşüncelerden, büyük duygulardan yoksun yaşıyoruz. Hükümete sadece bir şey hâkim olmuş: Gelecekten korku, çılgın bir korku. Aydınlar sadece tıkınıp kafayı çekiyorlar. Hem sonra bizim de yaptığımız gevezelik, Katiuşa, gevezelik. Kulaklarımıza kadar batağa gömülmüşüz. Halk dipdiri çürüyor. Bütün Rusya votka ile frengi içinde rezilce yaşıyor. Rusya çürüyor. Üfleseniz toz gibi dağılacak. Böyle yaşanılamaz... Asıl bize lüzumlu olan, ateşte yakma cezası, ateşle temizlik...

Nikolay İvanoviç heyecanlı ve yumuşak bir sesle konuşuyordu. Gözleri yuvarlaklaşmış, kitap açacağı havada bir sağa bir sola gidiyordu. Ekaterina Dimitrievna, kocasının yanında ayakta durmuş, koltuğun arkalığına dayanmıştı. Kocası dağarcığını boşaltıp, derginin sayfalarını yeniden açmaya başlayınca sokuldu, elini kocasının saçları üzerine koydu:

— Kolinka, dedi, söyleyeceklerim seni çok üzecek. Senden gizlemek istiyordum, ama şimdi konuşmam gerek...

Nikolay İvanoviç, başını karısının elinin altından çekti, dikkatle baktı:

— Dinliyorum, Katya.

— Hatırlarsın, bir gün tartışmıştık; hırsımdan sana, benim hakkımda fazla sakin olmasan daha iyi yaparsın demiştim... Sonra da inkâr ettim.

Nikolay İvanoviç, kitabını koydu, birden koltuğunda döndü. Gözleri, Katya'nın sakin ve sade bakışları ile karşılaşınca, büyük bir korkunun etkisinde kalmışçasına, yuvalarında döndü.

— Evet, hatırlıyorum, dedi.

— İşte böyle... Yalan söyledim o zaman... İhanet ettim sana...

Nikolay İvanoviç gülümsemeye çalışarak, acınacak bir ifadeyle yüzünü buruşturdu. Dudakları kurumuştu. Daha uzun süre sessiz kalmasının imkânsız olduğunu anlayınca, boğuk bir sesle:

— İyi ettin söylediğine, dedi, teşekkür ederim, Katya.

Katya o zaman, kocasının elini tuttu, dudaklarını dokundurdu ve göğsünde sıktı. Ama kocası elini çekti. Katya tekrar tutmadı eli. Sonra yavaşça kendini halının üzerine bıraktı, başını koltuğun kenarına dayadı:

— Gerisini anlatmayayım mı?

— Yeter, Katya. Yalnız bırak beni.

Katya kalktı ve salondan çıktı.

Yemek odasına giderken Daşa'ya çarptı. Daşa ablasını tuttu, kucakladı. Saçlarını, boynunu, kulaklarını öperken:

— Affet beni, diye kekeliyordu, affet!.. Yücesin, şaşılacak kadar yüce!.. Konuştuklarınızı dinledim... Affediyor musun beni, Katya?.. Katya!

Ekaterina Dimitrievna, yavaşça kardeşinin kollarından sıyrıldı, masaya sokuldu, örtüyü buruşturup:

— Yaptım dediğini, Daşa, dedi.

— Affetmeyecek misin beni, Katya?

— Haklısın, Daşa. Böylesi daha iyi oldu.

— Hayır, haklı değildim! Gücendim de yaptım bunu... Evet, gücendiğimden yaptım... Ama şimdi görüyorum ki kimsenin seni ayıplamaya hakkı yok. Biz ıstırap çekebiliriz, acı çekebiliriz, ama sen, haklısın, anlıyorum ki tüm haklısın. Affet beni, Katya, affet!

Daşa gözlerinden nohut gibi gözyaşları dökülerek ağlıyordu. Ablasının arkasında duruyor, ateşli bir ifadeyle:

— Affetmezsen, artık yaşayamam, diyordu.

Ekaterina Dimitrievna birden Daşa'ya doğru döndü:

— Daşa ne istiyorsun benden? dedi. Her şeyin önceki gibi sakin ve rahat mı olacağını sandın?.. Dinle öyleyse, şunu söyleyeceğim sana... Yalan söylediysem, sustuysam, Nikolay İvanoviç'le birlikte yaşadığımız hayatı biraz daha uzatmak için başka çare yoktu da ondan. Şimdi artık her şey bitti. Anlıyor musun? Çoktandır Nikolay İvanoviç'i sevmiyorum, sadık da değilim. O beni

seviyor mu, sevmiyor mu, bilmiyorum, ama bana karşı yabancı, anlıyor musun? Sense tıpkı bir ispinoz gibi çirkinlikleri görmemek için başını kanatlarının arasına gizliyorsun. Bense görüyordum bu çirkinlikleri, tanıyordum onları; ama bu iğrençlikler içinde yaşıyordum, çünkü zayıf bir kadınım ben. Bu hayatın seni de bataklığına gömeceğini görüyordum. Kurtarmak istedim seni, evimize gelmesini Besanof'a menettim... Daha şeyden önceydi... Neyse, fark etmez... Şimdi, her şey bitti artık...

Ekaterina Dimitrievna birden başını kaldırdı, dinledi. Daşa sırtının buz gibi olduğunu hissetti. Kapının kanadını ardına kadar açan Nikolay İvanoviç eşikte belirdi. Ellerini arkasına bağlamıştı.

Başını sallayarak, dudaklarında gülümsemeyle:

— Besanof mu dedin? diyerek yemek odasına girdi.

Ekaterina Dimitrievna karşılık vermedi. Yanaklarında kırmızı lekeler belirmişti. Gözleri kuruydu. Dudaklarını sıktı.

— Yanılmıyorsam Katya, görüşmemizin sona erdiğini sanıyorsun, değil mi? Yanılıyorsun.

Gülümsemesine devam ederek Daşa'ya:

— Daşa, bizi yalnız bırak, lütfen, dedi.

— Hayır, gitmeyeceğim.

Daşa geçip ablasının yanında durdu.

— Mademki istiyorum, gideceksin.

— Hayır, gitmeyeceğim.

— O halde, bu evden ben gitmek zorunda kalacağım.

Daşa, enişteşine öfkeyle bakarak:

— Defol, diye karşılık verdi.

Nikolay İvanoviç kıpkırmızı oldu; ama gözlerinde az önceki ifade belirdi: Çılgınlık.

— Kal öyleyse. Mesele şu Katya... beni bıraktığın yerdeyim... Doğrusunu söylemek gerekirse, birkaç dakika içinde insan üstü bir işkence hayatı yaşadım... Seni öldürmem gerektiği kararına vardım... Evet, evet.

Bu sözler üzerine Daşa, kollarını ablasına dolayıp, göğsüne bastırdı. Ekaterina Dimitrievna'nın dudakları hor görme duygusuyla titriyordu:

— Sinir krizi geçiriyorsun... Valeriyan alsaydın iyi olurdu Nikolay İvanoviç...

— Hayır Katya, bu seferki sinir krizi değil...

Ekaterina Dimitrievna, Daşa'yı iterek:

— Öyleyse, ne yapmak istiyorsan onu yap, diye bağırdı.

Nikolay İvanoviç'e sokuldu ve dokundu:

— Haydi, durma! diye ekledi. Yüzüne karşı söylüyorum işte: Seviniyorsun seni.

Nikolay İvanoviç geriledi, arkasında gizlediği küçük "hanım" tabancasını masanın üzerine koydu, parmaklarının ucunu ağzına sokup ısırdı, sonra geri dönüp kapıya yöneldi. Katya, bakışlarıyla kocasını izledi. Nikolay İvanoviç dönmeden:

— İçim yanıyor, dedi; içim yanıyor...

O zaman Katya ileri atıldı, kocasını omuzlarından tutup kendisine bakması için zorladı:

— Yalan söylüyorsun, dedi. Çünkü yalan söylersin hep... Şimdi de yalan söylüyorsun...

Ama kocası başını salladı ve çıktı. Ekaterina Dimitrievna masaya oturdu:

— İşte Daşenka, dedi, üçüncü perdenin tabancalı bir sahnesi... Ayrılacağım ondan.

— Katiuşa... Neler diyorsun, aman Allahım!

— Gideceğim. Böyle yaşamak istemiyorum. Beş yıl sonra yaşlanacağım, iş işten geçmiş olacak. Yaşayamam böyle... İğrenç bir şey bu, çok iğrenç!

Dirseklerini masaya dayadı, yüzünü ellerinin arasına aldı. Daşa, ablasının yanına oturmuş, omuzlarına çabuk, müşfik öpücükler konduruyordu. Ekaterina Dimitrievna:

— Ona acımadığımı sanıyorsundur, değil mi? dedi. Hep acıdım ona. Ama düşün bir kere. Az sonra yanına gideceğim... başından sonuna kadar bitmek bilmeyen, sahte bir görüşme yapacağız... Sanki aramızda bir şeytan duruyormuş da yüzünü buruşturup yalan söylüyormuş gibi. Ne zaman Nikolay İvanoviç'le konuşsam, akortsuz piyano çalıyormuş gibi oluyorum... Hayır, kalamam, gideceğim... Ah, Daşenka, içimi kemiren hüznü bir bilsen!

Gece geç vakit, Ekaterina Dimitrievna, gene de kocasının çalışma odasına girdi.

Görüşme uzun sürdü. İkisi de alçak sesle, fakat acı konuşuyorlardı. İkisi de birbirini kırmadan, nazik davranmaya gayret ediyorlardı. Ama ikisi de bu görüşmenin bir sonuca ulaşmadığı, hiçbir şeyin aydınlanmadığı, perçinlenmediği kanısını muhafaza ettiler.

Nikolay İvanoviç, sabaha kadar masasında oturdu. İçini çekti durdu. Bu saatler boyunda –Katya sonra öğrendi bunu– gözlerinin önünde bütün hayatı canlandı, derin derin düşündü. Sonunda karısına uzun bir mektup yazdı. Mektup şu satırlarla sona eriyordu: "Evet, Katya, ikimiz de ahlâki bir çıkmaz içinde bulunuyoruz. Beş yıldır, sana karşı güçlü bir duygum, meylim olmadı. Zaten sana olan aşkımla evliliğimiz alelacele oldu. Şaşkınlık veren aralıksız bir etkinin altındaymışçasına bayağı, sinirli insanlar gibi yaşadık. İki yol var: Ya intihar edeceğim, ya da düşüncelerimi, duygularımı, vicdanımı saran tülü yırtacağım. Ne onu, ne ötekini yapacak durumdayım..."

Ailenin felâketi öylesine ani olmuş, dirlik düzenlik öylesine kolayca ve kesin olarak yıkılmıştı ki Daşa serseme dönmüş, kendisini düşünmek gerektiği bile aklına gelmemişti. Genç kızlık bunalımlarını düşünmenin sırası değildi. Çocuk oyunuydu bu düşünceler, tıpkı bundan yıllarca önce hizmetçilerinin, parmaklarının gölgeleriyle duvarda gösterdiği keçiler gibi çocuk oyunu.

Daşa günde birkaç kez Katya'nın odasına sokuluyor, parmaklarıyla kapıyı tıkırdatıyordu. Katya:

— Daşenka, diye sesleniyordu içerden, bir sakınca yoksa sence, bırak da yalnız kalayım, lütfen.

Nikolay İvanoviç o günlerde davalarıyla meşgul olmalıydı. Erkenden evden çıkıyor, öğle ve akşam yemeklerini lokantada yiyor, eve gece dönüyordu. Vasıtasız vergiler dairesinde memur olan Zoya İvanovna Ladnikova adındaki bir kadını savunuyordu. Kadın, Grokovaya sokağındaki evinde, Petersburglu bir mülk sahibinin oğlu olan sevgilisi, üniversite öğrencisi Şilip'i yatağında boğazlamıştı. Davayı savunma tarzı, yargıçlarla seyircileri şaşkına çevirmişti. Sanık Zoya İvanovna, başını oturduğu sıranın arkalığına vuruyordu: Beraat etmişti.

Nikolay İvanoviç, solgun yüzü, çökük gözleriyle mahkemeden çıkarken, çığlık çığlığa bağıran, çiçek atıp ellerini öpen bir kadın topluluğu tarafından çevrildi. Eve dönünce, değişik bir ruh haliyle göründü: Kalbi yumuşamıştı.

Ekaterina Dimitrievna bavullarını hazırlamıştı. Kocası açık yürekle bir süre Fransa'nın güneyine gitmesini öğütledi, masrafları için de on iki bin ruble verdi. Kendisi de, devam etmekte olan davalarını yardımcısına emanet etmeye, dinlenip kafasını toparlamak için Kırım'a gitmeye karar verdi.

Sonunda bir sorun ortada kalmıştı: Karı koca temelli mi ayrılıyorlardı, yoksa bir süre için mi? Temelli ise ikisinden hangisi ötekini terk ediyordu? Bu dikenli sorular, yolculuk sorunu ile mükemmel bir şekilde ortadan kaldırılmış oldu.

Daşa'yı unutmuşlardı. Ekaterina Dimitrievna kız kardeşini son dakikada hatırladı. Gri yolculuk elbisesini giymişti. Başında, tüllü küçük zarif bir şapka vardı. Zayıflamıştı. Üzgün haliyle daha da sevimli görünüyordu. Antrede Daşa'yı bir bavulun üzerine oturmuş gördü. Daşa, marmelatlı ekmek yerken ayağını sallıyordu. O gün akşam yemeğini tembihlemek kimsenin aklına gelmemişti.

Şapkasının tülünün arasından kız kardeşini öpen Katya:

— Daniuşa, yavrum, dedi; ne yapacaksın şimdi? İstersen beraber gidelim.

Daşa, Büyük Moğol'la kalmak istediğini, sınavlara gireceğini, Mayıs ayının sonunda da, yazı geçirmek için Samara'ya babasının yanına gideceğini söyledi.

IX

Daşa evde yalnız kaldı. Geniş odalar eski içtenliğini kaybetmişti. Eşyalar gereksizmiş gibi görünüyordu. Sahiplerinin gidişiyle karanlıkta kalan ve artık korku vermeyen, salonun kübik tablolarına kadar her şey gereksiz görünüyordu Daşa'ya. Kapı yerine kullanılan perdeler, hareketsiz pliler halinde yerlere dökülüyordu. Evin içinde, her sabah hayalet gibi sessiz dolaşan Büyük

Moğol tüy süpürge ile tozları almasına rağmen, görünmeyen başka bir toz daha kalın bir tabaka halinde evi örtüyordu sanki.

Daşa ablasının odasında, Ekaterina Dimitrievna'nın yaşantısının hikâyesini, bir kitaptan okur gibi okuyabiliyordu. İşte, köşede, tamamlanmamış bir tablocuğun konduğu küçük bir sepha; başında beyaz çiçeklerden bir çelenk bulunan, gözleri yüzünün yarısını kaplayan bir genç kızın resmi. Ekaterina Dimitrievna bu sehpaya, kendisini sürükleyen anafordan kurtulmak istercesine tutunmuştu, ama açıkça görüldüğü gibi gereğince tutunmayı başaramamıştı. İşte bir dikiş masası. Üzerinde rengârenk kumaş parçaları ile tamamlanmamış dikişler yığın halinde duruyordu. Hiçbir şey tamamlanmamış, her şey terk edilmişti. Hep yeni bir şeye başlıyordu. Kütüphanede de aynı karışıklık: Önce düzenlenmek istemiş, sonra her şey olduğu gibi bırakılmıştı. Her tarafta yarısı açılmış, bırakılmış, tamamlanmamış kitaplar, antropoloji üzerine yazılmış konferanslar, antolojiler, romanlar. Yeni bir hayata başlamak için ne çeşitli teşebbüsler ve ne boşuna gayretler! Daşa, tuvalet masasının üzerinde bulduğu güzel bir küçük not defterinde şunları okudu: "Gömlekler 24, sutyen 8, dantelli sutyen 6... Karenski'ler için 'Vanya Dayı' piyesine yer ayırtılacak..." Sonra, çocuksu bir yazı ve harflerle şu not: "Daşa'ya elmalı pasta alacağım."

Hatırladı Daşa: Bu elmalı pasta hiçbir zaman alınmamıştı. Gözlerinden yaş gelircesine acıdı ablasına. Bu hayata göre çok iyi, şefkatli, çok narin olan Ekaterina Dimitrievna, tahriplere ve dağılmaya karşı durabilmek için ayakta direnmeye çalışıyor, biblolara, eşyalara tutunuyordu. Ama hiçbir şey ve hiçbir kimse yardımına koşmuyordu.

Daşa erkenden kalkıyor, hemen kitaplarına gömülüyor ve sınavlarını "Pekiyi" dereceyle veriyordu. Çalışma odasındaki telefon bıkıp usanmadan çalıyordu. Daşa telefona cevap vermesi için Büyük Moğol'a sesleniyor, o da: "Ev sahipleri gitti, matmazel de telefona gelemez," diye karşılık veriyordu hep.

Daşa geceleri piyano çalıyordu. Müzik eskisi kadar coşturmuyordu Daşa'yı. Karışık ve belirsiz duygulara kaptırıyordu kendini. Hayallere meyilli kalbi eskisi kadar dayanıksız değildi. Şimdi, iki yandan mumların aydınlattığı bir notanın önüne oturmuş olan

Daşa, sakin ve ciddi, bomboş evin köşe bucağını dolduran cakalı akortlarla sanki arınıyordu.

Bazen, parçanın orta yerinde, ufacık düşmanları beliriveriyordu: Can sıkısıcı hatıralar. Daşa, yüzünde hüzün, ellerini dizlerinin üzerine bırakıveriyordu. O zaman evin içinde öylesine bir sessizlik oluyordu ki mumların çıtır çıtır yanışı duyuluyordu. Daşa derin derin içini çekiyor, piyanonun buz gibi tuşlarına hırsla vuruyordu. Ve küçücük düşmanlar, tozla rüzgârın sürüklediği yapraklar, büyük salondan uçuşup, karanlık koridorun dolaplarıyla mukavva kutularının ardına sürüklenip saklanıyordu.

Besanof'un kapısını çalan ve savunmasız Katya'ya kötü sözler söyleyen Daşa'yı durmadan tedirgin ediyorlardı. Yarı çılgın bu çocuk az kalsın büyük bir felâkete sebep olacaktı. Düşünün bir kez! Sanki aşk bütün ufkunu kapayacaktı. Zaten buna aşk denilebilir miydi? Asla.

Saat on bire doğru Daşa, piyanoyu kapatıyor, mumları üfleyip yatmaya gidiyordu. Bütün bunları hiç tereddüt etmeden, yavaş yavaş yapıyordu. En kısa zamanda bağımsız bir yaşantıya başlamaya karar vermişti. Hayatını kazanmak, Katya'yı yanına almak istiyordu.

Mayıs ayı sonunda, sınavlarını geçer geçmez babasının yanına gitti. Volga ırmağının üzerindeki Ribinsk'e kadar trenle gitti. Gece trenden inince, karanlık suların ve gecenin içinde pırıl pırıl ışıklı, beyaz bir gemiye bindi. Temiz küçük kamarasında, eşyalarını yerleştirdi, saçlarını ördü ve bağımsız hayatının hiç de kötü başlamadığını düşündü. Kolunu başının altına koymuştu. Dudaklarında mutluluğun gülümseyişi, geminin makine gürültülerinin muntazam sarsıntıları arasında uyudu.

Güvertede gezinenlerin ayak sesleriyle uyandı. Güneş ışınları pancurların aralıklarından süzülüyor, lavabonun maun ağacı üzerinde harelenen lekecikler halinde oynaşıyordu. İpek perdeyi havalandıran rüzgâr, kamaranın içine çiçek kokuları ile bal tadını dolduruyordu. Daşa pencereleri açtı. Gemi boş bir sahilde demirlemişti. Toprak yığını ve ağaç kökleri halindeki, yeni yıkıldığı belli olan yamacın dibinde, tahta sandıklar yüklü arabalar bekliyordu. Suyun kenarında yağsız bir tay, zayıf bacakları, yuvarlak diz-

li zayıf bacakları ayrık, su içiyordu. Yarın en üstündeki semafor, kızıl haç gibi yükseliyordu.

Daşa yataktan atladı, musluğu açtı, süngeri iyice ıslattıktan sonra bütün vücudunu sildi. Üşümüştü. Dizlerini karnına topladı gülerek. Sonra beyaz çoraplarını, beyaz elbisesini, beyaz küçük şapkasını giydi: Geceden hazırladığı bu kıyafet ona çok yakışmıştı. Bağımsız, kendinden emin ve sonsuz bir mutluluk içinde güverteye çıktı.

Beyaz gemi, güneşin kımıldayan akisleri arasında yıkanıyordu adeta. Suya bakınca gözleri kamaşıyordu insanın; ırmak pırıl pırıldı. Uzakta, dik sahilin üzerinde, küçük, eski bir çan kulesi, kayın ağaçlarının arasında beyaz bir leke gibi görünüyordu.

Gemi yola çıkıp da yarım bir daire çizdikten sonra akıntı yönünde gitmeye başlayınca, iki sahil de sağlı sollu ilerlemeye başladı. Şurada burada, tepelerin ardından, kulübelerin saz damları birer birer ortaya çıkıyordu. Göğün maviliğine asılmış beyaz bulutlar, ırmağın lacivert sarımtırak derinliklerine kirli beyaz gölgeler halinde düşüyorlardı.

Daşa hasır bir koltuğa oturmuş, ayak ayak üstüne atmış, ellerini dizlerinin üzerinde kenetlemişti. Irmağın ışıl ışıl kıvrımları, bulutlarla ırmaktaki bembeyaz gölgeleri, kayın ağaçlarıyla kaplı tepeler, kuru saman kokan tarlalar, pelinler, pancarlar, bütün hepsi sanki benliğinin içinden geçiyor, yüreğini tatlı bir sarhoşlukla ferahlandırıyordu.

Bir adam yavaş yavaş Daşa'ya sokuldu, yakınında durdu, korkuluğa dayanıp göz ucuyla ona bakmaya başladı gibi geldi Daşa'ya. Daşa, adamın orada olduğunu birçok kez unuttu, ama adam hep olduğu yerde duruyordu. O zaman Daşa dönüp adama bakmamak için kesin karar verdi, kendi kendine. Ama böylesi bir sınava sakin sakin tahammül edemeyecek kadar coşkun yaradılışlıydı. Kıpkırmızı oldu ve hiddetle döndü birden.

Bir kolunu korkuluğa dayamış olan Telegin önünde duruyordu. Ne sokulabiliyor, ne konuşabiliyor, ne de uzaklaşabiliyordu.

Daşa birden kahkahayı bastı: Telegin ona neşeli, hoş bir şeyler hatırlatmıştı. Zaten İvan İliç, beyaz elbisesinin içindeki geniş omuzları, mahcup, güçlü haliyle, ırmaktan yayılan bütün bu iç

dirliğine giydirilmiş zorunlu bir taç gibi görünüyordu. Daşa elini uzattı. Telegin:

— Gemiye bindiğinizi gördüm, dedi. Zaten, Petersburg'tan beri aynı vagonda yolculuk yapmıştık. Ama yanınıza sokulmaya cesaret edemedim. Çok meşgul görünüyordunuz... Sizi rahatsız etmiyorum ya?

Daşa hasır bir koltuğu Telegin'e doğru iterek:

— Oturun, dedi. Babamın yanına gidiyorum. Ya siz?

— Doğrusunu söylemek gerekirse, henüz bilmiyorum. Şimdilik Kineşma'ya, annemin babamın yanına gidiyorum.

Telegin genç kızın yanına oturdu, şapkasını çıkardı. Kaşları çatıldı, alnında kırışıklar belirdi. Yarı kapalı gözlerle, geminin altından köpüklü izler halinde yükselen, sonra çukurlaşan suyu seyrediyordu. Geminin arka tarafında, kanatları sivri uçlu martılar birden suya doğru dalıyor, sonra boğuk sesler çıkararak yükseliyorlardı. Geminin bir hayli gerisinde kalınca, dönmeye başlıyor, suyun üzerindeki bir ekmek parçasının üzerinde kanat çırpıyorlardı.

— Ne güzel bir gün, değil mi Daria Dimitrievna?

— Şahane bir gün İvan İliç, şahane! Az önce şöyle düşünüyordum: Sanki cehennemden kaçmış gibiyim! Sokaktaki görüşmemizi hatırlıyor musunuz?

— Son kelimesine kadar, Daria Dimitrievna.

— Sizinle görüştükten sonra çok şeyler, çok korkunç şeyler oldu! Anlatırım bir gün size.

Düşünceli başını salladı:

— Bana göre, Petersburg'ta aklını yitirmeyen bir siz vardınız, diye devam etti. Gülümsedi ve elini Telegin'in koluna koydu.

Telegin'in göz kapakları, korkmuş gibi bir açılıp bir kapanıyordu. Dudakları büzülmüştü.

— Size çok güvenim var, İvan İliç. Çok kuvvetlisiniz. Doğru, değil mi?

— Ben mi kuvvetliyim? Yok canım...

— Hem de kendinden emin bir erkeksiniz.

Daşa, bütün düşüncelerinin iyi, açık seçik, merhamet dolu olduğunu, İvan İliç'in düşüncelerinin de iyi, doğru ve güçlü olduğu-

nu hissediyordu. Kalbinin içini dolduran bu ışıl ışıl duyguları yüksek sesle söylemek istiyordu.

— Bana öyle geliyor ki İvan İliç, birini sevecek olsanız, sevginiz mertçe ve inandırıcı olur. Sonra bir şeyi istediğiniz zaman ondan vazgeçmiyorsunuz.

İvan İliç karşılık vermedi. Elini cebine soktu, bir parça ekmek çıkarıp kuşlara attı. Beyaz bir martı sürüsü, korku çığlıklarıyla ekmek kırıntılarının üzerine atıldı. Daşa ile İvan İliç koltuklarından kalkıp korkuluğa dayandılar. Daşa:

— Şuna da atın, dedi, bakın ne kadar aç.

Telegin ekmeğin geri kalan parçasını, havaya fırlattı. İri, şişman bir martı, ekmeği nişan alarak, bıçak gibi açılmış hareketsiz kanatlarıyla kaydı, ama ekmeği yakalayamadı. Geminin yan tarafında ılık köpükler arasına karışan ekmeğin ardından on kadar başka martı daldı.

Daşa:

— Nasıl bir kadın olmak istediğimi biliyor musunuz? diye sordu. Önümüzdeki yıl öğrenimimi bitirmiş olacağım. Çok para kazanacağım. Ablam Katya'yı yanıma alacağım. Göreceksiniz İvan İliç.

Daşa konuşurken İvan İliç komik bir şekilde yüzünü buruşturuyor, kahkahayı koyvermemek için kendini zor tutuyordu. Sonunda, dudakları aralandı, bembeyaz sağlam dişleri göründü. Öylesine neşeli bir şekilde gülmeye başladı ki kirpikleri, gözyaşlarından ıslandı. Daşa kıpkırmızı olmuştu; ama çenesi titredi, elinde olmadan, o da Telegin gibi, sebebini bilmediği halde gülmeye başladı. Sonunda Telegin:

— Daria Dimitrievna, dedi; hayret edilecek bir kızsınız... Sizden çok korkmuştum, hem de pek çok... Ama siz sadece hayret edilecek bir kızsınız...

Daşa gücenmiş bir ifadeyle:

— Peki, dedi, hadi yemek yiyelim.

— Hay hay.

İvan İliç güverteye ufak bir masa getirtti. Düşünceli düşünceli yemek listesini incelerken, yeni traş edilmiş çenesini kaşıyordu.

— Bir şişe hafif beyaz şaraba ne dersiniz?

— Biraz içerim elbette.

— Beyaz mı, kırmızı mı olsun?

Daşa da ciddi bir tavırla:

— Hangisi olursa, diye karşılık verdi.

— Öyleyse köpüklü şarap içelim.

Yer yer tepeciklerle bezenmiş sahil önlerinden geçiyordu. Kâh buğdayların atlas gibi görünen yeşili, kâh yulafların yeşil mavi karışımı rengi, kâh çiçek açmış kara buğdayların pembesi gözlerinin önünden birbiri ardına akıp gidiyordu. Bir dönemeci dönünce, killi dik yamaçların üzerinde, etrafında gübre yığınları, üzerleri sazla kaplı bodur kulübelerin küçücük pencereleri parıldıyordu. Daha ötede, bir düzine kadar istavroz –köyün mezarlığı– ile bir tarafı yıkılmış altı kanatlı pervanesiyle bir oyuncağı andıran yel değirmeni görünüyordu. Yar boyunca bir çocuk sürüsü vapurun peşinden koşuyor, ırmağa kadar ulaşmayan taşları fırlatıyorlardı.

Gemi bir kez daha döndü. Bomboş sahilde, üzerinde çaylakların uçuştuğu bodur çalıları fark ettiler.

Ilık bir rüzgâr, masanın örtüsü ile Daşa'nın elbisesini şişiriyordu. Kesme kristal ayaklı bardaklardaki altın sarısı şarap, tanrıların bir armağanı gibi görünüyordu. Daşa, İvan İliç'e imrendiğini, çünkü bir mesleği olduğunu, dengeli bir hayatı olduğunu; oysa kendisinin daha bir buçuk yıl kitaplara kapanıp sararması gerektiğini söyledi. Hem üstelik kadın olmanın mutsuzluğu da vardı. Telegin gülerek:

— Fabrikadan kovulduğumu biliyor musunuz? diye sordu.

— Ne diyorsunuz?

— Yirmi dört saat içinde kapı dışarı edildim. Öyle olmasaydı bu gemide ne işim vardı? Bizim fabrikada olanlardan haberiniz yok mu?

— Yok. Nasıl olsun ki?

— Ucuz kurtuldum ben. Evet...

Sustu, dirseklerini masanın örtüsüne dayadı:

— Fabrikada işler nasıl alıkça yürütüldü, dinleyin hele! Şaşarsınız! Bizlere, Ruslara ne denli bir ün sağladılar Allah bilir. Sıkıcı ve ayıp bir şey. Düşünün bir kere: Kabiliyetli bir halk, zengin bir

memleket. Böyle olduğu halde gördüğümüz nedir? Kendini beğenmiş vaiz ağzı. Hayatın yerine kâğıtla mürekkebi koymuşlar. Bizim fabrikada sarfedilen kâğıtla mürekkebin miktarını imkânı yok bilemezsiniz. I. Piyer devrindeki kırtasiyecilik hâlâ sürdürülüyor, şu ana kadar da bir türlü durduramadık kendimizi. Düşünün bir kere, kullanılan mürekkebe kan karıştı.

İvan İliç kadehini itti, bir sigara yaktı. Hikâyesini sürdürmekten hoşnut olmadığı belliydi.

— Ama aynı şeyi durmadan söyleyip durmak neye yarar? Ama bizde de işlerin bir gün daha kötü olmayacağına inanmak gerekir.

Daşa ile İvan İliç bütün günü güvertede geçirdiler. İkisini de tanımayan bir gözlemci, konuştuklarını dinleyecek olsa boş şeylerden konuşuyorlar sanabilirdi. Ama anlaşılmaz ve esrarlı bir biçimde, en olağan sözcükler bile çifte anlam kazanıyordu.

Daşa, kırmızı eşarplı bir genç kızla, ikinci kaptanın yanlarından düşünceli bir tavırla geçtiklerini görünce Telegin'e işaret ederek:

— Görüyorsunuz ya Telegin, diyordu, işleri yolunda görünüyor.

Bu sözlerden şunu anlamak gerekti:

— Aramızda da bir ilişki kurulmuş olsa, aynı şekilde yolunda gidecek.

İkisi de, bilinçli bir şekilde neler konuştuklarını hatırlayamazlardı; ama İvan İliç'e öyle geliyordu ki Daşa, kendisinden daha zeki, daha ince, daha bir meraklıydı. Daşa ise İvan İliç'in, kendisinden daha iyi, bin defa daha zeki olduğunu düşünüyordu.

Daşa birçok defa, Besanof'tan söz etmek istedi, sonra vaz geçti bu fikrinden. Güneş dizlerini ısıtıyor, rüzgâr yanaklarını, boynunu, omuzlarını, yuvarlak ve okşayıcı parmaklar gibi yalıyordu.

"Hayır," diye geçiriyordu içinden Daşa, "yarın anlatırım ona. Şayet yağmur yağarsa, her şeyi anlatacağım."

Akşama doğru, bütün kadınlar gibi meraklı olan Daşa, gemideki yolcular hakkında bilinmesi gereken her şeyi biliyordu. İvan İliç'in gözünde bir mucizeydi adeta.

Dumanlı gözlükleri olan, pelerinli, hırçın görünüşlü Petersburg Üniversitesi rektörü hakkında Daşa, nedendir bilinmez, "bu adam

üç kâğıtçının biridir" diye kestirip attı. Üniversite profesörü olmasına rağmen İvan İliç'in içine bir şüphe düştü: Belki de üç kâğıtçıydı, kim bilir? O gün gerçeği anlama konusundaki anlayışı yıkılıverdi. Kâh başı dönüyormuş gibi oluyor, kâh uyanıkken rüya gördüğünü zannediyordu. Belli belirsiz ve karşı konulması imkânsız bir aşk, gördükleri, işittikleri benliğini sarıyordu. Örneğin şu saçları kısa kız suya düşseydi de atlayıp kurtarsaydı ne kadar güzel olurdu. Ah! bir düşseydi!

Gece yarısından sonra Daşa'nın dayanamayacağı şekilde uykusu geldi, kamarasına kadar zor gitti. Kapının önünde müsaade istedi. Esneyerek:

— İyi geceler, İvan İliç, dedi. Üç kâğıtçıya göz kulak olun.

Telegin birinci mevki salonuna indi. Uykusuzluk çeken rektör, Aleksandr Düma Per'in eserlerini okuyordu. Bir süre rektörü seyretti ve sonunda "üç kâğıtçı"nın çok iyi bir insan olduğu kanısına vardı. Sonra çok aydınlık olan ve makinelerin, boyalı tahtaların, Daşa'nın kokusunun sindiği koridora döndü, ayaklarının ucunda yürüyerek genç kızın kapısının önünden geçti, kendi kamarasına girdi ve yatağına uzandı. Arka üstü yatmış, gözlerini kapamıştı. Ses, koku, güneşin yakıcılığı ile sonsuz bir sevincin kalbine bir kramp gibi girdiğini hissediyor, kafası allak bullak oluyordu.

Sabahın altısını geçiyordu. Geminin düdük sesiyle uyandı. Kineşma görünüyordu. İvan İliç çabucak giyindi, koridora bir göz attı. Bütün kapılar kapalı, herkes uyuyordu, Daşa da uyuyordu. İvan İliç: "İnmeliyim mutlaka," diye düşündü, "aksi taktirde Allah bilir ne anlam verir buna." Güverteye çıktı. Beklenmedik bir şekilde, yüksek yarın üzerinde, gelişi güzel birbirinin üzerine yığılmış gibi görünen tahta merdivenli evleri, belediye bahçesindeki yeşil-sarı yapraklı ıhlamurları ile Kineşma şehrini seyrediyordu. Şehrin yokuş olan ana caddesinden yavaş yavaş arabalar iniyordu. Arabaların üzerinde hareketsiz bir toz bulutu vardı. Çıplak ayakları üzerinde dengeli bir şekilde yürüyen bir tayfa, Telegin'in kahverengi valiziyle göründü. Telegin heyecanlı bir sesle:

— Hayır, istemez, dedi, değiştirdim fikrimi. Götürün valizimi. Mijni'ye kadar gitmeye karar verdim, anlayacağınız. Zaten Kineşma'da inmem için bir neden yoktu. Buraya, yatağın altına koyun daha iyi. Teşekkür ederim, dostum.

İvan İliç üç saate yakın kamarasında oturdu ve ona göre yersiz ve bayağı görünen bu hareketinin nedenini Daşa'ya nasıl olup da açıklayacağını düşündü. Durum apaçıktı: Açıklanacak bir şey yoktu. Ne yalan söyleyebilirdi, ne de gerçeği.

Saat ondan sonra, yaptığına pişman olmuştu. Kendi kendine kızıyor, nefret ediyordu. Güverteye çıktı. Ellerini arkasına bağlamış dolaşıyordu. Bütün güverteyi dolaşıp da Daşa'yı göremeyince endişelenen İvan İliç, Daşa'yı aramaya başladı: Hiçbir yerde yoktu. Boğazı kurumuştu İvan İliç'in. Muhakkak başına bir şey gelmişti. Ve birden Daşa'ya çarptı. Daşa, bir gün önceki yerde, hasır bir koltuğa oturmuştu. Sessiz ve mutsuz görünüyordu. Dizlerinin üzerinde bir kitapla bir armut vardı. Yavaşça döndürdü başını İvan İliç'e. Gözleri önce korkmuş gibi iri iri açıldı, sonra sevinç doldurdu korkunun yerini; yanakları kızarıverdi, armut yere düştü. Yavaşça:

— Aaa, siz misiniz? dedi. Ne işiniz var burada? İnmediniz mi?

İvan İliç heyecanını yatıştırmaya çalışıyordu, genç kızın yanına oturdu ve boğuk bir sesle:

— Davranışım hakkında ne düşüneceksiniz, bilmiyorum, dedi, ama ben de o niyetle Kineşma'da inmedim.

— Ne mi düşüneceğim davranışınız hakkında? Söylemeyeceğim onu size.

Daşa neşeli bir kahkaha atıverdi. İvan İliç birden, başının bir gün evvelkinden daha fazla döndüğünü hissetti: Daşa elini, yumuşacık bir şefkatle Telegin'in avcuna koymuştu.

X

Telegin'in fabrikasında olaylar şöyle olmuştu:

Yağmurlu bir akşamdı. Fosforışıl gökte bulutlar sağa sola koşuyordu. İnsanın içini bulandıracak kadar pis ve büyük fabrikalara bitişik bütün sokaklardaki gibi kömür ve curufla çamur haline gelmiş dar bir sokakta, fabrika düdüğü öttükten sonra evlerine dönen işçiler kalabalığının arasına, pardesüsünün yakası kalkık meçhul bir adam karıştı.

Bir süre işçilerin arkasından gitmiş, sonra durmuş alçak sesle:

— Merkez komitesinindir... Alın okuyun, arkadaşlar, diyerek propaganda broşürleri dağıtmaya başladı.

İşçiler hem yürüyor, aldıkları broşürleri ceplerine, ya da berelerinin altına koyuyorlardı.

Pardesülü adam tam broşürleri bitiriyordu ki bir fabrika bekçisi, kalabalığı yararak yanına sokuldu. "Dur hele!" deyip, adamın pardesüsüne arkadan yapıştı. Ama, meçhul kişinin pardesüsü ıslak kaygan olduğu için bekçinin elinden sıyrıldı ve kaçtı. Keskin bir düdük sesine, uzaktan bir düdük sesi karşılık verdi. Seyrekleşen kalabalığın arasında, kulaktan kulağa bir hoşnutsuzluk uğultusu dolaştı. Ama olan olmuş, pardesülü adam kaybolmuştu.

İki gün sonra, fabrika idaresinin hiç beklemediği bir sırada, makine ayar atölyesi, sabahın erken saatlerinden itibaren işi paydos etti ve oldukça ılımlı, fakat kesin isteklerini fabrika idaresine bildirdiler.

Işığı bulanık bir şekilde geçiren çatısı camlı ve pis pencereli uzun binalarda, belirsiz cümleler, ısırıcı söz ve şikayetler kıvılcımlar gibi uçuşup duruyordu. Makinelerinin önünde ayakta duran işçiler, yanlarından geçen şeflerine, gözlerinde garip bir ifadeyle bakıyorlardı. Frenlenmiş bir coşkunluğun sıkıntısı içinde verilecek direktifi bekliyorlardı.

İdrolik presin yanında dolaşan İspiyan ile yalancı bir sofu olan Pavlof'un ayağı dikkatsizlik nedeniyle, kızgın merdanenin altında ezilmişti. Öylesine ulumaya başladı ki, fabrikada derhal adam öldürüldüğü haberi yayıldı. Saat dokuzda baş mühendisin muazzam limuzini korna çalarak fabrikanın avlusuna girdi.

İvan İliç Telegin, fabrikaya her zaman geldiği saatte gelmişti. Telegin'in çalıştığı dökümhane, sağda solda kırılmış camları, zincirleri sarkmış yürüyen köprüleri, duvar boyunca sıralanmış fırınları, dövülmüş topraklı zemini ile sirk biçiminde kocaman bir binaydı. Telegin geldiğinde kapıda durdu, sabahın ayazında omuzlarını oynattı, karşılamaya gelen ustabaşı Punko'nun elini neşeli bir ifadeyle sıktı.

Atölye motor çatıları için acele bir sipariş almıştı. İvan İliç, Punko ile işten söz açtı. Telegin, hiç acele etmeden, ağır başlı bir

ifadeyle, ikisi için de belli olan şeyler üzerinde ustabaşının fikrini soruyordu. Bu küçük hile hedefine ulaşmıştı: On beş yıl önce fabrikaya basit bir çırak olarak girip birinci sınıf ustabaşılığa kadar yükselen bilgisi ve tecrübesiyle daima böbürlenen Punko, görüşme sonucundan memnun kalmış, izzeti nefsi okşanmıştı. Mademki Punko memnundu, Telegin işin iyi gideceğinden emin olabilirdi.

İvan İliç dökümhaneyi dolaştı, dökümcüler ve kalıpçılarla, ilişkilerini daha iyi yapan neşeli bir arkadaşlık havası içinde konuştu. Mademki aynı işte çalışıyoruz, o halde arkadaşız. Ben mühendisim, siz işçi. Gerçekte birbirimize düşmanız. Bununla beraber, karşılıklı saygı duyduğumuza göre, geriye karşılıklı dalga geçmek kalıyor.

Zinciri şakırdayarak sarkan yürüyen köprü, fırınlardan birine yanaştı. Biri, sarı saçlarının arasında bir tutam beyaz olan, yuvarlak gözlüklü, öteki kıvırcık sakallı, sarı saçları küçük bir kayışla tutturulmuş, mavi gözlü, atletik yapılı Filip ile Şubin adındaki adaleli birer delikanlı olan iki işçiden biri büyük bir levye ile fırın kapağını açarken, öteki de fırın içinde hararetten bembeyaz olmuş potaya kerpetenini uzatıyordu. Zincir gıcırdadı, pota kıpırdamaya başladı; havalandı, çıtırdayıp, kıvılcımlar saçarak atölyenin ortasında havada kaldı.

Oreşnikof:

— Stop! dedi. İndirin aşağı!

Vinç yeniden homurdandı, pota aşağı indi. Gözleri kör eden bir bronz döküm, yıldız yıldız yeşil kıvılcımlar saçarak, dökümhanenin kubbeli tavanını portakal rengi bir ışıkla aydınlattı, dövülmüş toprağın altına aktı. İnsanın içini bulandıracak kadar tatsız bir bakır yanığı kokusu yayıldı.

Tam o sırada bitişik atölyeye geçilen kapının iki kanadı birden açıldı, solgun ve kötü suratlı bir işçi acele ve kararlı adımlarla dökümhanenin ortasına yürüdü.

Yan gözle Telegin'e bakarak sert ve kesik kesik:

— Durdurun işi, paydos edin! diye bağırdı. Duydunuz mu? Yoksa durdurmayız mı diyorsunuz?

Oreşnikof sakin bir sesle:

— Duyduk, dedi, duyduk. Bağırıp durma.

Sonra başını vince doğru kaldırdı:

— Hey Dimitri, dedi, uyuyor musun? Haydi?

İşçi:

— Mademki duydunuz, dedi, yapacağınız şeyi bilirsiniz. İki defa gelecek değiliz.

Ellerini cebine soktu, neşeli bir tavırla geri döndü ve dökümhaneden çıktı.

Daha yeni dökülen kalıbın önüne diz çökmüş olan İvan İliç, demir bir çubukla, kumları ayıklıyordu. Kapının yanındaki küçük büronun önündeki yüksek bir iskemleye tünemiş olan Punko, yer yer beyazlaşmış sakalını sıvazlayıp, gözlerini döndürerek:

— O zaman, dedi, istesen de istemesen de işi bırakmak gerek. Fabrikadan kapı dışarı edilsen bebeleri neyle besleyeceksin? Bu delikanlılar düşündü mü bunu?

Oreşnikof kalın sesiyle:

— Sen bu işlere karışmasan iyi edersin, Vasili Steppani, diye karşılık verdi.

— Nasıl karışmayacakmışım?

— Çünkü bu bizi ilgilendiren bir mesele. Sen hemen koşup şeflerini bulacak, önlerinde yerlere kadar eğileceksin. Dilini tut, daha iyi.

Nihayet Telegin:

— Neymiş grevin sebebi? diye sordu. İstedikleri ne?

Telegin'e bakan Oreşnikof başını çevirdi. Karşılık veren Punko oldu:

— Tornacılar işi paydos etti. Geçen hafta onların atölyeye denemek için yeni tezgâhlar getirdiler. Sonuç olarak işçiler yeteri kadar kazanamaz oldular. Fazla mesai yapmak zorunda kaldılar. Altı numaralı binanın kapısına, isteklerini bildiren bir liste astılar. İstekleri çok ama hiç de önemli değil.

Neşeli bir tavırla kalem ucunu mürekkebe bandı, yeniden hesaplarını yapmaya başladı. Telegin, ellerini arkasına bağlamış, fırınların önünden geçti. Sonra pencerelerinden beyaz bir alevin ortasında dans edip oynaşan kaynamış madeni seyrederek:

— Oreşnikof, dedi, madeni yakacak değiliz, değil mi?

Oreşnikof, karşılık vermeden önlüğünü çıkardı, çiviye astı, koyun derisi başlığını başına geçirdi, ceketini giydi ve sonra bütün atölyeyi dolduran kalın sesiyle:

— İşi paydos edin arkadaşlar, dedi. Altı numaralı binaya, ortadaki kapıya gelin.

Çıkış kapısına doğruldu. İşçiler, ağızlarını açmadan aletlerini bıraktılar. Kimileri yürüyen köprüden indi, kimileri, toprağa kazılmış çukurdan çıktılar, kalabalık halinde Oreşnikof'un ardından gittiler.

Birden kapıda olay patlak verdi. Arada bir çığlık halini alan öfkeli bir ses çınladı:

— Yaz bakalım?.. Yaz, köpoğlu köpek?.. Beni de yaz! Git şeflerine ispiyonla!

Punko'nun yüzüne karşı sövüp sayan, kalıp işçisi Aleksey Nosof'tu. Uzun süre traş edilmemiş, çok zayıf, bulanık gözleri çukurlarına batmış yüzü, kasılmış ve çarpılmıştı. Küçücük bir masanın kenarına kararmış yumruğu ile vurarak bağırıyordu:

— Vampirler!.. İşkenceciler!.. Bir gün sizin için de bir bıçak bulunacak elbet!..

O zaman Oreşnikof, Nosof'a sarıldı, kolayca masadan söktü aldı, kapıya doğru sürükledi. Hemen yatıştı olay. Atölyede kimseler kalmamıştı.

Öğleye doğru bütün fabrika grevdeydi. İşçilerin arasında, Obukof makine ile Neva tersanelerinin de kaynaşma halinde olduğu söylentileri dolaşıyordu. Kalabalık gruplar halinde toplanan işçiler, grev komitesi ile fabrika idaresi arasında yapılan görüşmelerin sonucunu öğrenmek için avluda bekliyorlardı.

Görüşme idare bürosunda yapılıyordu. Fabrika idaresi, korkuya kapılmış, tavizler veriyordu. Şimdilik anlaşmayı engelleyen, tahta perdelerin arasındaki kapıydı. İşçiler bu kapının açık bulundurulmasını istiyorlardı. Kapalı kaldığı sürece, çamur içinde iki yüz elli metrelik bir mesafeyi tepmeleri gerekiyordu. Kısacası, kimsenin bu kapıya ihtiyacı yoktu, ama bir izzeti nefis meselesi yapmışlardı bunu. İdare de birden dik kafalılık edip ayak diredi. Tartışmalar uzuyordu. Tam o sırada İçişler Bakanlığı'ndan bir telefon mesajı geldi: Grev komitesinin bütün isteklerini reddedin. Yeni bir emre kadar görüşme yapmayın.

Bu kesin buyruk, görüşmeleri öylesine bozmuştu ki baş mühendis, davranışlarının nedenini anlatmak için acele şehre indi.

Daha ziyade uzlaşma eğiliminde olan işçiler şaşkına dönmüşlerdi. Birçok mühendis kalabalığın arasına karışmıştı. Durumu açıklıyor, el kol hareketleriyle konuşuyorlardı. Sağdan soldan kahkahalar yükseliyordu. Sonra, iri yapılı, şişko ak saçlı mühendis Bulbin idare binasının merdivenlerinde göründü ve görüşmelerinin ertesi güne ertelendiğini bağırarak bildirdi.

İvan İliç akşama kadar atölyede kaldı. Fırınların sönmekte olduğunu görünce ensesini kaşıdı ve evine döndü. Fütüristler onu yemek odasında bekliyorlardı. Fabrikadaki olayları duymuşlar, aşırı derecede ilgilenmişlerdi. Ama İvan İliç ısrarlarına rağmen olaylar hakkında açıklama yapmadı. Elizaveta Kievna'mn önüne koyduğu sandviçleri, düşünceli bir tavırla çiğnedi, sonra odasına girip, kapıyı kilitledi, yattı.

Ertesi sabah, daha fabrikaya uzak bir mesafede iken durumun ciddiyetini koruduğunu anladı. Sokak boyunca işçi grupları toplanıyordu. Fabrikanın giriş kapısının önünde yüzlerce işçi bir yığın halinde toplanmış, heyecanlı bir arı kovanı gibi uğuldayıp duruyordu.

İvan İliç yumuşak şapkası ile sivil pardesüsünü giydiği için dikkati çekmedi. Çeşitli grupların tartışmalarına kulak kabartarak, gece grev komitesinin tutuklandığını öğrendi. Şimdi de işçiler arasında tutuklama devam ediyordu. Yeni bir grev komitesi seçilmişti. Yeniden tesbit edilen işçi istekleri, bu kez siyasi mahiyette istekler olmuştu. Fabrikanın avlusunu Kazak askerleri doldurmuştu. Kazaklara kalabalığı dağıtması emri verilmiş, fakat Kazaklar emri yerine getirmeyi reddetmişlerdi. Ayrıca Obukof fabrikaları, Neva deniz tersaneleri, Fransız fabrikasıyla daha bir sürü ufak atölyeler greve katılmışlardı.

İvan İliç havadis almak için idare bürosuna girmeye karar verdi. Büyük güçlükle giriş kapısına sokuldu. İvan İliç'i gayet iyi tanıyan ve sırtında gocuk bulunan asık suratlı kapıcı Babkin'in iki tarafında, yelpaze sakallı sipersiz yuvarlak şapkalı dev gibi iki Kazak eri duruyordu. Kibirli ve neşeli halleriyle işçilerin uykusuz, hasta yüzlerini seyrediyorlardı. İkisinin de yanakları kırmızıydı. İyi beslendikleri belliydi. İkisi de iyi atıcı ve şakacı erlere benziyordu.

İvan İliç "bu delikanlılar sıkılmayacaklar" diye düşündü. Avluya girmek istedi, ama en yakındaki Kazak yolunu kesti ve küstah bir tavırla gözlerinin içine bakarak:

— Nereye? dedi. Dön geri!

— Müdüriyete gidiyorum. Mühendisim ben?

— Dön geri dedik!

Kalabalık arasından sesler yükseldi:

— İmansızlar! Zalimler!

— Kanımızı emdiniz yetmedi mi?

— Karnı tok şeytanlar! Tamahkârlar!

Tam o sırada kısa boylu, yüzü çiçekbozuğu, yamuk burunlu, üzerinde kendisine çok bol gelen bir pardesü ile kıvırcık saçlarının üzerine eğri oturtulmuş bir bere bulunan genç bir adam, ite kaka ön sıraya geçti. Kupkuru elini sallayıp, genizden gelen bir sesle konuşmaya başladı:

— Kazak arkadaşlar! Hepimiz Rus değil miyiz? Silahlarınızla kimi tehdit ediyorsunuz? Öz kardeşlerinizi! Sizin düşmanınız mıyız ki üstümüze ateş ediyorsunuz? Ne istiyoruz biz? Bütün Ruslar için mutluluk. Herkes için özgürlük. Keyfe bağlı idarenin kaldırılmasını istiyoruz...

Dudakları büzülü Kazak, genç adama hor bir ifadeyle baktıktan sonra arkasını döndü, kapıya doğru yürüdü. Öteki Kazak, sanki ezberlediği bir dersi anlatıyormuşçasına, kesin bir ifadeyle karşılık verdi:

— Ne sebeple olursa olsun başkaldırmayı hoş görmeyiz, çünkü yemin ettik.

Bunun üzerine, yerinde bir cevap bulduğu açıkça görülen birinci Kazak kıvırcık saçlı gence döndü:

— Kardeşleriniz, kardeşleriniz... dedi. Sen hele şu pantolonunu topla, yoksa düşecek...

İki Kazak bastı kahkahayı.

İvan İliç kapının yanından ayrıldı, kalabalığın dalgalanışı ile demir arıklarının yığıldığı tahta perdelere kadar itildi. Yukarı doğru kalkmaya çalışırken, koyun derisi beresini ensesine indirmiş olan Oreşnikof'u bir ekmek dilimini rahat rahat yerken gördü. Kaşlarını oynatıp işaret ederek Telegin'e:

— Nasıl, güzel değil mi, İvan İliç, dedi.

— Merhaba, Oreşnikof. Sonu nereye varacak dersin?

— Umurumda mı! Bir süre bağıracaklar, sonra yelkenleri suya indirecekler. Hep böyle sona erer bizim başkaldırmalarımız. Kazak askerlerini getirecekler. Bizim onlara karşı koyacak halimiz mi var? Elimdeki soğanı atıp öldüremem ya şu iki Kazağı.

O sırada kalabalığın arasında bir uğultu yayıldı, sonra kesildi. Sessizlik içinde, kapının yanından, keskin ve kısa bir emir yükseldi:

— Beyler, evlerinize dönmenizi rica ediyorum. İstekleriniz incelenecek. Sakin sakin dağılmanızı rica ediyorum.

Kalabalık arasında bir kıpırdanma oldu, geriye ve yanlara doğru aktı. Kimileri uzaklaştı, kimileri daha öne ilerledi. Uğultu büyüyordu. Oreşnikof:

— Kibarca üçüncü ihtarı yapıyorlar, dedi.

— Kimdi konuşan.

— Kazak yüzbaşı.

Heyecanlı bir ses:

— Arkadaşlar, dedi, gitmeyin arkadaşlar.

İvan İliç'in ardından, demir yığınlarının üzerinden, soluk yüzlü, coşkun, başında geniş kenarlı şapkası olan, siyah sakalları darmadağınık bir adam fırladı. İyi dikimli ceketinin yakası çengel iğneyle tutturulmuştu.

Yumrukları sıkılmış, kollarını öne doğru germişti. Güçlü bir sesle:

— Her ne olursa olsun gitmeyin arkadaşlar, diye bağırdı. Yetkili bir kaynaktan öğrendiğimize göre Kazaklar ateş etmeyi reddetmişler. Müdüriyet grev komitesi ile konuşmaları, üçüncü bir kişi olarak sürdürüyormuş. Demiryolcular da genel bir grev yapmak istiyorlar. Hükümet panik halinde.

Öfkeli bir ses:

— Bravo! diye bağırdı avazı çıktığı kadar.

Konuşan adam uğultulu kalabalığın arasına girip kayboldu. Yan sokakta koşanlar vardı.

İvan İliç gözleriyle Oreşnikof'u aradı, ama Oreşnikof uzakta, kapının yanındaydı. Birçok kere tekrarlanan "devrim, devrim" sözü kulaklarına kadar geldi.

İvan İliç korkuyla sevincinin karışımı bir heyecanın bütün vücudunu tükettiğini hissediyordu. Demir yığınının üzerine çıkmış, gittikçe artan kalabalığı seyrediyordu. Birden iki adım ötesinde Akundin'i gördü. Akundin'in siyah gözlükleri, geniş siperli şapkası ile siyah pelerini vardı. Melon şapkalı, dudakları titreyen bir adam, dirsekleri ile kalabalığı yararak Akundin'in yanma sokuldu. Telegin adamın Akundin'e:

— Gelin, İvan Avakumoviç, dediğini duydu, sizi bekliyorlar.

Akundin:

— Gitmeyeceğim, diye kestirip attı.

— Komitenin bütün üyeleri toplandı. Siz olmadan hiçbir karara varmak istemiyorlar, İvan Avakumoviç.

— Ben fikrimde kararlıyım, herkes de bunu biliyor.

— Bırakın onu canım! Olanları görüyorsunuz. Nerdeyse ateş açacaklar...

Melon şapkalı adamın dudakları daha da titredi.

Akundin:

— Bağırmayın önce, dedi, Komiteye dönün ve uzlaşmayı kabul edin. Tahrike ön ayak olmak istemiyorum.

Kalabalık arasından yol açamaya çalışan melon şapkalı adam:

— Bir şey anladıysam arap olayım! Çılgınlık derler buna! dedi.

Bir gün önce, Telegin'in atölyesinde, işçileri işi paydos etmeye teşvik eden işçi Akundin'in yanma sokuldu. Akundin adama bir şeyler söyledi, öteki olur dercesine başını salladı, kalabalığın arasında kayboldu. Sonra başka bir işçiyle de konuştu. Gene kısa cümleler ve baş sallaması.

Tam o sırada, kalabalığın arasından uyarma çığlıkları yükseldi; hemen ardından kısa, kupkuru üç el silah sesi duyuldu. Arkasından her taraf sessizliğe büründü. Sonra boğuk bir ses: "Ah!" diye inledi. Kalabalık kapıya doğru yaylandı önce, sonra açıldı. Kazaklardan birisi, çiğnenmiş çamurda yüzü koyun yatıyordu. Dizlerini karnına çekmişti. Kalabalıktan bir çığlık yükseldi: "Olmaz! Yapamazsınız!" Kapıyı açıyorlardı. Fakat yan taraftan atılan bir tabanca sesi duyuldu. Atılan bir yığın taş, demir kapıya çarptı. O zaman Telegin, darmadağınık kaçışan kalabalık önünde, ağzı açık, başından beresi düşmüş, ayakta duran Oreşnikof'u

gördü. Sanki korku, onu çizmelerinin içinde mıhlamıştı. Aynı anda bir kırbaç gibi şaklayan tabanca sesleri ortalığı çınlattı. Önce bir tüfekti ateş eden, sonra yaylım ateşe döndü. Yavaş yavaş dizlerinin üzerine çöken Oreşnikof, sırtüstü yuvarlandı.

Bir hafta sonra, fabrikadaki olaylar üzerine açılan soruşturma tamamlanmıştı. İvan İliç, işçilerle iyi ilişkiler kuran şüpheli kişiler listesinin başındaydı. İdareye davet edildiğinde, idarecilere karşı saygısızca davranması, hazır bulunanları şaşırtmış, Telegin de istifasını vermişti.

IX

Daşa'nın babası doktor Dimitri Stepanoviç Bulavin, yemek odasında, dumanları tüten büyük bir semaverin yanma oturmuştu. *Samara Postası*'nı okuyordu. Sigarayı dibine kadar içtikten sonra, ağzına kadar dolu tabakadan yeni bir sigara alıyor, izmaritten yakıyor, öksüre öksüre kıpkırmızı oluyor, gömleğinin açık yakasından kıllı göğsünü kaşıyordu. Gazetesini okurken bir yandan da hafif çay içiyor, sigarasının külleri gömleğine, gazetesine, masa örtüsüne dökülüyordu.

Kapının ardında bir karyola gıcırdadı, bir ayak sesi duyuldu ve uykunun pembeleştirdiği teniyle Daşa, geceliğinin üstüne attığı sabahlığı ile yemek odasına girdi. Dimitri Stepanoviç, Daşa'mnki gibi alaycı ve soğuk gözlerle gözlüğünün çatlak camları üzerinden kızına baktı ve yanağını uzattı. Daşa babasını öptü, karşısına oturdu. Önüne ekmekle tereyağını çekti.

— Gene rüzgâr çıktı, dedi.

Gerçekten akşamdan beri sert ve sıcak bir rüzgâr esiyordu. Bir toz bulutu şehrin üzerine asılmış, güneşi göstermiyordu. Gözleri yakan kalın toz hortumları sokakları süpürüyordu. Sokaktan geçen tek tük insan sırtını dönüyordu. Toz, cam aralıklarından, bütün deliklerden giriyor, pencere pervazlarına ince bir tabaka halinde yapışıyor, dişlerin arasında gıcırdıyordu. Rüzgâr pencere camlarını oynatıyor, demir çatıyı gıcırdatıyordu. Bunaltıcı bir sıcak vardı, güç nefes alınıyordu. Odaların içinde bile insan kendini sokakta sanıyordu.

Dimitri Stepanoviç:

— Göz hastalıkları salgın haline gelecek dedi; fena değil.

İçini çekti. Daşa, on beş gün önce, yolculuğunu Samara'ya kadar uzatan Telegin'e geminin merdivenlerinde veda etmişti. O zamandan beri, babasının, daha önceden bilmediği boş evinde aylak aylak yaşıyordu. Kitap dolu çivili sandıklar salona konmuştu. Neyin nerede olduğu bilinmediği için salonun perdeleri bile asılmamıştı. Tıpkı bir handaki gibi nereye oturacağını şaşırıyordu insan.

Daşa bardağın içindeki kaşığı karıştırarak, dışarda uçuşan gri toz bulutlarına neşesiz ve üzgün bakıyodu. Düşünüyordu. Son iki yılı bir rüyada gibi geçmişti. İşte gene evine dönmüştü. Bütün umutlarından, bütün heyecanlarından, Petersburg'un gürültülü, renkli hayatından kala kala bu toz bulutları kalmıştı.

Gazetenin yaprağını çeviren Dimitri Stepanoviç:

— Arşidük'ü öldürdüler, dedi.

— Hangisi?

— Nasıl, hangisi? Avusturya Dükünü! Saray Bosna'da öldürdüler.

— Genç miydi?

— Bilmem. Bir bardak çay daha verir misin, lütfen.

Dimitri Stepanoviç ağzına bir topak şeker attı –çayını kıtlama içerdi– ve alaylı bir ifadeyle Daşa'ya baktı. Bardağını dudaklarına götürerek:

— Söyle Allah aşkına, Ekaterina Dimitrievna kocasından temelli mi ayrıldı?

— Anlattım ya sana, baba.

— Ha, sahi... Sahi...

Tekrar gazetesini okumaya başladı. Daşa, pencerenin yanına gitti. Ne perişanlık! Bembeyaz gemiyi, her tarafa yayılan güneşi, mavi göğü, ırmağı, tertemiz güverteyi, ışıl ışıl, taptaze ne varsa hepsini hatırladı. O zaman ona öyle geliyordu ki bu ışıklı yol, yavaş yavaş akarak kıvrımları dönen ırmak ile "Fedor Dostoyevski" gemisi, Daşa ile Telegin'i, uçsuz bucaksız mavi bir denize, sevinç ve ışık denizine, yani mutluluğa götürüyor.

Ve Daşa, Telegin'in ne düşündüğünü bildiği için hiç acele etmiyordu; zaten bu duyguya karşı değildi. Yolculuğun her dakika-

sı güzel ve sonunda mutluluğa ulaşacak olduktan sonra acele etmek neye yarardı?

Gemi Samara'ya doğru yaklaşırken İvan İliç, endişelenmeye başladı. Şakalaşmaz olmuştu. Daşa düşünüyordu: Mutluluğa doğru yol alıyorlardı. İvan İliç'in bakışlarını üzerinde hissediyordu. Bu bakışlar, bir arabanın altında ezilmiş neşeli, güçlü bir adamın bakışlarıydı. Acımıştı Telegin'e, ama elinden ne gelebilirdi ki? Biraz olsun sokulmasına müsaade etse, olmaz mıydı? Ama o zaman... Ama o zaman, anlıyordu ki, ancak yolculuğun sonunda tadılacak olan şey hemen başlayacaktı. Mutluluğa kadar ulaşamayacaklardı; sabırsızlık gösterip, daha yolun yarısında mutluluklarını saçıp savuracaklardı. Bu yüzden İvan İliç'e yumuşak davranmış, daha ileri gitmemişti. İvan İliç ise, kendi yönünden, bir kelimeyle de olsa, dört gecedir neden uyumadığını, neden hayal dünyasında yaşadığını, bu dünyada onlar gibi olmayan her şeyin mavi bir sis içindeki gölgeler gibi kaçıp gittiğini, Daşa'nın korku veren gözlerinin parıldadığını, o dünyada gerçek olarak sadece koku, güneş ışını ile kalbindeki devamlı acının bulunduğunu söyleyecek olsa Daşa'yı inciteceğini sanıyordu.

İvan İliç, Samara'ya geldiklerinde başka bir gemiye binip geri döndü. Daşa'nın sakin sakin yol aldığı ışıklı denize gelince, ortadan kaybolmuş, dağılmış, rüzgârdan sallanan camların ardında hortum gibi dönen toz bulutları haline gelmişti.

Dimitri Stepanoviç, gözlüğünü çıkarıp gazeteyi bir kenara attı:

— Avusturyalılar Sırplara ne yapacaklar? Ya sen, Slav meselesi hakkında ne düşünüyorsun, tontonum?

Pencerenin yanında ayakta duran Daşa omuzlarını kaldırdı. Üzüntülü bir sesle:

— Akşam yemeğine gelecek misin? diye sordu.

— Hayır. İmkânsız. Şehir dışında, Postnikof'larda kızıl hastalığı var.

Dimitri Stepanoviç ağır ağır yerinden kalktı, masanın üzerinden bir gömlek aldı, giydi, ince ipekli ceketini ilikledi, her şey yerli yerinde mi diye ceplerini yokladı ve kırık bir tarakla alnının üzerindeki beyaz saçlarını taramaya başladı.

— Slav meselesi hakkında ne düşündüğünü söylemedin?

— Yemin ederim ki bir şey bilmiyorum baba. Neden ısrar ediyorsun?

— Benim bir düşüncem var da bu konuda, onun için sordum Daria Dimitrievna.

Şehrin dışındaki Postnikof'lara gitmek istemiyordu canı. Zaten Dimitri Stepanoviç, sabahları çay saatinde politikadan söz etmekten hoşlanırdı.

— Slav meselesi, dedi, dinliyor musun beni? Slav meselesi, dünya politikasının mihveridir. Birçok kişinin başını yiyecek bu mesele. İşte bunun için Slavların orijin yeri olan Balkanlar, Avrupa'nın çıban başından başka bir şey değil. Bunun ne demek olduğunu öğrenmek ister misin? İş'ona kalsın.

Parmaklarını çıtırdatmaya başladı ve devam etti:

— İlk olarak şunu söyleyeyim: İki yüz milyon Slav var, tavşan gibi de ürüyorlar. İkincisi, Slavlar güçlü bir askeri devlet kurdular: Rus Çarlığı. Üçüncüsü, küçük Slav grupları, erimelerine rağmen, bağımsız gruplar halinde örgütlenmekte, Panslavizm denen birliğe doğru gitmekteler. Dördüncüsü ve en esaslısı, Slavların, Avrupa uygarlığı için son derece tehlikeli olan, yepyeni bir biçim ve anlamda, manen "Allahın arayıcıları" örneğini temsil etmeleri. "Allahın yeniden aranması" -beni dinliyor musun tontonum?- Modern uygarlığın tümünün yıkılışı ile inkârı demektir. Ben Allah'ı, yani gerçeği yalnız kendimde ararım. Bunun için, mutlak özgür olmam, altında ezildiğim ahlâk prensiplerini yıkmam, beni zincire vuran devleti yıkmam gerekir.

Daşa soğuk bir sesle:

— Sen kalk, hastana git, dedi.

Dimitri Stepanoviç, toprağın altını gösterir gibi, eliyle yeri işaret ederek:

— Hayır, gitmeyeceğim, dedi. Gerçeği burada ara.

Birden sustu, kapıya doğru döndü. Antrede kapının çıngırağı çalıyordu.

— Kapıyı aç, Daşa.

— Açamam baba. Giyinik değilim.

Dimitri Stepanoviç:

— Matriona! diye bağırdı. Ah! Melun karı!

Kapıyı açmak için kalktı, elinde bir mektupla hemen döndü.

— Katiuşa'dan mektup var, dedi. Dur bekle, kapma elimden hemen, bırak sözümü tamamlayayım... Ne diyordum, ha, "Allah'ı aramak" her şeyden önce yıkmakla başlar. Ama bu dönem çok tehlikeli ve çok bulaşıcı bir dönemdir. Şu anda Rusya'nın geçirmekte olduğu hastalık tam bu dönemdedir... Geceleri ana caddeye çık biraz. "İmdat" çığlıklarından başka bir şey duyulmaz. İşçiler sokaklarda kol geziyor, milletin başına iş açıyorlar! Polisin işi başından aşkın. Peki, ahlâktan yoksun bu gençler de "Allah'ı arayanlar" mı? Anlıyorsun değil mi tontonum? Bugün sokaklarda haylazlık ediyorlar, yarın Rus devletinin içinde yapacaklar aynı şeyi. Netice itibariyle halk, "Allah'ın aranması" eyleminin ilk dönemini yaşıyor: Temel duvarlarının yıkılışı bu.

Bir sigara yaktı, dumanı içine çekti. Daşa, babasının elinden Katya'nın mektubunu çekti aldı, odasına geçti. Dimitri Stepanoviç bir süre daha evin içinde çalımlı çalımlı dolaştı. Tahtaları boyalı, yarı boş, tozlu odalara girip çıkıyor, kapıları hızla kapatıyordu. Sonra hastasını ziyarete gitti.

Katya mektubunda şunları yazıyordu:

"Sevgili kardeşim Daniuşa, şu ana kadar ne senden, ne de Nikolay'dan hiçbir haber alamadım. Paris'teyim. Burada mevsimin en güzel günlerini yaşıyoruz. Kadınlar, alt tarafı çok dar etekler giyiyorlar. İpek muslin moda. Paris çok güzel. Herkesleri bir görmelisin! Paris'in bütün sosyetesi tango yapıyor. Öğle yemeğinde, iki yemek arasında kalkıp dans ediyorlar. Saat beş çayında da, akşam yemeğinde de, hatta sabahlara kadar dans ediyorlar. Bu müzikten kaçmama imkân yok. Hem hüzünlü, yüreğe işleyen, hem de pek hoş bir müzik. Gözlerinin altı mavi farlı, göğüsleri adamakıllı açık kadınlarla kavalyelerine baktığım zaman, gençliğim elden gitmiş, bir daha geri gelmeyecekmiş gibi bir duyguya kapılıyorum. Sonunda kapkara düşüncelere dalıyorum. Sanki birinin ölmesi gerektiği hiç aklımdan çıkmıyor. Babam hesabına çok endişe ediyorum. Genç değil artık. Burada çok Rus var, çoğu da tanıdık. Her gün bir yerde toplanıyoruz. Sanki Petersburg'tan ayrılmamış gibiyim. Ha aklıma gelmişken söyleyeyim. Nikolay'ın bir kadınla ilişkisi olduğunu duydum. Dul bir kadınmış. Üç çocuğu

varmış. Sonuncusu da çok küçükmüş. Tahmin edersin. Önce çok üzüldüm. Ama sonra, nedendir bilmem, bu küçüğe acıdım çok... Ah! Daniuşa, bazen bir çocuğum olsun istiyorum. Ama insanın ancak sevdiği adamdan çocuğu olur. Evlenirsen, çocuk yap mutlaka, anlıyor musun?"

Daşa mektubu tekrar tekrar okudu, tamamen masum olan küçük çocuk için birkaç damla gözyaşı döktü; sonra ablasının mektubuna cevap yazdı. Mektubun yazılışı akşam yemeğine kadar sürdü. Yemeğini yalnız yedi. Daha doğrusu şundan bundan bir iki lokma aldı. Sonra çalışma odasına geçti, eski dergileri karıştırdı, daha önce başlayıp da bitiremediği bir roman geçti eline, dağınık kitaplar arasında divana uzandı, akşama kadar okudu.

Babası geç vakit, yorgun ve toz toprak içinde döndü. Gece yemeği için tekrar sofraya oturdular. Daşa'nın bütün sorularına doktor bir homurtu ile karşılık veriyordu. Daşa sonunda, kızıla yakalanan üç yaşındaki oğlanın öldüğünü öğrendi. Çocuğun öldüğünü söylediği zaman, Dimitri Stepanoviç burnunu çekti, gözlüğünü çıkarıp kılıfına koydu ve yatmaya gitti. Daşa da yatağa girdi, çarşafı başının üzerine çekip kana kana ağladı, hüzünlü şeyleri düşünerek.

İki gün geçti aradan. Toz fırtınası dinmiş, bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmur başlamıştı. Bütün gece yağan yağmur, çatıyı dövdü durdu. Pazar sabahı, her yerler yıkanmış gibi nemli ve sakindi.

Sabahleyin, Daşa'nın kalktığı saatte, mahalli idarede istatistik memuru olan çok eski bir tanıdıkları Semiyon Semiyonoviç Goviadin ziyaretlerine geldi. Saçları kulaklarının ardında toplanmış, sarı sakallı, solgun yüzlü, kamburca, zayıf bir adamdı. Ekşi krem kokuyordu. Sigara içmez, şarap içmez, et yemezdi. Polisin gözü üzerinde bir adamdı. Daşa'ya günaydın dedikten sonra, sırası olmadığı halde alaycı bir ifadeyle:

— Sizi almaya geldim, saygı değer bayan! dedi. Volga'da bir gezinti yapalım.

Daşa: "Sonunda kala kala, istatistik memuru Goviadin'e kaldık," diye geçirdi içinden. Beyaz şemsiyesini alıp Semiyon Semiyonoviç'in ardından çıktı. Kayıkların bağlandığı iskeleye indiler.

Buğday dolu antrepolar, kereste yığınlarıyla pamuk ve yün balyalarının meydana getirdiği tepeler arasında, başları açık, yalına-

yak, iri göğüslü, geniş omuzlu, kimi genç kimi yaşlı hamallar dolaşıyordu. Kimileri yazı mı tura mı oynuyor, kimleri de kerestelerle çuvalların üzerlerinde uyukluyordu. Daha ötede, otuz kadar hamal, sırtlarında sandıklarla esnek merdiveni koşarak iniyorlardı. İki araba arasında, toza çamura bulanmış, yanağından kanlar akan bir sarhoş, pantolonunu iki eliyle tutarak tembel tembel beddua ederek sövüyordu.

Semiyon Smiyonoviç, bir hikmet yumurtlarcasına:

— Bunlar ne bayram seyran bilir, ne istirahat, dedi. Oysa zeki ve aydın kişiler olan bizler, tabiatın güzelliklerini seyretmek için gezmeye gideriz.

Bu sözleri söylerken, arka üstü yatmış, kalın dudaklı, geniş omuzlu bir delikanlının çıplak ayaklarının üzerinden atladı. Bir putrelin üzerine oturmuş bir başka delikanlı da beyaz, küçük bir ekmeği yiyordu.

Daşa yerde yatan delikanlının:

— Filip, diye seslendiğini duydu, tam bize göre bir paçoz.

Öteki ağzı dolu:

— Gülünç, diye karşılık verdi. Nesi varsa takıp takıştırmış.

Sarımtırak geniş ırmağın üzerinde, güneşin yankıları arasında, uzaktaki kumsala doğru giden küçük kayıkların süzüldüğü görülüyordu.

Goviadin bir kayık kiraladı. Daşa'dan dümeni tutmasını rica etti. Kendisi de küreklere geçip, akıntıya karşı kürek çekmeye başladı. Biraz sonra solgun yüzü ter içinde kalmıştı.

Semiyon Semiyonoviç:

— Spor büyük bir şey, dedi. Ceketini çıkardı, edepli bir hareketle pantolon askılarını çıkardı, kayığın ön tarafındaki sıranın altına koydu. Kolları uzun uzun kıllı, güçsüzdü. Sellüloit manşetleri vardı. Daşa şemsiyesini açtı, kıpışık gözlerle suya baktı.

— Yersiz olacak belki, ama hoş görün Daria Dimitrievna. Yakında evleneceğiniz söylentisi dolaşıyor şehirde. Doğru mu?

— Hayır, doğru değil.

Aydın geçinen bu yüzde beklenmedik bir gülümseme belirdi. Tiz sesiyle: "Anamız Volga'da giderken" şarkısını söylemeye çalıştı, ama birden utandı ve bütün gücüyle küreklere asıldı.

Karşıdan içinde birçok kişinin bulunduğu bir kayık geliyordu. Çiçekli yeşil kaşmir giymiş üç kadın ayçiçeği yiyip kabuklarını dizlerinin üzerine atıyorlardı. Karşılarında, kıvırcık saçlı, küçük siyah bıyıklı, körkütük sarhoş bir adam oturmuştu. Can çekişen bir adaminki gibi baygın gözleriyle, akordeonda bir polka çalıyordu. Bir üçüncüsü de baş taraftaki küreği Semiyon Semiyonoviç'e sallayarak:

— Yol verin, hey, diye bağırdı. Andavallı herif!

Beddua edip, bağrışıp çağrışarak, kıl payı geçtiler.

Nihayet kayık kumların üzerinde gıcırdadı. Daşa sahile atladı. Semiyon Semiyonoviç askılarını taktı, ceketini giydi. Gözlerini kırparak:

— Boşuna şehirli olmuşum, dedi, tabiatı çok severim, hele yanımda bir genç kız olunca. Bana Turgenyef'i hatırlatır bu. Ormana gidelim.

Bileklerine kadar gömüldükleri sıcak kumların üzerinde yürüdüler. Goviadin arada bir duruyor, mendiliyle yüzünü siliyordu:

— Şuna bakın hele! Ne güzel bir köşe!

Kum bitmişti. Küçük bir tepenin yamacına tırmandılar. Tepeciğin üzerinde, yer yer biçilmiş otları kuruyan çayırlar başlıyordu. Her tarafta ballı babaların ılık kokusu yayılmıştı. Daracık yarın kenarındaki, kıvır kıvır yapraklı fındıklar suyun üzerine sarkıyordu. Yuvarlak küçük bir göle akan minik bir dere, otların arasından şırıl şırıl akıyordu. Derenin iki yanında, bir kol gibi uzanmış, tek dalı ile biçimsiz çamlarla, yaşlı ıhlamurlar vardı. Daha uzakta, dar bir tepenin doruğunda, beyaz bir yabangülü açmıştı. Kuşların geldiği mevsimde çulluklar bu tepeyi çok severdi.

Daşa ile Semiyon Semiyonoviç otların üzerine oturdular. Ayaklarının dibindeki, kıvrım kıvrım akan derenin suyunda, göğün mavisi ile yaprakların yeşili aksediyordu. Daşa'nın hemen yakınında iki küçük kuş, cik cik ederek çalılardan atlıyorlardı. Ağaçların sık yaprakları arasında bir güvencin, terk edilmiş aşığın hüznü ile durmadan dem çekiyordu. Daşa bacaklarını uzatmış, ellerini dizlerine koymuş, terk edilmiş aşığın, dallar arasındaki tatlı mırıltılarını dinliyordu.

"Daria Dimitrievna, Daria Dimitrievna! N'oldu sana? Neden bu hüzün, bu ağlama arzusu? Olan bir şey yok, ama sanki hayatı-

nız sona ermiş, yıkılmış, uçup gitmişçesine hüzünlüsünüz. Gözü yaşlı bir kızsınız, vesselam."

Goviadin:

— Sizinle açık konuşmak isterdim, Daria Dimitrievna, dedi. Bütün ahlâk kurallarını yok farzetmeme müsaade edin...

Daşa:

— Bence hava hoş, dedi; konuşun...

Daşa, Semiyon Semiyonoviç'in sinsi sinsi beyaz çoraplarına bakan meraklı gözlerini görmektense, göğün mavisini seyretmek için arka üstü yattı, ellerini ensesinin altında kenetledi.

— Gururlu ve gözü pek bir genç kızsınız. Güzelsiniz, hayat dolusunuz...

Daşa:

— Kabul edelim ki öyle olsun, dedi. Toplumun ve eğitimin size aşıladığı ahlâk kurallarını çiğneyip gönlünüzce yaşamak arzusu duymaz mısınız siz? Yetkili kişiler tarafından bundan böyle reddedilen bu ahlâk adına muhteşem içgüdülerinizi egemenliğiniz altına almanız gerekmez mi?

— Farzedelim ki muhteşem içgüdülerimi egemenliğim altında tutmak istemiyorum. N'olmuş yani?

Daşa tasasız bir merakla adamın cevabını bekledi. Güneş ilik-lerini ısıtmıştı. Göğü, uçsuz bucaksız maviliği dolduran güneş ışınlarını seyretmek o kadar hoştu ki ne düşünmek, ne de kımıldamak geliyordu içinden.

Semiyon Semiyonoviç, toprağı tırnağı ile kazıyarak susuyordu. Daşa onun, Mariya Davidovna adındaki bir ebeyle evli olduğunu biliyordu. Mariya Davidovna, yılda iki kez, üç çocuğunu alıp, caddenin öte tarafında oturan anasının evine kaçıyordu. Semiyon Semiyonoviç, mahalli idaredeki meslekdaşlarına, bu karı koca ayrılıklarının, Mariya Davidovna'nın geçimsiz ve bencil karakterinden ileri geldiğini söylüyordu. Öte yandan karısı da, çalıştığı hastanede, kocasının, önüne çıkan ilk kadınla kendisini aldatmaya hazır olduğunu, aklının fikrinin zamparalıkta olduğunu; karısına sadık kalıyorsa sırf korkaklığı ve gevşekliği yüzünden olduğunu, yaşantılarının çok sıkıcı olduğunu, kocasının uzun, çirkin yüzünü görmeye tahammülü kalmadığını anlatıyordu. Araları bozuk ol-

duğu zamanlar Semiyon Semiyonoviç, başı açık, sokaktan birçok defalar geçiyordu. Sonra karı koca barışıyor, Mariya Davidovna, çocukları ve bohçası ile aile yuvasına dönüyordu.

Semiyon Semiyonoviç öksürdükten sonra:

— Bir kadın, dedi; tek bir adamla yaşadığı zaman, içinde doğal olarak yalnız o adama ait olma arzusu doğar. Erkekte ise sadece kadının vücuduna sahip olma arzusu. Sizden açık yürekli, doğru olmanızı diliyorum. Şöyle iyice bir düşünün, ön yargılarla yalanlar arasında, bütün benliğinizi yakan, nefis arzularına düşkünlüğün doğal isteğini duyacaksınız.

Daşa:

— İyi ama, dedi; sözünü ettiğiniz bu isteklerin hiç biri benliğimi yakmıyor. Bunu nasıl açıklarsınız?

Bir gevşeklik, bir neşe hissediyordu içinde. Başının üstünde bir arı, yabangülünün çiçeğinden bal alıyordu. Ve terk edilmiş aşık kavaklıkta dem çekmeye devam ediyordu. "Daria Dimitrievna, Daria Dimitrievna, gerçekte aşık olamaz mısınız? Aşıksınız bile, yakalandınız bu tutkuya, bu nedenle de üzgünsünüz." Kulağını bu sözlere vermiş olan Daria hafifçe gülümsemeye başladı.

Seminyon Semiyonoviç acayip, kulakları sağır eden bir sesle:

— Küçük pabuçlarınızın içine kum doldu zannedersem, dedi. Müsaade edin de silkeleyeyim...

Topuğundan tutup pabucu çıkardı. O zaman Daşa birden doğruldu, pabucunu adamın elinden çekip aldı, yanağına ayakkabısıyla vurdu.

— Bayağı bir insansınız siz, dedi. Bu derece iğrenç olduğunuzu imkânı yok aklıma getirmezdim.

Pabucunu giydi, kalktı, şemsiyesini aldı, Goviadin'e bakmadan ırmağa doğru yürüdü. Bayırdan aşağı inerken:

"Budalanın biriyim ben!" diye düşünüyordu. "Budalanın biri! Telegin'den adresini bile sormadım. Nasıl yazabilirim ki? Kineşma mıydı, Niji mi? İşte şimdi Goviadin'le kal bakalım. Ah! Allahım."

Döndü, Semiyon Semiyonoviç, biraz geriden bayırı iniyordu.

"Katya'ya yazacağım: 'Düşün bir kere, zannedersem aşık oldum,' diyeceğim." Sonra kimse duymayacak şekilde alçak sesle: "Sevgili İvan, sevgili İvan İliç," diye tekrarladı.

Tam o sırada yakından bir ses yükseldi: "Hayır olmaz. İstemiyorum. Bırak beni, eteğimi yırtacaksın." Az ilerde, sahilde, dizlerine kadar çırılçıplak suya girmiş, çökük göğsünde kordonlu bir istavroz olan, kısa sakallı bir ihtiyar koşuyordu. Şişkoydu. Hiçbir şey demeden, "Bırak beni, eteğimi yırtacaksın," diye cıyak cıyak bağıran bir kadını insafsızca sürüklüyordu.

O zaman Daşa, sahil boyunca, kayığa olanca hızıyla koşmaya başladı. Utanç ve tiksintiden boğazı düğümlenmişti. Kayığı suya doğru iterken Goviadin nefes nefese yetişti. Daşa hiçbir şey söylemeden ve Goviadin'e bakmadan kayığın arka kanepesine oturdu, şemsiyesini yüzüne siper etti, dönüş yolu boyunca ağzını açıp bir şey söylemedi.

Daşa bu gezintiden sonra, nasıl olduğunu anlayamadan Telegin'e, sanki bu tozlu ve güneş altında kavrulan, duvarları pis kokan, kapıları leş gibi kirli, evleri küçücük kutulara benzeyen, ağaç yerine telefon ve tramvay direklerinden başka bir şey bulunmayan, öğle sıcağı insanı öldürecek dereceye vardığı sırada, tozdan bembeyaz olmuş, gölgesiz sokaklarında, tablasında kuru balık satan, tozlu pencerelere bakarak, "Çamça balığı kurusu! Çamça balığı," diye bağıran sersemlemiş bir kocakarının geçtiği; yarı sersemlemiş, yarı kudurmuş bir köpeğin kocakarının yanında durup balığı kokladığı; uzaklardaki bir avludan "Mavi Tuna"yı çalan bir orgun melankolik sesinin duyulduğu bu tozlu taşra şehrindeki bütün kederden sanki o sorumluymuş gibi Telegin'e kızıyordu.

Daşa şimdi, etrafını çevreleyen ve yüzyıllar boyu durgunluğunu koruyacak olan iç dirliğinden bu derece duygulanıyorsa, bu Telegin'in hatası yüzündendi. Sokağa fırlamak, vahşi bir sesle: "Yaşamak istiyorum, yaşamak!" diye bağırmak geliyordu içinden.

Telegin de ölçülü ve mahçup davranınada ileri gittiğinin farkındaydı. "Siz, seviyorum, anlıyor musunuz?" diyecek olan Daşa değildi elbette. Sanki yer yarılmış kaybolmuştu. Nerede olduğunu bildirmediği için suçluydu. Belki de unutmuştu bile onu?

Büyük üzüntü yetmiyormuşcasına, bir fırın ağzı kadar sıcak ve karanlık bir gece, Petersburg'ta görüp ağlayarak uyandığı rüyaya benzer bir rüya gördü. Gene aynı şekilde, bu kâbus da, cam üzerindeki bir buğu gibi, hafızasından silinivermişti hemen. Ama

korkunç ve acı rüyasının, bir felâketin habercisi olduğunu hissediyordu. Dimitri Stepanoviç, Daşa'ya arsenik iğnesi yaptı. Sonra Katya'dan ikinci mektup geldi.

"Sevgili Daniuşa'm, diyordu, seni, bizimkileri, Rusya'yı düşünerek içim sıkılıyor. Giderek Nikolay ile ayrılmamıza sebep olan olaydan kendimi suçlu bulmaya başladım. Uyandıktan sonra bütün gün, ruhumda, hangi küflenmiş duyguyla bilmiyorum, bir suçluluk duygusu hissediyorum. Başka bir şey daha var. Sana sözünü etmiş miydim, hatırlamıyorum şimdi. Son zamanlarda arkamı bir adam takip ediyor. Evimden çıkıyorum, karşımda görüyorum. Büyük mağazadaki asansöre biniyorum, bir üsteki kattan asansöre atlıyor. Dün Luvr müzesini gezmeye gittim. Çok yorulduğum için bir sıraya oturdum. Bir el sırtıma dokunmuş gibi geldi bana. Döndüm. Hemen yakınıma oturduğunu gördüm. Yarısına ak düşmüş siyah saçlı, zayıf, yanaklarına yapışmış zannını veren sakallı bir adam. İki elini bastonunun topuzuna dayamış, çukur gözleriyle bana bakıyordu. Yanıma sokulmuyor, laf atmıyor, ama korkutuyor beni. Sanki etrafımda, merkezleri bir daireler çiziyor..."

Daşa mektubu babasına gösterdi. Ertesi sabah, Dimitri Stepanoviç gazetesini okuyordu. Birden Daşa'ya:

— Kırım'a git yavrum, dedi.

— Neden o?

— Git Nikolay İvanoviç'i bul ve ona, aptal aptal havaya bakacağına Paris'e, karısının yanına gitmesini söyle. Ama gene de, canı nasıl isterse öyle hareket etsin... Karı koca arasında bir iş bu...

Dimitri Stepanoviç, duygularını belli etmek istememesine rağmen heyecanlı ve kızgındı. Daşa sevindi birden. Bir anda Kırım ona, şırıltılı dalgaları ile şahane bir mavilik gibi geldi. Sipsivri bir kavak gibi uzanmış bir gölge, taş bir sıra, saçlarının üzerinde dalgalanan bir eşarp ve Daşa'nın endişeli bakışlı gözleri.

Çabuk hazırlıklarını yaptı ve Nikolay İvanoviç'in deniz banyoları için gittiği Opatorya'ya hareket etti.

XII

O yıl Kırım'da kuzeyden gelen insanların olağanüstü bir kalabalığı vardı. Bütün sahil boyunda, bronşitten, nezleden kırılan, burunları güneşte yanmış Petersburglular, yavaş ve ahenkli bir sesle konuşan göz alıcı, işini gücünü bırakıp gelmiş Moskovalılar, siyah gözlü, "o" sesi ile "a" sesi arasında ayırım yapmayan Kiyefliler ve bu Rus kalabalığına hor bakan Sibiryalı zenginler dolaşıyordu. Güneşte yanan, uzun bacaklı genç kızlarla genç kadınlar, papazlar, devlet memurları, evli ve hatırı sayılır adamlar görülüyordu. O devrin bütün Rusyasında olduğu gibi, yapacak başka işleri kalmamış gibi, biçimsiz bir hayat sürüyorlardı.

Yazın ortasında, tuzlu su, sıcak ve sam yeli, bu insanlardan utanma, sıkılma duygusunu yok etmişti. Şehir kıyafetiyle dolaşmak bayağı karşılanıyordu. Plajlarda kadınlar, vücutlarının yarısı meydanda kalacak şekilde, Tatar havlularına sarınıyor, erkeklerse Etrüsk vazolarındaki boyalı resimlere benziyordu.

Mavi dalgaların, kızgın kumun ve her tarafta görünen çıplak vücutların yadırganan atmosferi içinde aile temelleri sarsılmıştı. Burada her şey kolay ve mümkün görünüyordu. Daha sonra kuzeyde, dışarda yağmur yağar, holde telefon çınlar, her biri herhangi bir kişiye karşı sorumluluk duyduğu zaman usanç verici apartman hayatında, bu günahların kefareti nasıl ödenecekti? En iyisi bunu düşünmemekti. Denizin suyu tatlı hışırtılarla sahili yalamakta, bacakları okşamaktadır. Kumların üzerine sırtüstü yatıp, kollarını başının altında kenetler, gözlerini de kaparsan kendini daha hafif, daha sıcak hissedersin; tadına doyulmaz bunun. Her şey, en tehlikeli görünenler de dahil her şey kolay, lezzetli görünür.

O yaz, yazlığa gelenlerin havailiği ve kararsızlığı, sanki kızgın güneşli bir haziran sabahı meydana çıkan devrimsi bir alev, bu yüz binlerce şehirlinin aklını ve hafızasını yok etmişcesine, son haddine varmıştı.

Bütün sahil boyunca bu salgından kurtulmuş bir tek villa gösterilemezdi. En sağlam bağlar bile birden kopuveriyordu. Hava bile aşk mırıltıları, müşfik gülümsemeler ve kaybolmuş milletlerin kemikleriyle eski şehirlerin kalıntılarıyla dolu, bu sıcak toprak

üzerinde, konuşulan, ağza alınmayacak edepsizliklerle doymuştu sanki. Sonbahar yağmurları başladığı zaman, acı gözyaşlarının dökülecek, insanlık aleminin dünya çapında bir cezaya çarpılacağı hissediliyordu.

Daşa, Öportorya'ya öğleden sonra vardı. Tozlu ve bembeyaz yol, uçsuz bucaksız stepte beyaz bir şerit gibi uzayıp, kamış yığınları ile tuzlu arazinin önünden geçerken, Daşa birden güneş ışınları içinden ahşap bir geminin çıkıverdiğini gördü. Beş yüz metre ötede, stepte, pelin fidanlarının ortasında, aşağıdan yukarı doğru yükselen simsiyah yelkenleriyle ağır ağır ilerliyordu. Bu manzara öylesine şaşırtıcıydı ki Daşa bir çığlık attı. Otobüste yanında oturan bir ermeni kahkahayı bastı ve: "Biraz sonra denizi göreceksin," dedi.

Otobüs döndü, tuzlu bataklıklardan uzaklaşarak, bir bayırı tırmandı. Bayırın üstünden deniz görünüyordu. Uzun köpüklü kıvrımlarıyla koyu mavi deniz, sanki kara parçasından daha yüksekteymiş gibi göz alabildiğine uzanıyordu. Neşeli bir rüzgâr kulaklarda çınlıyordu. Daşa dizlerinin üzerinde tuttuğu küçük valizini daha bir sıkı tuttu.

"Tamam," diye düşündü, "başlıyor."

Bu sırada Nikolay İvanoviç Smokovnikof, kazık temellerle denizin üzerinde kurulmuş bir pavyonda masaya oturmuş, ukalâ-aşıkla birlikte kahve içiyordu. Deniz banyosu yapanlar, öğle uykusundan sonra gelip küçük masalarda yerlerini alıp, deniz banyosu, kadın ve iyod kürünün insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinden söz ediyor, tartışıyorlardı. Pavyon serindi. Rüzgâr masa örtülerinin kenarlarını ve hanımların eşarplarını havalandırıyordu. İçindekilerin neşeyle bağırdığı bir yelkenli yat geçti. Hepsi de dünyaca şöhreti olan Moskovalılar grup halinde gelip büyük masaya oturdular. Onların geldiğini gören ukalâ-aşık yüzünü buruşturdu ve yazmayı düşündüğü dramın konusunu anlatmaya devam etti.

Nikolay İvanoviç'in yüzüne, soylu bir bakışla bakarak:

— Konumu tasarladım, diyordu, ama sadece birinci perdesini yazdım. Uyanık zekalı bir adamsındır Kolya, düşüncemi anlayacaksın. Genç ve güzel bir kadının canı sıkılmakta, üzüntüden erimektedir. Çevresinde bayağılıktan başka bir şey yoktur. Çevresin-

deki kişiler kötü insanlar değildir, ama hayat onları çamuruna batırmıştır. Duyguları çürümüş, kendilerini içkiye vermişlerdir. Kısaca, anlatabiliyor muyum bilmem... Bir gün kadın şöyle düşünür: "Gitmeli, bu hayatla bağlarımı koparmalıyım. Aşağılara ışık diyarına gitmeliyim..." Kocası ile arkadaşı kalırlar... İkisi de ıstırap çekmektedir... anlıyorsun, değil mi Kolya, hayat ikisini de batağa gömmüştür... Kadın gider. Başka bir erkeğin yanına mı gidecektir? Onu söylemiyorum... Kadının aşığı yoktur, sadece ruh halleri vardır... Böylece iki adam da bir kahvede oturur, sessiz sessiz içerler... Konyaklarıyla birlikte gözyaşlarını yudumlarlar... Sanki gömülüyorlarmış gibi rüzgâr bacanın içinde inler... Her şey kederlidir... boştur... karamsardır...

Nikolay İvanoviç:

— Fikrimi öğrenmek ister misin? diye sordu.

— Elbette. Şayet, "Mişa, yazma artık" desen, yazmaktan vazgeçerim.

— Piyesin çok yaman. Hayatın ta kendisi.

Nikolay İvanoviç gözlerini kapadı, başını salladı.

— Evet Mişa, diye devam etti, saadetimizin değerini bilmiyorduk; saadet kaçtı avuçlarımızdan. Şimdi de burada oturmuş, irademiz, umudumuz yitmiş, içip duruyoruz. Ve rüzgâr mezarımız üzerinde uğulduyor... Piyesin beni allak bullak etti...

Ukalâ-aşığın göz kapaklarının altındaki poşlar titredi. Dudaklarını uzatıp, Nikolay İvanoviç'i candan öptü; sonra kadehleri doldurdu. Kadehleri tokuşturdular. Dirseklerini masaya dayayıp dostça muhabbetlerine devam ettiler.

Ukalâ-aşık, arkadaşına ısrarlı bakışlarla bakarak:

— Kolia, dedi; karına Tanrı gibi taptığımı biliyor muydun?

— Evet, biliyordum.

— Çok acı çekiyordum, Kolia, ama dostumsun sen... Kaç kereler, bir daha evinize adım atmayacağıma dair yeminler ederek evinden kaçtım... Ama sonra gene geliyor ve soytarılık yapıyordum...

Yırtıcı bir ifadeyle dudaklarını uzatarak:

— Sana gelince Nikolay, diye bağladı sözünü, onu itham etmekle haksızlık ediyorsun.

— Ama Mişa, zalimce davrandı bana.

— Belki... ama hepimiz onun önünde suçluyuz. Ah, Kolia, anlayamadığım bir şey var. Nasıl oluyor da, insanın seninki gibi bir karısı olunca, mazur gör sözümü, Sofia İvanovna gibi dul bir kadına dadanır?

— O kadar basit bir kadın değil.

— Yalan söylüyorsun. Gördüm onu; aptalın biri.

— Biliyorsun ki Mişa, geçti bu artık, emin ol... Sofia İvanovna, kendi halinde, iyi bir kadındı. Bana hoş vakit geçirtiyor, başka bir şey istemiyordu. Evde ise her şey karışık, çok güç, çok karanlıktı... Ekaterina Dimitrievna'ya göre duygu gücünden yoksundum...

— Kolia, mümkün değil... Petersburg'a döneceğiz, Salı günleri gelecek genel temsilden sonra size uğrayacağım... Evin bomboş olacak... nasıl yaşayacağım? Söylesene... karın nerde şimdi?

— Paris'te.

— Yazdı mı sana?

— Hayır.

— Paris'e git öyleyse. Beraber gidelim.

— Faydasız...

— Kolia, sıhhatine içelim onun.

— İçelim.

Küçük masaların arasında, büyük şapkası, şeffaf yeşil elbisesi içinde, bir yılan kadar zayıf, gözlerinin altında mavi gölgeleri ile aktris Çarodeyeva göründü. Bütün vücudu dalgalanıyor, hafifçe öne doğru eğiliyordu. *"Şiir Demeti"* dergisinin başyazarı kalktı, kadının kolunu tuttu, dirseğinin iç kısmına dudaklarını kondurdu.

Nikolay İvanoviç dişlerinin arasından:

— Ne şaşılacak kadın, diye mırıldandı.

— Hayır, Kolia, hayır. Şarodeyeva'nın artık bir kadavradan farkı yok. Besanof'la üç ay yaşadı, konserlerde modası geçmiş şiirleri miyavlayıp duruyor. Bak hele, ama dikkatle bak, ağzı kulaklarına kadar yarık. Boynunda da kirişler var. Bu bir kadın değil, bir sırtlan.

Böyle olmakla beraber, şapkası ile sağı solu selamlayıp, pembe dudaklı iri ağzıyla gülümseyerek, masalarına yanaştı. Ukalâ aşık, şaşırmışçasına, ellerini kavuşturdu, çenesinin altına götürdü.

— Çok sayın... Ninoşka... Ne şahane tuvalet!.. ama benim için değil bu, yapamam, mutlak istirahat verdiler, yavrum...

Çarodeyeva, burnunu kırıştırarak, kemikli eliyle yanağına vurur gibi yapıp okşadı.

— Dün lokantada benim hakkımda ne anlatıyordun bakayım?

— Ben mi? Dün lokantada senin aleyhinde mi konuşmuşum? Olur mu böyle şey, Ninoçka!

— Hem de nasıl!

— Vallahi iftira ediyorlar bana!

Çarodeyeva, parmaklarını ukalâ-aşığın dudaklarına yapıştırdı: "Bilirsin ki uzun süre sana kızgın kalmak istemem."

Sonra, hayali, monden bir iki piyesten kapma değişik bir ifadeyle Nikolay İvanoviç'e:

— Az önce odanızın önünden geçtim, dedi. Çok tatlı bir genç kız gelmiş. Zannedersem akrabanızmış.

Nikolay İvanoviç arkadaşına çabucak bir göz attı, sonra tabladaki yaprak sigarasını aldı, öyle derin bir nefes çekti ki sakalı dumanların arasında kaldı.

— Al sana, beklenmedik bir misafir! Ne demek oluyor bu... Ben odaya gidiyorum.

Yaprak sigarasını denize fırlattı, şapkasını geri itti, gümüş başlıklı bastonunu havada döndürerek, plaja giden merdivenleri indi. Otele geldiği zaman nefes nefeseydi...

Odanın kapısını arkasından kapatırken:

— Neden geldin Daşa? diye sordu. Ne oldu?

Açık bir valizin önünde yere oturmuş olan Daşa bir çorabı onarıyordu. Eniştesinin odaya girdiğini görünce, yavaşça ayağa kalktı, yanağını uzattı, dalgın bir ifadeyle:

— Seni gördüğüme sevindim, dedi. Babamla ben Paris'e gitmen gerektiğini kararlaştırdık. Katya'nın iki mektubunu getirdim sana. Al, işte mektuplar. Rica ederim, oku mektupları.

Nikolay İvanoviç mektupları kaparcasına aldı, pencerenin yanına oturdu. Daşa tuvalete girdi. Giyinirken eniştesinin mektup kâğıtlarını hışırdattığını, içini çektiğini duyuyordu. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Daşa kulak kabarttı. Eniştesi birden:

— Öğle yemeğini yedin mi? diye sordu. Açsan pavyona gidelim.

Daşa: "Hâlâ sevmiyor ablamı," diye düşündü. İki eliyle şapkasını başına yerleştirdi, Paris'e gitme meselesini görüşme işini ertesi güne ertelemeye karar verdi.

Pavyona giderlerken, yolda, Nikolay İvanoviç hiç konuşmadı. Gözleri yerde yürüdü sadece. Ama Daşa:

— Denize giriyor musun? diye sorunca, neşeli bir tavırla, başını kaldırdı, sağlığı korumak gayesiyle mayoya karşı bir birlik kurduğunu anlattı.

— Düşün bir kere, bu plajda, bir aylık banyo süresince, vücut aynı süre içinde, iç organları aracılığıyla, harcayabileceği iyottan fazlasını alıyor. Bundan ayrı olarak güneşin ışınlarını ve kumun hararetini de alıyorsun. Bizim için, yani erkekler için kolay: Küçücük bir kemer takıyoruz sadece. Ama kadınlar hemen hemen vücutlarının üçte ikisini örtüyorlar. Bütün bunlarla mücadele etmek için karar verdik... Pazar günü bu konuda bir konferans verdim.

Sahilden, açık sarı, kadife gibi yumuşak, dalgaların kum haline getirdiği kabuklu hayvan kalıntılarının karıştığı kumların üzerinde yürüyorlardı. Biraz ilerde, küçük dalgaların koşup, köpükler saçarak kırıldığı kum tepesinin üzerinde kırmızı bereli iki genç kız, şamandıralar gibi sallanıyorlardı.

Nikolay İvanoviç gayet ciddi:

— İşte bizden yana olanlar, dedi.

Daşa içinde bir heyecanın, daha doğrusu bir tasanın yükseldiğini hissediyordu. Stepte siyah gemiyi gördüğü zaman başlamıştı daha bu tasa.

Sahile vurup, kumları yalayan, sonra yeniden çekilip ardında küçük su akıntıları bırakan denize bakmak için durdu. Denizle karanın bu alışverişinde öylesine ölümsüz, öylesine ışıldayan bir şey vardı ki Daşa dayanamayıp eğildi, elini suya soktu. Ufacık yassı bir çağanoz, küçük bir kum bulutu fırlatarak yana kaçtı ve kumların derinliklerinde kayboldu. Dalga Daşa'nın kollarını, dirseklerinin yukarısına kadar ıslatmıştı.

Nikolay İvanoviç, gözlerini kırparak:

— Sende değişen bir şeyler var, dedi. Ne olduğunu söyleyemeyeceğim: Daha bir güzelleşmişsin, belki zayıflamışsın da ondan, belki de evlenme çağın gelmiş de ondan...

Daşa döndü, acayip bir ifadeyle eniştesine baktı, sonra kalktı, kollarını kurulamadan, ukalâ-aşığın şapkasını salladığı pavyona doğru yürümeye başladı.

Daşa'ya "çebureki" galetaları ve yoğurt ikram edip şampanya içirdiler. Ukalâ-aşık saygı gösterilerinde bulunuyor, arada bir donup kalmış gibi: "Allahım ne kadar güzel!" diye mırıldanıyordu. Gençleri, tiyatro okulunun öğrencilerini Daşa'ya tanıştırmak için çağırıyor ve günah çıkartıyormuş gibi boğuk boğuk konuşuyordu. Nikolay İvanoviç "Daşurka'sı"nın başarısından gurur duyuyordu.

Daşa şarap içiyor, gülüyor, öpmeleri için elini uzatıyor, gözlerini ayıramadan, masmavi, pırıl pırıl köpüklü denize bakıyordu. "İşte mutluluk bu," diye düşünüyordu.

Banyo ve gezintiden sonra yemek için otele döndüler. Her tarafta gürültü, ışık ve tuvaletler. Ukalâ-aşık uzun uzun, ateşli ateşli aşktan söz etti. Nikolay İvanoviç baldızına bakıyor, içiyor, hüzünleniyordu. Daşa perdenin aralığından görünüp kayan, kaybolan ışık hüzmelerinin aktığını görüyordu. Sonunda kalktı, plaja çıktı. Yuvarlak ve parlak ay, Şehrazad'ın masallarındaki gibi yakın görünüyor, bütün denizi boydan boya kesen pul pul ışıklı bir yolun üstünde asılmış duruyordu. Daşa parmaklarını kavuşturup çıtlattı.

Nikolay İvanoviç'in sesini duyduğu zaman adımlarını açtı, tembel tembel sahili yalayan suyun kenarını takip ederek uzaklaştı. Kumların üzerine bir kadın silueti oturmuştu; bir başkası, bir erkek silueti de, başı kadının dizlerinde, uzanmıştı. Menekşe rengini andıran siyah sularda, kıpırdayan ışıltıların arasında bir insan başı yüzüyordu. Mehtabın aksettiği iki göz Daşa'ya baktı ve uzun süre takip etti. Daha ötede bir çift kucaklaşmıştı. Daşa yanlarından geçti, bir iç çekişle öpücük sesi duydu.

Eniştesi ile ukalâ-aşığın uzaktan: "Daşa, Daşa!" diye bağırdıklarını duyuyordu. O zaman Daşa kumların üzerine oturdu, dirseklerini dizlerine, çenesini de ellerine dayadı. Şu anda Telegin gelip yanına otursa, kolunu beline dolasa, tatlı, ciddi bir sesle: "Benim olur musun?" diye sorsa, "Senin olurum," diye cevap verirdi.

Bir kum yığınının ardında, yüzükoyun uzanmış, gri renkli bir şekil kıpırdadı, oturdu ve sanki çocukları eğlendirirmişçesine pa-

rıldayan ayın sudaki ışıl ışıl yoluna uzun uzun baktı. Sonra bir hayalet gibi, kederli haliyle Daşa'nın yanından geçti. Genç kızın kalbi hızlı hızlı atmaya başladı: Besanof'u tanımıştı.

İşte böylece eski dünyanın son günleri başladı. Bitmek üzere olan yazın şiddeti ile doymuş, neşeli ve tasasız günlerden kala kala pek az kalmıştı. Ama insanlar, en zekileri ile en kavrayışlıları bile, bir sonraki günün, uzaktaki dağ çerçevesinin maviliğinden daha berrak olacağı inancına bağlı oldukları için, yaşadıkları anın ötesinde onları bekleyen şeyleri ne görebiliyor, ne de tanıyabiliyorlardı. Renkten yana zengin, kokudan yana doymuş, hayatın bütün sularının yürümesi ile ağzına kadar dolmuş bu dakikanın ötesinde dipsiz karanlıklar uzanıyordu.

Bu karanlıkların içine ne bakış, ne duygu, ne de düşünce girebilirdi. Belki sadece birkaçı, fırtınayı önceden anlayan hayvanlar gibi, belli belirsiz bir şekilde bunu anlayabilirlerdi. Bu duygu açıklanması imkânsız bir korku, bir yürek sıkıntısı gibiydi.

Böyle olduğu halde, göze görünmeyen bir bulut dünyanın üzerine, kızgın, kararsız, soluk soluğa, muzaffer bir edayla, çılgınlar gibi dönerek çöküyordu. Ve bu şaşılacak olay, güneydoğudan kuzeybatıya doğru bütün neşeli günahkâr hayatın üzerine gölge gibi bir çizgiyle belirtilmiş oldu sadece.

XIII

Besanof bütün günü kumların üzerinde yatarak geçiriyordu. Gelen geçenin yüzlerini seyrediyordu: Kadınların güneşten yanmış, güleç yüzleri ile, erkeklerin bakır rengini almış, aşırı coşkun yüzleri. Aşırı bir hüznün pençesine düşmüş, kalbinin, göğsünün içinde bir buz parçası gibi durduğunu hissediyordu. Denize bakıyor ve: "İşte bu deniz binlerce yıldan beri sahili döverek şarıldar durur," diye düşünüyordu. "Bir zamanlar bu sahiller bomboştu; şimdi ise insanlarla dolu; ama bu insanlar da ölecek, sahiller gene bomboş kalacak; oysa deniz kumların üzerine atılmaya devam edecek."

Yüzünü buruşturmuş, düşünceli bir halle, kabuklu deniz hayvanlarını parmaklarıyla tırmıklayıp bir yığın haline getiriyor, sigarasını

içine sokup söndürüyordu. Sonra denize girip yıkanıyor, sonra kayıtsız tavırlarla akşam yemeğini yiyor, sonra yatmaya gidiyordu.

Bir gece önce, genç kız yakınında bir yere, kumların üzerine güp diye oturmuş, uzun uzun mehtabı seyretmişti. Etrafa hafif bir menekşe kokusu yayılıyordu. Besanof'un uyuşuk beyninde bir hatıra canlandı. Şöyle silkindi, sonra: "Olmaz!" diye düşündü, bu oltaya yakalanırsam Allah kahretsin! Haydi yatağa!"

Korkmuş, ayaklarını sürüye sürüye otele dönmüştü.

Bu karşılaşmadan sonra Daşa korkmaya başladı. O ana kadar, Petersburg'taki hayatının, kâbuslu gecelerinin artık tamamen kaybolduğunu, hayaline bir kıymık gibi batan Besanof'u unuttuğunu sanıyordu.

Bir bakış, mehtapta yanından geçen bu karanlık siluet yetivermişti; her şey yeniden, yepyeni bir güçle benliğinde canlanıvermişti ve bu duygular artık anlaşılmaz ve karışık heyecanlar değildi. Öğle güneşi gibi yakıcı, kesin birer arzu haline gelmişti. Bu adamı koklama, bütün benliğinde duyma susuzluğu içindeydi. Sevmek, zorlamak değil, sadece benliğinde duymak istiyordu.

Mehtabın aydınlattığı beyaz odasındaki karyolasında oturmuş, güçsüz bir sesle:

— Allahım, Allahım! Nedir bu benim başıma gelen? diye tekrarlayıp duruyordu.

Daşa sabahın saat altısında plaja gitti, soyundu, dizlerine kadar suda yürüdü ve denizi seyretmeye başladı. Deniz renksiz, uçuk maviydi, sadece açıklarda, hafif bir rüzgâr çarşaf gibi denizi orasından burasından hafif hafif kırıştırıyordu.

Su tembel tembel kâh dizlerinin üstüne çıkıyor, kâh dizlerinin altına iniyordu. Daşa kollarını uzattı, kendini lacivert dalgalara bırakıverdi ve yüzmeye başladı. Bütün vücudu tuzlanmış, serinlemiş olarak sudan çıktı, havlu bornozuna sarındı, ılık kumların üzerine uzandı.

Yanağını, katladığı serin koluna dayamış:

"İvan İliç'i seviyorum, yalnız onu seviyorum, diye düşünüyordu. Seviyorum, İvan İliç'i seviyorum. Sadece onunla her şey saf, her şey ışıl ışıl, her şey daha parlak. Allahıma şükürler olsun ki İvan İliç'i seviyorum. Kocam olacak."

Hemen yakınındaki suyun, sahile vurdukça çıkardığı sesin şırıltısını duyup gözlerini kapadı ve uyudu. Daşa suyun şırıltısı ile ahenkli olarak nefes alıp veriyordu.

Çok tatlı bir uykuydu bu. Kumların üzerine uzanmış olan Daşa, bu haliyle bütün benliğinde bir hafiflik, bir ılıklık duyuyor ve uykusunda kendisini daha birçok seviyordu.

Akşama doğru, bulutsuz ufukta güneş portakal rengi bir kızıllık içinde batarken Daşa, Besanof'a rastladı. Yaban güllerinin arasından kıvrılarak giden bir patikanın kenarındaki bir taşın üzerine oturmuştu. Daşa gezine gezine oraya kadar gitmişti. Besanof'u görür görmez durdu, geri dönüp koşmak istedi. Ama az önceki hafifliği yeniden kaybolmuş, bacakları yeniden kımıldayamayacak şekilde ağırlaşmıştı. Gizlice bakıyordu Besanof'a. Besanof genç kızı görünce şaşırdı önce, sonra yaklaştı, hasır şapkasını çıkardı, papazların yaptığı şekilde başını hafifce eğerek selamladı.

— Demek yanılmamışım, Daria Dimitrievna, dedi. Dün akşam plajda gördüğüm sizdiniz, değil mi?

— Evet bendim...

Besanof bir an sustu, gözlerini yere eğdi, sonra Daşa'dan yana kayan gözleri, uçsuz bucaksız stepin derinliklerine daldı.

— Güneş batarken, burada insan kendini çölde zannediyor. Buralara pek ender insan gelir. Civarda taşlarla yabani güllerden başka bir şey yok. Akşam karanlığı çökünce, yeryüzünde hiç insan kalmadığı izlenimini duyuyor insan.

Besanof bembeyaz dişlerini göstererek güldü. Daşa, vahşi bir kuş gibi ona bakıyordu. Sonra patika boyunca Besanof'un yanında yürümeye başladı. Sağda solda bütün araziyi kaplayan, kokusu insanın genzini yakan yaban gülü fidanları vardı. Mehtap fidanların belli belirsiz gölgelerini kupkuru toprağın üzerine düşürüyordu. Başlarının üzerinde iki yarasa titrek ve kararsız uçuşlarla inip çıkıyor, güneşin battığı taraftan geçerlerken simsiyah birer nokta gibi görünüyorlardı.

Besanof:

— Ah şu kötülük eğilimleri! dedi, ah şu kötülük eğilimleri! İnsan kurtaramıyor kendini onların elinden. Sizi baştan çıkarıyor,

kendine bağlıyor ve tuzağa düşürüyor. Nasıl da ustalıkla sizi pençesine alıyor, anlayın bir kere.

Bastonuyla gökte asılı ay yuvarlağını göstererek devam etti:

— Bütün gece ağlarını atacak, ırmak gibi bir yol yapacak, her çalıya konacak: Bir kadavra bile çekici, bir kadın yüzü esrarlı görünecek size. Ama böyle olması gerek belki de. Bütün bilgelik, bütün iffet bu sahtekârlıktadır... ne kadar mutlusunuz, Daria Dimitrievna, ne kadar mutlusunuz...

Daşa, kafa tutarcasına:

— Neden sahtekârlık olsun? dedi. Bence bunda bir sahtekârlık yok. Ay parıldar, bu çok normal bir şey.

— Elbette, Daria Dimitrievna, elbette... "Çocuklara benzeyiniz." Bütün bunlara inanmıyorum da, sahtekârlık diyorum. Ama "yılanlara da benzeyiniz". Nasıl uzlaştıracağız bu iki şeyi? Ne gerekir bunu yapmak için? Derler ki aşk her şeyi uzlaştırır. Siz ne dersiniz?

— Bilmem. Hiç düşünmedim.

— Aşk nereden gelir, hangi uzaydan gelir? Nasıl çekmeli onu? Hangi büyülü sözleri söylemeli ki gelsin? Yoksa tozların içine yatıp: Allahım, bana aşkı gönder diye bağırmak mı gerek...

Gene dişlerini göstererek güldü.

Daşa:

— Daha uzağa gitmeyeceğim, dedi. Denize doğru yürümek istiyorum.

Döndüler. Şimdi bir kum tepesine doğru, yaban güllerinin arasından yürüyorlardı. Besanof birden tatlı, insanın içine işleyen bir sesle:

— Petersburg'ta evime geldiğiniz zaman söylediğiniz son sözünüzü hatırlıyorum, dedi. Sizi ürkütüp kaçırmıştım. (Daşa dosdoğru önüne bakıyor, hızlı hızlı yürüyordu) O zaman bir duygu benliğimi altüst etmişti... Benliğimi altüst eden olağanüstü güzelliğiniz değildi, hayır... Asıl beni şaşkına çeviren, bütün benliğimi saran sözle anlatılamayacak güzellikteki sesinizin ahengiydi. Size bakarken şöyle düşünüyordum: Kurtuluşum bunda, diyordum. Kalbimi size vermek, yoksul, saygılı olmak, aydınlığınızda erimek... Ya da, kim bilir belki gönlünüzü kazanmak?.. Belki sınır-

sız zengin olmak?.. Düşünün bir kere; Daria Dimitrievna, evime kadar gelmiştiniz. Sırrınızı çözmek gerekiyordu.

Önde yürüyen Daşa, kum tepeciğini koşarak çıktı. Durgun su üzerinde pul pul parıldayan mehtap denizin nihayetinde uzun ışıklı bir şerit gibi sona eriyordu; uzaklarda, bu ışıklı şeridin üstünde loş bir hale görünüyordu.

Daşa'nın kalbi öylesine hızlı çarpıyordu ki gözlerini kapadı, "Kurtar beni Allahım," diye düşündü.

Besanof bastonunun ucuyla kumları kazıyordu.

— Ama karar vermek gerek, Daria Dimitrievna... İkimizden birinin bu alevde yanması gerek... Belki siz... belki ben... İyi düşünün ve cevap verin...

Daşa kesik ve titrek bir sesle:

— Anlıyorum, dedi.

— Bu duygudan sıyrılıp, her şey yutulup eriyip bittikten sonra ancak gerçek hayat başlayacak sizin için, Daria Dimitrievna... Bu mehtap, bu kuruntu kalmayacak. İffete ulaşacaksınız. Bunun için de bekaret kemerinizi çözmeniz yetecek.

Besanof buz gibi elleriyle Daşa'nın ellerini tuttu, gözlerinin içine baktı. Daşa yavaş yavaş kapayabildi göz kapaklarını. Besanof uzun süren bir iki dakikalık sessizlikten sonra:

— Gene de yatmaya gitsek daha iyi olacak, dedi. Herkes kendi odasına. Konuştuk, meseleyi bütün cepheleriyle inceledik. Vakit çok geç oldu...

Daşa'yı otele kadar götürdü, nazik bir tavırla müsaade istedi ve şapkasını geriye atıp, gezinenlerin belirsiz siluetlerine bakarak sahil boyunca yürüdü. Birden, beyaz bir şala bürünmüş, ince uzun boylu, narin bir kadının yanına sokuldu. Bastonunu kadının omuzlarından geçirerek iki ucundan tuttu:

— Merhaba, Nine, dedi.

— Merhaba.

— Ne işin var burada tek başına?

— Hiç.

— Neden yalnızsın?

Çarodeyeva alçak ve öfkeli bir sesle:

— Nedense neden! diye karşılık verdi.

— Yoksa hâlâ kızıyor musun bana?

— Yok, kızmıyorum. Kızgınlığım yatışalı çok oldu.

— Nine, benim odaya gidelim.

Kadın başını geriye attı, uzun süre sessiz kaldı. Sonra titreyen, boğuk bir sesle karşılık verdi:

— Deli misin sen?

— Bilmiyor muydun?

Koluna girdi, ama kadın sert bir hareketle silkindi ve arkalarında simsiyah suların üzerinde kayan mehtabın akisleri boyunca yavaş yavaş yürümeye başladı.

* * *

Ertesi sabah Nikolay İvanoviç, Daşa'nın kapısına yavaşça vurdu.

— Daniuşa, kalk yavrum, kahve içmeye gidelim.

Daşa yatağında oturdu, bacaklarını sallandırdı, çoraplarına ve küçük pabuçlarına baktı; toz içindeydi. Ne olmuştu ki? Yoksa geçen günkü tiksinç rüyayı gene mi görmüştü? Hayır, hayır, daha da kötüsüydü olan. Rüya değildi bu. Aceleyle giyindi, denize koştu.

Ama su onu daha da yordu, güneş yaktı. Bornozunu giymiş, kollarını dizlerinin üzerine kenetlemişti. Burada kaldıkça hiç de iyi şeyler olmayacağını düşünüyordu.

"Budalanın, korkağın, tembelin biriyim ben. Hayalim çok geniş. Ne istediğimi ben de bilmiyorum. Sabah istediğim ayrı, akşam istediğim ayrı. Tam tamına tiksindiğim kadın tipi."

Başını yana eğmiş, denizi seyrediyordu. İçi hüzün dolu, elinden bir şey gelmediğini hissettiği işin gözünden yaşlar akmaya başladı.

"Güzel bir hazineyi saklıyorum. Kimin ihtiyacı var bu hazineye? Kimsenin. Gerçekten kimseyi sevmiyorum. O halde Besanof haklı: Her şeyi yapmak, kendi kendimi eritmek ve sağ duyuya erişmek daha iyi olacak. Çağırdı beni, hemen bu akşam bulmalıyım onu... ama, hayır, olmaz!.."

Başı ateş gibi yanıyordu. Başını dizlerinin üzerine eğdi. Durum apaçıktı: Bu çifte hayatı sürdürmesi imkânsızdı. Bundan böyle tahammül edilmez olan bekaretten kurtulmalıydı. Ya da o zaman başına bir felâket gelmiş olsun...

Umutsuzluk içinde düşünüyordu.

"Buradan gittiğimi farzedelim. Babamın evine döndüm diyelim. Toz topraktan, sineklerden başka ne var? Sonbaharda derslerime başlayacağım. Zayıflayıp kuruyacak, gudubet bir kız olacağım. Milletlerarası hukuku ezbere öğrenecek, pamuklu havlu eteklikler giyeceğim: Hukukçu matmazel Bulavin. Elbette ki en şerefli kurtuluş yolu buydu."

Daşa tenine yapışan kumları silkeledi, otelin yolunu tuttu. İpek pijamasıyla terasa uzanmış olan Nikolay İvanoviç, Anatole France'ın yasaklanmış bir romanım okuyordu. Daşa, sallantılı koltuğun kenarına oturdu, şıpıtık terlikli ayağını sallayarak, düşünceli bir tavırla:

— Katya'dan konuşacaktık, dedi.

— Ha, evet. Sahi.

— Nikolay, bir kadın için yaşamak, o kadar basit bir şey değil. On dokuz yaşıma geldim, hâlâ ne olacağımı bilmiyorum.

— Daniuşa, senin yaşında insan, hiç düşünmeden sapına kadar hayatın tadını çıkarmalı. Çok düşünecek olursan, uzun süre kararsızlık içinde bocalarsın. Sana bakıyorum da şunu düşünüyorum. Daşa, çok, ama çok güzelsin!

— Tamam, senden başka bir söz beklemezdim zaten! Faydasız konuşmamız Nikolay. Hiçbir zaman gerekeni söylemezsin. Yerinde söz etmeyi bilmiyorsun. İşte bunun için Katya terk etti seni.

Nikolay İvanoviç güldü, Anatole France'ın romanın göbeğinin üzerine koydu, iri ellerini ensesinde kenetledi.

— Yağmurlar gelince kuş yuvasına dönecek. Hatırlarsın değil mi Katya'nm tüylerini nasıl perdahladığını?.. Her şeye rağmen Katiuşa'yı çok seviyorum. İşin aslına bakarsan ödeştik de.

— Bak şimdi nasıl söz ediyorsun ondan! Katya'nın yerinde ben olsaydım, tıpkı onun gibi hareket ederdim...

Kızgın bir ifadeyle uzaklaşıp terasın koltuğuna dayandı.

Nikolay İvanoviç:

— Yaşın ilerledikçe, hayatın sıkıntılarını haddinden fazla ciddiye almanın zararlı ve budalaca bir şey olduğunu anlayacaksın, dedi. Her şeyi karıştırmak size Bulavin'lere has bir şey... Tabiata yakın olmak, daha bir yakın olmak gerek...

İçini çekti, tırnaklarına bakmaya başladı. Bir kolej öğrencisi bisikletiyle kan ter içinde terasın önünden geçti. Şehirden mektupları getiriyordu.

Daşa karamsar bir ifadeyle:

— Köyün birinde ilkokul öğretmeni olacağım, dedi.

Nikolay İvanoviç:

— Ne dedin? diye sordu hemen.

Daşa karşılık vermeden odasına girdi. İki mektup gelmişti: Biri Katya'dan, öteki de babasından. Dimitri Stepanoviç mektubunda şunları yazıyordu:

"...Sana Katiuşa'nın mektubunu gönderiyorum. Mektubu okudum, hoşuma gitmedi. Ama gene siz bilirsiniz, nasıl uygunsa öyle yapın... Burası bildiğin gibi, çok sıcak. Dün Belediye Parkında Semiyon Semiyonoviç'i pestilini çıkarıncaya kadar dövdüler. Goviadin dövülme nedenini saklıyor. İşte bütün havadis bu kadar. Ha sahi, bir de şu var: Telegin adında birinden bir posta kartı gelmişti, ama nereye koyduğumu bilmiyorum. Aklımda yanlış kalmadıysa o da Kırım'da, ya da o tarafta bir yerlerdeymiş."

Daşa son satırı dikkatle bir daha okudu, kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Sonra, gücenik bir hareketle ayağını yere vurdu. İşte bu güzel: "Aklımda yanlış kalmadıysa o da Kırım'da, ya da o tarafta bir yerlerdeymiş..." Olur şey değil, babası egoistin, dalgının, korkunç adamın biriydi vesselam. Mektubu buruşturdu, elini çenesine dayayıp uzun süre masada hareketsiz kaldı.

Sonra Katya'nın yazdıklarını okudu:

"Hatırlarsın Daşa, sana, peşimi bırakmayan bir adamdan bahsetmiştim. Dün akşam Lüksemburg parkında yanıma oturdu. Önce korktum, ama kalkamadım yerimden. Kalkmadığımı görünce:

'Peşinizde dolaştım, adınızı, kimin nesi olduğunuzu öğrendim, dedi. Sonra olanlar oldu, size aşık oldum.'

Baktım yüzüne, ağır başlı bir hali vardı. Yüzündeki ifade karamsar, ciddi ve yorgundu.

'Korkmayın benden. Yaşlı, tek başına yaşayan bir adamım. Kalbimden hastayım, her an ölebilirim. Olanlar oldu, derken, bunu söylemek istemiştim.'

Bir gözyaşı damlası yanağından süzüldü. Sonra başını sallayarak mırıldandı: 'Ne sevimli, ne çekici bir yüzünüz var!' Karşılık olarak: 'Arkamdan gelmemelisiniz,' dedim. Kalkıp gitmek istedim, ama acıdım ona, kaldım oturduğum yerde, konuştum onunla... Gözleri kapalı dinliyor, başını sallıyordu. Kırk yıl düşünsem aklıma gelmez Daniuşka, bugün bir kadından mektup geldi, zannedersem kapıcısı olacak... Kadın mektubunda 'adamın son arzusunu yerine getirmek için', o gece öldüğü haberini bildiriyordu. Çok korkunç bir şey... Şimdi bile aynı duygu içindeyim. Pencerenin kenarına geldim. Sokakta binlerce ışık var, arabalar geçiyor, ağaçların arasında insan gölgeleri yürüyor. Yağmur yağdı. Şimdi sis var. Bana öyle geliyor ki bütün bu gördüklerim mazi olmuş, her şey, bütün bu insanlar ölmüşler. Öyle zannediyorum ki gördüklerim biten şeydir. Hemen önümden geçen şeyi ise görmüyorum; ama her şeyin bittiğini biliyorum. Çok hastayım galiba. Bazen yatıp ağlıyorum; hayatıma acıyorum, neden bu kadar çabuk geçti? Gene de mutluluğa benzer bir şeylerin olduğunu, beni seven kimselerin bulunduğunu sanıyorum. Bütün bunlardan hiçbir şey, en ufak bir iz bile kalmadı... Ve kurudu kalbim. Büyük bir felâketin geleceğini biliyorum, hissediyorum, Daşa. Bu bizim kefaretimiz olacak, çünkü hepimiz çok kötü yaşadık."

Daşa bu mektubu Nikolay İvanoviç'e gösterdi.

Nikolay İvanoviç içini çeke çeke mektubu okudu, sonra Katya'ya çok haksızlık yaptığını anladığını söyledi.

— Çok kötü bir hayat yaşadığımızı, ardı arkası kesilmeyen bu zevklerin bir gün bir umutsuzluk patlamasıyla sona ereceğini görüyordum. Ama benim, Katya'nın ve çevremizdeki insanların, eğlenmekten başka bir kaygımız olmadığına göre elimden ne gelirdi ki? Arada bir denize bakar ve düşünürüm: Toprağı süren, hayvanları otlatan, yeraltından kömürü çıkaran, kumaşı dokuyan, demiri döven, evleri yapan bir Rusya var. Bize gelince, üçüncü kategoriyi, memleketin düşünen aristokrasisi, aydınları meydana getiriyoruz. Bu Rusya'nın hiçbir yönünden tutmuyoruz. O bizim ihtiyaçlarımızı sağlıyor. Bizler birer kelebeğiz. İşte facia burada. Örneğin sebze yetiştirmeyi, ya da yararlı bir iş yapmayı deneyecek olsaydım, dişe dokunur bir şey çıkmayacaktı ortaya. Ömrümün sonuna kadar bir

kelebek gibi oradan oraya uçup konmaya mahkûm edilmişim. Elbette biz de kitaplar yazıyor, konferanslar veriyor, politika yapıyoruz. Ama bu da, vicdan azabı ile kemirilirken, kendimizi kaptırdığımız bir çeşit eğlenceli iş. Bu sürekli eğlenceler Katya'mn ruhunu boşalttı. Başka türlü de olamazdı zaten... Ah bir bilsen, ne kadar sevimli, müşfik ve tatlı bir kadındı! Yoldan çıkardım onu, yaktım... Evet, haklısın... Gidip onu bulmalıyım...

Pasaportlarını alır almaz birlikte Paris'e gitmeyi kararlaştırdılar. Yemekten sonra Nikolay İvanoviç şehre indi. Daşa, hasır şapkasını yolculuk için hazırlamak istedi... Beceremeyince, sökük şapkayı temizlik yapan kadına hediye etti. Sonra babasına mektup yazdı. Gece olunca, birden kendini yorgun hissetti ve yatağına uzandı; yanağını eline dayadı, uzaklardan duyulan, denizin ninniyi hatırlatan mırıltısını dinledi.

Sonra birinin üzerine eğildiğini, yüzüne dökülen perçemlerini ayırıp gözlerini yanaklarını, dudaklarını, hafif bir nefes gibi öptüğünü sandı. Bu öpücüğün tatlılığı bütün vücudunu sardı. Yavaş yavaş uyandı Daşa. Açık pencereden göğe serpilmiş yıldızları gördü; rüzgâr mektubun kâğıtlarını hışırdatarak esti. Birden bir erkek silueti belirdi. Dışardan pencerenin pervazına abanarak Daşa'ya baktı.

O zaman Daşa tamamen uyandı, yatağında oturdu, geceliğinin düğmelerinin çözüldüğü göğsünü elleriyle kapadı. Anlaşılır anlaşılmaz bir sesle:

— Ne istiyorsunuz? diye sordu:

Penceredeki adam Besanof'un sesiyle karşılık verdi:

— Plajda bekledim sizi. Neden gelmediniz? Korktunuz mu?

Daşa önce sesini çıkarmadı:

— Evet, korktum, dedi.

O zaman Besanof pencereden odaya atladı, masayı itip yatağa sokuldu.

— Çok kötü bir gece geçirdim. Kendimi asmak istiyordum. Bana karşı hiçbir ilgi duymuyor musunuz?

Daşa başını salladı, ama ağzını açmadı.

— Beni iyi dinleyin, Daria Dimitrievna, bugün, yarın, bir yıl sonra olacak bu nasıl olsa. Sizsiz yaşayamam. İnsanlığımı kaybettirmeyin bana.

Alçak, boğuk bir sesle konuşuyordu. Daşa'ya adamakıllı sokuldu. Daşa kısa fakat derin bir iç çekişiyle Besanof'a baktı. Besanof:

— Dün size söylediklerimin hepsi yalandı, dedi. Çok ıstırap çekiyorum... Hayalinizi aklımdan çıkarmaya gücüm yetmiyor... Karım olun benim...

Daşa'nın üzerine eğildi. Bir yandan genç kızı kokluyor, bir yandan da elini boynunun altına sokuyordu. Dudaklarını genç kızın dudaklarına yapıştırdı. Daşa itmek istedi, ama kolları gevşedi. O zaman, Daşa'nın uyuşmuş şuurunda sakin bir düşünce kıvılcımlandı: "Korktuğum ve arzuladığım şeydi bu, ama bu büyük bir günaha benziyor..." Başını çevirmiş, sarhoş nefesiyle kulağına bir şeyler mırıldanan Besanof'u dinliyordu: "Katya ile de böyle olmuştu," diye düşündü. O zaman hafif bir titreme birden ayılmasını, olanları anlamasını sağladı ve bütün vücudu kasıldı. Şarap kokusu daha keskin, daha iğrenç oldu.

— Bırakın beni, dedi.

Var gücüyle Besanof'u itti, kapıya doğru koştu, sonunda geceliğinin yakasını iliklemeyi başardı.

Besanof kudurmuştu sanki. Daşa'yı kollarından kavradı, kendine çekti, boynunu öpmeye başladı. Daşa, dudakları sıkılı, ses çıkarmadan debeleniyordu. Ama Besanof, Daşa'yı yerden kaldırıp da götürmeye başlayınca, genç kız:

— Asla olmaz, diye fısıldadı, öldürseniz de olmaz...

Olanca gücüyle Besanof'u itti, ellerinden kurtuldu, duvara dayandı. Besanof, nefes nefese bir sandalyenin üzerine çöküp hareketsiz kaldı. Daşa, Besanof'un parmak izlerinin kaldığı kollarını ovuşturuyordu.

Besanof:

— O kadar acele gitmemeliydim, dedi.

Daşa:

— Tiksiniyorum sizden, diye karşılık verdi.

Besanof başını sandalyenin arkalığına dayadı. Daşa:

— Delisiniz siz... Defolun! diye tekrarlıyordu.

Besanof sonunda anladı, kalktı ve ağır ağır, beceriksiz bir şekilde pencereden atladı. Daşa pencerenin kanatlarını kapattı ve odada dolaşmaya başladı. Kötü bir gece geçirdi.

Sabahleyin Nikolay İvanoviç, çıplak ayaklarını şaplatarak kapıya sokuldu ve uykulu bir sesle:

— Dişin mi ağrıyor? diye sordu.

— Hayır.

— Peki geceki gürültü neydi?

— Bilmiyorum.

Eniştesi: "Çok garip," diye mırıldandı ve uzaklaştı. Daşa ne oturabiliyor, ne de yatabiliyordu. Bir diş ağrısı gibi acı veren ve içini kemiren kendi kendinden nefret duygusundan kurtulmak için kapıdan pencereye, pencereden kapıya gidip geliyordu. Belki de Besanof'un kendisinden daha haklı olması muhtemeldi? Yüreğine işleyen kederle, güneş altında pırıl pırıl beyaz gemiyi, aynı yalanı tekrarlayıp, Daşa'nın aşık olduğunu söyleyerek dem çeken kavaklıktaki terk edilmiş aşığı hatırlıyordu. Alacakaranlıkta beyaz bir leke gibi görünen yatağa, az önce insan yüzünün köpek suratına döndüğü yere bakarak Daşa, bu anıyla artık yaşamayacağını hissediyordu. Bu iğrenmeyi duymaktansa bin acıya katlanmaya razıydı. Başı alev alev yanıyordu. Yüzünü, boynunu, bütün vücudunu saran örümcek ağını koparıp atmayı ne kadar isterdi.

Sonunda pencereden sızan ışıklar daha aydınlandı. Otelde kapılar açılıp kapanıyordu. Çın çın öten bir ses: "Su getir, Matrioşa..." diye bağırıyordu. Nikolay İvanoviç uyanmış, ara bölmenin ardında dişlerini yıkadığı duyuluyordu. Daşa soğuk suyla yüzünü serinletti, küçük şapkasını gözlerinin üzerine eğdi ve plaja çıktı. Deniz çarşaf gibiydi. Kumlar hafif nemliydi. Yosun kokuyordu hava. Daşa kırlara doğru yürüdü. Karşıdan tek atlı küçük bir araba, toz kaldırarak geliyordu. Arabayı bir Tatar sürüyordu. Arkada, tepeden tırnağa beyaz giyinmiş, geniş omuzlu bir adam oturuyordu. Daşa adama şöyle bir göz attı (güneş ve yorgunluk göz kapaklarını ağırlaştırmıştı). Rüyadaymış gibi düşünüyordu: "İşte iyi ve mutlu bir insan daha. Ne yapalım, iyi olsun, mutlu olsun, bence hava hoş?" Yolun kenarına çekildi. Birden arabanın arkasında oturan adam, korkunç bir çığlık attı:

— Daria Dimitrievna!

Adam arabadan atlamış, koşuyordu. Seslenildiğini duyan Daşa'nın kalbinin atışları zayıflamış, ayaklarının gücü tükenmişti.

Döndü. Yanık teni, heyecanlı ifadesi ve mavi gözleriyle Telegin, Daşa'ya doğru koşuyordu. Birden o kadar sevimli göründü ki Daşa, ellerini göğsünde kavuşturdu yüzünü eğdi, çocuklar gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Telegin güçlü elleriyle genç kızı omuzlarından tuttu. Daşa, kesik kesik konuşarak Telegin'e neden orada bulunduğunu açıklamaya çalışırken Telegin:

— Daria Dimitrievna, dedi; rica ederim, sonra anlatırsın. Önemli değil o kadar...

Keten ceketinin ön tarafı Daşa'nm gözyaşlarından ıslanmıştı.

Daşa rahatladığını hissetti.

— Bizi görmeye mi geldiniz? diye sordu.

— Evet, Daria Dimitrievna, size veda etmeye geldim. Burada olduğunuzu ancak dün öğrendim. Size veda etmeden gitmek istemedim...

— Veda mı dediniz?

— Evet, askere çağırıyorlar?..

— Askere mi çağırıyorlar?

— Haberiniz yok mu?

— Hayır.

— Savaş başladı, Daria Dimitrievna.

Daşa gözlerini Telegin'in yüzüne kaldırdı, gözlerini kırpıştırdı: Birden anlayamamıştı ne olduğunu...

XIV

Çok satan "Halkın Sesi" gazetesinin, genel yayın müdürü odasında, yazarlar konseyi olağanüstü bir toplantı yapıyordu. Dün akşamdan beri alkollü içkiler bir kanunla yasaklandığı için çayla birlikte kanyak ve rom ikram edilmişti.

Liberallerin sakallı eski kurtları, derin koltuklara gömülmüş, sigaralarını tüttürüyorlardı. Şaşırıp kalmışlardı. Genç arkadaşları pencerenin kenarlarına, muhalefetin kalesi olan ve tanınmış bir yazarın tahtakurusu olduğunu söylemek ihtiyatsızlığında bulunduğu meşin divana oturmuşlardı.

Yüzü kanlı canlı, saçları beyaz, İngiliz tipli müdür, bütün liberal basının tutacağı yolu çizen, her kelimenin üzerine çekiçle vurur gibi basarak, dikkate değer konuşmasını yapıyordu:

— Bizim görevimiz, Çar iktidarına karşı muhalefetimizden en ufak bir fedakârlık yapmadan, Rus devletinin bütünlüğünü tehdit eden tehlikenin karşısında dimdik durmak ve iktidara el uzatmaktır. Davranışımız açık kalpli ve dürüst olmalıdır. Rusya'yı savaşa sürüklemiş olan Çar hükümetinin sorumlulukları meselesi, halen ikinci derecede önem taşıyan bir konudur. Önce yenmek, ancak ondan sonra sorumluları yargılamak zorundayız. Baylar, bizim burada konuştuğumuz sırada, Krasnostav önlerinde kanlı savaşlar oluyor. Cephe hattı delindiği için, birliklerimiz açılan gedikten geri püskürtüldü. Muharebelerin sonunun ne olacağı bilinmiyor henüz, ama Kiyef'in tehdit altında olduğunu unutmamak gerekir. Savaş üç ya da dört aydan daha fazla devam etmeyecektir. Bu aşikârdır. Savaşın sonu ne olursa olsun, Çar hükümetine, başımız dik, gururla şunu söyleyeceğiz: En tehlikeli zamanda yanınızda olduk, ama şimdi sizden hesap soracağız...

Yazı işlerinin en eski üyesi ve gazetenin mahalli haberlerini yöneten Belosvetof dayanamadı, yerinden fırladı, hırsla:

— Savaşı yapan Çar hükümetidir, ne ilgimiz var bizim savaşla? Neden böyle konuşuyoruz? Bir şey anladıysam arap olayım! En basit bir mantık bu macerada birlik olmamızı gerektirir, bütün aydınlar da arkamızda olmalı. İsterse başları parçalansın Çarların, biz kazançlı çıkarız bundan.

Bisküvi kutusunu karıştıran başyazar Alfa:

— Gerçekte beyler, diye homurdandı, ne isterseniz onu söyleyin, ama II. Nikola'ya el uzatmak iğrenç bir şeydir. Bunu düşünmek bile soğuk soğuk terletiyor beni.

Arkasından birçok ses yükseldi:

— Hayır, olmaz. Anlaşmaya zorlanmamızı gerektiren bir durum yok...

— Söyleyin bakalım, neymiş o uzlaşma dediğiniz?

— İlerici hareketlerin utanç verici bir sonucu olmaz mı bu?

— Ben de beyler, aramızdan birinin bana, bu savaşın amacı neymiş, açıklamasını rica ediyorum.

— Almanların dayağını yiyince anlarsın ne olduğunu.

— Hey dostum, şimdi de milliyetçi olmuşsun bakıyorum.

— Sadece yenilmek istemiyorum ben.

— Seni yenmeyecek ki kimse; II. Nikola'yı yenecek.

— Müsaade buyrun... Ya Polonya n'olacak? Ukrayna n'olacak? Kiyef n'olacak?

— Ne kadar çabuk yenilirsek, devrim o kadar çabuk patlak verecek.

— Önemli olan devrim değil! Onun için Kiyef'i feda etmeyi aklım almaz...

— Piotr Petroviç, n'oluyorsunuz dostum, utanmıyor musunuz?

Büyük güçlükle sessizlik sağlandı ve müdür sıkı yönetim kanununu yürürlüğe sokan kararnameye göre, askeri sansürün, gazeteleri hükümete en ufak bir tecavüzü halinde kapatabileceğini; böylelikle, büyük gayretler sonucu elde edilebilen söz özgürlüğü tohumlarının yok olacağını açıkladı.

— ... Bu nedenle şerefli meclisinize kabul edilebilecek bir görüşe varmanızı teklif ediyorum. Bence, çelişmeli gibi görünecekse de, bu savaşı bütün sonuçları ile kabul etmemiz gerekmektedir. Unutmayın ki sosyete bu savaşı çok seviyor. Moskova'da Birinci Dünya Savaşı adını vermişler bu savaşa –alaylı alaylı güldü ve gözlerini eğdi– Çar Moskova'da büyük sevgi gösterisiyle karşılandı. Halk arasında seferberlik, umut edilmeyecek derecede devam ediyor...

Belosvetof şikayet yollu bir sesle:

— Alay mı ediyorsunuz siz, Vasili Vasiliyeviç? dedi. Bütün bir dünya görüşünü yıkıyorsunuz!.. Hükümete yardım mı edeceğiz? Ya Rus aydınları, Sibirya'da çürüyen on binlerce insan ne olacak??? Ya işçi katliamı?.. Daha akan kanlar kurumadı...

Doğruydu söyledikleri, ama hepsi de iyice anlıyorlardı ki hükümetle yapılacak bir anlaşma kaçınılmaz bir gerçekti. Nitekim matbaadan: "Alman istilâsı önünde tek bir cephe kurmak zorundayız" diye başlayan başyazı gelince, felâket sessizce bir daha gözden geçirildi. Birkaçı içini çekti, yardımcılardan biri, anlamlı bir ifadeyle: "Olan oldu!" dedi. Belosvetof, yıpranmış siyah redingotunun düğmelerini hararetle iliklediği, ama gideceği yerde bir

koltuğa oturdu. Ve çıkacak sayının sayfaları şu manşetle bağlandı: "Vatan Tehlikede. Silah Başına!"

Böyle olduğu halde her birine ağırlık basmış, yürekleri daralmıştı. Nasıl olur da sapasağlam Avrupa barışı, yirmi dört saat içinde dinamitlenmiş, *"Halkın Sesi"*nin her gün hükümete ve vatandaşlara örnek olarak gösterdiği temiz Avrupa uygarlığı, nasıl olmuştu da iskambil kâğıtlarından yapılmış şato gibi yıkılıvermişti? (Matbaa, elektrik, hatta radyom bulunmuştu, ama gonk çalmış, kolalı gömleğiyle, eli sopalı yırtıcı bir hayvanı andıran kıllı adam çıkmıştı ortaya) Bu yüzden yazarlar olanları anlamakta güçlük çekmiş, durumu olduğu gibi kabul etmeleri daha da ağır gelmişti onlara.

Toplantı çok tatsız ve neşesiz bir sessizlik içinde sona erdi. Tanınmış yazarlar, yemek yemek için Cubat'ya gittiler. Gençler, havadislerden sorumlu müdürün odasında toplandılar. Çeşitli çevrelerin ruh halini inceden inceye tesbit etmek için bir anket yapmayı kararlaştırdılar. Antoşka Arnoldof'a askeri sansür sorunu havale edildi. Bu tekliften yararlanan Antoşka avans istedi ve lüks bir araba kiralayıp, Nevski üzerinden Genelkurmay Başkanlığına gitti.

Basın bürosu şefi kurmay albay Solntsef, Antoşka Arnoldof'u odasında kabul etti; şişkin, parlak ve güleç gözlerle yüzüne bakarak, nazik bir ifadeyle dinledi. Antoşka dev yapılı, kırmızı yüzlü, aslan kafalı, özgür basının belalısı bir generalle karşılaşacağını sanıyordu; oysaki zarif, aydın bir adamın önündeydi. Albay ne bağırıyor, ne de basbariton sesiyle kükrüyordu. Ne ezip geçecek, ne nefesini kesecek bir hali vardı. Albayın hali, genellikle Çarın gönüllü askerleri hakkında edinilen kanaate taban tabana zıttı.

Arnoldof, yan gözle I. Nikola'nın portresine bakarak:

— İşte albayım, aydınlanmasını arzuladığım bazı sorunlar üzerinde yetkili bir kişi olarak yeterli bilgi vereceğinizi ümit ederim, dedi.

Çar Nikola I, basın temsilcisine, ısrarlı bakışlarla: "Ceketin çok kısa, diyordu sanki, sarı pabuçlar giyiyorsun, burnun terlemiş, görünüşün iğrenç, korkuyorsun değil mi, aşağılık herif!"

— Yeni yıldan önce Rus ordularının Berlin'e gideceğinden eminim albayım, diye devam etti. Ama gazetem bazı özel sorunlarla ilgileniyor...

Albay Solntsef nazik bir ifadeyle sözünü kesti:

— Zannımca Rus sosyetesi, başlayan savaşın ölçülerinin ne olduğunu pek anlamıyor. Elbette cesur ordumuzun Berlin'e girmesi hususunda gösterdiğiniz büyük arzuyu canı gönülden selamlarım. Ama korkarım ki bu iş düşündüğünüz kadar kolay olsun. Zannedersem bugün basının başlıca görevi, halkı, yurdumuzu çok büyük bir tehlikenin tehdit ettiği fikrine alıştırmak, büyük fedakârlıklara katlanmak zorunda olduğumuzu anlatmaktır.

Antoşka Arnoldof, not defterini aşağı indirdi, şaşkın şaşkın albaya baktı. Solntsef devam etti konuşmasına:

— Savaşı biz arzulamadık, ama şimdi kendimizi savunmaktan başka bir şey yapacak değiliz. Topçu birlikleri bakımından Almanlar bizden üstün. Üstelik hudut boyunca sıkı bir demiryolu şebekeleri var. Bununla beraber, düşmanın hudutlarımızdan geçmesini önlemek için elimizden geleni yapacağız. Rus birlikleri görevlerini yapıyorlar. Sosyetenin de Vatan'a karşı görev duygusunun şuuruna ermesi çok arzu edilen bir şey –Solntsef kaşlarını kaldırdı–. Bazı çevrelerde vatanseverlik duygusunun karışık olduğunu anlıyorum. Ama tehlike o kadar büyüktür ki bütün tartışmaların, bütün hesapların, daha iyi zamanlara erteleneceğinden eminim, Rus Çarlığı 1812'de bile bu derece tehlikeli bir dönem geçirmedi.* Bütün bunların basında belirtilmesi en büyük arzumdur. Bundan başka, hükümetin elinde bulunan askeri hastanelerin bütün yaralıları barındıramayacağını da halka anlatmak gerek. Bu yönden de sosyete geniş çapta bir yardıma hazır olmalıdır...

— Affedersiniz, Albayım, ama pek iyi kavrayamadım. Yaralı sayısı ne olabilir?

Solntsef yeniden kaşlarını kaldırdı:

— Önümüzdeki haftalarda 250 ilâ 300 bin yaralı olacağını tahmin ediyoruz.

Antoşka Arnoldof yutkundu, rakamı not etti ve bu defa derin bir saygıyla:

— Bu durumda ölü sayısı ne olabilir, dersiniz? diye sordu.

— En fazla, yaralı sayısının yüzde beşi, ya da yüzde onu kadar tahmin ediyoruz.

* *1812*: Napoléon Bonaparte'ın Moskova seferinden söz edilmektedir –ç.n.

— Teşekkür ederim.

Solntsef kalktı. Antoşka çabucak elini sıktı, büyük kapıyı açarken örselenmiş ceketi, dağınık saçı başı ile veremli gazeteci Atlant'a çarptı. Dün akşamdan beri votka içmemişti.

Atlant gömleğinin kirli yakasını eliyle örterek:

— Albayım, dedi; savaş konusunda sizinle görüşmek için geldim. Ne dersiniz, yakında Berlin'i alır mıyız?

Arnoldof, Genelkurmay'dan Saray alanına çıktı, şapkasını giydi, kıpışık gözlerle bir an durdu. Dişlerinin arasından homurdandı:

— Sonuna kadar savaş. Sıkı durun şimdi, beceriksiz moruklar, "bozgunculuk" nasıl olurmuş, göstereceğiz size!

Tertemiz süprülmüş, tam ortasında muazzam granit Aleksandr sütununun bulunduğu büyük meydanda, sakallı beceriksiz mujikler gruplar halinde devinip duruyorlardı. Sert ve kesin komuta sesleri duyuluyordu. Mujikler sıraya giriyor, koşuyor, kaldırımların üzerine yatıyorlardı. Elli kadarı kalktıktan sonra, hep bir ağızdan: Hurra! diye bağırarak koştu. Boğuk bir ses hepsinin sesini bastırdı: "Dur! Kımıldama!.. Rezil herifler!.. Köpoğlu köpekler!.." Başka bir noktadan şöyle sözler yükseliyordu: "Düşmana ulaştığın zaman, göğsünü deş. Süngün kırılsa kabzanla vur."

Bu mujikler, iki yüz yıl önce buralara gelip bataklık sahillerde şehri kurmak için gelen ve sırtları tuzlu terden lekelenmiş, süpürgeyi andırır sakallı, yontulmamış mujiklerin aynıydı. Yeniden onlara başvuruyorlardı: Çarlığın sallanan temellerini onların omuzlarıyla payandalamak zorundaydılar.

Antoşka, yazacağı makaleyi düşünerek Nevski'ye çıktı. Yolda, sonbahar rüzgârını andıran tasalı fifre ıslıkları arasında, kazma kürekleri, mataraları, ekmek torbalarıyla savaş kılığında iki bölük geçit resmi yapıyorlardı. Erlerin iri yüzleri yorgun ve toz içindeydi. Yeşil bir rüzgârlık giymiş genç bir subay, yepyeni teçhizatı –çapraz iki kayış– ile ayaklarının ucunda her an kalkıp geri dönüyor, iri gözlerini döndüre döndüre: "Sol! Sol!" diye komut veriyordu. Tıpkı bir rüyadaki gibi, Nevski ırmağı uğulduyor, parıldıyordu. "Sol! Sol!" Ağır adımlı uysal mujikler, düzen içinde dalgalanarak genç subaylarını takip ediyorlardı. Siyah bir at, ağzından

köpükler saçarak onlara yetişti. Geniş sağrılı at birden durdu. Arabanın içindeki güzel bir kadın, askerlerin geçişini seyretmek için ayağa kalktı. Beyaz eldivenli eliyle askerleri takdis ediyordu.

Teçhizat yığını halinde görünen erler geçti. Yaya kaldırımları kalabalık ve sıcaktı. Sanki herkes bir şeyler bekliyordu. Geçenler duruyor, konuşulanlara, haykırışlara kulak kabartıyor, dirsekleriyle yol açmaya çalışarak sorular soruyor, coşmuş halleriyle öteki grupların yanma sokuluyorlardı.

Önceleri karmakarışık olan topluluk daha bir derli toplu olmaya başladı. Kalabalık Nevski'den Morskaya sokağına doğru akmaya, caddeden yürümeye başladı. Telaşlı telaşlı adamlar koşarak geçtiler. Dört yol ağzında şapkalar havaya uçmaya, şemsiyeler sallanmaya başladı. Morskaya sokağından bir uğultu yükseldi: "Hurra!" çocuklar kulakları yırtarcasına ıslık çalıyorlardı. Her yerde duran arabalardaki şık hanımlar ayakta seyrediyorlardı. Kalabalık İsak alanına doğru akıyor, alana varınca yayılıyor, parkın demir parmaklıklarından atlıyordu. Saint-İzak katedralinin merdivenleri, pencereler, evlerin çatıları salkım salkım insan doluydu. On binlerce insan bir yöne, ilerde, Alman Büyükelçiliğinin donuk kırmızı renkli büyük binasının dumanları çıkan üst kat pencerelerine bakıyordu. Kırılmış pencerelerin ardında insanlar bir odadan ötekine koşuyor, kalabalığın üzerine demet demet kâğıtlar atıyorlardı. Kâğıt demetleri önce dağılıyor, sonra yavaş yavaş yere düşüyordu. Her duman bulutunun çıkışında, pencereden atılan eşyalara, kalabalık bir kükremeyle karşılık veriyordu. Şimdi de binanın gerisinde, atları dizginlerinden tutan dev yapılı iki bronz heykelin altında, az önce telaşlı telaşlı koşan adamlar belirdi. Kalabalık birden sessizleşti, iki çekiç vuruşunun gümbürtüsü duyuldu. Sağdaki dev, yerinden sarsıldı ve yaya kaldırımının üzerine yıkıldı. Kalabalık birden haykırdı, heykelin üzerine atıldı; birbirini eziyor, sağa sola koşuşuyordu: "Moyka"ya melunlar, Moyka'ya!"

İkinci heykel de yıkıldı. Gözlüklü şişman bir kadın Antoşka Arnoldof'u omuzlarından sarsıp:

— Suya atalım, delikanlı, suya atalım! diye bağırıyordu.

Kalabalık Moyka'ya doğru ilerledi. İtfaiyenin boru sesleri çınladı birden. İtfaiyecilerin çelik miğferleri uzaktan parıldıyordu.

Sokakların köşelerinde atlı polisler belirmişti. Birden, Arnoldof, bağırıp koşuşanların arasında, donuk ve sabit bakışlı, başı açık, son derece soluk yüzlü bir adam gördü. Besanof'u tanıyıp yanına sokuldu. Besanof:

— Siz de orda mıydınız? diye sordu. Sanki adam öldürüyorlardı.

— Ne, adam mı öldürdüler? Kimi öldürdüler?

— Bilmiyorum.

Besanof geri döndü, kör gibi, kararsız adımlarla meydandan uzaklaştı. Şimdi koşuşan kalabalıktan kala kala, Nevski yönünde, Reuter kahvesini yerle bir etmek için koşan küçük gruplar kalmıştı.

Aynı akşam, gazetenin sigara dumanına boğulmuş salonlarından birinde Antoşka Arnoldof, bir kürsünün önünde ayakta durmuş, dar kâğıt bantlara acele acele şunları yazıyordu:

"... Bugün halkın gücünü, güzelim öfkesini görmek fırsatını bulduk. Şunu da belirtmek gerekir ki Alman Büyükelçiliği'nin mahzenindeki bir şişe şaraba bile el sürülmedi; hepsi kırıldı ve Moyka'ya döküldü. Uzlaşma imkânsızdır. Neye mal olursa olsun, zaferi elde edinceye kadar savaşacağız. Almanlar Rusya'yı uykuda bastıracaklarını umuyorlardı. Ama "Vatan Tehlikededir" sözünü duyan millet tek bir adam gibi dikilmesini bildi. Hiddeti çok müthiş olacak bu milletin. Vatan güçlü bir sözdür, unutmuştur onu. Almanların ilk top atışını duyunca, bütün haşmetiyle gücünü topladı ve hepimizin kalbinde ateşten harflerle tutuştu..."

Antoşka gözlerini kapadı. Sırtı karıncalanıyordu. Yazması için amma da kelimeler gerekiyordu. Yaz eğlencelerini yazmak için görevlendirildiği zaman, on beş gün önce kullandığı kelimelerden ne kadar farklıydı şimdi kullanması gereken kelimeler! "Bouffes" tiyatrosunda, sahnede domuz kılığına girip şarkı söyleyen adamı hatırladı: "Ben bir küçük domuzum, şikayetçi değilim halimden, ben bir küçük domuzum, gururlanıyorum hatta. Annem de bir domuzdu, hık demiş burnundan düşmüşüm, ya..."

Antoşka kaleminden mürekkep damlaya damlaya yazıyordu:

"... Kahramanlık dönemine giriyoruz. Dipdiri çürüyorduk. Yeter artık! Savaş bizi temizleyecek."

Başlarında Belosvetof olmak üzere bozguncuların karşı koymalarına rağmen Arnoldof'un makalesi yayınlandı. Geçmişe yapılan tek taviz, üçüncü sayfaya, özentili "Savaş Günleri" başlığının konması oldu. Arkasından okuyucu mektupları yağmaya başladı. Kimileri makaleden memnun olduklarını bildiriyor, kimileri de acı acı alay ediyorlardı. Ama memnun olanların sayısı çok daha fazlaydı. Antoşka'ya satır başına ödenen ücret artırıldı. Sekiz gün sonra, İngiliz kolonyası kokan müdür Vasili Vasiliyeviç, Antoşka'yı çalışma odasına çağırttı.

Oturması için koltuğu işaret ederek, endişeli bir ifadeyle:

— Köylere gideceksiniz, dedi.

— Giderim tabii.

— Mujiklerin ne düşündüğünü, ne dediklerini öğrenmek istiyoruz.

Eliyle kalın mektup yığınına vurdu:

— Aydınlarımızın arasında köye karşı büyük bir ilgi doğmaya başladı. Ne olduğu anlaşılmayan bu sfenks üzerine, yerinde edinilmiş, canlı izlenimleri vermek zorundayız.

— Seferberlik sonuçları, vatanseverlik duygusunun çok üstün olduğunu gösteriyor, Vasili Vasiliyeviç.

— Bilmiyorum. Nerden geldi akıllarına bilmiyorum. Nereyi canınız çekerse oraya gidin, dinleyin, sorun soruşturun. Cumartesiye sizden köy izlenimlerini veren beş yüz satırlık bir yazı istiyorum.

Gazeteden çıkan Antoşka, Nevski'ye gitti, asker biçimi bir elbise, sarı getrlerle kasket satın aldı. Giyindikten sonra Donon lokantasına gitti. Yemekte tek başına bir şişe Fransız şampanyasını yuvarladı. Elizaveta Kievna'nın, erkek kardeşi Kiy'in yanında yazı geçirdiği Klibi köyüne gitmeye karar verdi. Akşam için yataklı vagonda yer ayırttı, bir yaprak sigarası yaktı, erkeklik gururunu kabartan sarı getrlerine bakarak: "Hayat güzel!" diye düşündü.

Atmış haneli Klibi köyü, ana yoldaki ıhlamur ağaçları ve frenk üzümü fidanlarıyla dolu bahçelerin ortasında, Svinieke ırmağı ile bir bataklığın arasındaki vadide kurulmuştu. Bir tepenin üzerinde, okul olarak kullanılan eski bir derebey sarayı vardı. Köyün toprakları verimsizdi. Kişi başına düşen gelir çok az oldu-

ğu için hemen hemen bütün mujikler Moskova'ya çalışmaya gidiyorlardı.

Antoşka akşam üzeri arabayla köye girdiği zaman, köyü sessizlik içinde bulunca şaşırdı. Sadece şaşkın bir tavuk, araba atının ayaklarının arasından kurtulmaya çalışarak gurklamış, ahırın yanındaki yaşlı bir köpek havlamıştı. Uzakta, küçük ırmağın üzerinde bir çamaşırcı kadın tokacını sallıyordu. Yolun ortasında iki koç, boynuzlarını birbirine vurarak toslaşıyorlardı.

Antoşka, kendisini gardan köye getiren ihtiyar ve sağır arabacıya parasını verdi, kayın ağaçlarının yeşilliği arkasında görünen tahta cepheli eski okulun yolunu tuttu.

Öğretmen Kiy Kiyeviç ile Elizaveta Kievna tahta merdivenin çürük basamaklarına oturmuş, yavaştan konuşuyorlardı. Aşağıda, kırda, iri söğütlerin gölgesi uzanıyordu. Siyah bir bulut halinde uçuşan sığırcıklar cıvıl cıvıldı. Uzakta öten bir boru, sürüleri topluyordu. Kahverengi bir sürü inek, kamışların arasından böğürdü. Kız kardeşine çok benzeyen ve onunki gibi boyalı sanılacak gözleri olan Kiy Kiyeviç, bir kamış sapını ısırarak:

— Cinsiyet konusunda tamamen düzensizsin, Lisa, diyordu. Senin insanların burjuva kültürünün iğrenç fireleridir.

Elizaveta Kievna kayıtsız bir tavırla gülümsedi. Bakışları, batan güneşin ışınları altında daha bir sararan gölgelerle otların üzerinde dolaşıyordu.

— Usandırıcı olman, şaşılacak şey Kiy! Her şeyi ezbere biliyorsun; senin için her şey, tıpkı bir kitaptaki gibi açık seçik.

— Herkes, sıkıntılı ya da sıkıntısız konuşmak için değil, düşüncelerini bir düzene koyup bir sisteme ulaşmalıdır.

— Peki öyleyse, sen yap o düzeni, gönlünce.

Tatlı bir akşamdı. Söğütlerin saydam dalları merdivenin önüne sarkıyor, hiç kımıldamıyorlardı. Tepenin dibinde bir su şırıldıyordu. Kiy Kiyeviç şimdi de bir sap otu kemiriyordu. Elizaveta Kievna düşünceli bir bakışla mavimtırak akşam karanlığında gölgelenen ağaçlara bakıyordu. Ufak boylu çevik bir adam, sırtında bir valizle ağaçların arasından çıktı.

Antoşka:

— Hah, işte burada, diye bağırdı. Günaydın, Lisa, güzelim...

Elizaveta Kievna, Antoşka'yı görünce keyiflendi, yerinden fırladığı gibi boynuna sarıldı.

Kiy Kiyeviç soğuk bir şekilde selamladı, ot sapı çiğnemeye devam etti.

— Sizden bilgi almaya geldim, Kiy Kiyeviç. Klibi halkı savaş üzerine ne düşünüyor, neler diyor anlatın bana...

Kiy Kiyeviç sırıttı:

— Ne mi düşünüyorlar? Yediğim ekmek gibi biliyorum ki ağızlarını bıçak açmıyor... Kurtlar da sürü halinde toplanınca susarlar.

— Yani seferberliğe karşı bir direnme olmadı mı demek istiyorsun?

— Hayır, olmadı.

— Düşmanımızın Alman olduğunu biliyorlar mı?

— Hayır. Söz konusu Alman malman değil.

— O halde ne?

Kiy Kiyeviç gene sırıttı:

— Alman değil, ama tüfek düşmanları... En çok düşündükleri, silahı ele almak. Bir adamın eline tüfek geçince, ruhsal davranışı değişir... Hangi yöne çevirecekler bu tüfekleri, bilinmez. Yaşarsak görürüz...

— Savaştan söz etmiyorlar mı hiç?

— Köye inersen, dinlersin konuştuklarını...

Antoşka ile Elizaveta Kievna köye yollandıkları zaman gece oluyordu. Ağustos göğünde yıldız kümeleri yavaş yavaş beliriyordu. Aşağıda, Klibi'de hava serindi. Havada, sürülerin dönerken kaldırdıkları tozla, taze süt kokusu vardı. Kapıların önünde hayvanları çözülmüş arabalar duruyordu. Kapkaranlık olan ılılamurların altında bir kuyunun çıkrığı gıcırdıyordu; bir at kişnedi, nefes nefese su içtiği duyuldu. Ot damlı kötü bir ambarın önünde bir kütüğün üzerinde oturmuş üç genç kız şarkı mırıldanıyordu. Elizaveta Kievna ile Antoşka sokuldular, biraz açıkta oturdular. Kızların şarkısı şöyleydi:

Güzel bir köydür Klibi,
Süsler her şey onu.

Sandalyeler, çiçek demetleri,
Güzeldir kızları, tablo gibi...

İçlerinden biri yeni gelenlere doğru döndü, alçak sesle arkadaşlarına:

— Hişt kızlar, dedi; yatma zamanı geldi herhalde?

Ama kimse kalkmadı yerinden. Ambardan bir gölge kımıldıyordu. Kapı gıcırdadı, üzerinde düğmeleri açık, koyun derisi bir ceket olan çıplak kafalı bir mujik çıktı. İhtiyar ıhlaya ıhlaya kilidi kapattı zorla, sonra kızların yanına sokuldu, yumruklarını kalçalarına dayayıp, keçi sakalını uzatarak:

— Hey bülbüller, dedi; şarkı mı söylüyorsunuz hâlâ?

— Evet Fedor dayı, ama senin için değil ki şarkılarımız.

— Durun siz hele, kamçıyla kovacağım şimdi sizi... Olacak şey mi bu? Geceleyin şarkı mı söylenir...

— Kıskandın mı yoksa?

Bir başka kız içini çekerek:

— Yapacak başka ne var ki Fedor dayı, dedi. Klibimiz üzerineydi şarkımız.

— Haklısınız, zor sizin işiniz. Yalnız kaldınız gayri...

Fedor kızların yanına oturdu. Yanındaki kız:

— Kozmodemiansk köyünün ululuları bugün de bir yığın erkeği savaşa götürdüklerini söylediler. Köyün yarısıymış giden...

— Yakında sıra size de gelecek, kızlar...

— Bizi de savaşa götürecekler mi?

Bu söz güldürdü hepsini. Bu soruyu soran kız:

— Söylesene Fedor dayı, dedi; Çarımız kiminle savaşıyor?

— Başka bir çarla.

Kızlar göz göze bakıştılar. Biri içini çekti, öteki atkısını düzeltti. Fedor'un yanındaki:

— Kozmodemiansk'ın ululuları da aynı şeyi söylediler, dedi. Çarımız başka bir çarla savaşa tutuşmuş.

O zaman kütüklerin arkasından yabani bir baş göründü. Koyun postuna sarınmış olan adam homurdandı:

— İnanma. Başka bir çarla değil. Almanla savaşıyoruz.

Fedor:

— Olabilir, diye karşılık verdi.

Baş kayboldu. Antoşka Arnoldof tabakasını çıkardı, Fedor'a uzattı ve ölçülü olmaya çalışarak:

— Sizin köyün erkekleri gönüllü mü gittiler savaşa? diye sordu.

— Çoğu gönüllü gitti, bey.

— Demek gönüldendi davranışları?

— Evet öyleydi. Neden olmasın? Değişik memleketler görecekler. Öldürülürlerse eğer, eh ne yapalım, ölüm her yerde var. Topraklarımız kısır. Bir parça ekmekle bir parça kvas, işte bizim günlük yiyeceğimiz. Oysa orada, herkesin söylediğine göre günde iki kez et, şeker, çay ve tütün veriliyormuş. İstediğin kadar hem de.

— Ama savaşmak korkunç bir şey değil mi?

— Ha, bak, ona bir şey demem. Korkunç tabii korkunç olmasına.

XV

Üstü kapalı arabalar, ot ve saman yüklü açık arabalar, hasta arabaları, iri tombaz tekneleri, sallana gıcırdaya, sulu çamurdan göl haline gelmiş geniş yolda akıp gidiyordu. Yandan vuran ip gibi bir yağmur durmadan yağıyordu. Yolun çukurlarına göl gibi su birikmişti. Ufukta seyrek ağaçlarla, koruluk belli belirsiz çevrelenmişti.

Taarruza geçen Rus ordusu, yağmurun çamurun içinde, kamçı şaklaması, dingil tokuşmasına karışan bağırıp çağrışma ve küfürler arasında, durmadan akan bir sel gibi ilerliyordu. Yolun iki yöresinde, at leşleri, can çekişen kısraklar, tekerlekleri havada devrilmiş arabalar görülüyordu. Bazen askeri bir otomobil bu selin arasına karışıyordu. Otomobil geçerken komutlar, haykırışlar yükseliyor, atlar şahlanıyordu. Adamakıllı yüklenmiş bir araba, erleri de peşinden sürükleyip yolun kenarındaki hendeğe yuvarlanıyordu.

Daha uzakta, araba kolunun bittiği yerde sonu görünmeyen yürüyüş kolları, çamurun içinde akıyordu. Düzensiz bir kalabalığın içinde, her tarafından silahların uçları görünen gereç yüklü arabalar kımıldanıyordu. Arabaların üstüne, iki büklüm olmuş

erler oturmuşlardı. Arada bir erlerden biri yürüyüş kolundan ayrılıp yolun kenarındaki tarlaya giriyor, tüfeğini otların üzerine koyup çöküyordu.

Sonra, gene arabaların, erlerin, içinde yağmurluklarına sarınmış, sırılsıklam subayların göründüğü faytonlar dalgası... Çağıldayarak ilerleyen bu dalga, kâh yolun çukur yerlerinde alçalıp eziliyor, öfkeli öfkeli bağırıp, çağrışıyor, tepiniyor, dolanıyor; kâh bir bayırı sarıp, doruğun arkasında kayboluveriyordu. Sağdan soldan yürüyüş koluna katılan ekmek, kuru ot, mermi yüklü arabalar, seli daha da kabartıyordu. Küçük atlı müfrezeler arabaları geçmek için, yoldan ayrılıp tarlalardan gidiyorlardı.

Bazen, demir şangırtıları arasında topçu bataryaları kervana katılıyordu. Geniş göğüslü kadanaları, korkunç yüzlü, sakallı Tatar sürücüleri, atları ve erleri kamçılayarak, arabanın oku gibi yolu temizleyerek, peşlerinden geniş ağızlı ağır topu sürükleyerek şoseye fırlıyorlardı. Her taraftan erler fırlıyor, kollarını sallayarak arabaların üzerinde ayağa kalkıyorlardı. Sonra ırmak yeniden yatağına giriyor, kuru yaprak ve mantar kokan bir ormana doğru akıp gidiyor, yağmurun altında şarıltıyla akmaya devam ediyordu.

Uzaklarda, yolun iki yöresinde, molozların arasından, yakılmış evlerin bacaları yükseliyordu. Kırılmış bir sokak lambası sallanıyor, bir sinema afişi, topçu mermilerinin yıktığı bir evin duvarında kanat çırpıyordu. Hemen yakında, ön tekerlekleri kırılmış bir arabanın içinde, açık mavi paltosunun içinde yaralı bir Avusturyalı er yatıyordu: Sapsarı bir yüz, korkuyla bakan bulanık gözler.

Yirmi beş verst uzakta, dumanların yükseldiği ufukta top sesleri, gök gürültüsü gibi kulakları sağır ediyordu. Gece demeden, gündüz demeden birlikler ve konvoylar o noktaya akıyordu. Oraya bütün Rusya, erini, mermisini, ekmeğini akıtıyordu. Top sesleri bütün memleketi sarsmıştı. Sonunda, kısıtlı ne varsa, aç gözlü, doymamış, kötü ne varsa hepsi bırakılmıştı kendi haline.

Bozuk ahlâklı, iffetsiz bir hayatın etkisinden bıkmış şehirler halkı, ağır bir uykudan uyanmış gibiydi. Top gürültüleri arasında, dünya çapındaki fırtınanın enerjik sesi duyuluyordu. Artık herkes anlamıştı ki, eskisi gibi yaşamaya imkân kalmamıştır. Halk, savaşın gelişini tehlikeli bir sevinçle selamlıyor, etekleri zil çalıyordu.

Köylerde, kiminle ve ne amaçla savaşıldığını öğrenmek için merak gösterilmiyordu. Pek önemi yoktu bunun artık. Kin ve hiddet, uzun süredir kanlanmış gözleri karartmıştı. Korkunç şeylerin olacağı saat gelip çatmıştı. Uyuşukluktan kurtulmuş, gözünü kan bürümüş genç mujikler, delikanlılar, karılarını kızlarını terk edip, yük vagonlarına yığılıyor, açık saçık şarkılar söyleyip ıslık çalarak şehirlerden geçiyorlardı.

Eski hayat düzeni sona ermişti. Sanki Rusya kocaman bir kepçeyle karıştırılmış, altüst edilmişti: Her şey harekete geçmiş, her şey yer değiştirmiş, herkes savaş sarhoşluğu ile kendinden geçmişti.

On verst boyunca gümbürdeyen muharebe hududuna gelen malzeme ve birlik yüklü trenler geliyor, yığılıyordu. Canlı ne varsa eriyiveriyordu gelir gelmez. Her biri için toprakta, siperlerde yer ayrılmıştı. Orada uyuyor, orada yiyor, orada bitlerini ayıklıyor, yağmurun kamçıladığı karanlıklar sersemletinceye kadar tüfeğini ateşliyordu orada.

Geceleri, yangınların göğe yükselen aydınlığı bütün ufku kaplıyordu. Küçük aydınlatma fişekleri bir çizgi gibi göğe yükseliyor, sonra yıldız yıldız dağılıyordu. Homurtuyla gelen obüsler, sanki hedeflerini ararcasına, toz duman ve ateş bulutu halinde patlıyorlardı.

Tarifi imkânsız bir korku, ağrı gibi karnınıza saplanıyor, derinizi büzüyor, parmaklarınızı kasıyordu. Koşarak geçen subaylar bağırıp çağırıyor, küfrediyor; rutubet ve uykusuzluğun uyuşturduğu erleri tekmeleyerek ayağa kaldırıyorlardı. Hayvanlar gibi uluyan, beddua eden, sendeleyen, küçük gruplar halindeki insanlar darmadağınık tarlalardan koşuyor, tam siper yapıyor, bir sıçrayışta ayağa fırlıyor ve kulakları sağır, deliye dönmüş, korku ve hiddetten çıldırmış insanlar gibi düşman siperlerine hücum ediyorlardı.

Ve sonra hiç biri siperlerde olanları hatırlayamıyordu. Bir başarıyı övünerek anlatmak gerektiğinde –süngüyü nasıl batırdığını, dipçiği ile bir başı nasıl parçaladığını– yalan söylemek, bir şeyler uydurmaktan öteye geçemiyorlardı. Gecenin blançosu cesetlerden ibaretti.

Yeni bir gün başlıyordu. Seyyar mutfakların geldiği görülüyordu. Yorgun ve soğuktan donmuş erler yemeklerini yiyor, sigaralarını tüttürüyorlardı. Sonra birbirlerine takılıyor, kadınlardan söz

ediyorlardı. Bu konuda da çok yalan söylüyorlardı. Bitlerini ayıklayıp uyuyorlardı. Ölüm ve yıldırımın çarptığı, kanın ve dışkının pislediği bu bölgede günlerce uyuyorlardı.

Telegin'in de sürdüğü hayat tam tamına aynıydı, çamur ve rutubet içinde, elbisesini, hatta çizmelerini çıkarmadan haftalarca yaşıyordu. Asteğmen olarak tayin edildiği piyade alayı, muharebe üstüne muharebe yaparak ilerliyordu. Alayın subay ve erlerinin yarısından fazlası ölmüştü. Takviye gelmiyordu. Herkes bir şey bekliyordu: Koltuk değnekleriyle mi olur, yoksa yorgunluktan yarı ölü hale gelmek mi olur, her ne olursa olsun, geri hatlara götürüleceği an.

Ama genel komutanlık, kış bastırmadan önce, her ne olursa olsun Karpatlar üzerinden Macaristan'ı ele geçirmek, taş taş üstünde bırakmamak istiyordu. Birliklere nefes alacak zaman bırakmıyorlardı. Er bakımından yedekleri çoktu. İki aydan fazla bir süreden beri devam eden bu muharebenin, dağınık bir şekilde geri çekilen Avusturya ordularının mukavemetini kıracağı anlaşılıyordu. Krokovi ile Viyana düşecek ve Rusların sol kanadı, Almanların müdafaa edilmeyen arka kanadına sarkacaktı.

Bu plana uygun olarak Rus birlikleri, on binlerce esir alıp, muazzam erzak, cephane, silah ve teçhizat depolarını ele geçirerek durmadan batıya doğru ilerliyordu. Eski zaman savaşlarında, bu ganimetin sadece bir parçası, ardı arkası kesilmeyen, kolorduların tüm biçildiği bu kanlı müharebelerden sadece bir tanesi savaşın akıbetini tayin etmeye yeterdi. Oysaki şimdi muntazam ordular daha ilk muharebelerde eridiği halde saldırı daha da güçleniyordu. Genci ihtiyarı, bütün millet cepheye gidiyordu. Bu savaşta, insan sağduyusunu aşan bir şey vardı. Düşman ezilmiş, tükenmiş gibi görünüyordu; bir gayret gösterilse kesin zafer elde edilecekti. Gösteriliyordu da bu gayret, ama düşmanın erimiş ordularının yerinde, tasalı bir dikkafalılıkla ölüme doğru koşan ve eriyen yeni ordular beliriyordu. Ne Tatar göçebeleri, ne Pers orduları bu derece zalimce dövüşmüş, ne de narin, güçsüz yapılı Avrupalılar kadar ölümü böylesine kolay kolay kabul etmişlerdi.

Telegin'in görevli olduğu alayın kalıntıları, dar fakat derin bir ırmağın kıyısında savunmaya çekilmişti. Mevziler tam kazılmamış, alay açıkta olduğu için durum çok kötüydü. Alay her an ta-

arruz emri bekliyordu. Böyle olduğu halde, ırmağın ötesindeki mevzilerde Avusturya birliklerinin bulunmasına, ateş açmalarına rağmen, pabuçlarını çıkarıp rahat bir uyku çekecekleri için mutluydu hepsi de.

Akşama doğru, her zamanki gibi, aşağı yukarı üç saat devam edecek olan ateş yatışınca, İvan İliç, mevzilerden iki verst gerideki, terk edilmiş bir şatoya yerleşen alayın kurmay başkanlığı karargâhına gitti.

Kalın bir sis, kıvrılarak sazların arasından akan ırmağın üzerine yayılıyor, sahildeki çalılara takılıyordu. Hava sakin ve nemliydi. Islak yaprak kokuyordu her taraf. Arada sırada, bir köşeden patlayan bir silahın kulakları sağır eden sesi suyun üzerinde yuvarlanıyordu.

İvan İliç bir sıçrayışta çukuru aştı, bir sigara yakmak için durdu. Yolun iki yanında, sisin arasında son derece yüksekmiş gibi görünen çıplak ağaçlar dikiliyordu. Daha aşağıda, bataklıktaki su, yerlere yayılmış süt gibi görünüyordu. Sessizlik içinde bir mermi inleyerek ıslık çaldı. İvan İliç derin derin içini çekti, gözlerini, hayaletleri andıran ağaçlara doğru kaldırıp, gıcırdayan kumların üzerinde yürümeye başladı. Bu sessizlik, bu yürüyüş ve yalnızlık düşüncesi, bütün benliğini yatıştırıyordu. Gündüzün gürültüsü patırtısı uzaklaşıyordu. Keskin, içe işleyen bir hüzün gönlünü dolduruyordu. Bir kez daha içini çekti, sigarasını attı, ellerini ensesinde kavuşturdu ve böylece sadece hayaleti andıran ağaçların, canlı, aşkının erittiği kalbi ile Daşa'nın sözle anlatılamayan güzelliğinin bulunduğu dünyasına, kendi dünyasına doğru yürüdü.

Bu dinlenme ve sessizlik anında Daşa onunlaydı. Obüslerin madeni uğultusu, tüfeklerin, bağrışların, küfürlerin, ilâhi yaratığın gereğinden çok sesleri yatıştığı zamanlar onun varlığını hissediyor, bir yerlerde sığınabilecek bir köşe bulunduğunda, güzelliğinin kalp atışlarını bile düzenlediğini fark ediyordu.

İvan İliç, ölmesi gerekli bile olsa, son dakikaya kadar bu mutluluk birleşmesini hissedeceğini anlıyordu. Ölümü düşünmüyor, hiç mi hiç korkmuyordu. Bundan böyle hiçbir şey, onu bu şaşılası ruh halinden sıyırıp alamazdı, ölüm bile.

O yaz son defa Daşa'yı görmek için gittiği Öpartorya'ya yaklaşırken İvan İliç hüzünlü, heyecanlıydı. Her türlü bahaneyi geçi-

riyordu aklından, gelişinin mazeretini açıklamak için. Ama yolda karşılaşmaları, Daşa'dan hiç beklemediği gözyaşları, göğsüne kapanan sarışın başı, saçları, kolları, deniz kokan omuzları... Gözkapakları inik, ıslak kirpikli gözlerini yüzüne doğru kaldırıp da "İvan İliç, sevgili İvan İliç, bilseniz ne kadar bekliyordum sizi," diyen dudakları, gökten düşmüşe benzeyen tarifsiz şeyler, denize doğru inen yolda, İvan İliç'in bütün hayatını allak bullak etmişti. O kadar sevdiği yüzü doya doya seyrederek:

— Sizi bütün benliğimle seviyorum, diye karşılık vermişti.

Daha sonra, bu sözleri belki de söylemediğini, sadece aklından geçirdiğini, ama Daşa'nın her şeyi anladığını sandı.

Daşa ellerini İvan İliç'in omuzlarından çekmişti:

— Size anlatacağım o kadar çok şey var ki, dedi. Gelin.

İnip, deniz kenarında kumların üzerine oturdular. Daşa avcuna çakılları doldurmuş, hiç acele etmeden teker teker denize atıyordu.

— Her şeyi öğrendiğiniz zaman bana karşı dostluğunuz gene de sürecek mi, diye düşünüyorum. Zaten, öyle de olsa önemli değil! Nasıl isterseniz öyle yargıya varın hakkımda –içini çekti–. Sizden uzakta çok kötü günler geçirdim, İvan İliç. Gelirse elinizden, affedin beni.

Daşa her şeyi, en ince ayrıntısına kadar, namusluca anlattı. Samara'dan söz etti, Öpetorya'ya gelişini, Besanof'la karşılaşmasını anlattı; yaşamaktan nasıl vazgeçtiğini, kanını zehirleyen, merakını körükleyen, Petersburg'un zehirli atmosferinden ne denli tiksindiğini, hepsini anlattı...

— Daha ne kadar karşı koyabilirdim? Çamura atılıp, dibine dalmak arzusu geldi içimden. Ama son dakikada, korktum birden –Daşa ellerini kavuşturdu–. Sevgili İvan İliç, yardım edin bana. Kendimden nefret etmek istemiyorum... Zira her şey kaybolmuş değil içimde... İstediğim başka, bambaşka...

Bu sözler üzerine Daşa uzun süre sessiz kaldı. İvan İliç güneşte parlayan çarşaf gibi düz, mavi denize bakmaktan bıkmıyordu; bütün benliğini bir mutluluk sarmıştı.

Daşa, savaşın başlamış olduğunu, Telegin'in ertesi gün alayına katılmak üzere yola çıkacağını ancak, çıkan rüzgârın sürüklediği dalga ayaklarını ıslattığı zaman anlayabildi.

— İvan İliç?
— Sizi dinliyorum.
— Bana karşı dostluk duyuyor musunuz?
— Elbette.
— Çok mu?
— Çok.

Daşa dizlerinin üzerinde ilerleyip Telegin'e sokuldu, gemideyken yaptığı gibi elini Telegin'in avcunun içine koydu.

— İvan İliç, dedi; ben de senin gibi...

Daşa, Telegin'in tir tir titreyen parmaklarını sıktı. Bir süre sustuktan sonra:

— Az önce yolda ne dediniz bana? diye sordu. –Alnı kırışmıştı– Savaş mı demiştiniz? Kime karşı.

— Almanlara karşı.

— Haa, ya siz?

— Yarın gidiyorum.

Daşa bir ah çekti, sonra gene sustu. Uzaktan, çizgili pijamasıyla kumlar üzerinde onlara doğru koşan Nikolay İvanoviç'i gördü. Yataktan fırladığı gibi koştuğu belliydi. Elindeki gazeteyi sallıyor ve bağırıyordu.

İvan İliç'e hiç dikkat etmemişti. Ama Daşa onu tanıtıp da: "Nikolay, bak sana en iyi dostumu tanıtayım," dediği zaman, Nikolay İvanoviç, Telegin'in yakasına yapışıp yüzüne karşı:

— Olan oldu, delikanlı, diye haykırdı. Ha? Bir de buna uygarlık diyorlar! Hah! Çok korkunç bir şey bu! Anlıyor musunuz? Çılgınlık bu, çılgınlık.

* * *

Düşünceli ve yatışmış olan Daşa bütün gün İvan İliç'in yanından ayrılmadı. Telegin ise denizin sesi ve güneşin ışınlarıyla dolu olan bugünün sonsuzluğa kadar süreceğini sanıyordu. Her dakika uzuyor, bütün bir yaşantısının genişliğini kazanıyordu.

Telegin ile Daşa, ya sahilde geziyorlar, ya kumlara uzanıyor, ya da terasta oturuyorlardı. Büyülenmiş gibiydiler. Nikolay İvanoviç bir adım bile peşlerinden ayrılmıyor; savaş üzerine, Alman saldırısı üzerine sonu gelmez nutuklarla kafalarını şişirip duruyordu.

Daşa ile Telegin ancak akşama doğru ondan kurtulmayı başarabildiler. Tatlı meyilli koy boyunca yürüyerek yalnız başlarına uzaklaştılar. Konuşmadan, uygun adımlarla yürüyorlardı. O zaman İvan İliç, Daşa'ya bazı şeyler söylemesi gerektiğini düşünmeye başladı. Şüphesiz Daşa da ondan, gönülden, kesin bir açıklama bekliyordu. Ama neler mırıldanacaktı? Tüm düşüncelerini, kullanacağı sözleri, yeterli olarak söyleyebilecek miydi? Hayır, imkânsızdı bu.

Gözleri yerde:

"Hayır, hayır," diye düşünüyordu, "bu sözleri söylesem bile, uygunsuz bir davranış olacak: Sevemeyecek beni; ama ona evlenme teklif edersem, namuslu ve iyi kalpli bir genç kız olarak teklifimi kabul edecek. Ama bu da zor kullanmak gibi bir şey olacak. Belirsiz bir süre için ayrılacağımıza, bütün ihtimaller göz önüne alınsa da, geri dönmeme imkân olmadığına göre hakkım yok böyle konuşmaya..."

Telegin kuruntularının esiri olduğu krizlerden birini geçiriyordu. Daşa birden durdu, Telegin'in omzuna dayanıp küçük pabucunu çıkardı ayağından. Kumları dökmek için ters döndürüp sallarken:

— Allahım, ah Allahım! dedi. Sonra pabucunu giydi. Doğruldu ve derin derin içini çekti.

— Siz gittikten sonra daha çok seveceğim sizi, İvan İliç.

Kollarını Telegin'in boynuna dolayıp, gülmeyen, ciddi denebilecek gri gözlerini, Telegin'in gözlerine daldırarak, bir kez daha, haffiçe içini çekti.

— Orada da beraber olacağız, değil mi?

İvan İliç, Daşa'yı ölçülü bir davranışla kendine çekti, titreyen, tatlı dudaklarından öptü. Gözelerini kapadı Daşa. İkisinin de nefesleri tükenince Daşa hafifçe ayrıldı, kolunu İvan İliç'in koluna soktu. Ayaklarının dibindeki sahili yalayan, pembeleşen ışıkta süslenen loş suyun boyunca yürüdüler.

* * *

Muharebelerin yatıştığı sıralarda İvan İliç'in hatırladığı bu tatlı anılar, her kez heyecanını yeniliyordu. Elleri ensesinde, iki tarafı ağaçlı, sisli yolda yürürken Daşa'nın cana yakın bakışını görür gibi oluyor, dudaklarında uzun öpüşünün tadını hissediyordu.

Sisin arasından yükselen sert bir ses:

— Dur! Kimdir o? diye bağırdı.

İvan İliç:

— Yabancı değil, diye cevap verdi, yabancı değil.

Ellerini kaputunun ceplerine soktu ve birçok penceresi sarı bir ışıkla aydınlanmış şatonun belli belirsiz görünen yığını istikametinde meşe ağaçlarına doğru saptı. Merdivenlerin üzerinde ayakta duran biri, Telegin'i görünce sigarasını attı, daha bir doğruldu.

— Posta gelmedi mi?

— Hayır komutanım, bekliyoruz.

İvan İliç hole girdi. Tam dipte, geniş tahta merdivenlere hâkim bir yerde goblenden antika bir halı vardı. Halının üzerinde, incecik fidanların arasında Adem ile Havva görülüyordu. Havva'nın elinde elma, Adem'in elinde çiçekli bir dal vardı. Soluk yüzlerini ve vücutlarını, merdiven trabzanına konmuş şişedeki mumun ışığı belli belirsiz aydınlatıyordu.

İvan İliç sağdaki kapılardan birini açtı, mobilyasız odaya girdi. Bir köşede, bir gün önceki bombardımanda yıkılan duvarın süslemeleri yığılmıştı. Yanan ocağın önünde, üsteğmen prens Belski ile teğmen Martinof bir karyolanın üzerine oturmuşlardı. İvan İliç ikisini de selamladı, kurmay başkanının arabasının ne zaman geleceğini sordu, ışığın etkisiyle gözlerini kırpıştırarak yakındaki mermi sandıklarının üzerine oturdu.

Martinof:

— Sizinkiler mi ateş ediyor? diye sordu.

İvan İliç karşılık vermeden omuzlarını kaldırdı. Prens Belski alçak sesle konuşmasına devam etti:

— En korkuncu, pis kokudur. Bizimkilere yazdım: Ölümden korkmuyorum, dedim. Vatan için canımı feda etmeye hazırım. Zaten bu yüzden piyadeye atandırdım kendimi. Bu yüzden de siperlerde kalıyorum. Ama koku öldürüyor beni.

Martinof, ceketinin yaver kordonlarını düzelterek:

— Koku ne ki azizim! diye karşılık verdi. Hoşlanmıyorsan tıkarsın burnunu. Ama asıl kötüsü, kadınsız kalmak. Sonu iyi değil bunun. Var sen hükmünü ver. Ordu komutanı ihtiyar öküzün biri. Bizlerse burada manastır hayatı sürdürüyoruz: Ne votka var, ne kadın. Peki bu da mı ordunun tasası? Bu mu savaş?

Martinof yataktan kalktı. Tutuşan kütükleri çizmesinin burnuyla itti. Prens düşünceli bir tavırla yanan ateşe bakıyor, sigarasını içiyordu.

— Beş milyon asker pisliyor, dedi, üstüne cesetler, çürüyen atlar... Bu savaşı, hayatım boyunca leş gibi kokan bir şey gibi hatırlayacağım. Brrr...

Dışarda bir otomobilin durduğu işitildi.

Heyecanlı bir sesle kapıdan:

— Posta geldi, baylar! diye bağırdılar.

Subaylar merdivene çıktılar. Otomobilin çevresinde karanlık siluetler kıpırdıyordu. Birçokları da koşarak geliyordu. Boğuk bir ses:

— Rica ederim baylar, diye tekrarlıyordu, elimden çekmeye çalışmayın.

Mektup ve paket torbaları hole taşındı; merdivende, Adem ile Havva'nın önünde açıldı torbalar. Bir aylık postaydı gelen. Kirlenmiş bu ağır keten torbalar, bir aşk ve hüzün okyanusunu getiriyordu. Terk edilmiş, candan aziz bilinen, ebediyen elden kaçırılmış bütün bir yaşantı.

Kıpkırmızı yüzlü, şişman yüzbaşı Babkin, dişlerini gıcırdatarak:

— Rica ederim, baylar, dedi; elimden çekmeyin. Asteğmen Telegin size altı mektupla bir koli var... Asteğmen Nejni, iki mektup...

— Nejni öldü baylar...

— Ne zaman?

— Bu sabah...

İvan İliç ocağa yaklaştı. Mektupların altısı da Daşa'dandı. Zarfların üzerindeki adres iri iri harflerle yazılmıştı. İvan İliç bu iri harfleri yazan bu sevimli el için bütün benliğini bir şefkatin kapladığını hissetti. Aleve doğru eğilip, ilk mektubun zarfını dikkatle yırttı. Zarftan öylesine bir hatıra kokusu yükseldi ki bir süre gözlerini kapamak zorunda kaldı. Sonra okudu mektubu:

"Sizi uğurladıktan sonra, Nikolay İvanoviç'le aynı gün Simferopol'e hareket ettik. Gece de Petersburg trenine bindik. Şimdi eve döndük artık. Nikolay İvanoviç çok endişeli. Katiuşa'dan hiç haber alamıyoruz. Nerede şimdi? Bilmiyoruz. Sizin ve benim başıma gelenler öylesine ani oldu ki hâlâ sersem gibiyim, gelemedim

kendime. Size "siz" diye yazıyorsam, kızmayın n'olur. Seviyorum sizi. Çok güçlü, sadık bir aşkla seveceğim sizi. Şu anda gözlerim yaşarıyor; dışarda, başlarında bando olduğu halde birlikler geçiyor. Çok hüzün verici. Sanki mutluluk bu bandoyla, bu askerlerle birlikte gidiyor. Yazmamalıydım bunu, biliyorum, ama yazıyorum gene de: İhtiyatlı olun savaşta."

— Komutanım, komutanım.

Telegin sert bir hareketle döndü. Kapının eşiğinde emir eri duruyordu.

— Telefon emri geldi komutanım. Sizi bölükten istiyorlar.

— Kimmiş isteyen?

— Yarbay Rezanof. Hemen gitmenizi istiyor.

Telegin mektubu tamamlamadan katladı, öteki mektuplarla ceketinin iç cebine soktu, şapkasını gözlerinin üzerine kadar bastırıp çıktı.

Sis daha da koyulaşmıştı. Ağaçlar görünmüyordu artık. Yolu kumların gıcırtısından fark ederek, süt gibi beyaz sisin içinden yürümek gerekiyordu. İvan İliç, "Çok güçlü, sadık bir aşkla seveceğim sizi" diye tekrarlıyordu.

Birden durdu, kulak kabarttı.

Sisin içinde hiçbir ses duyulmuyordu. Sadece bazen, ağır bir damla ağacın birinden düşüyordu. Tam o sırada, hemen yakınında, bir çeşit gurgur sesi, bir uğultu fark etmeye başladı. Biraz ilerledi. Gurgur sesi daha bir seçik olmuştu. Birden geriye sıçradı: Ayaklarının altından kurtulan bir yığın toprak "cof" diye ses çıkararak ağır bir şekilde ırmak suyunun içine düştü.

Tam bulunduğu yer, yakılmış köprünün yerinde ırmağa ulaşan yoldu. Ötede, yüz adımlık mesafede Avusturya mevzilerinin su kenarında olduğunu biliyordu Telegin.

Gerçekten öteki yönden, su sesine karşılık verircesine, kamçı gibi bir silah sesi duyuldu, ırmağın üzerinde yuvarlandı, sonra bir ikinci, bir üçüncü silah sesi duyuldu ardından; sonunda da yırtılan saç gibi cayırtı koparan bir yaylım ateş. Karşılık gecikmedi. Her taraftan patlayan silah sesleri, sisin içinde kulakları sağır ediyordu. Cayırtı gittikçe arttı. Gümbürdüyor, ırmak boyunca uluyup duruyordu.

Bu mel'un gürültü patırtıya, bir makineli tüfeğin aceleci takırtısı karıştı. Ormanın bir taraflarında bir patlama duyuldu: Bum! Gedikli ve gürüldeyen sis, herkesin alışık olduğu bu ürkünç şeyi örterek, toprağın üzerinde sapasağlam duruyordu olduğu yerde.

İvan İliç devam etti yoluna; kâh bir mermi yumuşak bir çıtırtı ile ağacın birine saplanıyor, kâh kopmuş bir dal düşüyordu. Yoldan ayrıldı, tarlaya girdi, çalıların arasından talihine güvenerek yürüdü. Karşılıkla ateş başladığı gibi birden yavaşladı, sonra tamamen kesildi. İvan İliç şapkasını çıkardı, nemli alnını sildi. Gene etrafı sessizlik kaplamıştı, suyun dibinde olduğu gibi. Sadece damlalar düşüyordu çalılardan. Allaha şükür, bugün Daşa'nın mektuplarını okuyacaktı. İvan İliç güldü ve bir sıçrayışta çukuru atladı. Sonunda, hemen yanında birinin esneyerek:

— Böyle mi kestirilir, dediğini duydu. Hey Vasili, sana söylüyorum, böyle mi kestirilir?

Sert, kaba bir ses:

— Dur, dedi. Biri var.

— Kimdir o?

Telegin acele acele:

— Yabancı değil, yabancı değil, diye karşılık verdi. Ve birden, siperin kum torbalarıyla topraktan çıkan iki yüzü fark etti:

— Kaçıncı bölük? diye sordu.

— Üçüncü bölük, komutanım. Sizinki. Peki ama neden açıktan yürüyorsunuz, komutanım? Yaralanabilirsiniz.

Telegin sipere atladı, subayların sığınağına giden yol kavşağına kadar yürüdü. Karşılıklı açılan ateşten uyanan erler konuşuyorlardı aralarında:

— Böylesi bir siste, çok kolay, ırmağın bir yerinden geçecekler.

— Olur mu olur.

— Kaynatıyorsun galiba, şöyle bir ateş açtılar sadece... Ya bizi korkutmak, ya da kendilerine güveni artırmak istiyorlardır...

— Ya sen, korkmuyor musun sanki sen?

— Evet, ama ben ödleğin biriyimdir, herkes de bilir bunu.

— Hey arkadaşlar! Gavril'in parmağının biri uçmuş.

— Kokarca gibi bağırıyor, parmağını da havaya kaldırmış.

— Ulan ne talihli herif! Tam şu sırada evine dönecek.

— Yağma yok! Bak, eli kopsaydı, o zaman başka Ama bozuk bir parmakla, yakında bir yerde küflenmeye gider, sonra da soldan geri çark, istikamet bölük, marş marş...

— Ne zaman bitecek bu savaş?

— Biter, biter, merak etme.

— Bitecek bitmesine, ama sonunu biz görmeyeceğiz.

— Viyana'yı alsaydık bari.

— Ne yapacaktın?

— Hiç, ama ne de olsa...

— Baharda bitirmezlerse savaşı, herkes kirişi kıracak. Toprağı kim sürecek? Belki kadınlar he? Milleti kırdılar, ölçüyü taşırdılar. Yeter artık. Erdiler muratlarına, giderler tek başlarına...

— Generaller savaşmaktan usanmadılar henüz.

— Ne saçmalıyorsun orada? Kim o konuşan?

— Anladık, kes çeneni, baş efendi... Git yoluna.

Generaller savaşmayı terk etmezler.

— Bak bu doğru işte, arkadaşlar. Her şeyden önce çifte maaş alırlar, bu bir madalya, nişan alırlar, bu da iki. Geçen gün arkadaşın biri anlattı Askere alınan herkes için, dedi; İngilizler bizim generallere otuz sekiz buçuk ruble veriyormuş. Adam başına tabii.

— Ah, şerefsizler! Hayvan satar gibi sattılar bizi.

— Olsun, bekleyelim. Görürüz bakalım sonunu.

Telegin sığınağa girdiği zaman, gözlüklü, iri yarı, seyrek tutam saçlı bir adam olan tabur komutanı yarbay Razanof, çam dallarının altında, bir köşede velenselerin üzerinde oturuyordu.

— Ha, sen misin! Neden geç kaldın! dedi.

— Affedersiniz Fedor Kuzmiç, yolumu şaşırdım. Çok kesif sis var.

— Bak yavrum. Bu gece bir teşebbüse geçeceğiz...

Daima kirli avcunda tuttuğu kuru ekmeği ağzına attı. Telegin yavaşça çenelerini sıktı.

— İyi dinle. Karşı sahile geçmemiz emri verildi, İvan İliç. Görevi mümkün olduğu kadar az kişiyle organize edersek o kadar iyi olur. Şuraya oturun. Konyak ister misiniz? Bakın, ne düşündüm... Tam iri söğüdün karşısına bir köprü atacağız. İki takım öteki sahile geçecek...

XVI

— Susof!

— Buyur, komutanım.

— Kaz burayı... yavaş yavaş, suya toprak atma. Hey çocuklar itin, ileri itin, Zubtsof!

— Buyur, komutanım.

— Bekle... Buradan takozlamak gerek... Biraz daha kaz... İndir... Yavaş yavaş...

— Yavaş olun çocuklar, omzumu koparacaksınız... İtin... Yavaş yavaş...

— İtsenize be...

— Ne dırlanıp duruyorsun, abullabut!

— Öteki ucunu da takozlayın... Komutanım, kaldıralım mı?

— Uçları bağlandı mı?

— Bağlandı.

— Haydi beraber!..

Ay ışığında yoğunlaşan siste, traverslerle bağlanmış iki uzun sırık gıcırdayarak yükseldi; derme çatma bir köprüydü bu. Sahilde erlerin siluetleri belli belirsiz kımıldıyordu. Hepsi de acele, fakat fısıltıyla konuşuyorlar, birbirlerine çıkışıyorlardı.

— Takozlandı mı, söylesenize?

— Evet. Sağlamca dengeli.

— Eğin şimdi... Dikkat edin...

— Yavaş yavaş, çocuklar, yavaş yavaş...

Irmağın en dar yerinde, iki ucu sahile dayanan sırıklar yavaş yavaş eğilmeye başladı ve bir ara suyun üzerinde, sisin içinde dikili kaldı.

— Öteki kıyıya ulaşacak mı?

— Eğin, yavaş yavaş...

— Amma da ağır be!

— Dikkat edin, yavaş yavaş dedik size!..

Gene de köprünün öteki ucu gürültüyle suya düştü. Telegin eliyle işaret etti.

— Yatın yere!

Erlerin siluetleri yavaş yavaş uzandı, sahildeki otların üzerine

tam siper yapıştılar. Sisin yoğunluğu azalıyordu, ama hava daha karanlıktı. Güneş doğmadan önce serinlik çöktü. Öteki yaka sessizdi.

Telegin:

— Zubtsof! diye seslendi.

— Buyur!

— Git köprünün üstünü tahta ile ört!

Ekşi ekşi ter kokan Vasili Zubtsof'un iri silueti suya daldı yavaşça. Telegin, erin iki elinin titreye titreye sahildeki otları yakaladığını, sonra bırakıp kaybolduğunu fark etti.

Zubtsof'un üşüdüğünü belli eden bir sesle, ilerden:

— Derinmiş, diye mırıldandığı duyuldu. Hey arkadaşlar, tahtaları gönderin...

— Tahtalar, tahtaları getirin!

Erler çabuk çabuk, fakat gürültü çıkarmadan tahtaları elden ele aktarıyorlardı. Gürültü çıkacağı için çivilemek imkânsızdı. İlk sıra konduğu zaman, Zubtsof sudan çıktı, köprünün o ucunda yükseldi ve dişleri çarpa çarpa:

— Daha çabuk gönderin, dedi. Tembelliğin sırası değil...

Soğuk su köprünün altında şarıldıyor, sırıklar sallanıyordu. Telegin karşı sahilde çalılıkların karaltılı çevresini seçiyor ve bu sahildekilerine aynen benzedikleri halde, gene de uğursuz bir görünüşleri olduğunu hissediyordu.

İvan İliç, erlerin yattıkları su kıyısına sokuldu, sert bir sesle:

— Ayağa kalkın! dedi.

Ölçüsüz derecede büyük görünen belli belirsiz siluetler, beyazlaşan sisin içinde doğruldular hemen.

— Birerle kolda koşar adım!..

Telegin köprüye doğruldu. Aynı anda, sis bulutuna, köprünün tahtalarını aydınlatan, güneş ışını gibi Zubtsof'un sakallı yüzü dehşetle beliriverdi. Bir projektörün ışığı çalılara doğru çaprazlamasına uzandı, eğik ve yapraksız bir dalı aydınlattı, sonra köprünün tahtaları üzerine doğruldu. Telegin, dişleri kenetli koşarak köprüyü geçti. Hemen ardından simsiyah sessizlik, gök gürlemesini andıran bir gürültüyle kayboldu ortadan. Avusturyalılar tarafından piyade tüfeği ve makineli tüfek mermileri köprüyü taramaya başladı. Telegin sahile atladı, eğildi ve döndü. Uzun boylu bir er

köprünün üstünde konuşuyordu. Telegin tanıyamamıştı kim olduğunu. Tüfeğini bağrına basmıştı. Birden salıverdi tüfeğini, kollarını havaya kaldırdı, yan tarafa doğru kaykıldı ve suya düştü. Makineli tüfek köprüyü, suyu sahili tarıyordu... İkinci er, Susof, köprüyü geçebildi, gelip Telegin'in yanına uzandı...

— Tarayacaklar hepsini, namussuzlar!

Üçüncü, dördüncü er de geçti köprüyü. Bir başkası, debelenip haykırarak suya düştü...

Köprünün öteki ucuna geçebilenler, tam siper yatıp, hemen kürekleriyle önlerine biraz toprak yığdılar. Bütün sahil boyunca, yaylım ateş kudurmuş gibi devam ediyordu. Baş kaldırmaya imkân yoktu. Bir makineli tüfek, köprünün başında, erlerin yattığı yeri yağmur gibi yağdırdığı mermilerle tarıyordu. Az üstlerinde, birden bir, iki, altı mermi, kulakları sağır edercesine, taarruz edenlerin hemen önünde patladı. Makineli tüfek yuvasına karşılık veren bizimkilerdi bu sefer.

Telegin'le, hemen önünde bulunan Vasili Zubtsof birden fırladılar, koşarak kırk adım ilerlediler, yeniden yattılar. Makineli tüfek bu kez sol taraflarından ateşe başlamıştı, karanlıkta. Ama bizim tarafın ateşinin daha güçlü olduğu belliydi. Avusturyalıları tam siper yapmaya zorluyordu. Yaylım ateş, fasılalarından faydalanarak, erler, dün akşam topçumuzun düşman siperlerinin tel örgülerini tahrip ettiği noktaya doğru koşuyorlardı.

Avusturyalılar gece tel örgüleri tamire başlamışlardı. Telörgülerde bir ceset asılı kalmıştı. Zubtsof teli kesti, ceset Telegin'in ayaklarının dibine düştü. O zaman Laptef, tüfeksiz olduğu için arkadaşlarından daha öndeydi, emekleyerek ilerledi, siperin yan duvarına yattı.

Zubtsof:

— Kalk, diye bağırdı, fırlat bombanı!

Ama Laptef'ten ses çıkmıyordu. Ne kımıldıyor, ne de geri dönüyordu. Sanki kalp atışları durmuştu. Ateş daha da yoğunlaşmıştı, erler yerlerinden kımıldayamıyorlardı. Toprağa yapışmış, siperlenmeye çalışıyorlardı.

— Kalk lan, kalk, köpoğlu köpek, fırlat bombanı! diye haykırıyordu Zubtsof. Fırlat bombanı.

Tüfeğin kabzasından tutarak kolunu uzattı, Laptef'in kaputunun şişkin görünen kısmını süngüsüyle dürttü. Laptef, acıdan buruşan yüzüyle döndü, kemerinden bir el bombası çıkardı ve birden siperin şevine yüzükoyun yatarak bombayı fırlattı: Hemen ardından da siperin içine atladı.

Zubtsof boğuk bir sesle:

— İleri, üstüne üstüne! diye bağırıyordu.

On kadar er kalktı, koşmaya başladı ve siperlerin içinde gözden kayboldu. Hemen ardından kulakları yırtan korkunç patlamalar duyuldu.

Telegin siperin şevinde, bir kör gibi çırpınıp duruyordu. El bombasını bir türlü çıkaramıyordu kemerinden. Sonunda siperin içine atladı, omuzları taşlara sürte sürte, yalpa yapa yapa, avazı çıktığı kadar bağırarak koştu... Siperin oyuğunda büzülmüş bir erin maskeyi andıran soluk yüzünü fark etti. Omuzlarından tuttu. Er sanki rüya görüyormuş gibi anlamsız sözler mırıldanıyordu...

Telegin, ağlamaklı bir sesle, bembeyaz maskeyi andıran erin yüzüne bağırdı:

— Sus ulan, budala herif, yapmayacağım bir şey.

Cesetlerin üzerinden atlayarak koşmaya başladı. Ama çarpışma sona ermek üzereydi. Gri renkli bir insan kalabalığı, silahlarını attıktan sonra siperlerden düzlüğe çıkıyorlardı. Dipçikle itiliyorlardı. Durum böyle olduğu halde, kırk adım kadar ötede, iyi yuvalanmış bir makineli tüfek, geçiş noktasını yalayarak takırdamaya devam ediyordu. İvan İliç erleri ile tutsakların arasında yol açarak:

— Ne bekliyorsunuz? diye bağırdı. Ne bekliyorsunuz diyorum size!.. Zubtsof! Zubtsof nerede?

— Buradayım.

— Ne bekliyorsun öyleyse, lanet herif!

— Sokulmak imkânsız.

İleri atıldılar.

— Dur!.. Buraya bakın!..

Siperin içinde, dar bir sıçan yolu makineli tüfek yuvasına gidiyordu. Telegin eğildi, sıçan yolunda koşmaya başladı, büyük bir gürültüyle sarsılan makineli tüfek yuvasına atladı; makineli tüfek nişancısını dirseklerinden yakaladığı gibi geriye çekti. Birden ses-

sizlik kapladı her yeri. Sadece, Telegin'in makineli tüfeğin başından çekmeye çalıştığı ve boğuştuğu erin sesi duyuluyordu.

Telegin'in arkasında biten Zubtsof:

— Dokuz canlı kerata, dedi; bırak göreyim hesabını.

Bütün gücüyle dipçiği adamın kafatasına üç kez vurdu. Er titredi, acayip sesler çıkararak hareketsiz kaldı. Telegin cesedi bıraktı, makineli tüfek yuvasından çıktı. Zubtsod ardından:

— Herif makineliye bağlıymış, komutanım, diye bağırdı.

Birden gün ışıdı. Sarı çamurun üzerinde kan izleri ve lekeleri görünüyordu. Sağda solda, yakında kesildikleri anlaşılan dana derileri, konserve kutuları, kızartma tavaları ile çuval gibi yüzükoyun yere yatmış cesetler vardı. Erler yorulmuş, turşu gibi olmuşlardı. Kimileri yatmış kimileri konserve yiyor, bazıları da Avusturyalılar tarafından terk edilmiş çantaları araştırıyorlardı.

Tutsaklar çoktan öteki sahile götürülmüşlerdi. Alay ırmağı geçip, mevzileri tutuyor, topçu ise Avusturyalıların zayıf bir ateşle karşı koydukları ikinci hattaki siperlerini dövüyordu. Sis dağılmaya başlamış; iplik gibi bir yağmur yağıyordu.

İvan İliç dirseklerini siperin kenarına dayamış, gece koşarak geçtiği araziye bakıyordu. Her zamanki gibi, koyu esmer, nemli bir araziye bakıyordu. Her zamanki gibi, koyu esmer nemli bir araziydi bu. Burada tel örgüler, ötede kürekle kabartılmış toprak ve birkaç ceset. Küçük ırmak hemen yakınındaydı. İri ağaçlarla çalılar yoktu görünürde. Ama bu üç yüz adımlık mesafeyi aşmak için ne güç sarfetmişti!

Avusturyalılar geri çekilmeye devam ediyorlardı. Rus birlikleri de hiç durmadan kovaladılar, gece oluncaya dek. Telegin, birliği ile tepenin üzerinde görünen koruluğu ele geçirmek emrini almıştı. Karşılıklı kısa bir ateşten sonra akşama doğru tepeyi ele geçirdiler. Çabucak siperler kazıldı, nöbetçiler dikildi, alayla telefon irtibatı kuruldu, ekmek torbalarında ne varsa yendi ve ip gibi süzülen yağmur altında, çürümüş yaprak kokan karanlıkta, bütün gece ateşe devam edilmesi emredilmesine rağmen, erlerin çoğu uyudu.

Telegin bir kütüğün üzerine oturup, yosunlaşmış bir ağaca sırtını dayamıştı. Arada bir ensesine bir yağmur damlası düşüyordu.

İyi ki düşüyordu damlalar, uyumasını engelliyordu. Sabahki ateşi düşmüş, buğday sapı tarlalarda on vert yürümek, çukurları, çitleri aşmak nedeniyle uyuşan bacakları dinlenmiş, şakaklarını zonklatan baş ağrısı geçmişti.

Yaprakların üzerinde yürüyen biri sokuldu. Zubtsof'un alçak sesi:

— Bisküvi ister misiniz? diye sordu.

— Sağ ol.

Telegin bisküviyi aldı, çiğnemeye başladı; çok tatlı gelmişti bisküvi ağzında eriyordu. Zubtsof çömelerek oturdu:

— Sigara içebilir miyim?

— İç, ama dikkatli ol.

— Küçük bir pipom var.

— Zubtsof, adamı öldürmemeliydin?

— Makineli tüfek nişancısını mı?

— Evet.

— Doğru öldürmemeliydim.

— Uykun var mı?

— Zarar yok, hâkim olurum kendime.

— Uyursam sars beni.

Yağmur damlaları, çürümüş yapraklara, ellerine, şapkasının siperine yavaş yavaş, yumuşak yumuşak dökülüyordu. Gürültü patırtıdan, bağrış çağrıştan, korkunç boğuşmadan, makineli tüfek nişancısının öldürülmesinden sonra, yağmur damlaları cam bilyeler gibi dökülüyordu. Kuru yaprak kokan karanlıkta, derinden derine damlıyorlardı damlalar. Tıp tıp ses çıkarıyor, uyumasını önlüyordu. Hayır, hayır... İvan İliç gözlerini aralıyor kara kalemle çizilmiş gibi görünen dallar, çevresini hayal meyal seçiyor... Ama bütün gece ateş etmek, çok saçma bir şey. Erler dinlensinler biraz... Sekiz ölü, on bir yaralı... Elbette, ihtiyatlı olmak gerek savaşta... Ah! Daşa, Daşa... Küçük cam zerreler her şeyi uyuşturacak, yatıştıracak...

— İvan İliç!..

— Ne var Zubtsof? Uyumuyorum...

— Bir adam öldürürsek haksızlık mı etmiş oluruz? Onun küçük bir evi, ailesi vardı belki de, ama ben ne yaptım, sanki saman

dolu bir çuval gibi süngüledim onu. Ama oldu işte. İlk adam öldürdüğümde, yemek yiyemedim sonra, içim bulanıyordu... Şimdi ise öldürdüğüm adam onu buldu, belki dokuzu... Korkunç değil mi, hı? Bu günahı birisi almış olmalı üzerine...

— Ne günahı?

— Sıra bana gelince canım... Biri almıştır günahımızı üzerine diyorum. Belki bir general, belki de bu işleri yöneten biri, Petersburg'ta...

— Vatanını savunurken adam öldürmek günah değildir.

— Doğru... Ama dinle, söyleyeceklerimi, İvan İliç. Vardır elbet bunun bir suçlusu. Bulabiliriz onu. Bu savaşa izin veren kimse o hesabını vermeli... Pahalıya ödeyecek hem...

Ormanda çınlayan bir silah patladı. Telegin titredi. Öteki yönden birçok silah sesi karşılık verdi.

Öylesine şaşırtıcı olmuştu ki, akşamdan beri düşmanla temas kaybedilmişti. Telegin telefona koştu. Telefoncu er deliğinden çıktı.

— Telefon çalışmıyor komutanım, dedi.

Daha sıklaşan ateş, her yönden ormanı dolduruyordu. Mermiler dalları biçiyordu. Öncü postaları ateş açarak geri çekilmeye başlamışlardı.

Klimof, Telegin'in yanında belirdi, garip bir sesle:

— Basıldık, dedi.

Ellerini yüzüne kapattı, yere çöktü, yüzükoyun yıkıldı. Başka bir ses karanlıkta:

— Yandım arkadaşlar! diye bağırdı.

Telegin, ağaç gövdelerinin arasında, erlerinin uzun siluetlerini fark ediyordu. Hepsi de ona doğru bakıyorlardı. İyice hissediyordu bunu. Muhtemelen kuşatılmamış olan ormanın yönüne doğru teker teker dağılıp serpişmelerini emretti. Kendisi ile kalmak isteyenler burada, siperlerin içinde mümkün olduğu kadar dayanacaklardı.

— Beş adam yeter bana. Gönüllü var mı?

Zubtsof, Susof ile genç bir delikanlı olan Kolof ağaçların arasından çıkıp yanına geldiler. Zubtsof geri döndü.

— İki kişi daha! diye bağırdı. Riyabkin!

— Buyur!

— Bir beşinci, bir beşinci!

Koyun postu ceketi, tüylü başlığı ile tıknaz, kalın yapılı bir er hendekten çıktı.

— Ben varım, inanolsun, dedi.

Altı kişi birbirinden yirmişer adım aralıkla yatıp ateşe başladılar. Ağaçların arkasındaki siluetler gözden kaybolmuştu. İvan İliç birçok mermi bağı harcadı ve birden gözlerinin önünde, ertesi sabah açık mavi kaputlu erlerin cesedinin etrafında dönüp ceplerini karıştıracaklarını canlandırdı: Pis bir el gömleğinin altına doğru kayacaktı.

Tüfeğini yanına koydu, yumuşak ve ıslak toprağı kazdı. Daşa'nın mektuplarını göğsünden çıkardı, öptü, çukura koydu, önce toprakla, sonra kuru yapraklarla örttü.

Telegin sol taraftan Susof'un çığlığını duydu:

— Of! Yandın arkadaşlar!

Telegin'in iki bağ mermisi kalmıştı. Başı yere düşen Susof'un yanına doğru süzüldü, uzandı ve birer birer mermi bağlarını torbasından çıkarmaya başladı. İki kişi kalmışlardı: Telegin'le sağında bir er.

Nihayet son mermileri de tükendi. İvan İliç bir an bekledi, çevresine bakındı, kalktı ve erlerine seslenip yoklama yaptı. Tek bir kişi "buyur" diye karşılık verdi. Rolof'tu sağ kalan. Tüfeğine dayanarak yanaştı.

İvan İliç:

— Senin de mermin kalmadı mı? diye sordu.

— Kalmadı.

— Ötekilerden ses yok mu?

— Yok.

— Peki. Tüyelim öyleyse.

Rolof tüfeğini omuzuna vurdu, ağaçların arasından kayarak koşmaya başladı. Daha on adım atmamıştı ki demir bir namlunun arkasından hafifçe omuzuna dokunduğunu hissetti.

XVII

Savaş hakkında varılan bütün düşünceler –süvarilerin hücumları, mecburi yürüyüşler, subaylarla erlerin kahramanca davranışları– her şey değerini yitirmişti.

Muhafız süvari alayının meşhur taarruzu, üç taburu da atlarından inip, tek bir silah patlatmadan tel örgü barajını aşıp, başlarında alay komutanı prens Dolgoruki ağzında sigarası ile makineli tüfek ateşi altında ilerleyip, geleneğe uygun olarak Fransızca küfürler savurup beddua ederken, şöyle sonuçlanmıştı: Atlı muhafızlar, ölü ya da yaralı olarak mevcutlarının yarısını kaybettikten sonra, tek bir makineli tüfekle korunan, iki ağır topu ele geçirmişlerdi.

Bu durum üzerine bir Kazak bölüğünün yüzbaşısı!

— Bu görev bana verilseydi, bu boku elde etmek için on Kazak yeterdi bana.

Daha savaşın ilk aylarında iyice anlaşılmıştı ki bundan önceki savaşların, dev yapılı, bıyıklı, kahraman edalı, at sürüp kılıç sallamasını bilen, mermilerin altında gözünü kırpmadan ilerleyen asker yiğitliği lüzumsuz olmuştur. Bu savaşta teknik ile geri teşkillerin örgütlenmesi birinci plana geçmiştir. Eskiden harita üzerinde işaretlenmiş yerlerde ölmesini bilen, uysal, azimli erler isteniyordu. Bugünse gerekli olan er, saklanmasını, toprağa gömülmesini, tozun rengine bürünmesini bilen erdir. La Haye'de adam öldürmenin ahlâka uygun ve ahlâk dışı oluşu üzerindeki hissi kararları, yırtılıvermişti bir anda. Aynı anda kimsenin ihtiyacı olmayan bu ahlâk kurallarının son kalıntıları uçuşmaya devam ediyordu.

Böylece savaş, birkaç ay içinde bir yüzyılın yapabileceğinden fazlasını yaptı. Şu ana kadar, insan hayatının üstün iyilik kanunları tarafından idare edildiğine ve er geç iyiliğin kötülüğe galip geleceğine, insanlığın daha mükemmel olacağına inananlar çoğunluktaydı. Ama çok yazık ki, bu düşünceler Ortaçağ kalıntılarından başka bir şey değildi ve bu kalıntılar iradeyi güçsüzleştiriyor, uygarlığın gelişmesini frenliyordu. Ondan sonra, en koyu idealistler bile iyilik ya da kötülüğün salt filozofik kavramlar olduğunu ve insan yeteneğinin kötü bir sahibin hizmetinde bulunduğunu anlamakta gecikmediler...

O zaman, en küçük çocuklara bile adam öldürmenin, yakıp yıkmanın, milletleri tüm tüketmenin kutsal ve yiğitçe işler oluğu anlatılıp kafalarına yerleştiriliyordu. Her gün milyonlarca gazete bunu tekrarlıyordu. Bu işin "erbabı" her sabah çıkacak savaşları önceden haber veriyordu. Gazeteler, meşhur falcı madam Thébes'in kehanetlerini yayınlıyordu. El falına bakanlar, yıldız falına bakanlar, kâhinler mantar gibi türüyordu. Her türlü mal azalıyor, fiyatlar yükseliyordu. Rusya'nın hammadde ihracı durdurulmuştu. Kuzeyde ve doğudaki üç limandan –ölüm duvarıyla çevrilen memlekette var olan biricik sübabla– sadece savaş araçları ile gereçleri ithal ediliyordu. Topraklar iyi sürülmez olmuştu. Milyarlarca para köylere akıyor, mujikler istekleriyle buğdaylarını satmıyorlardı.

Stockholm'de antropoloji uzmanlarının gizli Loca üyeleri tarafından gizlice tertiplenen kongrede, Tarikat kurucusu, üst alanda girişilen korkunç mücadelenin artık yeryüzüne indiğini, dünyayı felâkete sürükleyecek akıbetin yaklaştığını ve Rusya'nın, günahlarının kefareti için kurban edileceğini açıklamıştı. Gerçekte de, Avrupa'yı çevreleyen üç bin verstlik bu muazzam şerit üzerinde yayılan kan okyanusunda, bütün bu sağduyulu düşünceler batıp yok oluyordu. Hiçbir akıllı çıkıp da insanlığın kendi kendini açlık, dinamit ve silahla yıktığının, dikkafalılıkla tükettiğinin nedenini açıklayamıyordu. Çok eski çıbanlar deşilmiş, irinini akıtıp akıtıp duruyordu... Geçmişin kalıntılarına kurban ediliyordu insanlık... Ama bu da açıklanamıyordu.

Birçok memlekette açlık başlamıştı. Her tarafta hayat felce uğruyordu. Şimdi savaş, trajedinin birinci perdesi gibi görünüyordu.

Bu temsil önünde herkes, az önce "küçük bir evren" olduğu kabul edilen, aslında şişirilmiş bir kişilik olan herkes küçülüyor, bir toz tanesi haline geliyordu. Onun yerini ilkel yığınların aldığı görülüyordu, trajedinin ramp ışıkları önünde.

Bilhassa kadınlar ıstırabını çekmek zorundaydılar bu olan bitenlerin. Her biri, güzelliğine, cazibesine, maharetine uygun olarak kumaşını dokuyordu: Normal hayat için sağlam, bakımlı evlatlar. Her durumda, talihin nişan aldıkları hemen harekete geçiyor, aşkla mırıldanıyorlardı.

Ama savaş bu ağları da yırtıp atmıştı. Bu ağları yeniden örmeye gelince, bu zalim dönemde bunu düşünmek bile gereksizdi. Daha iyi günleri beklemek zorundaydılar. Kadınlar sabırla bekliyor, ama zaman geçiyor ve titiz bir şekilde sayılı olan yıllar kısırlık ve aşırı tatsızlık içinde geçiyordu.

Kocalar, aşıklar, kardeşler, oğullar –bundan böyle hepsi de soyut ve sicil numaralı birlikler olmuştu– tümseklerin altında, tarlalarda, orman kenarlarında, yolların hendeklerinde yatıyorlardı.

Ve artık hiçbir şey, kadınların gittikçe ihtiyarlaşan yüzlerinde durmadan çoğalan kırışıkları silemeyecekti.

XVIII

— Söyledim kardeşime: Sen bir yorumcusun, dedim. Nefret ederim sosyal demokratlardan. Bir kelimeyi bile öbürünün yerine alarak insanları işkenceye boyun eğdireceksiniz. Sen, dedim, yıldız adamsın. Bunun üzerine evinden kovdu beni. İşte şimdi de meteliksiz Moskova'ya geldim. Çok eğlenceli değil mi? Rica ederim Daria Dimitrievna, Nikolay İvanoviç'e benim için rica edin, n'olur. Nasıl bir iş olursa olsun makbulümdür. Elbette en iyisi, sağlık treninde verilecek bir görev olur.

— Peki, olur, söylerim.

— Kimseyi tanımıyorum burada. "Merkez"imizi hatırlar mısınız? Vasili Veniyaminoviç Vale zannedersem Çin'e gitti... Sapojkof savaşın kim bilir hangi cephesinde. Jirof Kaskaslarda. Orada da fütürizm üzerine konferanslar veriyor. İvan İliç Telegin'e gelince, nerede olduğunu bilmiyorum. Zannedersem birbirinize çok bağlıydınız, değil mi?

Elizaveta Kievna ile Daşa, küçük bir sokakta, beyaz kar yığınlarının arasında yavaşça yürüyorlardı. Yağan toz gibi ince kar ayaklarının altında gıcırdıyordu. Alçak bir kızağa oturmuş bir sürücü, sert kumaş çizmeleri dışarı sarkmış, yavaş bir tırısla yanlarından geçti.

— Hey matmazeller, savulun!

O kış çok kar vardı. Sokağın üzerine sarkan ıhlamur dalları karla kaplanmıştı. Soluk renkli, karlı gök, kuşlarla doluydu. Kili-

senin kuzgunları, dağınık gruplar halinde bağrışarak şehrin üzerinde uçuyorlardı. Kulelere, kubbelere konuyor, buzlu tepelere dalıyorlardı.

Daşa sokağın köşesinde durdu, beyaz başlığını düzeltti. Mantosu ve samur kürk manşonu karla dolmuştu. Yüzü zayıflamış, gözleri daha iri, daha da düşünceli olmuştu.

— İvan İliç kayboldu, dedi; hakkında hiçbir bilgi alamadım.

Daşa başını kaldırdı, kuşlara baktı. Kuzgunlar, karla kaplı şehirde aç kalmışlardı, belliydi hallerinden. Elizaveta Kievna başını eğmiş, kırmızı dudaklarına donuk bir gülümseme, dikiliyordu. Başında kulaklıklı bir bone vardı. Sırtındaki erkek paltosu, göğüs kısmında çok dar, kürk yakası ise çok genişti. Kızarmış elleri, çok kısa yenlerinden çıkıyordu. Kar taneleri sarımtırak boynunda eriyordu.

Daşa:

— Bugün Nikolay İvanoviç'e bahsedeceğim, dedi.

Elizaveta Kievna ayaklarının ucuna baktı ve başını salladı:

— Her görevi yapmaya hazırım, diye devam etti, Elizaveta Kievna. Ben de İvan İliç'i çok seviyordum! Evet, hem de pek çok.

Güldü, miyop gözlerine yaş doldu:

— Peki, yarın geleceğim, Allaha ısmarladık.

Müsaade istedi, iri fötr botları ile uzun adımlar atarak uzaklaştı. Üşüyen ellerini, erkekler gibi ceplerine sokmuştu.

Daşa uzaklaşan genç kıza baktı, kaşlarını çattı ve sokağın köşesini dönüp belediye hastanesinin bulunduğu binaya girdi. Yüksek tavanlı ahşap odalardan kesif bir iyodoform kokusu yayılıyordu. Saçları kısa kesilmiş, robdöşambrlı yaralılar yataklarında yatıyor, ya da oturuyordu. Hastalardan ikisi pencerenin önünde dama oynuyordu. Ayaklarında şosonları olan bir üçüncüsü, odanın bir köşesinden öteki köşesine sessiz adımlarla yürüyordu. Daşa kapıda görününce birden döndü, alnı kırıştı, yatağına yatıp ellerini ensesinde kilitledi.

Zayıf bir ses:

— Hemşiranım, diye seslendi.

Daşa, tombul yüzlü, kalın dudaklı bir delikanlının yanına gitti. Delikanlı, her kelimenin ardından ıhlayarak:

— Allahını seversen, dedi; sol tarafıma döndür beni.

Daşa, kollarını delikanlıya sardı, bütün gücüyle kaldırdı ve delikanlıyı bir çuval gibi döndürdü.

— Hemşiranım, derecemi alma zamanı geldi.

Daşa termometreyi salladı, koltuk altına soktu.

— Kusuyorum hemşiranım, bir lokma bir şey yer yemez hemen çıkarıyorum. Tahammülüm kalmadı artık.

Daşa yaralının üzerine yorganı çekti ve uzaklaştı. Yatak komşuları gülüşüyorlardı. Biri:

— Hemşiranım, dedi; size naz yapıyor, uyutasınız diye. Turp gibi sağlam oysa.

Bir başka ses:

— Rahat bırak çocuğu, dedi. Kimseye zararı yok. Hemşiranım ilgileniyorsa, hoşuna gidiyor çocukcağızın.

— Hemşiranım, Semiyon size bir şey sormak istiyor, ama cesaret edemiyor.

Daşa, yatağına oturmuş bir mujiğin yanına yaklaşmıştı. Adamın güleç gözleri, kunduzunkiler gibi yuvarlaktı. Ağzı da ayınınki kadar ufak. Yelpaze gibi sakalı özenle taranmıştı. Sakalı ile dudaklarını Daşa'ya doğru uzatarak:

— Şaka yapıyorlar hemşiranım, dedi; memnunum hepsinden. Size de teşekkür ederim.

Daşa gülümsedi. Az önce üzerine çöken ağırlık hafiflemişti. Semiyon'un yatağının üzerine oturdu. Pijamasının yenini kaldırdıktan sonra pansumanını muayene etti. Semiyon inceden inceye neresinin ne kadar ağrıdığını anlattı.

* * *

Daşa Moskova'ya ekim ayında dönmüştü. Vatanseverce duygular altında hareket eden Nikolay İvanoviç, savunma için kurulan Şehirler Birliği'nin Moskova koluna yazılmıştı. Petersburg'taki evini, askeri yardım misyonundaki İngilizlerin emrine vermişti. Moskova'da, Daşa ile satın aldığı küçük bir evde oturuyor, İngiliz modasına uygun geyik derisi elbiseler giyiyor, çok gevşek davranan aydınlara çatıyor, kendi deyimiyle eşek gibi çalışıyordu.

Daşa Ceza Kanunu'nu okuyor, evin idaresini yapıyor, her gün İvan İliç'e mektup yazıyordu. İçine kapanmış, sakinlemişti. Geç-

mişi çok uzaklarda kalmıştı. Sanki bu geçmiş başkasınınmış gibi geliyordu ona. Bütün saflığı ve ağır başlılığı ile kendini İvan İliç'e saklama endişesiyle, ondan gelecek haberleri beklemenin sıkıntısı içinde, deyim yerindeyse, tık nefes yaşıyordu.

Kasım ayının başlarında bir sabah, kahvaltı saatinde Daşa *Ruskoye Solovo* gazetesini açtı: Kayıplar listesinde Telegin'in adını da gördü. Liste küçük harflerle iki sütun üzerine dizilmişti. Yaralılar, filan filan; ölüler, filan filan; kayıplar filan filan ve en sonda Asteğmen Telegin İvan İliç.

İşte bütün bir hayatın karanlıklara gömülmesi olayını gösteren şey, şu küçük harflerle yazılmış bir satırlık yazıdan ibaretti.

Daşa bu küçük harflerin, bu kuru satırların, bu sütunların, bu rütbelerin kanla şiştiğini hissetti. Sözle anlatılamayacak bir dehşet anı olmuştu bu onun için. Gazetenin kâğıdı, daha önceleri hatırladığı kâbus olmuştu sanki: Boğuk boğuk uğultuların, bulaşıcı hastalıklar kokusu yükselen, kanlı, iç bulandırıcı bir bulamaç.

Bir titreme bütün vücudunu sarsıyordu Daşa'nın. Umutsuzluğu bile bu içgüdüsel korkuda, bu çirkin şeyde yok olup gidiyordu. Divana uzandı, paltosunu üzerine çekti.

Nikolay İvanoviç akşam yemeği sırasında eve döndü. Divana, Daşa'nın ayak ucuna oturdu. Bir şey söylemeden, ellerini bacaklarının üzerinde gezdiriyordu. Sonunda:

— Bekle, Daniuşa, dedi; beklemek şart. Kayıplar listesine alınmış. Tutsak edildiği belli. Bu durumda olan binlercesini biliyorum.

Daşa gece bir rüya gördü: Tek penceresi örümcekli ve tozlu, dar ve boş bir odada, asker ceketli bir adam, demir bir karyolanın üzerine oturmuştu. Yüzü acıdan toprak rengini almış, allak bullak olmuştu. İki eliyle dazlak başını kaşıyor, lop yumurta soyar gibi başını soyuyordu. Derisinin altından çıkardıklarını yiyor, parmaklarıyla ağzına tıkıştırıyordu.

Daşa, gecenin karanlığında öylesine bir çığlık attı ki Nikolay İvanoviç, sırtına bir battaniye alıp, Daşa'nın yatağının ucunda belirdi. Uzun süre ne olduğunu pek anlayamadı. Sonra küçük bir bardağa birkaç damla valeryan damlattı, Daşa'ya içirdi, arkasından kendi de içti.

Daşa yatağına oturmuş, bir yandan umutsuzluk içinde, sıkılmış parmaklarıyla göğsüne vuruyor, bir yandan da alçak sesle:

— Yaşayamam artık Nikolay İvanoviç, diyordu; anlıyorsun ya, yaşayamam, yaşamak istemiyorum.

Başına gelenlerden sonra yaşamak çok güçtü, Daşa'nın o güne kadar sürdürdüğü yaşantı imkânsız olmuştu artık.

Savaş, Daşa'ya şöyle ucundan dokunmuştu, ama daha şimdiden bütün ölümler, bütün gözyaşları kendi öz acısı olmuşlardı. İlk günlerin dayanılmaz umutsuzluğu yatışınca, Daşa yapabileceği tek şeyi yaptı: Hastabakıcılık kurslarını izledi ve bir hastanede çalışmaya başladı.

Önceleri çok zor geldi. Cepheden, pansumanları günlerdir değiştirilmeyen yaralılar getiriliyordu. Gazlı bezler öylesine kötü kokuyordu ki hastabakıcılar fenalık geçiriyordu. Ameliyat sırasında Daşa, yaranın yapıştığı etleri tiftik tiftik olmuş, morarmış kolları bacakları tutmak zorunda kalıyordu. Güçlü adamların dişlerini nasıl gıcırdattıklarını, güçsüz vücutların nasıl titrediğini gördü.

Bu acılar öylesine çoktu ki bütün insanlığın merhameti yetmezdi bu acıları dindirmeye. Daşa bu kanlı ve sakat yaşantıya ebediyen bağlandığını, başka bir yaşantısının olamayacağını sanıyordu.

Geceleri, hastabakıcı odasında, yeşil abajurlu bir lamba yanıyordu. Duvarın öte tarafında bir yaralı bir şeyler mırıldanıp sayıklıyordu. Sokaktan geçen bir otomobil etajerin üzerindeki küçük şişeleri sarsıyordu. Bu aşırı hüzün, gerçek hayatın tamamlayıcı bir öğesi olmuştu.

Daşa, gece nöbetlerinde, hastabakıcı odasında, geçmiş yaşantısını hatırlıyordu. Gün geçtikçe bu yaşantı ona bir rüya gibi görünüyordu. Yeryüzünün görünmediği yüksekliklerde yaşamıştı. Orada, herkesin yaşadığı gibi, gururlu, kendini beğenmiş bir yaşantı sürdürmüştü. Ve şimdi bu bulutlar ülkesinden çamur ve kan deryasına; hasta vücutların koktuğu, yaralıların uykularında konuşup sayıkladığı, inlediği hastaneye düşüvermişti. Şu anda bile, bir er, bir Tatar ölmek üzeriydi; on dakika sonra bir morfin yapması gerekecekti.

Daşa, sabahleyin Elizaveta Kievna ile karşılaşmasının heyecanı altındaydı hâlâ. Çok zor bir gün geçirmişti. Galiçya cephesin-

den yaralılar gelmiş, içlerinden birinin elini, bir başkasının da kolunu omuzundan kesmek gerekmişti; can çekişen iki yaralı da sayıklıyordu.

Daşa çok yorgun olduğu halde, kırmızı elleri, erkek paltosu, acınacak gülüşü, saygılı bakışı ile Elizaveta Kievna'yı unutamıyordu bir türlü.

Daşa akşam dinlenmek için oturduğunda yeşil abajura gözlerini dikmiş, sokağın köşesine dikilip "İvan İliç'i çok seviyordum. Evet çok seviyordum..." demek isteyeceğini düşünüyordu.

Daşa kâh yan oturup, ayaklarını katlayarak bir koltuğa kurulduu. "Şehirler Birliği'nin üç aylık çalışma raporu"nu okumaya çalıştı. Sütun sütun rakamlar, hiç anlaşılmayan sözcükler... bu kitap onu avutacak gibi değildi. Duvar saatine bir göz attı, içini çekti, kalktı, hasta koğuşuna gitti.

Koğuşun havası ağırdı, hastalar uyuyordu. Yüksek ahşap tavanda, işlemeli demir bir avize içinde sönük bir ampul yanıyordu. Kolu kesilen genç Tatar er sayıklıyordu. Traş edilmiş başı yastığın üzerinden kayıyordu. Daşa yerdeki buz torbasını aldı, hastanın ateş gibi yanan alnına koydu, yorganını örttü. Sonra yatakların arasında dolaştı. Dolaştıktan sonra bir taburenin üzerine oturdu, ellerini dizlerinin üzerinde kavuşturdu.

"Alışık değil yüreğimiz buna," diye düşünüyordu, "işte böyle bu. Güzel zarif ne varsa onu sevmek isterdi. Güzel olmayanı sevmesine, acımasına gelince, öğretilmedi ki bu ona."

Yumuşak bir sesin:

— Uykunuz mu var, hemşiranım? dediğini duydu.

Döndü. Sakallı Semiyon yatağından ona bakıyordu. Daşa:

— Neden uyumuyorsun? diye sordu.

— Gündüz uyudum yeteri kadar.

— Kolun ağrıyor mu?

— Hayır, ağrı azaldı... Hemşiranım?

— Ne var?

— Yüzün soluk, gözlerin de kapanıyor. Biraz kestirmelisin. Ben göz kulak olurum hastalara. Gerekirse çağırırım sizi.

— Olmaz. Uykum yok.

— Senin de cephede kimin kimsen var mı?

— Nişanlım var.

— Allah korur inşallah.

— Kayıp.

— Çok yazık!

Semiyon sakalını titreterek içini çekti.

— Benim de kardeşim kaybolmuştu, diye devam etti. Sonra haber geldi, tutsak diye. İyi bir delikanlı mıydı, nişanlın?

— O, elbette, çok iyiydi.

— Sözünü ettiklerini duymuştum. Neydi adı?

— İvan İliç Telegin.

— Duydum bu adı, Dur, dur, dur hele. Evet, tamam. Tutsak edildiği söyleniyordu. Hangi alaydandı?

— Kazanski alayından.

— Tamam, o olacak. Tutsak edildi. Yaşıyor yani. Ah! Ne yiğit delikanlı o. Tasalanma, hemşiranım, bekle. Karlar erisin hele, savaş sona erecek, barış yapılacak. Çocukların bile olacak ondan, dediydi dersin.

Daşa dinliyor, boğazı düğümleniyordu. Semiyon'un İvan İliç'i tanımadığını, söylediklerinin hepsini uydurduğunu biliyordu, ama gene de ona minnettarlık duyuyordu.

Semiyon tatlı bir sesle:

— Zavallı yavrum! dedi.

Daşa, hastabakıcı odasına dönünce, koltuğun arkalığına bakarak, yaralıların bir yabancı olan kendisini sevgiyle bağırlarına bastıklarını hissediyordu: "Kal bizimle." Ve ona öyle geliyordu ki şu anda o bütün bu bakışlara, uyuyan adamlara acımaktadır. Dalgın ve içini kaplayan acıma duygusuyla, birden İvan İliç bir yerlerde, dar bir yatağa yatmış, uyur, nefes alırken canlandı gözünde, tıpkı görüyormuş gibi bütün canlılığıyla...

Daşa kalktı odanın içinde dolaşmaya başladı. Birden uyku sessizliği içinde, sert ve hoyrat bir sesle telefon çalmaya başladı. Gece treniyle yaralılar getirilmişti gene herhalde. Telefonu aldı.

— Sizi dinliyorum, dedi.

Çok heyecanlı, yumuşak bir kadın sesi acele acele konuşuyordu.

— Daria Dimitrievna Bulavina ile görüşmek istiyorum lütfen.

Daşa:

— Benim, diye karşılık verdi. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Kimsiniz?.. Katia mı?.. Katiuşa sen misin?.. Oh, benim sevgili ablacığım!..

XIX

Nikolay İvanoviç, geyik derisi ceketini göbeğinin üstüne çekerek:

— Yavrularım, gene bir araya geldik çok şükür, dedi.

Ekaterina Dimitrievna'nın çenesini tutup, yanağını şappadak öptü.

— Hoş geldin güzelim, iyi uyudun mu?

Daşa'nın sandalyesinin arkasından geçerek genç kızın saçlarını öptü.

— Katiuşa, Daşa'yla birbirimizden hiç ayrılmadığımızı biliyor musun? Ne yaman, ne çalışkan bir kız bilsen!

Yeni bir örtü ile kaplı masaya oturdu, porselen yumurtalıktan yumurta aldı ve bıçağıyla yumurtayı soymaya başladı.

— Düşün bir kere Katiuşa, yağ ve hardalla İngiliz usulü yapılan yumurtaya öylesine alıştım ki. Çok tatlı oluyor. Bir denemeni öğütlerim. Aklıma gelmişken söyleyeyim, Almanya'da adam başına ayda iki yumurta dağıtılıyormuş. Ne dersin doğru mu?

Ağzı kulaklarına kadar açıldı, bir kahkaha attı.

— Bu yumurtayla Almanya'yı omlet yapacağız. Almanya'da çocuklar şimdi spermasız doğuyormuş diyorlar.

Bismark söylemişti zaten bu budalalara, Rusya'yla barış içinde yaşayın diye. Dinlemediler Bismark'ı, meydan okudular bize. Sonuç ne oldu: Ayda iki yumurta.

Ekaterina Dimitrievna gözlerini eğerek:

— Çocukların spermasız doğması çok korkunç, çok çirkin bir şey, dedi. İster Almanya'da, ister burada doğsun, çok korkunç bir şey.

— Affedersin ama Katiuşa, söylediğin saçma.

— Benim bildiğim bir şey var: Her gün durup dilenmeden adamlar ölürken, yaşamak arzusunu yitirmek çok korkunç.

— Yapacak bir şey yok şekerim. Devlet'in ne olduğunu, kendi giderlerimizi anlamamızın zamanıdır. İlovayski'lerde okuduğumu-

za göre isimsiz mujikler Kulikovo, Borodino ve benzeri muharebe alanlarında yurdumuzu savundular. Şöyle düşünüyorduk: Ah! Rusya ne kadar büyük! Haritaya bir göz atıyorduk şöyle. Şimdi, Asya ve Avrupa haritasında yeşil renkle boyalı toprakların bütünlüğünü korumak için insan hayatının bir yüzde nisbetini düşünün lüfen. Pek gönül açıcı değil. Ha, şayet devlet mekanizmasının bozuk çalıştığını söyleyecek olsan, bak seninle aynı düşüncede olduğumu söylerim. Bugün vatan için ölmeye gideceğim zaman, şunu sorarım önce: Ya siz, beni ölüme gönderen siz, devlet adamlarından istenen bütün fazilet nitelikleriyle donatılmış mısınız? Vatan için kanımı rahatça akıtabilir miyim? İşte, Katiuşa, hükümet, eski alışkanlığına uygun olarak halk örgütlerine kızgın kızgın bakıyor. Ama bizden vazgeçmesinin artık imkânsız olduğu görülüyor. İmkânsız! Ve bizler önce onun parmağını yakalayacağız, sonra da bütün kolunu. Bana sorarsan, çok iyimserim ben.

Nikolay İvanoviç kalktı, ocağın üzerinden kibriti aldı, sigarasını yaktı, bir nefes çekti, yanan kibriti yumurtanın kabuğu içine attı.

— Kan boşa akmayacak, diye ekledi. Savaştan çıkınca bizler, halk adamları, Devlet dümenini elimize alacağız. Ne *"Zemlia i Volia"*nın*, ne devrimcilerin, ne de marksistlerin yapamadığını savaş yapacak. Haydi bana eyvallah, yavrularım.

Ceketini ilikleyip çıktı. Arkadan, erkek kılığına girmiş bir kadını andırıyordu.

Ekaterina Dimitrievna içini çekti, eline bir örgü alıp pencerenin önüne oturdu. Daşa ablasının yanına, koltuğun kenarına ilişti, kolunu omuzuna doladı. İkisi de beli dar, göğsü yüksek siyah elbise giymişti. Sakin ve sessiz duruşlarıyla birbirlerine çok benziyorlardı. Dışarda, inceden yavaş yağan kar, odanın duvarlarında akisler yapıyordu. Daşa, yanaklarını ablasının, tanımadığı güzel bir kokuyla kokan saçlarına dayadı.

— Katiuşa, nasıl geçirdin vaktini son zamanda? Hiçbir şey anlatmıyorsun.

* *Zemlia i Volia*: Toprak ve Özgürlük.

— Ne anlatayım istiyorsun, nonoşum? Yazdım hepsini sana.

— Yazdın yazmasına, ama Katiuşa, anlamadığım bir şey var gene de. Güzelsin, sevimlisin, iyisin. Sana benzeyen bir ikinci kadını tanımıyorum. Ama gene de mutlu değilsin. Neden? Gözlerin hüzünlü hep.

— Yüreğim mutsuz olmalı.

— Ciddi söylüyorum ama...

— Doğru, doğru dediğin, yavrum, ben de aynı şeyi soruyorum kendime durmadan. İnsan her istediğine kavuşunca mutlu olamaz herhalde. İnanmak gerekir buna. İyi bir kocam, tatlı bir kız kardeşim var, özgürüm... Ama gene de sanki bir serap içindeymişim gibi yaşıyorum, hayalet gibi görüyorum kendimi... Bazen Paris'te şöyle düşündüğüm oluyordu. Kenarda köşede küçük bir şehirde yaşamak, tavuklara, sebze bahçesine bakmak, her gece de ırmağın ötesindeki aşığınla buluşmaya gitmek ne güzel olurdu... Görüyorsun ya Daşa, yaşantı bitti benim için artık.

— Budalaca söz etme, Katiuşa...

Katia, boş, donuk gözlerle kız kardeşine baktı.

— Dinle beni... O günü seziyorum! Seziyorum onu... Bazen gözlerimin önünde çizgili bir yatak, kaymış bir çarşaf, safra dolu bir küvet canlanıyor... Ve ben sarı yüzüm, ak saçlarımla ölmüşüm...

Ekaterina Dimitrievna, örgüsünü dizlerine koymuş, hiç rüzgâr esmeyen sokakta sakin yağan kar tanelerine bakıyordu. Uzakta, Kremlin Sarayının sivri kulelerinden birinin tepesindeki, kanatlarını açmış altın sarısı kartalın üzerinde kuşlar siyah bir bulut gibi dönüyorlardı.

— Bir sabahı hatırlıyorum, Daşenka. Erken, çok erken kalkmıştım. Balkonumdan, mavimtırak bir sise bürünen Paris'i görüyordum. Her taraftan beyaz, gri, mavi dumanlar yükseliyordu. Gece yağmur yağmıştı. Her tarafta tazelik, yeşillik, vanilya kokusu vardı. Sokaktan koltuklarında kitaplarıyla çocuklar, kollarında sepetleriyle alışverişe giden kadınlar geçiyor, besin satan dükkânlar açılıyordu. Bütün bunlar durmuş oturmuş, sonsuzmuş gibi görünüyordu. İçimden sokağa inmek, kalabalığa karışmak, tatlı bakışlı bir adamla karşılaşıp ellerimi göğsüne koymak geçti. Ama büyük bulvarlara çıkınca bütün şehir çılgınlaşmıştı. Gazeteciler avazları

çıktığı kadar bağırarak koşuyor, her tarafta insanlar küme küme toplanıyor, çalkalanıyordu. Bütün gazeteler ölüm ve kin saçıyordu. Savaş başlamıştı. O günden sonra "ölüm, ölüm" sözünden başka bir şey duymaz oldum... Daha ne umut edilebilir ki?

Bir sessizlikten sonra Daşa sordu:

— Katiuşa...

— Ne var tontonum?

— Ya... Nikolay?

— Bilmem... Bana öyle geliyor ki karşılıklı bağışladık birbirimizi. Üç gün oldu henüz geleli, bana karşı çok müşfik. Kadın hesaplarını görmek için çok uygunsuz bir zaman! Istırap çek, çıldır istersen, bugün dönüp de bakmaz bile kimse. Sözlerin sinek vızıltısı gibi gelir, ancak kendin duyarsın kendi sözlerini. Eski kadınlara gıpta ediyorum. Onlar için her şey basitti: Ölüm onları bekler, hazırlarlar kendilerini ölüme, akılları fikirleri ölüm haberindedir.

Daşa koltuğun kenarında kıpırdadı, birkaç kez derin içini çekti, kolunu ablasının omzundan indirdi. Ekaterina Dimitrievna şefkatle:

— Daşenka, dedi, Nikolay İvanoviç nişanlı olduğunu söyledi. Doğru mu? Zavallı yavrum.

Daşa'nın elini tuttu, öptü, bağrına bastırarak okşadı.

— İvan İliç'in yaşadığından kuşkum yok, diye devam etti. Seviyorsan onu şayet, başka bir şeye, hiçbir şeye ihtiyacın yok bu dünyada demektir.

İki kız kardeş, dışarda yağan kara bakarak yeniden sustular. Sokakta, banyoya giden Harp Okulu öğrencileri beyaz bir kitle halinde, koltuklarında çamaşırlarıyla, karın üzerinde kaya kaya yürüyorlardı.

Birden hafif ıslıkla bir hava çalmaya başladılar.

Kartallar gibi uçun şahinler,
Dinsiz gözyaşları, keder...

* * *

Birkaç günlük aradan sonra Daşa hastanedeki görevine gene başladı. Ekaterina Dimitrievna, her eşyasına yabancı olduğu evde yalnız kalıyordu. Duvarda hüzün verici iki tablo vardı: Bir kuru ot

yığınıyla yaprakları dökülmüş iki kayın ağacının arasında eriyen karlar. Salonda, divanın üstünde tanımadığı insanların resimleri. Bir köşede de tozlanmış dalsız budaksız bir ağaççık.

Ekaterina Dimitrievna, yaşlı aktristlerin Ostrovski'yi oynadıkları tiyatrolara, resim sergilerine, müzelere gitmeyi denemişti; ama orada da her şey solgun, renksiz, yarı ölü gibi geliyordu ona. Kendisini de uzun süredir herkesin terk ettiği yaşantıda dolaşan bir gölge gibi görüyordu.

Saatlerce pencerenin önündeki radyatörün yanında oturuyor, karlar altındaki Moskova'yı seyrediyordu. Yumuşak ve gürültüsüz havada, gökten inen kar tanelerinin arasında bir çan sesi yankılanıyordu: Ya ölüler ayini yapılıyor, ya da cepheden getirilmiş bir cenaze. Okusa? Ama ne okuyacak? Hayal kursa? Neyi hayal edecek? Eskinin düşünceleriyle düşleri, bugün nasıl da anlamsız oluvermişlerdi!

Sabah gazetesinden akşam gazetesine kadar saatler akıp gidiyordu. Ekaterina Dimitrievna, çevresindeki insanlar, sadece gelecekle, zaferle barışın hayal edilen günleriyle yaşıyorlardı; bu bekleyişleri pekiştiren her şey sonsuz bir sevinçle karşılanıyordu. Bir başarısızlık haberi gelecek olsa, herkes karamsar oluyor, yılgınlığa düşüyordu. Birer manyaktan farkı olmayan insanlar, kendilerini dedikodulara, nakledilen sözlere, gerçek dışı haberlere kaptırıyorlardı. Gazetedeki bir satır onları coşturmaya yetiyordu...

Ekaterina Dimitrievna sonunda kararını verdi, bir iş bulması için kocasına ricada bulundu. Martın başlarında Daşa'nın çalıştığı hastaneye hemşire olarak girdi.

İlk günler tıpkı kız kardeşinin başına geldiği gibi, ıstıraplar, pislik yıldırtmıştı onu da, ama iğrenme duygusunu yenmeyi başardı ve yavaş yavaş işe alışmaya başladı. Nefsine karşı kazandığı bu zafer, neşelendirdi de onu. İlk kez çevresinde gerçek yaşantıyı duyar oldu. Zahmetli, pis işini sevmeye başladı; uğrunda çalıştığı insanlara acıyordu.

Bir gün Daşa'ya:

— İnce, insanlardan ayrı bir hayat sürmemiz gerektiğini kim akıl etmiş? dedi. Aslında, senle benim öteki kadınlardan farkımız yok: Bize gerekli olan normal bir koca, çok çocuk ve tabiata, yeşil otlara daha yakın olmamız...

Kutsal hafta sırasında Ekaterina Dimitrievna, kilisede, yaralılar için, beyaz peynirli geleneksel pastaları takdis ettirdi ve Paskalya'yı Daşa ile beraber hastanede kutladı. O gece Nikolay İvanoviç'in olağanüstü bir toplantısı vardı. İki kız kardeşi arabasıyla almaya geldiği zaman saat sabahın ikisini çalıyordu. Ekaterina Dimitrievna uykuları olmadığını, gezintiye götürmesi için kocasına ricada bulundu. Saçma bir istekti bu, ama şoföre bir bardak konyak içirildi ve Kodenka meydanına doğru yola çıkıldı.

Hava dona çekiyordu, hafiften. Soğuk, yanaklarını ısırıyordu. Bulutsuz gök, pırıl pırıl yıldızlıydı. İnce buz tabakası tekerleklerin altında çıtırdıyordu. Katia ile Daşa, beyaz boyun atkıları boyunlarında, gri paltoları sırtlarında, arka kanepede birbirlerine sarılmışçasına oturuyorlardı. Sürücünün yanına oturan Nikolay İvanoviç, bakmak için geri dönüyordu: İkisinin de iri gözleri, koyu kaşları vardı.

Alçak sesle:

— Vallahi, hanginiz karımsınız, bilmiyorum, dedi.

İkisinden biri:

— Bilemeyeceksin, diye karşılık verdi.

İkisi birden kahkahayı bastılar.

Çevresi belirsiz ve uçsuz bucaksız kırın üstündeki gök kenarlarında yeşilimtırak bir renk alıyordu. Çok uzakta Seberriyani Bor ormanı.

Daşa yavaşça:

— Katiuşa, dedi, bir bilsen, o kadar susadım ki sevmeyi!

Ekaterina Dimitrievna, elini sıktı hafifçe kardeşinin. Ormanın üzerinde, gündoğumunun yeşilimtırak neminde, büyük bir yıldız, sanki nefes alıyormuş gibi parlayıp yansıyordu.

Nikolay İvanoviç, oturduğu yerden birden dönerek:

— Ha, evet, unuttum sana anlatmaya Katiuşa, dedi. Yetkili kişimiz Çumakof döndü. Galiçya'daki durumun çok ciddi olduğunu söyledi. Almanlar bizimkileri cehennem ateşinde dövüyor, tüm alaylarımızı biçiyormuş. Biz de bu arada top mermisi sıkıntısı çekiyoruz... Bir şey anlıyorsam arap olayım!

Katia karşılık vermedi. Gözlerini yıldızlara doğru kaldırdı. Daşa yanağını ablasının omuzuna dayadı. Nikolay İvanoviç bir kez daha beddua etti ve sürücüye geri dönmesini söyledi.

Paskalya yortusunun üçüncü gününde Ekaterina Dimitrievna hastalandı; hastanedeki görevine gidemedi, yatağa düştü. Zatürree olmuştu. Katia hastanede cereyanda kalmış, soğuk almıştı herhalde.

XX

— Bu duruma düştük işte. Bunu düşünmekten daha korkunç bir şey olamaz.

— Gözlerini aleve fal taşı gibi açacağına, yat.

— Düştük bu duruma... Ben dememiş miydim size, kardeşler, Rusya hapı yuttu işte.

Bir tahıl yığını gibi sivri çatılı bir ambarın kerpiç duvarının yanında, sönmek üzere olan bir kütüğün çevresinde üç er oturmuştu. İçlerinden biri kazığa, kurusun diye çoraplarını asmıştı. Tutuşmasınlar diye gözlerini ayırmıyordu çoraplarından; biri de pantolonunu yamıyor, ipliği dikkatle çekiyordu. Seyrek siyah sakallı, çıkık burunlu, çiçek bozuğu yüzlü üçüncüsü ise, ayaklarını altına alıp oturmuş, ellerini kaputunun ceplerine iyice sokmuş, çukur, bulanık bakışlı gözlerle aleve bakıyordu. Sesini yükseltmeden:

— Satıldı her şey, dedi, lâmı cimi yok. Tam bizimkiler galip gelecekken derhal geri çekilme emri geliyor. Bir bildikleri varsa, o da Yahudileri asmak; oysaki ihanet merdivenin en üst basamağına yuvalanmış herhalde.

Çoraplarını kurutan er:

— Bıktı millet bu savaştan, dedi, bir gazete çıkıp da yazamaz ki bunu.

Sustu. Ateşin üzerine bir çalı koydu.

— Taarruza kalkıyoruz, arkasından da geri çekiliyoruz. Bir bakıyorsun gene taarruza kalkmışız. Ah! Bir işe yarasaydı bari, içim yanmazdı! Başladığımız yere döndük gene! Sonuç sıfır.

Er sözünü bitirirken ateşin üzerine tükürdü.

Pantolonunu onaran er, başını kaldırmadan, alaylı bir gülüşle:

— Az önce, diye anlatmaya başladı, üsteğmen Jadof yanıma geldi. Buraya kadar iyi. Kafası neye kızmışsa kızmış, bilmiyorum, ama şeytan rahat bırakmaz ki onu. Açtı ağzını yumdu gözünü. Yok, yok pantolonum neden delinmişmiş? Yok, bu kılığımın hali

neymiş? Sustum ben tabii, konuşmamız da sade bir biçimde sonuçlandı: Yumruğu suratıma yapıştırdı.

Çorap kurutan er:

— Ne silah var, ne cephane, diye sözü aldı. Bizim bataryanın toplarında yedişer mermi kaldı. Eh, durum böyle olunca yapacak iş kalmıyor ki, surata vurmaktan başka.

Pantolonunu onaran er, arkadaşına şaşkın şaşkın baktı, "anladık, anladık!" dercesine başını salladı. Esmer er ürkek bakışlarla sözüne devam etti:

— Bütün milleti ayağa kaldırdılar. Şimdi de kırk üç yaşındakileri askere alıyorlar. Böylesi bir kuvvetle dünyanın öbür ucuna gider insan be. Yürü dediler yürümedik mi? Ama onlar da görevlerini yapıyorlar sadece. Bize gelince, biz de bize düşeni yapacağız.

Öteki onayladı:

— Doğru dedin...

Esmer er:

— Varşova önünde bir muharebe alanı gördüm, diye devam etti. Muharebe alanında beş ya da altı bin Sibiryalı avcı eri biçilmişti. Hepsi de ekin gibi biçilmişti. Nasıl? Neden? söyleyeceğim şimdi nedenini size ben... Yüksek komutanlıkta şunu konuşmuşlar, bunu konuşmuşlar, varmışlar bir karara. Generalin biri toplantıdan çıkar çıkmaz, Berlin'e yollamış telgrafı gizlice. Meseleyi anlıyorsunuz değil mi? Sibirya'dan gelen iki kolordu, trenden iner inmez, gardan doğruca muharebe alanına sürülmüş, makineli tüfeklerin ateşi altında düşmüşler. Sen de kalkmış, yüzüne yumruk attıklarını söylüyorsun. Oğlum, ben küçücük çocukken, atın kantarmasını iyi yerleştirmesem kazara, babam sokulur yanıma, vururdu suratıma suratıma. Valla, bana sorarsan, haklıydı. Yaşamasını öğretmek, büyük evlatları korkutmak gerekiyordu da ondan. Peki sen onu söyle, Sibiryalı avcıları neden toptan öldürdüler, koyun boğazlar gibi? Ben onu bunu bilmem, arkadaşlar, Rusya hapı yuttu, sattılar bizi. Bizi satan da kim biliyor musunuz? Bizim köylü. Pokranski kasabasından bir mujik, on para etmeyen bir herif. Adını bile ağzıma almak istemiyorum. Elifi görse mertek sanır. İpsizin, kalçın ağızlının biri. İş dedin mi, bana bakma, der. At hırsızlığı yapar, sağda solda sürter, kadınlara musallat olur, kafa-

yı çekerdi... Şimdi de Petersburg'ta sanki bir Çar: Bakanlar, generaller çevresinde pervane. Öldürtüyorlar bizi. Biz de burada, binlerce insan ıslak toprakta yatarken, onların Petersburg'ta evlerinde şıkır şıkır elektrik yanıyor. Yiyip içiyor, eğleniyorlar.

Sustu birden. Hava sakin ve nemliydi. Ahırdaki atlar gürültüyle otları geveliyorlardı. Atlardan biri duvara bir çifte attı. Duvar hafifçe yankılandı. Bir gece kuşu çatının ardından aleve doğru süzüldü, iniltili bir çığlıkla kayboldu gözden. Tam o anda gökte, kulakları yırtan, boğuk bir gümbürtü uzaklardan gelmeye başladı. Burnuyla karanlıkları delen ve akıllara durgunluk vererek uçan bir hayvan sanırdınız. Birden tepe üstü pikeye geçti. Patlama, hangarın ötesinden, uzaktan geldi. Toprak sallandı. Zincir yularını sallayan hayvanlar yerlerinde duramaz oldular. Pantolonunu onaran er korkuyla:

— Haberci bu gelen! dedi.

— Elbette. Topçu ateşe başladı.

— Bekle arkasını!

Üçü de başını havaya kaldırdı. Yıldızsız gökte, başka bir süs yükseliyor, bir, belki de iki dakika devam ediyordu. Hangarın ötesinde, ama bu kez daha yakında ikinci patlama duyuldu. Çamların tepeleri aydınlandı, toprak yeniden sallandı. Hemen ardından da üçüncü obüs mermisinin uçtuğu duyuldu. Çıkardığı boğuk sesin büyüleyen bir tarafı vardı... Öylesine dayanılmaz bir gürültü ki kalbi duruyordu insanın.

Esmer er ayağa kalktı, geri geri çekildi. O anda güçlü bir hava basıncı çullandı, kara bir şimşek kaydı, kulakları yırtan bir gümbürtüyle bir kara duman ve alev sütunu bulutlara doğru yükseldi.

Duman ve alev sütunu yere çökünce, az önce ateşin ve erlerin bulunduğu yerde dev ağzı gibi büyük bir çukurun açıldığı görüldü. Ahırın yıkılan duvarının üstündeki ot çatı tutuşmuş, sarı dumanlar çıkarıyordu. Yelesi kirpi gibi dikilmiş bir at, alevin üzerinden atladı, ürküntüyle kişnedi, karanlıklar arasında görünen çamlara doğru fırladı.

Daha şimdiden, ovanın, kenarı kesik kesik görünen ormanın ötesinde alevler ufku sarıyor, toplar gümbürdüyor, aydınlatma fişekleri, uzun serpantinler gibi göğe yükseliyordu; yavaş yavaş ye-

re inen ışıkları, karanlık, nemli toprağı aydınlatıyordu. Obüs mermileri homurdanıp kükreyip, göğü burgu gibi delerek geçiyordu.

XXI

O akşam, hangarın hemen yakınında, Usolski alayının subayları, yüzbaşı Tetkin'in, oğlu olduğu müjdesini veren bir mektup alması şerefine, sığınaklarında "yiyip içiyorlardı". Toprağın altına iyice gömülmüş, üç kereste sıranın üzerinde oturmuş sekiz subay, bir binbaşı ile ilk yardım postasından üç hemşire, bir masanın çevresine sıralanmışlardı. Alçak tavanlı sığınağı cam bardaklara konmuş mumlar aydınlatıyordu.

Susuz içiyorlardı. Mutlu baba yüzbaşı Tetkin, kirli elini çıplak kafasının üzerine koymuş, burnu tabağında uyuyordu. Mumların soluk ışığında, alkol kokusunun doldurduğu ağır havada hemşireler çok güzel görünüyorlardı. Gri elbiseler giymişler, başlarına gri başlıklarını takmışlardı. Birinin adı Muşka'ydı. İki buklesi şakaklarının üzerine dökülüyordu. Yanındakilerle karşısındakilerin gözlerini ayırmadıkları beyaz göğüslerinin birleştiği yeri göstererek durmadan gülüyordu. Marya İvanovna adındaki öteki hemşire tombul tombul, pembe tenli bir kızdı. Çigan romanslarını insanı hayran bırakacak kadar güzel söylüyordu. Kendinden geçen dinleyiciler, "Ah! Dinine yandığım! İşte hayat!" diye masaya vuruyorlardı.

Masadaki üçüncü hemşire Elizateva Kievna'ydı. Mum alevlerinin gittikçe çoğaldığını, ışıldadığını görüyordu; sigara dumanı arasında yüzler soluk birer leke haline geliyor, içlerinden biri, yanında oturan üsteğmen Jadof korkunç ve çok güzel bir adama benziyordu. Jadof geniş omuzlu, sarışın, sakalsız, saydam gözlüydü. Kemeri iyice sıkılmış, dimdik duruyordu. Durmadan içiyor, ama sadece rengini sarartıyordu giderek.

Muşka durmadan güler, Marya İvanovna gitarını eline alıp, elinde yuvarladığı mendiliyle yüzünü silip, gür sesiyle: "Moldavya'nın steplerinde ben" diye şarkıya başlayınca, Jadof'un ince dudaklarında bir gülümseme beliriyor, içmeye devam ediyordu.

Elizaveta Kievna, kırışıksız yüzüne bakıyordu yakından. Jadof önemsiz, ama akıllı uslu sözler ediyordu. Bu arada, alaylarında Martinof adında bir yüzbaşı olduğunu, herkesin onu kaderci saydığını anlatmıştı. Gerçekten de konyak içtiği zaman, geceleyin dışarı çıkıyor, tel örgüleri geçiyor, düşman siperlerine yanaşıyor, Almanlara dört dilden sövüyordu, son gidişinde palavracılığını karnından yaralanmakla ödemişti.

Elizaveta Kievna içini çekip, Yüzbaşı Martinof'un açıkcası bir kahraman olduğunu söyledi.

— Özür dilerim. Gözü yükseklerde insanlarla avanaklar vardır; ama kahraman yoktur.

— Ama sizin taarruza kalkınanız bir kahramanlık değil mi?

— Bir defa taarruza kalkılmaz, taarruza zorlarlar sizi. Bu emre boyun eğenlerse birer alçaktır. Elbette zorlamadan hayatlarını tehlikeye atan insanlar vardır, ama bunların da karşı konulmaz biçimde öldürmeye ihtiyaçları vardır.

Jadof, tırnaklarıyla masanın üzerinde trampet çaldı.

— Böylesi insanlar, diye ekledi, modern bilincin en üstün derecesindeki insanlardır, diyebiliriz isterseniz.

Yavaş yavaş kalktı, masanın öteki ucundaki meyva ezmesinden aldı, Elizaveta Kievna'ya sundu.

Elizaveta Kievna:

— İstemem, teşekkür ederim, dedi.

Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Kollarında ve bacaklarında bir halsizlik hissediyordu.

— Peki söyleyin öyleyse, dedi, ya siz nesiniz?

Jadof'un alnı kırıştı; yüzü birden yaşlı bir adam yüzü halini aldı, küçük küçük çizgiler belirdi. Sert bir sesle:

— Ya siz nesiniz demek de ne oluyor? dedi. Dün ahırın arkasında bir Yahudi'yi kurşuna dizdim. Yahudi'yi öldürürken zevk alıp almadığımı öğrenmek istiyorsunuz, değil mi? Budalaca şeyler bunlar!

Sivri dişlerinin arasına bir sigara sıkıştırdı, kibriti yaktı. Kibriti tutan düz parmakları titremiyordu, ama sigara küçük aleve uzanamadı, yanmadı.

— Evet, sarhoşum, dedi, affedersiniz.

Alevi tırnaklarını yakan kibriti attı.

— Haydi çıkıp hava alalım.

Elizaveta Kievna, rüyada gibi ayağa kalktı, sığınaktan çıkış yoluna giden dar ve uzun yolda Jadof'un ardından yürüdü. Neşeli, sarhoş sesler ikisinin çıkışını selamladı. Mariya İvanovna gitarının tellerini daha hızlı çekti, kalın sesiyle bir şarkıya başladı:

"Tadına doyulmaz sarhoşluk dolu gecenin..."

Dışarısını baharın funda toprağı kokusu sarmıştı. Hava sakin, loştu. Jadof, ellerini ceplerine sokmuş, ıslak otların üzerinde hızlı hızlı yürüyordu. Elizaveta Kievna biraz arkasından, dudaklarında eksilmeyen gülümsemeyle yürüyordu. Jadof durdu birden, kesin, sert bir sesle:

— E, peki? diye sordu.

Elizaveta Kievna'nın kulakları kızarmıştı. Boğazındaki bir kısılmayı tutmaya çalışarak, duyulur duyulmaz bir sesle:

— Bilmem, diye karşılık verdi.

— Gelin.

Başıyla ahırın loş çatısını gösteriyordu. Birkaç adım attıktan sonra gene durdu, buz gibi eliyle Eizaveta Kievna'nın elini sıkıca tuttu. Beklenmedik şekilde, ateşli bir ifadeyle:

— Bir ilâh gibi güçlüyüm, dedi. Yirmi kopeklik bir parayı kırabilirim. Bütün insanların içini görebilirim, tıpkı saydammış gibi hepsi... Nefret ediyorum, hepsinden!

Sanki aklına bir şey gelmişçesine sustu birden, ayağını yere vurdu:

— Bütün bu ha-ha'lar, hi-hi'ler, bu şarkılar, bu aşağılık gevezelikler, ne iğrenç! Hepsi de duman tüten gübrenin içinde kaynaşan kurtlara benziyor... Ezerdim hepsini... İyi dinleyin beni... Sevmiyorum sizi, sevemem de! Asla sevemem sizi... Umutlanayım deme... Ama muhtacım size... benim için birine bağlanmaktan daha iğrenç bir şey olamaz... Anlamalısınız bunu...

Ellerini Elizaveta Kievna'nın koltuk altlarına soktu, kuvvetle kendine çekti, kor gibi yanan kuru dudaklarını şakaklarına yapıştırdı.

Elizaveta Kievna sıyrılmak istedi, ama Jadof öylesine kuvvetle sıktı ki kemikleri çatırdadı; o zaman başı yana düştü, vücudu kendinden geçti.

Jadof:

— Ötekiler gibi değilsiniz, dedi, hiçbirine benzemiyorsunuz. Öğreteceğim size...

Birden sustu, başını kaldırdı. Karanlıkların içinden keskin, burgu gibi delici bir ses yükseliyordu.

Dişlerini sıkıp:

— Ah! Namussuzlar! dedi.

Birden uzakta bir patlama gürledi. Elizaveta Kievna yeniden kurtulmak için davrandı, ama Jadof daha bir sıktı. Elizaveta Kievna umutsuz bir sesle:

— Bırakın ama canım! dedi.

İkinci bir obüs patladı. Jadof durmadan birbirini tutmaz sözler mırıldanıyordu. Birden hemen yakında, hangarın arkasında, üstü simsiyah bir alev sütunu yükseldi. Patlama sonucu kucak kucak ot yığınları alevler içinde havaya uçtu.

Elizaveta Kievna Jadof'un kollarından sıyrıldı, sığınağa doğru koşmaya başladı.

Subaylar, çıkış kapısından aşırı ivecenlikle çıkıyorlardı. Alevler içindeki hangara bir göz atan, siyah toprak üzerinde koşuyordu. Kimileri sola doğru, içinde siperlerin bulunduğu küçük ormana doğru koşuyor, ötekileri de sağa, köprü başına giden dar, uzun hendeklere dalıyordu. Alman bataryaları, ırmağın ötesindeki tepelerin ardından gümbürdüyordu. Topçu ateşi aynı anda iki noktada başlamıştı. Düşman, Usolski alayının bir bölüğü tarafından karşı sahilde az önce ele geçirilen çiftliğe giden geçidin ucundaki köprüyü sağından solundan dövüyordu. Düşman topçu ateşinin bir kısmı da Rus bataryalarının üzerine çevrilmişti.

Elizaveta Kievna, Jadof'un başı açık, elleri cebinde, tarlaların ortasından vurup makineli tüfek yuvasına doğru gittiğini gördü. Birden, uzun siluetinin bulunduğu yerde siyah, kırmızı, darmadağınık bir ateş beliriverdi. Elizaveta Kievna gözlerini kapadı. Gözlerini açtığı zaman Jadof'un daha bir solda ilerlediğin gördü. Elizaveta Kievna'nın yanında duran Tetkin dürbünüyle bakıyordu.

Öfkeli bir sesle:

— Söylemiştim ben! dedi. Sanki bu çiftliğe çok ihtiyacımız vardı! Gelin de görün şimdi: Geçiş köprüsünü tüm yıktılar. Ah! Reziller! Çiftliği topa tutuyorlar! Hapı yuttu altıncı bölük.

Geri döndü, hızlı hızlı ensesini kaşıdı:

— Siliapkin! diye seslendi.

İri burunlu, kürk başlıklı ufak tefek bir adam:

— Buyur! diye karşılık verdi hemen.

— Çiftlikle konuştunuz mu?

— Telefon irtibatı kesildi.

— Derhal sekizinci bölüğe telefon et, çiftliğe takviye göndersinler.

Siliapkin:

— Başüstüne yüzbaşım, diye karşılık verdi. Kesin bir hareketle elini şapkasının siperinden indirdi, iki adam geriledi, durdu.

Yüzbaşı kızgın bir sesle:

— Üsteğmen Siliapkin! diye seslendi.

— Buyrun!

— Emrimi yerine getirin.

— Başüstüne yüzbaşım.

Siliapkin biraz daha uzağa çekildi, başını önüne eğip elindeki sopayla toprağı kazımaya başladı.

Yüzbaşı:

— Üsteğmen Siliapkin! diye gürledi.

— Buyrun!

— Verilen emri anlamadınız mı yoksa?

— Gayet iyi anladım efendim.

— Emri sekizinci bölüğe ulaştırın. Kendiliğinizden emri yerine getirmemelerini söyleyeceksiniz. Oraya takviye gönderecek kadar aptal değiller zaten. Geçit noktasında ateş açmak için on beş kişi göndersinler. Hemen tümene, sekizinci bölüğün, geçit noktasını ateşle zorladığını bildirin. Altıncı bölük adına sayarız kayıpları. Haydi çabuk!

Elizaveta Kievna'ya döndü:

— Size gelince matmazel, dedi, siz de cehennem olun gidin burdan! Nerdeyse bizi de avlayacaklar.

O anda bir obüs mermisi ıslık çalarak üzerlerinden geçti, yakınlarına düştü.

XXII

Jadof boylu boyunca yere uzanmış, gözleri dürbününde muharebeyi seyrediyordu, bıkıp usanmadan. Sığınak, ağaçlı bir tepenin yamacına oyulmuştu. Tepenin dibinden geçen ırmak bir kıvrıntı yapıyordu. Alev alev yanan köprünün bulunduğu sağ taraftan kalın dumanlar yükseliyordu. Karşı sahilde, sazlı bataklıkta, zigzag hendeklerin içinde Usolski alayının birinci bölüğü fark ediliyordu. Solda, kamışlar arasından kıvrıla büküle akan bir derenin ırmağa döküldüğü görülüyordu. Daha da solda, derenin ötesinde çiftliğin üç binası alevler içinde yanıyordu. Daha ilerde, sivri bir uç gibi uzanan siperlerde altıncı bölük tutunuyordu. Üç yüz adım ilerde de, sağ kanatta, Alman mevzileri ağaçlıklı tepelere doğru uzanıyordu.

Çifte yangının ışığı altında ırmak kirli kırmızı bir renk almıştı. Düşen mermilerin çoğu suyu kaynatıyor, fıskiye gibi yükselen suları kızıl bulutlar örtüyordu.

Topçu ateşinin en şiddetlisi çiftliğin üzerinde toplanmıştı. Alevler içindeki binaların üstünde, her an şarapnel patlamaları kıvılcımlar saçarak ışıldıyordu. Zigzag siperlerin meydana getirdiği sivri ucun her iki yönünde, karışık siyah duman sütunları yükseliyordu. Derenin arkasındaki kamışlarla otların arasında, tüfek namluları her ateş edişte küçük iğneler gibi parıldıyordu.

Ağır obüsler, grav! Grav! diye patlıyordu, havayı sarsarak. Şarapneller, paf! Paf! diye ses çıkararak ırmağın, tarlaların ve bu yakadaki ikinci, üçüncü ve dördüncü bölüklerin üzerinde patlıyordu. On iki Alman bataryasının şimşekler gibi çaktığı tepelerin ardında gök gürültüsünü andıran gümbür! Gümbür! sesleri duyuluyordu. Tepelerin ardında patlayan Rus mermileri de ıslıklar çalarak karşılık veriyordu Alman topçusuna. Bu gümbürtü kulakları sağır ediyor, göğsü basınçla eziyor, kalpleri hiddetle tutuşturuyordu.

Uzun süre, çok uzun süre devam etti topçu ateşi. Jadof fosforlu saatine baktı: sSabahın iki buçuğuydu. Yakında sabah olacağına göre bir taarruz beklemeliydi.

Gerçekten topçu ateşinin gümbürtüsü arttı, ırmağın suyu daha fazla kaynamaya başladı. Obüsler bu yakadaki geçit noktası ile tepeleri dövüp duruyordu. Bazen toprak sarsılıyor, sığınağın tava-

nından, duvarlarından taşlar, topraklar dökülüyordu. Ama kül olmak üzere olan çiftlik yöresi tüm sessizliğe bürünmüştü. Birden, çok uzaktan, ırmağa göre yanlamasına bir sürü aydınlatma fişeği ateşten kurdeleler halinde göğe yükseldi: Toprak gündüz gibi aydınlandı. Aydınlatma fişekleri söndüğü zaman birkaç dakika süreyle tüm karanlık oldu her taraf. Almanlar siperlerinden çıkıp taarruza kalktılar.

Jadof, sabahın alacakaranlığında, uzaklarda küçük insan siluetlerinin tarlalarda kâh yatıp, kâh yarışırcasına koştuklarını fark etti. Çiftlik yönünden kimseler ateş açmamıştı ilerleyenlere. Jadof geri döndü ve:

— Çabuk bana bir şerit mermi verin dedi.

Makineli tüfek birden kudurmuş gibi titremeye başladı. Birden mermi yağdırmaya, havayı yakıcı bir dumanla kaplamaya başladı. Hemen ardından, tarladaki siluetlerin daha hızla koştukları görüldü. Hiç biri yatmamıştı. Bütün alanı sarmıştı taarruza kalkanlar. Önden koşanlar, yirmi kadar erin ayağa kalktığı, altıncı bölük mevzilerine ulaştı. *Çabucak bir kalabalık toplanıverdi orada.*

Çiftliğin ele geçirilmesi için yapılan bu muharebe, birkaç yüz kilometre uzunluğundaki cephe boyunca yapılan muharebenin sadece küçük bir parçasıydı ve her iki taraf için de yüz binlerce insanın hayatına malolacaktı.

Ruslar bu çiftliği, düşmanın nehirden yapacağı muhtemel bir taarruzu önlemek amacıyla, emniyet bölgesi olması için on beş gün önce işgal etmişlerdi. Almanlar ileri postalarını ırmağa daha da yanaştırmak için bu çiftliği ele geçirmeyi akıllarına koymuşlardı. Her iki tarafın amacı da sadece Alman ve Rus tümen komutanları için bir önem taşıyor ve en ince ayrıntılarına kadar hazırlanmış olan ilkbahar seferinin stratejik planlarına dahil edilmiş bulunuyordu.

Altı ay önce Rus adına benzemediği için Çarın emriyle soyadını değiştiren ve Rus tümenine komuta eden general Dobrof, Usolski alayının bölgesinde başlayan Alman taarruzunun haberi geldiği zaman iskambil oynuyordu.

General oyunu bıraktı hemen. Üst rütbeli subaylarla iki emir subayını da yanına alarak, bir masanın üzerine haritaların yayıldığı odaya geçti. Verilen haberde ırmağın geçiş noktası ile köprü-

nün top atışlarıyla tahrip edildiği bildiriliyordu. General, Almanların çiftliği ele geçirmek niyetinde olduklarını anladı. Oysaki önce kolordu, sonra da ordu komutanlığının onayladığı meşhur taarruz planını bu hedefe göre yapmıştı. Almanların bu çiftliğe taarruzu, hazırlanmış planını değer olarak sıfıra indiriyordu.

Ardı arkası kesilmeyen telefon haberleri bu durumu doğruluyordu. General kemerli burnunun üzerindeki gözlüğünü çıkardı, parmaklarının ucunda sallayarak ölçülü, fakat kesin bir ifadeyle:

— Anlaşıldı, dedi. Bulunduğum mevzilerden bir adım bile geri çekilmeyeceğim.

Çiftliğin savunmasının sağlanması için gerekli bütün tedbirlerin alınması maksadıyla bütün emirler telefonla birliklere ulaştırıldı. Yedekte bulunan Kudravinski alayı, iki taburunu, Tetkin'i desteklemek üzere derhal geçit noktasına göndermesi emrini aldı. Tam o sırada, ağır topçu bataryalarının birinin komutanından mermilerinin tükendiğini, toplarından birinin saf dışı kaldığını, düşmanın nefes aldırmayan topçu ateşine karşılık vermenin mümkün olmadığını bildiren raporu geldi.

Bu haber üzerine general Dobrof, yanında bulunanlara ciddi bir ifadeyle bakarak:

— Peki, dedi. Topçu mermilerimiz tükendiği zaman süngülerimizle savaşacağız.

Kırmızı astarlı gri ceketinin iç cebinden tertemiz mendilini çıkardı, salladı, gözlüklerinin camını sildi, haritanın üzerine eğildi.

Biraz sonra kapıda, üzerindeki haki elbise vücuduna sımsıkı oturmuş ikinci emir subayı kont Bobruyski göründü. Körpe güzel ağzının köşesinde belli belirsiz bir gülümsemeyle:

— Sayın generalim, dedi, yüzbaşı Tetkin, düşmanın göz açtırmayan ateşine rağmen, sekizinci bölüğün geçiş noktasını cansiperane zorladığını rapor ediyor.

General gözlük camlarının üzerinden emir subayına bakarak, bıyıksız dudaklarını ısırdı:

— Mükemmel.

Ama cepheden gelen haberler, cesaret ifadesiyle bildirilmiş olmasına rağmen gitgide endişe verici oluyordu. Geçiş noktasına varan Kundravinski alayı mevzilenmişti. Sekizinci bölük taarruza devam ediyor, ama ırmağı geçemiyordu. Havan grubu komutanı

yüzbaşı İslambekof, toplalarının ikisinin saf dışı edildiğini, mermilerinin tükendiğini bildiriyordu. Usolski alayının birinci tabur komutanı albay Borozdin, mevziler açıkta olduğu için ikinci, üçüncü ve dördüncü bölüklerin çok kayıp verdiğini rapor ediyordu. Bu nedenle, düşmanı püskürtme için ya taarruza geçilmesi, ya da orman kenarına kadar geri çekilmesine müsaade edilmesini istiyordu. Çiftlikte bulunan altıncı bölükten hiçbir haber gelmemişti.

Sabahın saat iki buçuğunda Askeri Konsey toplandı. General Dobrof, gerekirse birliklerinin başında yürüyeceğini, fakat muharebe sahasından bir adım bile geri çekilmeyeceğini bildirdi. Tam o sırada çiftliğin düşman eline düştüğünü ve altıncı bölüğün son neferine kadar eridiğini bildiren haber geldi. General ince temiz mendilini yumruğunun içinde sıktı, gözlerini kapadı. Kurmay başkanı albay Sveçin, geniş omuzlarını kaldırdı, siyah sakallı tombul yüzü kıpkırmızı oldu. Boğuk bir sesle:

— Sayın generalim, dedi, birçok defalar size birlikleri ırmağın sağ sahiline aktarmanın sakıncalarını söylemiştim. Bu geçiş noktası bize iki, üç, hatta dört tabura malolabilir. Çiftliği tekrar ele geçirsek de, bu çiftliği elde tutmamız çok güç olacak.

Burnu pütür pütür terlemiş olan general Dobrof:

— Bize bir köprü başı gerekli, diye karşılık verdi, mecburuz bu köprübaşını ele geçirmeye, geçireceğiz de. Bu köprü başını kaybettiğimiz taktirde taarruz planım sıfıra düşer.

Albay Sveçin daha da kızarmıştı:

— Generalim, diye karşılık verdi, birliklerimiz gerekli olan topçu desteğinden mahrum olduklarına göre ırmağı geçecek güçte değiller bu ateş yağmuru altında. Topçumuzun da birliklerimizi destekleyecek gücü olmadığını pekala biliyorsunuz.

Bu sözlere general:

— Doğru diyorsun, diye karşılık verdi. Bu durumda, birliklerime, ırmağın öte yakasındaki tel örgülere Saint-Georges nişanlarının asılı olduğunu bildirin.

Tarihe geçecek olan bu sözlerden sonra general kalktı, ellerini arkasına bağladı, altın çerçeveli gözlüğünü kısa parmaklarının arasında döndürerek pencereden baktı: Çimenliğin ortasında, mavimtırak sabah sisinin içinden nemli bir kayın ağacı yükseliyordu.

Soluk yeşil yapraklı ince dallarına bir serçe sürüsü konmuş, cıvıl cıvıl ötüşüyorlardı. Birden havalanıp kayboldular. Güneşin eğik ve sarımtırak ışınları, ağaçların puslu çevresinde sisli çimneleri delip geçiyordu.

* * *

Güneş doğarken muharebe sona erdi. Almanlar çiftliği ve ırmağın sol sahilini ele geçirmişlerdi. Rusların harekât üslerinden ellerinde kala kala, ırmağın sağ sahilinde, birinci bölüğün bulunduğu arazi çukuru kalmıştı. Bütün gün boyunca, ırmağın üzerinden karşılıklı zayıf bir ateş devam etti. Ama birinci bölüğün çember içine alınma tehlikesi açıkça görülüyordu. Köprü yangını, birinci bölüğü, Rusların elinde bulundurduğu sahilden ayırmıştı. En akıllıca hareket aynı akşam birinci bölüğün, bataklığı terk etmesi gibi görünüyordu.

Öğleden sonra, birinci tabur komutanı albay Borozdin, birinci bölüğün durumunu güçlendirmek için, gece ırmak üzerinde geçit veren bataklığı işgal emrini aldı. Emir yüzbaşı Tetkin'e verilmişti. Yüzbaşı Tetkin beşinci ve yedinci bölükleri çiftliğin aşağısında toplayarak, ırmağı dubalı köprülerle geçecekti.

Yedekte bulunan Usolski alayının üçüncü taburu taarruza kalkanların mevzilerini işgal edecekti. Kundravinski alayı, yanık köprünün hemen yakınındaki, ırmağın en az derin olan yerinden karşıya geçecek, cepheden taarruz edecekti.

Emir ağırdı, alınan düzen de kesin: Çiftlik sağdan birinci, soldan ikinci alay vasıtasıyla, bir kerpetenle alınır gibi alınmış olacaktı. Yedek Kundravinski alayı düşmanının ilgi ve ateşini çekecekti. Taarruz gece yarısı başlayacaktı.

Akşam karanlığı basınca Jadof makineli tüfekleri geçit noktasına yerleştirdi. Binbir güçlükle, ırmağın üzerindeki yirmi-otuz metrelik kamışlı adacığa makineli tüfeklerden birini yerleştirdi. Kendisi de o makineli tüfeğin başında kaldı.

Gün boyunca Rus bataryaları, oldukça zayıf bir ateşle çiftliği ve Almanların ırmak yakınındaki mevzilerini derinlemesine ateş altında tutmuştu. Sağdan soldan da tek tük ateş açılıyordu.

Gece yarısı, ırmaktan geçiş üç noktada birden sessizlik içinde başladı. Düşmanın dikkatini başka yöne çekmek için, Belotser-

kovski alayının, ırmağın beş verst yukarısına yerleştirilmiş olan birlikleri, düşmana sıkı bir ateş açtılar. Pusuda duran Almanlar, hiç karşılık vermiyorlardı.

Jadof örümcekli kamışları araladı, birliklerin geçişini gözlemeye başladı. Sol tarafta parıldamayan sarı bir yıldız, ağaçlıklı tepelerin az üstüne asılmış duruyordu. Simsiyah sulardaki soluk yankısı titreşiyordu. Kıpırdaşan gölgeler bu ışıklı şeridi geçiyorlardı. Küçük adacıklarla kum yığınları üzerinde beliren siluetler koşmaya başladı. Jadof'un hemen yakınında, göğüslerine kadar suya girmiş on kadar er, tüfekleriyle kütüklüklerini başlarının üzerine kaldırmış, suyu çalkalayarak ilerliyorlardı. Kundravinski alayının erleriydi bunlar.

Birden, karşı sahilden, uzaklardan, alevler parlayıp sönmeye başladı. Obüslerin ıslık çalarak geldikleri duyuldu. Şarapneller güm, güm, güm! diye madeni sesler çıkararak ırmağın üzerinde patladı. Şarapnellerin patlayışında yayılan ışık, suyun içinden çıkan sakallı yüzleri aydınlatıyordu. Kum yığınları, koşan erlerle kaynaşıyordu. Yeni bir şarapnel serisi yetişti: Güm, güm, güm! Her yönden uğultular yükseldi. Aydınlatma fişekleri göğe yükseldi. Gözleri kör eden bir ışıkla ortalığı aydınlattı. Rus bataryaları da gümbürdemeye başladı. Su akıntısı Jadof'un ayakları dibine, debelenen bir eri sürüklemişti. Kamış saplarına tutunmaya çalışan er:

— Başımı parçaladılar, başımı! diye boğuk boğuk konuşuyordu.

Jadof adanın öteki ucuna koştu. Uzaktan, sallara binmiş erler ırmağı geçiyorlardı. Sallardan boşalan birlikler arazide koşuyorlardı. Şimdi de, dünkü gibi kulakları sağır eden, gözleri kör eden bir topçu ateşi fırtınası ırmağın, geçiş noktalarının, tepelerin üzerine çullanıyordu. Fıkır fıkır kaynayan su, kurtlanmış gibi çalkalanıyordu. Sarı siyah dumanların ortasında, havaya yükselen su sütunlarının arasında erler ilerliyor, çırpınıyor, bağırıp çağrışıyorlardı. Karşı sahile ulaşanlar, kumların üzerinde sürünüyorlardı. Arkada Jadof'un makineli tüfekleri takırdıyordu. Önde Rus obüsleri patlıyordu.

Yüzbaşı Tetkin'in iki bölüğü çiftliği yan ateşine almıştı. Kundravinski alayının öncüleri, sonradan öğrenildiğine göre, ırmağın geçişi sırasında mevcutlarının yarısını kaybetmişler, süngü hücu-

muna geçmek istemişlerdi. Ama şiddetli bir ateş ilerlemelerini engellemiş, tel örgülerin altına tam siper yatmışlardı. Birinci taburun erleri, sık kamışların arasından fırlıyorlardı. Almanlar mevzilerden geri atılmıştı.

Makineli tüfeğinin arkasına yatan Jadof, hırsla titreyen kabzayı tutuyor, Alman mevzilerinin arkasını, çim tepelerde koşan kâh iki kişilik, kâh üç kişilik, ya da küçük bir grubu tarıyordu aralıksız. Hepsi de sendeliyor, öne, tepenin yamacına kapaklanıyorlardı.

Jadof:

— Elli sekiz, elli dokuz, atmış diye sayıyordu.

İşte zayıf bir siluet kalktı ayağa, başını iki elinin arasına almış, küçük tepeye doğru ilerliyordu. Jadof makinelinin namlusunu ona doğru çevirdi; küçük siluet önce dizlerinin üzerine çöktü, sonra yattı yere.

— Atmış bir, diye saydı Jadof.

Bir anda, dayanılmaz, yakıcı bir ışık parlayıverdi gözlerinin önünde. Jadof, dayanılmaz bir acının kollarına doğru yürürken havaya sıçradığını hissetti.

* * *

Çiftlikle, ona bitişik bütün mevziler hattı ele geçirildi. İki yüze yakın tutsak alınmıştı. Şafak sökerken iki tarafın da topçu ateşi yavaşladı. Ölülerle yaralılar toplandı. Adacıkları araştıran sedyeciler, kamışların arasında, yere devrilmiş bir makineli tüfek buldular. Makineli tüfeğin yanında, yere yüzükoyun yatmış, kafatası parçalanmış bir er vardı. On metre kadar ilerde, adanın öteki ucunda, Jadof, ayakları suya girmiş bir durumda yatıyordu. Kaldırdılar. İnliyordu. Kanlar içindeki ceketinin yeninden pembe bir kemik parçası çıkmıştı.

Jadof'u sargı yuvasına getirdikleri zaman tabip binbaşı Elizaveta Kievna'ya:

— Senin çapkını getirdiler, dedi. Masanın üzerinde yatıyor. Sağ, ama kolunu kesmek gerekecek.

Jadof kendinde değildi. Dudakları morarmış, burnu daha da sivrilmişti. Gömleğini çıkardıkları zaman Elizaveta Kievna, beyaz göğsünde bir dövme gördü: Kuyrukları birbirine dolanmış may-

munlar. Ameliyat sırasında dişlerini sıkıyor, bütün vücudu titriyor, yüzü kasılıyordu.

Bu işkenceden sonra pansuman yapılınca gözlerini açtı. Elizaveta Kievna üzerine eğildi. Jadof:

— Altmış bir, dedi.

Jadof sabaha kadar sayıkladı, sonra uyukladı. Tümen karargâhının yakınındaki büyük hastaneye gönderildi. Elizaveta Kievna, Jadof'la beraber gitmek için gerekli müsaadeyi almıştı.

XXIII

Daşa yemek odasına girdi. Nikolay İvanoviç ile Samara'dan çok acele gelmesi için telgrafla çağrılan Dimitri Stepanoviç sustular. Daşa, örtündüğü beyaz şalı çenesinin altında sıkıştırarak, bir bacağını altına alarak oturmuş olan babasının dağınık saçlarına, kırmızı yüzüne baktı. Nikolay İvanoviç'in ağlamaktan kızaran göz kapaklarına, perişan yüzüne baktı ve masaya oturdu. Dışarda hilal şeklindeki ay mavimtırak karanlığı aydınlatıyordu.

Dimitri Stepanoviç sigara içiyor, küllerini tarazlanmış yeleğinin üzerine döküyordu. Nikolay İvanoviç, masa örtüsü üstündeki ekmek kırıklarını teker teker topluyor, bir yığın haline getiriyordu. Üçü de uzun süre konuşmadan durdular.

Sonunda Nikolay İvanoviç titreyen sesiyle:

— Neden yalnız bıraktılar? dedi. Olmaz böyle şey!

Ayağa kalkan Daşa:

— Sen kal, diye karşılık verdi, ben giderim.

Daşa vücudunda ne yorgunluk, ne de ıstırap duyuyordu artık. Şalı ile ağzını kapatarak:

— Baba, dedi, bir iğne yapsana.

Dimitri Stepanoviç gürültüyle burnunu çekti, bitirdiği sigarasını omzunun üzerinden arkaya attı. Çevresindeki döşeme izmaritle doluydu.

— Baba, bir iğne yap ona, n'olursun.

O zaman Nikolay İvanoviç, öfkeli bir sesle sahnede konuşuyormuşcasına:

— Kâfirudan başka hiçbir şeyle yaşayamaz, dedi. Ölmek üzere, Daşa.

Daşa sert bir hareketle eniştesine döndü:

— Menederim seni böyle konuşmaktan! Menederim! Ölmeyecek ablam...

Nikolay İvanoviç'in sararmış yüzü irkildi. Pencereye doğru döndü, mavimtırak çölde ayın hilal şeklindeki ince ışığını gördü o da.

— Çok korkunç bu, dedi, ölürse şayet, yaşayamam...

Daşa ayaklarının ucuna basarak salonu geçti, pencerelere bir göz attı –dışarda her zamanki gibi soğuk, buz gibi ayaz vardı– küçük bir gece lambasının aydınlattığı Katia'nın yatak odasına süzülerek girdi.

Odanın dibindeki geniş ve alçak karyolada Katia yatıyordu. Yastıkların üzerindeki küçücük yüzü, yukarı doğru atılmış kuru ve karanlık saçları görülüyordu. İnce uzun parmaklı daracık eli yorganın üzerindeydi. Daşa yatağın yanına diz çöktü.

Katya güçlükle nefes alıyordu. Uzun bir süre sonra tatlı, iniltili bir sesle:

— Saat kaç? diye sordu.

— Sekiz, Katiuşa.

Katya bir an içini çekti, aynı iniltili sesle bir kez daha:

— Saat kaç? diye sordu.

Bu soruyu bütün gün tekrarladı. Saydam yüzü sakin, gözleri kapalıydı... Uzun süredir, duvarları, tavanı, her yanı sarı bir koridorda, yumuşak bir halının üzerinde yürüyordu. Sağda, tozlu pencerelerden sızan sarımtırak bir ışık gözlerini rahatsız ediyordu. Solda buutsuz bir yığın kapı. Bu kapıların ardında, açılacak olsalar, dünyanın bir ucu, gayya kuyusu. Katya yavaş yavaş, bu tozlu kapılarla pencerelerin arasından, tıpkı bir rüyadaki gibi ilerliyor. Önünde, sarımtırak ışıklı dar ve düz koridor uzanıyor. Zorlukla nefes alıyor Katya. Her kapıdan ölüm hüznü yayılıyor. Allahım, ne zaman bunun sonu? Ah bir durabilse, dinleyebilse... Hayır, hiçbir şey duymuyor... Ama işte kapıların ardından, karanlıkların içinden yavaş, kalın bir ses, tıpkı bir saat zembereği gibi titreşiyor... Aman yarabbim ne hüzün verici!.. Ah! Bir kendine gelebilse... İnsanca, basit basit bir şeyler söyleyebilse... Ve Katya, bir inilti gibi, gayret sarfederek tekrarlıyor durmadan:

— Saat kaç?

— Ne diyorsun Katiuşa?

"Demek Daşa burada, çok iyi..."

Ve işte gene aynı yumuşak, içini bulandıran koridorun halısı ayaklarının altında uzanıyor; nefesini kesen, çiğ bir ışık tozlu pencerelerden dökülüyor; uzaklarda saat zembereği titreşiyor...

"Ah, bir şey duymasam... Bir şey görmesem, bir şey hissetmesem... Yatsam, unutsam her şeyi... Bitsin artık bu, çabuk bitsin... Ama Daşa kendimi bırakmamı istemiyor... Elimi tutuyor, öpüyor durmadan, bir şeyler mırıldanıyor... Sanki onun vücudundan benim vücuduma hafif, oyuk, akıcı bir hayat geçiyor... Nasıl da dayanılmaz, zahmetli... Ah, ona ölmenin ne denli kolay, bu hayat akışını hissetmekten de kolay olduğunu söyleyebilsem... Ah! bir bıraksa beni, bir terk etse ölüme..."

— Katiuşa seviyorum seni, duyuyor musun, seni çok seviyorum?

"Bırakmıyor ki gideyim, acıyor bana... Demek ki gitmemem gerek... yapayalnız kalacak yavrucak, öksüz kalacak..."

— Daşa!

— Ne var? Ne dedin?

— Ölmeyeceğim.

Şimdi de tütün kokusu geliyor: Babası geliyor olmalı. Yatağa eğiliyor, yorganı kaldırıyor. İğne tatlı, keskin bir acıyla göğsüne giriyor. Rahatlatıcı ilaç, tatlı bir mutluluk halinde damarlarına yayılıyor. Sarı koridorun duvarları titreşiyor, açılıyor, serin bir hava akımı esiyor. Daşa yorganın üzerindeki eli okşuyor, dudaklarını konduruyor, ılık nefesini üflüyor. Bir dakika geçsin, Katya'nın vücudu uykunun tatlı karanlıklarında eriyecek. Ama yeniden küçücük katı sarı çizgiler, gözlerinin dibinde yüzeye çıkıyor, çirk, çirk edip kıpırdanmaya, gittikçe çoğalıp nefesini kesen, acı veren koridor haline geliyor...

— Daşa, Daşa, gitmek istemiyorum oraya.

Daşa kollarını Katya'nın başına sarıyor, hemen ablasının yanına, yastığın üzerine yatıyor, canlı, güçlü bir hareketle sokuluyor. Daşa'nın vücudundan canlı, ateşli bir güç çıkıyor, sanki: Yaşa! diyor.

Ama işte gene o koridor uzanıyor önünde; ayağa kalkmak, her adımda ezici ağırlıkla yürümek gerek. Yatmak imkânsız. Daşa kollarını saracak, seni kaldıracak ve: İlerle! diyecek.

Katya böylece üç gün üç gece ölümle pençeleşti. İçinde Daşa'nın ateşli iradesini hissediyordu aralıksız. Daşa olmasaydı, çok daha önceden gücü tükenen Katya bitip gidecekti.

Üçüncü günün bütün gecesi Daşa, Katya'nın başucundan ayrılmadı. İki kız kardeş artık tek bir varlık, tek bir irade olmuşlardı sanki. Ve işte Katya'yı sabaha doğru soğuk bir ter bastı ve yan tarafına döndü. Daşa ablasının belli belirsiz nefes aldığını duyuyordu. Endişelenmişti. Babasını çağırdı. Beklemeyi kararlaştırdılar. Sabahın saat altısına doğru Katya derin bir nefes aldı, öteki yanına döndü. Kriz geçmiş, hayata yeniden dönüş başlıyordu.

Üç günden beri gözünü kırpmayan Daşa da, hemen orada, ablasının yatağının yanında, derin bir koltukta uyudu. Nikolay İvanoviç, Katya'nın kurtulduğunu öğrenince Dimitri Stepanoviç'i kucakladı, yüzünü doktorun yeleğine sokarak hüngür hüngür ağladı.

Doğan gün, sıcak, güneşli, pırıl pırıl bir gündü: Her şeyler daha bir iyileşmiş, güzelleşmiş gibi görünüyordu. Çiçekçiden beyaz leylâk sepeti getirtilip salona kondu. Daşa'ya öyle geliyordu ki, Katya'yı sonsuz karanlıklara götüren buz gibi siyah kuyudan kendi elleriyle çekip çıkarmıştı sanki. Hayır, hayır, yeryüzünde yaşamaktan daha değerli bir şey olamazdı. Şimdi çok daha iyi anlıyordu bunu.

Mayıs ayı sonunda Nikolay İvanoviç, Katya'yı, Moskova civarında bir yere götürdü, ağaç kütüklerinden yapılmış bir dağ evine yerleştirdi. Evin iki balkonundan biri, alaca tüylü danaların otladığı gölgelik yeşil kayın ağaçlarına, öteki de kıvrım kıvrım aşağılara inen tarlalara bakıyordu.

* * *

Daşa ile Nikolay İvanoviç banliyö treninde küçük istasyonda iniyor, bataklık bir kırı geçiyorlardı. Başlarının üzerinde sivrisinek sürüleri uçuşup duruyordu. Sonra bir yokuşu tırmanmak gerekiyordu. Nikolay İvanoviç, sanki güneşin batışını seyretmek içinmiş gibi orada duruyor, derin derin nefes alarak:

— İnsanı nasıl da açıyor, canına yandığım! diyordu.

Kıvrımlı, kararan ovanın ötesinde, bir yanda buğday tarlalarının muntazam dilimleri, bir yanda da kayın ağaçlarıyla ceviz ağaçlarının kıvrımlarının üstünde, her zaman güneş batarken olduğu gibi, bulutlar göğe asılmış gibi görünüyordu; menekşe rengi, hareketsiz bulutlar... Bulutların derin yarıkları arasında tanrısal yangın soluk bir ışık halinde kendi kendini yitiriyordu. Hemen yakında, tam aşağıda, karşıda, derenin kıvrım yaptığı yerde göğün portakal renkli kızartısı suda aksediyordu. Kurbağalar sızlanarak bağırışıyorlardı. Düz ovada tahıl yığınlarıyla köyün damları loş birer gölge gibi görünüyordu. Tarlalarda odun ateşi yakılıyordu. Çok eski zamanlarda "Eşkıya Tuşino"nun, burada, kazıklarla örülmüş bir toprak kalenin ardında kendini savunduğu söylenirdi. Uzun uzun düdük çalan bir tren, ormanın ardından çıktı: Yüklendiği askerleri, batıya, gittikçe solan güneşe doğru götürüyordu.

Daşa ile Nikolay İvanoviç ormanın kenarından yürüyorlardı. Villaya yaklaştıkça balkonun cam bölmesinin ardında hazırlanmış sofrayı, mat fanuslu lambayı fark ediyorlardı. Villanın küçük köpeği Şarik, neşeli neşeli havlayarak onlara doğru koşuyordu. Yanlarına gelince kuyruğunu sallıyor, yaban güllerine doğru koşup havlıyordu.

Ekaterina Dimitrievna parmaklarıyla camın üzerinde tempo tutuyordu: Güneş battıktan sonra dışarı çıkması yasaktı henüz. Nikolay İvanoviç küçük kapıyı kapatırken:

— İnan, çok güzel bu villa, diyordu.

Sofraya geçip akşam yemeğini yiyordu. Ekaterina Dimitrievna çevresinde olup bitenleri anlatıyordu: Kudurmuş bir köpek Tuçino'dan gelmiş, Kişkin'lerin iki pilicini ısırmıştı. Jilkin'ler Simof'lara gezmeye gitmişler; arkalarından da semaverleri çalınmış. Ahçı kadın Matriona oğlunu kamçıyla dövmüştü gene.

Daşa konuşmadan yemeğini yiyordu. Şehirde geçirdiği günden sonra çok yorgun hissediyordu kendini. Nikolay İvanoviç çantasından bir yığın gazete çıkarıyor, dişini kürdanla karıştırarak gazeteleri okuyordu. Hoşa gitmeyecek haberlere geldiği zaman Katya: "Nikolay, yeter Allahını seversen" deyinceye kadar ıslık çalıyordu.

Daşa merdivenlere çıkıyor, elini çenesine dayayıp oturuyor, orasında burasında odun ateşlerinin yakıldığı karanlık ovaya, yaz göğünü aydınlatan küçük yıldızlara bakıyordu. Küçük bahçe sulanmış çiçek tarhı kokuyordu.

Terasta gazeteleri hışırdatan Nikolay İvanoviç:

— Savaş antant devletleri ile bizim, müttefiklerin mahvına kadar uzayacak, diyordu.

Katya:

— Kaymak ister misin? diye soruyordu.

— Soğuksa isterim... Çok kötü, çok korkunç! Lvof'la Lublin'i kaybettik. Allah bilir ne anlama geldiğini bulun! Hainler sizi arkanızdan bıçaklarken savaş nasıl kazanılır! İnanılır şey değil!

— Nikolay, bırak şu ıslığı.

— Rahat bırak, karışma ıslığıma! Varşova'yı kaybedersek, öylesine utanç olacak ki bu, yaşamak imkânsızlaşacak. Bazen, nasıl olursa olsun demeden mütareke imzalayıp süngüleri Petersburg'a çevirsek diye geçiriyorum aklımdan.

Uzakta bir tren düdük çaldı: Az önce güneş ışınlarını aksettiren derenin üzerindeki köprüden gürültüyle geçtiği duyuluyordu. İhtimal Moskova'ya yaralı taşıyan bir tren olacaktı.

Nikolay İvanoviç yeniden gazetesini hışırdatmaya başladı:

— Cepheye tüfeksiz birlikler sevkediliyor. Siperlerdeki erlere tüfek yerine sopa vermişler. Beş ere bir tüfek düşüyormuş. Erler, yanındaki er ölür de tüfeğini ben alırım diye elindeki sopayla hücuma kalkıyormuş. Ah! Namussuz herifler, ah! Namussuzlar!..

Daşa merdivenleri indi, dirseklerini bahçenin küçük kapısına dayadı. Verandanın ışıkları, küçük yola ve çitin yanındaki sarmaşıkların iri parlak yapraklarının üzerine dökülüyordu. Matriona'nın oğlu Petka, çıplak ayaklarıyla tozların üzerinde yürüyerek başı önünde Daşa'nın yanından geçti. Gönülsüz gittiği belliydi. Yapacak başka bir şey yoktu: Mutfağa girip kırbaçlanmak, sonra da yatmak.

Daşa küçük kapıyı itti, yavaş yavaş yürüyerek Kimki deresine vardı.

Yarın kenarında, karanlıkta ayakta durup dinledi, ancak geceleri duyulabilen bir kaynak şırıldıyordu. Kuru yamaçtan bir top-

rak parçası koptu, suya doğru yuvarlandı, şarıltıyla suyun içine düştü. Çevresinde, karanlıklar içinde ağaçlar yükseliyordu. Yaprakların arasından birden bir uğultu yayılıyor, sonra yeniden her şey sessizliğe bürünüyordu. Daşa parmaklarını sıkarak: "Ne zaman, ne zaman?" diye söyleniyordu, alçak sesle.

* * *

Haziran başlarında bir pazar, Daşa erkenden kalktı. Katya'yı uyandırmamak için, yıkanmaya mutfağa gitti. Masanın üzerinde bir yığın sebze, sebzelerin üzerinde de renkli bir kartpostal vardı. Sebzeci herhalde gazetelerle birlikte kartı da postaneden almıştı. Matriona'nın oğlu Petka eşiğe oturmuş, uflaya tıslaya tavuğun bacağını bir sopayla bağlamaya çalışıyordu. Matriona çamaşır!arı bir akasyanın dallarına asıyordu.

Daşa dere kokan suyu bir güvecin içine boşalttı, gömleğini omuzlarından sıyırdı; garip kartpostala bir kez daha göz attı. Islak parmaklarıyla ucundan tuttu ve okudu:

"Sevgili Daşa, endişeliyim, mektuplarıma neden bir cevap vermedin? Yoksa postada mı kayboldular?"

Daşa birden çöktü sandalyeye: Bakışları bulanmış, dizlerinin bağı çözülmüştü... "Yaram iyiden iyiye kapandı. Artık her gün jimnastik yapıyorum. Genellikle salmadım kendimi. İngilizce'yle, Fransızca'ya çalışıyorum. Beni hâlâ unutmadıysan Daşa, gözlerinden öperim. İ. Telegin."

Daşa gömleğini omuzlarına çekti, mektubu bir daha okudu.

"Beni hâlâ unutmadıysan!.." Birden kalktı yerinden, Katya'nın odasına koştu, pencereleri örten basma perdeleri açtı.

— Kalk Katya, kalk!

Katya'nın yanına oturdu, ürkmüş bir ifadeyle, beklemeden okudu mektubu. Mektubu okur okumaz ayağa fırladı, ellerini kavuşturdu.

— Katya, Katya, çok korkunç bir şey bu!

— Ama, Allaha şükür sağ, Daniuşa.

— Seviyorum onu!.. Allahım ne yapsam ki?.. Savaş ne zaman biter dersin Katay?

Daşa kaptı mektubu, Nikolay İvanoviç'i bulmaya gitti. Enişte-sine mektubu okuduktan sonra, umutsuz bir ifadeyle savaşın ne zaman biteceğini söylemesini istedi.

— Ama yavrum, kimse bilmez ki ne zaman biteceğini.

— Öyleyse "Şehirler Birliği" dediğiniz budalaca uğraşınızda ne yapıyorsunuz? Sabahtan akşama kadar saçma sapan sözler ediyorsunuzdur. Hemen Moskova'ya gidiyorum, Baş Komutanı göreceğim, ona soracağım...

— Ne soracaksın ondan?.. Ah Daşa, beklemek gerek...

Birkaç gün sonra Daşa, ne yapacağını bilemedi, yerinde duramaz oldu. Akşamları erkenden odasına kapanıyor, İvan İliç'e mektuplar yazıyor, torbalara koyduğu paketler hazırlıyordu. Ekaterna Dimitrievna, Telegin'den söz ettiği zaman Daşa her zamanki gibi susuyor, artık gece gezintilerine çıkmıyor, çoğunlukla Katya'nın yanında oturuyor, dikiş dikip okuyordu. Duygularının içine mümkün olduğu kadar gömülmek günlük küçük şeylerden yapılmış, zırh gibi bir posta bürünmek istiyor gibiydi.

Ekaterina Dimitrievna yaz boyunca tamamen iyileşmiş olmasına rağmen Daşa gibi o da sönmüş bir alevi andırıyordu. Sanki ağır bir yük omuzlarına çökmüştü. Herkes için aynı şeydi. İki kız kardeş sık sık bundan söz ediyorlardı. Uyanmak, yürümek, düşünmek, insanlarla karşılaşmak zahmetli olmaya başlamıştı. Yatabilecekleri saati sabırsızlıkla bekliyorlardı. Yatağa girer girmez, güçleri tükendiği için, uyumaktan, her şeyi unutmaktan başka bir şey istemiyorlardı.

Dün akşam Jilkin'ler yeni yaptırdıkları reçellerden tattırmak için bazı dostlarını davet etmişlerdi. Terasta çay içerlerken gazeteler geldi. Vatan için şerefleriyle ölenlerin listesinde, Jilkin'lerin kardeşi de vardı. Ev sahipleri evin içine çekilmişlerdi. Misafirler bir süre balkonda, karanlıkta kaldılar, sonra ayrıldılar. Her yerde aynı hava vardı. Yaşamak yükümlü olmaya başlıyordu. İstikbal tasalı, belirsiz görünüyordu. Varşova düşmana terk edilmişti. Önce şehir yakılmış, sonra da Brest-Litovsk'a çekilinmişti. Casus avı başlamıştı her yerde, her tarafta casuslar vardı.

Kimki ırmağının kenarında, vadide haydutlar görünmüştü. Hafta içinde kimseler ormana gidemedi. Korkuyorlardı. Sonra jandarmalar haydutları vadiden uzaklaştırdı. İçlerinden ikisi ya-

kayı ele verdi, üçüncüsü kaçmayı başardı. Zvenigorod çevresine gidip mülk sahiplerini soyduğu söyleniyordu.

Bir gün arabacının biri, arabasını ayakta sürerek dört nala geldi, köyün küçük meydanında, Smokovnikof'ların evinin önünde durdu. Her yönden kadınlar, aşçılar, çocuklar koşuştular. Yazlığa gelenler de çıktılar. Matriona koşarak bahçeyi geçti, ellerini kurulayarak. Kıpkırmızı ve ter içindeki arabacı, arabasının içinde ayakta durmuş, anlatıyordu:

— ... Karakoldan çıkardılar, bir an tartakladılar, hop deyip taşlara çaldılar, ondan sonra da Moskova ırmağına attılar. Hâlâ fabrikada saklanan beş Alman var... Üçünü buldular: Polisler kalabalığın arasından bulup çıkardılar. Yoksa onlar da ırmağı boylayacaktı. Lubyanskaya meydanında ipekliler, kadife kumaşlar yerlerde sürükleniyor. Şehir yağma ediliyor... Çılgına dönmüş millet...

Dizginleri kavrayıp, eğik araba kolunun arasında dinlenen hayvana hızlı hızlı bir iki kamçı şaklattı. Hayvan kişnedi, hafif arabayı peşinden sürükleyerek, sokakta dört nala koşmaya başladı.

Daşa ile Nikolay İvanoviç Moskova'daydılar. Güneşten ısınan göğün gri sisleri arasında, şehirden siyah bir duman bulutu yükseliyor, bulutların arasına karışıyordu. Yangın, küçük grupların toplandığı köy meydanından görülüyordu. Köylülerin meydana getirdiği topluluklara yazlığa gelenlerden biri sokulacak olsa hemen susuyorlardı. Beylere, hanımlara alaylı bir gülümsemeyle, hatta bir çeşit, bir şeyler bekler gibi bakıyorlardı. Şapkasız, yırtık ceketli, gürbüz görünüşlü bir adam küçük tuğla kiliseye yaklaştı ve:

— Moskova'da Almanları öldürüyorlar! diye haykırdı.

Bu sözler üzerine hamile bir kadın bir çığlık attı. Herkes kilisenin önünde toplanmıştı. Ekaterina Dimitrievna o tarafa koştu. Kalabalık elektrikli bir hava içinde homurdanıyordu.

— Varşova garı alevler içinde. Almanlar garı ateşe verdiler.

— İki bin Alman boğazladılar.

— Hayır, iki bin değil, altı bin. Hepsini ırınağa attılar.

— Almanlardan başladılar, arkası da geldi. Kuznetski Most sokağının yağma edildiği ve herkesin öldürüldüğü bildiriliyor.

— Oh olsun. Kanımızı emdiler, reziller!

— Kim durdurabilir halkı? Durdurulamaz halk.

— Petrovski parkında bir villada bir telsiz aracı ile takma sakallı iki casus bulmuşlar. Kardeşim gitmiş oraya, kulaklarıyla duymuş. Hemen öldürmüşler tabii, haspalarımı.

— Bütün villaları arasalardı, daha iyi ederlerdi!

Boş çuvalları sırtlanmış genç kızlar Moskova demiryolunun geçtiği yola doğru tepeden iniyorlardı. Arkalarından seslenilen kızlar döndüler, çuvallarını salladılar. Ekaterina Dimitrievna muhterem yüzlü ihtiyar bir mujiğin yanına sokuldu. İhtiyar uzun bir çomağa dayanmıştı.

— Nereye gidiyor bu kızlar?

— Çapulculuğa gidiyorlar hanımcığım.

Daşa ile Nikolay İvanoviç, nihayet beşten sonra şehirden araba ile döndüler. İkisi de çok heyecanlıydı. Birbirinin sözünü keserek, Moskova'da halkın büyük gruplar halinde toplandığını, Alman mağazaları ile evlerini yağma ettiklerini anlattılar. Birçok evleri de ateşe vermişlerdi. Mandel konfeksiyon mağazası yerle bir edilmişti. Kuznetski Most sokağındaki Beker piyano deposu paramparça edilmişti. Piyanolar birinci kat pencerelerinden sokağa atılıyor, ateşe veriliyordu. Lubyanskaya meydanı ilaç ve kırılmış tüplerle doluydu. Adam öldürüldüğünden de söz ediliyordu. Öğlenden sonra, kalabalığı dağıtmak için nöbetçiler çıkarılmıştı. Şimdi her şey sakinleşmişti.

Heyecanın etkisiyle gözleri kıpışan Nikolay İvanoviç:

— Elbette barbarlık bu, dedi; ama hoşuma giden halkın heyecanı, gücü. Bugün Alman mağazalarını yağma ettiler, yarın barikatları kuracaklar şerefsizim. Hükümet mahsus göz yumdu bu katliama. Evet, evet. Sizi temin ederim ki bu böyle: Halkın taşmak üzere olan heyecanını, hiddetini biraz yatıştırmak için. Ama halk bundan cesaret alarak daha ciddi işleri yapmak için tadına varacak başkaldırmanın...

Aynı gece Jilkin'lerin şarap mahzeni soyuldu. Sveşnikof'ların tavan arasına asılmış çamaşırları çalındı. Kabarenin ışıkları sabaha kadar yanık kaldı.

Aradan bir hafta geçtiği halde köylüler gene kulaktan kulağa fısıldaşıyor, yazlığa gelenlere acayip bakışlarla bakıyorlardı.

Ağustos ayı başında Smokovnikof'lar şehre döndüler ve Eka-

terina Dimitrievna hastanedeki görevine başladı. O sonbahar Moskova, Polonya'dan gelen mültecilerle dolmuştu. Zuznetski Most, Petrovka, Tverskaya sokaklarından geçmek için, dirsekle kalabalığı yarmak gerekiyordu. Mağazalar, tiyatrolar, kahveler hıncahınç doluyor, her yerde "affedersiniz" deyimi duyuluyordu.

Bütün bu kalabalık, bu lüks, bu tiyatrolar, ağzına kadar dolu otelleri reklam lambalarıyla gündüz gibi aydınlanmış bu caddeler, bütün tehlikelere karşı canlı bir duvarla korunmuş oluyorlardı: Oluk gibi kan akıtan on iki milyonluk ordu.

Askeri haberlere gelince, endişe verici olmakta devam ediyordu. Cephede olsun, cephe gerisinde olsun, her yerde Rasputin'in kötü niyetlerinden, ihanetlerinden, Saint-Nicolas'nın mucize göstermesi halinde savaşa devamının imkânsızlığından söz ediliyordu.

Tam o sırada, bozgun ve umutsuzluk döneminde general Rozski açık bir arazide birden Alman ordularının taarruzunu durduruverdi.

XXIV

Deniz kenarında, sonbahar karanlığında, kuzey doğudan esen rüzgâr, yaprakları dökülmüş kavakları eğiyor, uçurum kenarındaki, payandalanmış harap bir evin camlarını sallıyordu. Çatı öylesine şiddetle sallanıyordu ki teneke çatıda bir adam yürüyor sanırdınız. Rüzgâr ocaklarda, kapıların altında, nerede çatlak varsa ıslık çalıyordu.

Pencerelerden, çiçek tarhları arasındaki çıplak gül fidanlarının sallandığı görülüyordu. Dalgalı, koyu renkli denizin üzerinde parça parça bulutlar uçuşuyordu. Hava soğuk ve sıkıcıydı.

Arkadi Jadof, evin birinci katındaki odasında, viran küçük kanepeye uzanmıştı. Eskiden çok şık olan ceketinin boş kolu, kemerinin arasına sıkıştırılmıştı. Göz kapakları şişmiş yüzü yeni traş edilmiş, saçları muntazam ikiye ayrılmıştı. Elmacık kemiklerinin üzerindeki küçük iki adale oynuyordu.

Sigarasının dumanından kıpışan gözleriyle, babasının mahzeninde kalan fıçılardaki kırmızı şarabı içiyordu. Kanepenin öteki ucunda Elizaveta Kievna oturmuştu. O şarapla sigara içiyordu;

gösterişsiz bir tavırla. Jadof ona günlerce konuşmadan durmasını, susmasını ve Jadof, yıllanmış altı şişe Kabarne şarabını boşalttıktan sonra ahkâm keserken dinlemesini öğretmişti. Savaş sırasında az mı biriktirmişti bu fikirleri, hem de en zalimlerini. Şimdi de, iki hektarlık bağın ortasında yıkılmaya yüz tutmuş, babasından kalma tek miras olan "Kabarne Şatosu"nda açlık hayatı sürdürüyordu.

Altı ay önce nakledildiği hastanede, kolunun çok acıdığı bir gece Elizaveta Kievna'ya öfkeli, inciten, kötü bir ifadeyle:

— Bütün gece uykumu kaçıran, adamı delicesine aşık eden gözlerinizi açacağınıza, dedi, yarından tezi yok papazı çağırın da bu iş olsun bitsin artık.

Elizaveta Kievna sarardı önce, sonra da başıyla onayladı kararı: Olur. Hastanede evlendiler. Jadof aralık ayında Moskova'ya gönderildi. Moskova'da ikinci kez ameliyat edildi. İlkbaharınbaşında da Anapa'ya gelen yeni evli çift, "Kabarne Şatosu"na yerleşti.

Jadof'un, yaşamaları için en küçük bir geliri yoktu. Karı-koca yaşayabilmek için, evin mobilyalarından kalanları, ziraat aletlerini satıyorlardı. Buna karşılık, savaştan önce yapılmış, Kabarne mamulâtı istedikleri kadar şarapları vardı.

Kuş pislikleri ile dolu kule, yarısı yıkılmış bomboş evde umutsuz ve uzun işsizlik günlerini birlikte yaşadılar. Uzun süredir söylemedikleri bir şey kalmamıştı birbirlerine. Ne olacaktı gelecekleri? Hiç. Sanki Jadof'ların üzerine sıkı sıkıya bir kapı kapanmıştı.

Elizaveta Kievna, kişiliğiyle bu uzun ve zahmetli günleri doldurmak istemişti. Ama başaramıyordu. Hoşa gitme arzusu içinde gülünç, ihmal edilmiş, beceriksizdi. Jadof bu konuda alay ediyordu onunla. Elizaveta Kievna, kadın olduğu halde geniş düşünceli olmasına rağmen, çok hassas olduğunu fark ediyordu. Gene de sefil, sıkıntı dolu, çamura bulanmış, kocasına hayranlık dolu ve ender vect çılgınlıklarını yaşadığı hayatını bir başkası için değiştirmezdi.

Tenha sahilde sonbahar rüzgârının ıslık çalmaya başladığı son zamanlarda Jadof, daha da öfkeli olmuştu. Karısı en ufak bir hareket yapsa, hemen dudakları hırçın bir ifadeyle kabarır, kelime-

leri parça parça edip dişlerinin arasından çok kötü sözler çıkmaya başlardı. Bazen Elizaveta'nın içini bir titreme alıyor, uğradığı hakaret tüylerini diken diken yapıyordu. Ama gene de saatlerce Jadof'un saçmalarını dinliyor, kocasının zayıfladığı halde hâlâ güzelliğini kaybetmeyen yüzüne bakıyordu.

Karısını, iri iri örümceklerin dolaştığı, tuğladan yapılmış, kubbeli mahzene şarap almaya gönderiyordu. Mahzende, fıçının önüne oturan Elizaveta Kievna toprak testiye iplik gibi akan şarabı seyrederken düşüncelere kaptırıyordu kendini. Şaşırtıcı bir acıyla, Arkadi'nin bir gün onu bu mahzende öldürebileceğini ve fıçılardan birinin altına gömeceğini düşünüyordu. Uzun kış geceleri geçecekti aradan. Bir mum yakıp, örümceklerin yanına inecek, bir fıçının önüne oturup, şarabın aktığını görünce: "Lisa" diye seslenecek birden. Ama sadece örümcekler koşuşacak duvarlarda. Ve hayatında ilk kez yalnızlık ve öldürücü kederin pençesinde gözyaşları dökecek. Böylece hayal kuran Elizaveta Kievna, sataşmalardan öcünü almış oluyordu: Sonunda gene de Elizaveta Kievna üstün gelecekti, o değil.

Rüzgâr gittikçe daha şiddetleniyor, camları sarsarak bora halinde esiyordu. Kulede bütün gece devam edeceği anlaşılan vahşi bir ses uludu durdu. Denizin üzerinde bir tek yıldız parlamıyordu.

Daha şimdiden Elizaveta Kievna, testiyi doldurmak için üç kez mahzene inmişti. Jadof hep sessiz, hareketsiz oturuyordu. O gece herhalde fevkalâde bir şeyler anlatacaktı.

Birden yüksek sesle:

— Patatesimiz de yok mu? dedi. İki günden beri hiçbir şey yemediğimi fark edebilirdin zannedersem.

Elizaveta Kievna donup kalmıştı: Patates, patates... Sabahtan beri kendi düşünceleri ve Arkadi'nin davranışı kafasını öylesine meşgul etmişti ki yemeği unutmuştu. Birden kanepeden fırladı.

Jadof buz gibi bir sesle:

— Otur, cadı, dedi. Patatesimiz olmadığını çok iyi biliyorum. Sana bir şey söylemem gerek: Hayatta bir işe yaramıyorsun, budalaca şeyler düşünmekten başka.

— Komşulara kadar gideyim, şarapla ekmek ve patates değiştirebilirim.

— Sözümü bitireyim ondan sonra gidersin. Bugün cinayetin kabul edileceği sorununu kestirip attım.

Bu sözler üzerine Elizaveta Kievna şalına büründü ve kanepenin köşesine büzüldü.

— Bu sorun beni çocukluğumdan beri meşgul etmiştir. Bugüne kadar tanıştığım kadınlar beni bir cani zannediyorlardı ve doymak bilmez bir iştahla veriyorlardı kendilerini. Ama neyin cinayet olduğunu, neyin olmadığını bilmek sorununu ancak son yirmi dört saat içinde çözümledim.

Kadehini almak için kolunu uzattı, doymazlıkla kafasına dikti. Bir sigara yaktı.

— Düşmandan üç yüz adım ötede siperlerde bulunduğum zaman, neden siperden atlayıp, düşman mevzilerine gitmedim, neden gerekenleri öldürmedim, neden paralarını, battaniyelerini, kahvelerini, tütünlerini çalmadım sanki? Tabii beni öldürmeyeceklerinden, ya da isabet ettirmeyeceklerinden emin olsaydım öldürmeye ve çapulculuğa giderdim mutlaka. Gazeteler, resmimi, işte bir kahraman diye yayınlarlardı. Pek akla yakın, açık seçik bir şey bu. Şimdi ise, siperlerde olacağım yerde, Anapa'dan altı fersah uzakta, "Kabarne Şatosu"ndayım. Neden gece şehre gidip Muraveyçik kuyumcusunu soymuyor, altınları mücevherleri cebe indirmiyorum? Şayet Muraveyçik elime geçse, bıçağı zevkle sokmaz mıyım şurasına? –Parmağıyla tam boynunun altını gösteriyordu– Neden yapmadım şimdiye kadar? Korkuyorum da ondan, sözün kısası bu; tutuklanıp, yargılanmaktan, asılmaktan korkuyorum. Konuşmalarım akla uygun sanırsam. Düşmanın canına kıymak, malını yağma etmek sorunu devletin iktidarıyla olumlu yönde çözümlenmiştir. Senin anlayacağın yüksek kademede, medeni kanunla, ceza kanunuyla yerleştirilmiş bir ahlâk anlayışı haline getirilmiş. Böylece bu sorun benim kişisel duyguma dönüşünce, gelip düşmanımın hangisi olduğunu bilmeye kadar dayanıyor.

Elizaveta Kievna duyulur duyulmaz bir sesle:

— Birinci durumda devletin düşmanı olur, ikinci durumda ise sadece senin düşmanın olur, dedi.

— Tebrikler! Belki de sosyalizm üzerine bir şeyler anlatacaksın? Budalalık bunların hepsi! Bu, kişinin bir hakkıdır, yoksa ah-

lâkın temeli olan toplumun değil. Seferberliğin bütün ülkelerde parlak bir şekilde başarıldığını, Roma'daki Papanın bütün itirazlarına rağmen, savaşın bütün hızıyla iki yıldır sürdürüldüğünü kesin olarak söylüyorum. Çünkü sadece her kişi, ya da hepimiz zıvanadan çıktık. İstesek de istemesek de adam öldürmeyi ve çapulculuğu örgütlemiş. Budalalar, acemi çaylaklar sadece adam öldürme ile çapulculuğu gerçek sözcükleriyle kullanıyorlar. Bana gelince, bundan böyle kişi hakkının tüm gerçekleşmesi diyeceğim ben. Kaplan istediğini alır. Bense kaplandan daha üstünüm. Kim kalkar da benim haklarımı sınırlamaya cesaret edebilir? Kanunlar mı? Onu da çoktan kurtlar kemirdi.

Jadof kolayca kalktı yerinden, batan güneşin kirli pencerelerden güçlükle giren soluk ışıklarının aydınlattığı odayı arşınlamaya başladı.

— Bir milyar insan savaş durumunda. Elli milyon asker cephede çarpışıyor. Hepsi örgütlenmiş, silahlanmış. Şimdilik birbirine düşman iki topluluğu temsil ediyorlar. Ama günün birinde ateş kesip birleşmelerini hiçbir şey engelleyemez. Bir gün bir adam çıkıp elli milyonluk bir kütleye: "Budalalar, diyecek, nişan alacak hedefi bilmiyorsunuz." Savaş, dünyayı yangına çeviren bir devrim, bir başkaldırmayla sonuçlanacak. Süngüler memleketlerin içine dönecek. Hayatın sahibi toplum olacak. Çarın tahtına, her tarafını irinli çıban sarmış baldırı çıplağın biri oturtulacak, yüceltilecek. Olsun. Benim de mücadele etmek için haydi haydi ellerim boş kalacak. Orada toplum kanunu hüküm sürecek; burada kişinin, derin nefes alan saf şahsiyetin kanunu hüküm sürecek. Siz sosyalizmi övüyorsunuz, bir orman kanununu, demir gibi bir disiplinle örgütlenmiş anarşiyi.

Elizaveta Kievna'nın kalbi yerinden fırlayacakmış gibi atıyordu. Telegin'in evindeyken rüyasını gördüğü "uçurumlar" buydu işte. Ama bunlar artık, Telegin'in kiracılarının, Lisa'nın kapısına astıkları on iki maddelik kendi kendini kışkırtma, türünden neşeli şaklabanlıklar değildi... Şimdi, akşamın alacakaranlığında, kafesteki aslan kadar korkunç bir adam pencerelerin önünde ordan oraya gidip geliyordu. Şimdi sadece konuşuyorsa özgür olmadığındandı. Elizaveta Kievna onun sözlerine kulak kabartırken, çıl-

gın bir atlı kalabalığı görür gibi, hisseder gibi oluyordu: Uçsuz bucaksız step, yangının çıkardığı akisler... Bağrışlar, savaş gürültüleri, cançekişme uğultuları, step şarkıları duyar gibi oluyordu.

XXV

1916 kışının başında, genel umutsuzluk ve boşuna bekleyişler arasında Rus birlikleri, karların altında derin tüneller açıp, buz kaplı kayalıkları aşarak birden Erzurum kalesine taarruza kalktılar. O sırada İngilizler Mezopotamya ile İstanbul önlerinde askeri başarısızlıklara uğruyorlardı. Batı cephesinde İzer ırmağı üzerinde salcının kulübesini ele geçirmek için kudurmuşçasına saldırılır, oluk gibi kan aktığı birkaç metrelik arazi ele geçirilirken, bütün bunlar büyük birer zafermişcesine Eyfel kulesinden alelacele bütün dünyaya bildirildiği devirdi.

Avusturya cephesinde general Brusilof komutasındaki Rus birlikleri de birden ve kararlı olarak taarruza kalktılar.

Bütün dünya allak bullak oldu. İngiltere'de, anlaşılamayan Rus düşünüşü üzerine bir kitap yayınlandı. Gerçekte, mantığa aykırı olarak, bir buçuk yıllık savaştan, bozgundan, on sekiz eyaletin kaybedilmesinden, genel bir yılgınlıktan, ekonomik çöküntü ve siyasi bozukluktan sonra Rusya üç bin kilometrelik bütün cephelerinde taarruza kalkmıştı. Söylendiğine göre tüm, taze bir güç ayağa kalkmıştı. Yüz binlerce tutsak Rusya'nın içerlerine doğru gitti. Avusturya, öldürücü bir darbe yedi. Oysa, iki yıl önce olsaydı toprak bir çömlek gibi, zorlamadan, tuz buz olabilirdi. Almanya gizlice barış tekliflerinde bulundu. Rublenin değeri yükseldi. Büyük bir askeri darbeyle dünya savaşını sonuçlandırmak umudu yeniden doğdu. "Rus düşüncesi" moda oldu. Rus tümenleri transatlantiklere yükleniyordu. Orel, Tula, Riazan eyaletlerinin mujikleri Selanik, Marsilya, Paris caddelerinde "Bülbül" marşını söylüyorlar, Avrupa uygarlığını kurtarmak için kudurmuşçasına süngü hücumuna kalkıyorlardı.

Taarruz bütün yaz devam etti. Yeni yeni kuralar silah altına alınıyordu. Kırk üç yaşındaki köylüler işlerinin başından, tarlalarından alınıyordu. Bütün şehirlerde tüm birlikler silah altına alınıyordu. Mujiklerin sayısı yirmi dört milyona yaklaşıyordu. Almanya

ve bütün Avrupa üzerinde, Asyalı çapulcu takımları eski çağların dehşetini sallandırıyordu.

O yaz Moskova boşalmıştı. Savaş bir pompa gibi erkekleri emip alıyordu. Nikolay İvanoviç de Minsk'e, cepheye gitmişti. Şehirde kalan Katya ile Daşa, kabuklarına çekilmiş, yalnızlıkları içinde yaşıyorlar, çok çalışıyorlardı. Bazen Telegin'den kısa, hüzün dolu kartpostallar geliyordu: Bir defasında kaçmayı denemiş, yakalanmış ve bir kaleye kapatılmıştı.

Bir ara, askeri teçhizat tedariki için Moskova'ya gelen ve çok sempatik bir adam olan yüzbaşı Roçin iki kız kardeşi ziyaret etmeye başladı. Nikolay İvanoviç onu bir gün "Şehirler Birliği" dönüşünde arabasıyla akşam yemeğine getirmişti. O günden sonra Roçin muntazam ziyaretlerine geliyordu.

Her akşam, karanlık basınca, antredeki zil çalıyordu. Ekaterina Dimitrievna hafif bir iç çekişiyle yerinden kalkıyor, hemen büfeye doğru gidiyordu. Reçel ikram ediyor, çay için limon dilimleri kesiyordu. Daşa, kapı çalınıp da Roçin yemek odasına girdiği zaman Katya'nın başını hemen çevirmediğini fark etmişti. Kısa bir süre öylece bekliyordu Katya, ancak ondan sonra her zamanki tatlı gülüşü dudaklarında beliriyordu. Vadim Petroviç Roçin sessizce selamlıyordu. Uzun boylu, ince yapılı, hüzünlü dalgın bakışlı, muntazam başındaki saçları kısa kesilmiş bir adamdı... Acele etmeden masaya oturuyor, sakin bir ifadeyle cephe haberlerini anlatıyordu. Semaverin yanına oturan Katya, hiç konuşmadan Roçin'in yüzüne bakıyordu. İri iri açılmış gözlerine bakınca özel bir ilgiyle dinlediği anlaşılıyordu.

Roçin'in bakışları Katya'nın bakışlarıyla karşılaştığı zaman hüzünleniyor gibi oluyordu. Masanın altında mahmuzlarının şıkırdadığı duyuluyordu. Bazen uzun bir süre konuşmadan durdukları oluyordu. Katya birden derin derin içini çekiyor, kızarıyor, sanki suçüstü yakalanmış gibi suçlu suçlu gülümsüyordu. Saat on bire doğru Roçin kalkıyor, Katya'nın elini hürmetle, Daşa'ninkini dalgın bir ifadeyle öpüyor, kapıya kadar çıkmamalarını rica ederek gidiyordu. Tenha sokaktan bir süre azimli adımlarla yürüdüğü duyuluyordu. Katya fincanları yıkıyor, büfeyi kapatıyor, hiç konuşmadan odasına giriyor, kapıyı ardından kilitliyordu.

Bir defasında Daşa, akşam karanlığı çökünce açık pencerenin önüne oturmuştu. Sokakta kırlangıçlar yüksekten uçuyorlardı. Daşa kırlangıçların tiz, billur gibi seslerini dinliyor, bir yandan da kırlangıçlar bu kadar yüksekten uçtuklarına göre yarın hava güzel ve sıcak olacak diye düşünüyordu. Kırlangıçların savaştan habersiz olduklarını da düşünüyordu. Mutlu kuşlar!

Güneş şehrin üzerinde yaldızlı bir toz bulutu bırakarak battı. İnsanlar akşamın karanlığında kapılarının önüne oturmuşlardı. Daşa üzüntülüydü; bekliyordu. Ve birden yakın bir yerden bir laterna sesi gelmeye başladı. İnen gecede, ona öyle geliyordu ki üzüntüyü, kasvetli, soysuz, ölümsüz bir üzüntü öğütüyordu sanki. Daşa dirseklerini pencerenin pervazına dayadı. Gittikçe yükselen bir kadın sesi laternaya eşlik ediyordu:

"Kuru ekmek yiyeceğim sadece, su içeceğim içki diye..."

Katya, Daşa'nın yanma sokuldu, sandalyesinin arkasında kımıldamadan durdu. O da dinliyordu.

— Ne güzel söylüyor, değil mi Katiuşa?

Katya birden alçak ve garip denecek kadar sert bir sesle:

— Neden ama? dedi. Neden bütün bu felâketler? Bizim mi hata? Bütün bu felâketler sona erdiğinde ihtiyar, çok ihtiyar olacağım, anlıyor musun? Artık tahammül edemeyeceğim, tahammül edemeyeceğim!..

Kapının yanında sırtını duvara dayamış, soluğu kesilmişti. Sapsarı olmuş, dudaklarının kenarında küçük çizgiler, kuru karamsar gözlerle Daşa'ya bakıyordu.

Alçak ve boğuk bir sesle:

— Tahammül edemeyeceğim, artık tahammül edemeyeceğim! diye tekrarlıyordu. Sonu gelmeyecek bunun hiçbir zaman!.. Hepimiz öleceğiz... Sevinç nedir görmeyeceğiz... Duyuyor musun, nasıl sızlanarak şarkı söylüyor? Sanki bizi diri diri gömüyor sanırsın...

Daşa kollarıyla ablasını sardı, okşadı, yatıştırmaya çalıştı; ama Katya dirseklerini itip kurtuldu Daşa'dan.

Kapı çalındı. Katya kız kardeşinden ayrıldı ve kapıya baktı. Roçin, üzerinde kaba elbiseleri, ayağında sağlam yeni çizmeleriyle göründü. Hafif bir gülümsemeyle Daşa'yı selamladı, elini Katya'ya uzattı. Birden şaşkın bir ifadeyle baktı, yüzü endişeliydi.

Daşa yemek odasına geçti hemen. Çay için sofrayı hazırlarken Katya'nın gene aynı boğuk, alçak ve mahcup sesiyle Roçin'e:

— Gidiyor musunuz? diye sorduğunu duydu.

Roçin öksürdü ve kısaca:

— Evet, diye karşılık verdi.

— Yarın mı?

— Hayır, bir saat on beş dakika sonra.

— Nereye gidiyorsunuz?

— Cepheye.

Kısa bir sessizlikten sonra Roçin:

— Ekaterina Dimitrievna, dedi, ihtimal son defa görüşüyoruz, karar verdim size söylemek için...

Katya acele acele sözünü kesti:

— Hayır, söylemeyin... Her şeyi biliyorum. Siz de benim duygularımı biliyorsunuz...

— Ekaterina Dimitrievna siz...

Katya umutsuzluk içinde:

— Elbette, dedi; siz de görüyorsunuz!.. Yalvarırım, gidin...

Daşa'nın elinde tuttuğu fincan titredi. Salondan ses gelmiyordu. Bir süre sonra Katya duyulur duyulmaz bir sesle:

— Gidin, Vadim Petroviç, dedi.

— Elveda.

Roçin içini çekti. Çizmeleri gıcırdadı, uzaklaştı, sokak kapısı gürültüyle kapandı. Katya yemek odasına girdi, masaya oturdu ve bütün gücünü toplayıp yüzünü ellerinin arasına gömdü.

O günden sonra Roçin'in sözünü etmedi hiç. Katya sabahları hâlâ gözleri kızarmış, dudakları şiş olduğu halde üzüntüsüne cesaretle tahammül ediyordu. Roçin yoldan iki kız kardeşe bir kart yazdı. Kart, sineklerin siyah küçük lekeciklerle kirlettikleri şöminenin üzerine kondu.

* * *

İki kız kardeş her akşam Tverskoy bulvarına müzik dinlemeye gidiyorlardı. Bir sıraya oturuyor, ağaçların altında gezinen pembe beyaz elbiseli genç kızlarla küçük çocukları seyrediyorlardı. Çok kadın ve çocuk vardı; çok ender olarak kolu boynuna sarılı bir as-

kerle, koltuk değneklerine dayanan bir malûlün geçtiği görülüyordu. Orkestra "Mançurya Tepelerinde" valsini çalıyordu. Trompet "ta, ti, ti" diyerek kederli kederli ötüyordu. Nağmeler akşamın kafaran göğüne doğru yükseliyordu. Daşa, Katya'nın zayıf, ince uzun elini tuttu, dalların arasında parıldayarak batan güneşe bakarak:

— Katiuşa, dedi; hatırlıyor musun:

Ey benim tükenmemiş aşklarım.
Yüreğimde sönen şefkat...

Cesaretimiz varsa eğer Katiuşa, acı duymadan sevişilecek günlere kadar yaşayacağız. İnancım var benim... İyice biliyoruz artık: Yeryüzünde aşkın üstünde hiçbir şey yoktur. Bazen bana öyle geliyor ki İvan İliç esaretten dönünce, bambaşka, yepyeni bir insan olacak. Şimdi onu yalnızlık içinde, cisimsiz bir aşkla seviyorum. Sanki başka bir hayatta sevişmişçesine karşılaşacağız.

Katya kız kardeşinin omzuna dayanarak:

— Bana gelince Daniuşa, dedi; içimde öylesine bir acılık var, yüreğim öyle kapanık ki, tüm ihtiyarlamışım. Sen iyi günleri göreceksin Daniuşa, ama ben göremeyeceğim, geçti benden artık, açmadan solmuş bir çiçek gibiyim.

— Katiuşa yakışır mı sana böyle konuşmak?

— Hayır, yavrum, cesur olmak, gerçeği olduğu gibi görmek gerek.

Bir akşam, gene parktalarken, bir asker gelip oturdukları sıranın ucuna oturdu. Orkestra eski bir valsi çalıyordu. Ağaçların ardında soluk ışıklı sokak lambaları yandı. Asker iki kadına öylesine ısrarla bakıyordu ki Daşa bir huzursuzluk duydu. Döndü bakmak için ve birden korkunç bir çığlık attı:

— Hayır, olamaz.

Yanlarına oturan Besanof'tu. Başında kızıl haç işaretli bir kasket, sırtında çuval gibi sarkan, perişan bir elbise vardı. Kalktı ve sessizce selamladı. Daşa:

— Merhaba, dedi ve dudaklarını büzdü.

Ekaterina Dimitrievna, Daşa'nın şapkasını siper alıp sıranın arkalığına dayandı, gözlerini kapadı. Toz toprak içinde, ya da yıkanmamış olan Besanof kirli gri renkte görünüyordu.

Kaşlarını kaldırarak:

— Dün ve evvelki gün sizi bulvarda gördüm, dedi, ama yanınıza gelmeye cesaret edemedim... Cepheye gidiyorum. Görüyorsunuz, bana da sıra geldi, beni de yakaladılar.

Daşa ani bir irkilmeyle:

— Cepheye mi gidiyorsunuz? dedi. Ama Kızıl Haç'tasınız.

— Farzedelim ki tehlike daha az olsun Kızıl Haç'da. Zaten beni öldürseler de, öldürmeseler de hiç mi hiç fark etmez benim için... Ne usandırıcı şey Daria Dimitrievna, ne usandırıcı bir bilseniz.

Başını yukarı kaldırmış, donuk gözlerle genç kızın dudaklarına bakıyordu:

— Cesetler, cesetler, her tarafta cesetler... Usandırıcı değil mi ölmek?

Katya gözlerini açmadan:

— Usandırıyor mu sizi? diye sordu.

— Evet. Ekaterina Dimitrievna, hem de tüyler ürpertircesine. Eskiden, zayıf da olsa umudumu yitirmemiştim... Ama bu cesetlerden, ardı arkası kesilmeyen cesetlerden sonra, son gece geldi çattı... Cesetler, kan, kargaşalık. O halde, işte görüyorsunuz... Açıkça söylemem gerekirse, Daria Dimitrievna, yanınıza, bana yarım saatinizi vermenizi rica etmek için oturdum.

— Hayrola, neden?

Daşa bu garip, hastalıklı yüze baktı; birden baş döndürücü bir düşünce canlanıverdi kafasında, sanki ilk kez görüyordu bu adamı.

Besanof yüzü acınacak bir biçimde buruşarak:

— Kırım'da olanları çok düşündüm, dedi. Konuşmak istiyorum sizinle.

Yavaş yavaş elini ceketinin cebine soktu, sigara tabakasını çıkardı:

— Uygunsuz bir izlenimi silmek istiyordum...

Daşa gözlerini kırptı: Bu iğrendirici yüzde hiçbir büyü izi yoktu. Kesin bir ifadeyle:

— Zannedersem birbirimize söyleyecek hiçbir şeyimiz yok, dedi.

Ve döndü arkasını hemen:

— Elveda, Aleksey Alekseyeviç.

Besanof dudak büktü, şapkasını kaldırdı ve uzaklaştı. Daşa, Besanof'un zayıf vücuduna, düşecekmiş gibi görünen bol pantolonuna, tozlu iri çizmelerine baktı: Genç kızın geceleri rüyalarına giren bu şeytan Besanof muydu gerçekten?

Daşa birden:

— Bekle beni Katiuşa, dedi; şimdi gelirim.

Besanof'un ardından koştu. Besanof yan yola sapmıştı. Daşa nefes nefese yetişti, kolundan tuttu. Besanof durdu, döndü. Hasta bir kuş gibi göz kapakları gözlerinin üzerine kapandı yavaşça.

— Aleksey Alekseyeviç, kızmayın bana.

— Ben kızmadım ki size, siz reddettiniz beni dinlemeyi.

— Hayır, hayır, hayır... Yanlış anladınız... Sizi çok seviyorum, dostça tabii, iyilikler dilerim... Ama geçmişi hatırlamamak gerekir... Bir şey kalmadı geçmişten... Kendimi suçlu buluyor, acıyorum size...

Besanof omuzlarını kaldırdı, alaylı bakışları Daşa'nın üzerinden ayrılıp gezinenlere takıldı.

— Acıdığınız için teşekkür ederim.

Daşa içini çekti. Besanof küçük bir çocuk olsa, elinden tutar eve götürür, sıcak suyla yüzünü yıkar, şeker verirdi. Ama bu adama nasıl yardım edebilirdi? Kendi kendine işkence ediyor, endişeleniyor, kızıyor lanetliyordu.

Daşa iyilik dolu bakışlarla yüzüne bakarak:

— Aleksey Alekseyeviç, arzu ederseniz her gün yazın bana, karşılık veririm, dedi.

Besanof başını geriye attı, kuru, kupkuru bir kahkaha attı:

— Teşekkür ederim... Ama kâğıtla mürekkepten tiksiniyorum... –Sirke içmiş gibi yüzü buruştu– Daria Dimitrievna, siz ya bir ermişsiniz, ya da budalanın biri... Yaşantım içinde bana gönderilmiş bir cehennem azabısınız. Bilmem anlatabiliyor muyum?

Uzaklaşmak istedi, ama sanki ayakları toprağa çivilenmişti. Daşa, başını önüne eğmiş, Besanof'un önünde duruyordu. Her şeyi anlamıştı. Çok üzgündü, ama kalbinin buz gibi olduğunu hissediyordu.

Besanof, Daşa'nın eğik boynunu, yumuşak boğazını, beyaz elbisesinin aralığından görünen el değmemiş tenini seyrederken, "hiç şüphe yok, ölümün ta kendisi" diye düşünüyordu.

Sade, tatlı, insancıl bir sesle:

— İyi kalpli olun, dedi.

Daşa başını kaldırmadan: Peki, peki, diye mırıldandı ve ağaçların arasında uzaklaştı. Besanof son defa, kalabalığın arasına karışan başını gözleriyle buldu: Daşa geri dönüp bakmamıştı.

Besanof eliyle bir ağaca dayandı, parmaklarıyla ağacın yeşil kabuğunu tırnaklamaya başladı; son sığmağı toprak da ayaklarının altından kayıyordu.

XXVI

Ay soluk bir yuvarlak halinde, bomboş, bataklık kömür yataklarının üzerinde göğe asılmış, duruyordu. Terk edilmiş mevzilerden bir sis, duman duman tütüyordu. Her tarafta kesilmiş ağaç gövdeleri yükseliyordu. Sağda solda tek tük çamlar siyah birer leke gibi görünüyordu. Hava sakin ve nemliydi. Çalılı dar yolda, sıhhiye kolu, atlar birbirinin ardında olmak üzere yavaşça ilerliyordu. Cephe bölgesi en çok üç verst ötede, tırtıllı kenarları görünen sessiz ormanın öte yanındaydı.

Besanof arabalardan birisine otların üzerine sırtüstü yatmış, at kokan bir battaniyeyi de üzerine çekmişti. Her gece, güneşi battıktan sonra ateşi yükseliyordu: Bir titremedir başlıyor, dişleri birbirine vuruyordu. Bütün vücudu kurumuş gibi oluyordu sanki. Berrak, hafif, canlı fikirler, buz gibi kaynaşma ile kafasının içinden geçiyordu. Vücudu ağırlığını kaybediyordu. Çok hoş bir duyguydu bu.

Aleksey Alekseyeviç battaniyeyi çenesine kadar çektikten sonra, sisli, çalkantılı göğe baktı. İşte kara yolunun sonu; sis, ay ışığı ve beşik gibi sallanan bir araba. Böylece, birkaç yüz yıllık bir dönemi geçtikten sonra, arabaların tekerlekleri yeniden gıcırdıyor. Bütün geçmiş bir düşten ibarettir: Petersburg'un ışıkları, binaların ağır başlı görünüşleri, ılık, gözleri kamaştıran salonlardaki müzik, karlı gecelerin, yükselen perdenin büyüsü, yastıkların üzerine uzanmış çıplak kadın kolları, kendinden geçen göz kapakları... Zafer heyecanları, zafer sarhoşluğu... Çalışma odalarının loşluğu, konuşulan sözlerin büyüsü, kendinden geçişi... Beyaz papatyalı kızın, antrenin

aydınlığından odanın boşluğuna, hayatına birden giriveren genç kız... Bütün bunlar bir rüya sadece... Araba sallanıyor... Arabanın yanında kasketini gözlerine kadar indirmiş bir mujik yürüyor: İki bin yıldır arabanın yanında yürüyor... İşte mehtabın sisinde tükenmez zaman uzanıyor... Yüzyılların gecesinden gölgeler çıkıyor; arabaların gıcırtısı duyuluyor; dünyanın üzerinde kara izler bırakarak ilerliyorlar. Aşağılarda, soluk sisin içinde, harabelerin arasından, yanmış evlerin bacaları yükseliyor, yangın dumanı göklere kadar çıkıyor. Tekerleklerin gıcırdadığı, homurdandığı duyuluyor. Ve bu gıcırtı, bu gürültü gittikçe artıyor, yayılıyor. Gök, kalbinizi sıkıştıran uğultuyla dolduruyor.

Araba birden durdu. Beyazımtırak geceyi dolduran vınlama arasında ulaştırma erlerinin korku çığlıkları duyuluyordu. Besanof doğruldu yattığı yerden. Tam ormanın üzerinde, mehtapla, parlak, köşeli, uzun bir cisim süzülüyordu. Motorları homurdanarak döndü, ışıldadı. Karnından mavi beyaz bir ışık fışkırdı, kesilmiş ağaçların, kütüklerin, çam korusunun, bataklığın üzerinden aştı, şosede, arabaların üzerinde durdu.

Çabuk çabuk harekete geçen bir metronom gibi duyulan zayıf sesler vınlamaya karıştı... Erler arabalardan yere atladılar. İki tekerlekli bir sıhhiye arabası bataklığa yuvarlandı... Besanof'un yüz adım ötesinde, gözleri kamaştıran bir ışık şosenin üzerinde lale gibi açıldı. Bir arabayla atı, birbirine karışmış bir yığın gibi havaya yükseldi; büyük bir duman sütunu döne döne yükseldi. Sanki bir şimşek ve fırtına konvoyu darmadağın etmişti. Boşanan atlar peşlerinde toparlakları sürükleyerek bataklıkta dört nala koşuyorlardı. Arkalarından da erler koşuyorlardı. Birden harekete geçen kalabalık Besanof'un yattığı arabayı devirdi. Aleksey Alekseyeviç yolun yan tarafına, hendeğe yuvarlandı. Çok ağır bir çuval sırtına çarptı, arabadaki kuru otlar bütün ağırlığıyla üzerine çöktü.

Zeplin ikinci bombasını da attıktan sonra motorlarının gürültüsü uzaklaştı yavaş yavaş, sonra duyulmaz oldu. Besanof ıhlaya ıhlaya, üstünü örten otları aralamaya çalıştı. Üzerine yıkılan ağır yükü büyük bir gayretle silkeledi ve şoseye çıktı. Yolun üzerinde, koşum takımları atlar tarafından koparılmış birçok araba devrilmişti. Bataklıkta bir at, başı geriye düşmüş, araba oklarının ara-

sında yatıyor, can çekişiyordu. Art ayağı, otomatik denecek bir hareketle sarsılıyordu.

Besanof yüzünü, başını yokladı: Kulağının yanında yapışkan bir şeyler hissetti. Mendilini yaranın üzerine bastırıp, orman yönüne doğru yoluna devam etti. Geçirdiği korku ve düşmenin etkisiyle ayakları titriyordu. Bir iki adım attıktan sonra bir çakıl yığınının üzerine oturdu. Biraz konyak içse çok iyi olacaktı, ama matarası çukurda kalmıştı. Besanof uğraşa uğraşa cebinden küçük piposunu, kibritini çıkardı. Tütün dumanı acı, tatsız geldi. Ateşi olduğunu hatırladı. Durum kötüye gidiyordu. Her ne pahasına olursa olsun ormana ulaşması gerekiyordu. Ormanda bir bataryanın mevzilendiğini söylemişlerdi.

Kalktı. Odun gibi hissizleşen bacakları yürümüyordu. Hemen karnının altındaki kısımları belli belirsiz kıpırdıyordu. Bıraktı kendini toprağa. Bacaklarını uzatıp ovuşturmaya, çimdiklemeye başladı. Acı duymaya başlayınca kalktı, yürümeye başladı.

Şimdi ay gökte adamakıllı yükselmişti. Issız bataklıkların arasında, sisler altındaki yol dolana dolana uzanıyor, hiç bitmeyecek gibi görünüyordu. Besanof ellerini kalçalarına dayamış, daha da ağırlaşan çizmelerini zorlukla sürüklüyor, sallanıyordu.

Bir yandan da:

"Durma, ilerle" diye düşünüyordu. "Bir arabanın tekerlekleri altında ezilinceye kadar sürüklen... Aşağılık şiirler yazar, budala kadınları baştan çıkarırdın... Attılar seni, bu hale düşürdüler... Düşünceye kadar yürü... Olmaz mı diyorsun? Sen bilirsin! Olmaz de, bağır... Korkutuncaya kadar bağırmaya, ulumaya çalış..."

Besanof döndü birden. Gri bir gölge kaydı, şoseden indi. Sırtının ürperdiğini hissetti. Sırıttı, anlamsız, kesik kesik cümleleri yüksek sesle söyleyerek yolun ortasından yürümeye başladı... Sonra etrafını kollayarak ardına baktı. Tamam, doğruydu tahmini; elli adım kadar arkasında iri kafalı, kocaman bir köpek geliyordu.

Besanof:

— Hay Allah kahretsin! diye homurdandı. Adımlarını sıklaştırdı. Bir daha baktı arkasına. Beş tane gri köpek, başları eğik, kuyrukları sallana sallana arkasından geliyordu.

Besanof taş attı:

— Aceleniz ne! dedi. Defolun, mendeburlar!..

Köpekler sessizce bataklığa doğru atladılar. Besanof taş topladı. Arada bir duruyor, köpeklere taş atıyordu... Sonra tekrar yoluna devam ediyor, ıslık çalıp, hey! Hey! diye bağırıyordu... Köpekler tekrar yola çıkmış, arkasından geliyorlardı.

Şimdi iki yanında çam fidanları yayılıyordu. Besanof virajı dönünce birden bir insan silueti ile karşılaştı. Siluet durdu, ona baktı, sonra yavaş yavaş çamların gölgesine girdi.

Besanof:

— Hay kör şeytan! diye mırıldandı. O da ağaçların gölgesine çekildi, gümbür gümbür atan kalp atışlarının yatışması için uzun süre orada kaldı. Köpekler de hemen yakında durmuşlardı. Öndeki köpek yere yattı, yüzünü ayaklarına dayadı. Ağaçların gölgesindeki adam kımıldamıyordu. Uzun bir bulut, beyaz bir zar gibi yavaş yavaş ayı örtüyordu.

Sonra beynine iğne gibi giren bir gürültü yankılandı. İlerde duran adamın ayağının altında kuru bir dal kırılmıştı. Besanof birden yolun ortasına çıktı, kızgınlıkla yumruklarını sıkarak yürümeye başladı. Sonunda yolun sağındaki adamı gördü: Kaputunu omuzlarının üstüne atmış, kamburca, uzun boylu bir erdi. Kaşları görünmeyen uzun yüzü bir ölü yüzüne benziyordu. Toprak rengindeki ağzı açıldı.

Besanof:

— Hey! diye bağırdı. Hangi alaydansın?

— İkinci bataryadan.

— Bataryaya götür beni.

Er susuyordu. Kımıldamadan duruyor, şaşkın şaşkın Besanof'a bakıyordu. Sonra başını sola döndürdü:

— Ne bunlar? diye sordu.

Besanof sabırsızlıkla:

— Köpek, dedi.

— Köpek mi? Ha! Yok canım, olur şey değil.

— Hadi sallanma, götür beni.

Er alçak sesle:

— Olmaz gitmeyeceğim, dedi.

— Bana bak, ateşim var, yolu göster bana, n'olursun... Para da veririm sana.

Er sesini yükselterek:

— Hayır, dedi, bataryaya gitmeyeceğim. Firar ettim.

— Sersem, enselerler seni.

— Enselesinler.

Besanof arkasına göz attı. Köpekler kaybolmuştu. Çam ormanına girmişlerdi herhalde.

— Batarya uzakta mı?

Er karşılık vermedi. Besanof yürümek için döndü, ama er kerpeten gibi elleriyle dirseklerinden sıkıca yakaladı.

— Hayır, gitme oraya...

— Bırak beni!

Besanof'u sıkıca tutan er, ağaçların üzerinden uzaklara bakarak:

— Bırakmam, dedi. Üç gündür ağzıma bir lokma koymadım... Az önce hendekte uyumuştum... Ayak sesleri duydum... Herhalde bir birlik geçiyor diye düşündüm. Kımıldamadım yerimden. Çok kalabalıktılar. Başımı hendekten çıkardım. Bir de ne göreyim? Hepsi de kan ter içinde yürüyorlardı. O kadar çoktular ki sonu gelmiyordu... Tıpkı bir sis gibi...

Besanof vahşi bir sesle:

— Ne diyorsun sen be? diye gürledi.

Erin elinden kurtulmak için silkindi.

— Doğru söylediklerim, inan ki doğru, namussuz herif!

Besanof kolunu kurtardı ve koşmaya başladı. Pamuk gibi yumuşak bacakları itaat etmez olmuştu. Er nefes nefese koştu arkasından, yetişti ve omuzundan yakaladı. Besanof yere düştü, boynunu ve yüzünü elleriyle örttü. Er soluk soluğa üzerine atıldı, sert parmaklarını Besanof'un boynuna geçirdi, sıktı ve o durumda hareketsiz kalakaldı.

Dişlerinin arasından:

— İşte başına geleni gördün, başına gelenleri gördün! diye homurdanıyordu.

Besanof'un vücudu çırpınıp gevşedikten, kendini salıp toprağın üzerine yayıldıktan sonra bıraktı. Sonra kalktı, başından dü-

şen şapkasını aldı, yaptığına bakmadan birkaç adım attı yola. Birden sendeledi, başını salladı, bacaklarını hendeğe sarkıtıp oturdu.

— N'apıcam şimdi ben? Nereye gideceğim? diye mırıldandı. Yaklaştı ölümüm artık!.. Yiyin beni, rezil herifler...

XXVII

İvan İliç Telegin, tutsak kampından kaçmayı denemişti. Yakalanmış, bir kaleye kapatılıp, hücreye hapsedilmişti. Hücrede ikinci bir firar planı kurdu: Altı hafta süreyle pencerenin demirlerini testereledi. Yazın ortasında kale birden boşaltıldı. Cezasını tamamlamış olan Telegin, "Çürüyen Çukuru" denilen yere atıldı. Korkunç, ürkünç bir yerdi burası: Tel örgülerle çevrili uzun dört baraka, linyit yakıtlarının bulunduğu huni biçimindeki bir çukurda uzanıyordu. Uzakta, tuğla bacaların yükseldiği tepelerin dibinde, dolambaçlı bir yol izleyen demiryolu başlıyordu. Paslanmış raylar bütün bataklığı geçiyor, barakaların yakınında derin bir çukurun önünde son buluyordu. Geçen yıl aynı yerde beş binden fazla Rus askeri tifüsten ve dizanteriden ölmüştü. Kirli ovanın sonunda Karpat dağlarının açık mor, düz olmayan kıvrımları görülüyordu.

Barakaların kuzeyinde, bataklıkta uzun bir arazide tahta haçlar yayılmıştı. Kızgın güneşli günlerde ovanın üzerinden bir buhar yükseliyor, sivrisinekler vızıldıyor, kirli, kırmızı güneş bu lanetlenmiş yeri oturulmaz bir yer haline getiriyordu.

Uygulanan açlık perhizi çok ağırdı. Tutsakların yarısı midelerinden, çıbanlardan, ateşli hastalıklardan kırılıyordu. Durum böyle olduğu halde kampta tutsakların morali yerindeydi: Brusilif kanlı muharebeler vererek ilerliyor, Fransızlar Şampanya ve Verdön önlerinde Almanları yeniyor, Türkler Küçük Asyayı boşaltıyorlardı. Şimdi artık savaşın sonu uzak görünmüyordu.

Ama yaz geçmiş, yağmurlar başlamıştı. Brusilof ne Krakovi'yi, ne de Lvov'u alabilmişti. Fransız cephesindeki kanlı muharebeler yatıştı. Müttefiklerle Antant devletleri yaralarını sarmakla meşguldüler. Savaşın sonunun gelecek sonbahara ertelendiği âşikardı.

Bunun üzerine "Çürüyenler Çukuru" sakinlerini bir umutsuz-

luk sardı yeniden. Telegin'in ranza komşusu Viskoboynikof traş olmayı, elini yüzünü yıkamayı bıraktı. Bütün günlerini darmadağınık yatağında yatmakla geçiriyor, kim söz atsa karşılık vermiyordu. Bazen kalkıyor, yüzü buruşuk, kin dolu hareketlerle kaşınıyordu. Vücudundaki kırmızı lekeler kâh daha belirli oluyor, kâh kayboluyordu. Bir gece İvan İliç'i uyandırdı. Boğuk bir sesle:

— Telegin, dedi, evli misin?

— Hayır.

— Benimse Tver'de bir karıınla bir kızım var. Gidip onları görürsün, değil mi?

— Bırak şimdi bunları. Uyu!

— Uyuyacağım dostum, hem de temelli.

Sabah yoklamasında Viskoboynikof eksikti. Helalarda ince deri bir kemerle asılı bulunmuştu. Bütün barakayı bir heyecan dalgası sardı. Tutsaklar yere uzatılmış cesedin çevresinde itişip kakışıyorlardı. Fenerin ışığı, iğrenç bir acıyla buruşan yüzünü, açık gömleğinin arasından görünen göğsünün tırnakla kazınmış kısımlarını aydınlatıyordu. Fenerin ışığı soluk, cesede eğilenlerin yüzleri sarı, şişko, korkunç görünüyordu.

Tutsaklardan biri, yarbay Melşin barakanın karanlık köşesine bakarak yüksek sesle:

— N'oluyor arkadaşlar, susun bakalım! diye bağırdı.

Tahta bölmelerin arasında kalabalıktan bir uğultu yükseldi. Giriş kapısı gürültüyle açıldı. Kamp komutanı Avusturyalı subay göründü. Kalabalık aralandı, komutanın cesedin yanına sokulması için yol açıldı. Birden öfkeli sesler yükseldi:

— Susmayacağız!

— Arkadaşımızı öldürdüler!

— Onların usulü bu!

— Ayakta çürüyorum ben de!

— Forsa değiliz biz!

— Yeteri kadar dayak yemediniz galiba, lanet herifler.

Parmaklarının üzerinde yükselen komutan:

— Susun! diye bağırdı. Herkes yerine! Rus domuzları!

— Ne?.. Ne dedi?..

— Rus domuzu biziz he?!..

Birden, tiftik tiftik sakalı ile yüzü kapanmış bodur biri –Yüzbaşı Jukof'du bu– komutanın yanına kadar sokuldu kalabalık arasından yol açarak. Parmağını Avusturyalı subayın burnuna kadar uzatarak ağlamaklı bir sesle:

— Gördün değil mi? dedi. Köpoğlu köpek, gördün değil mi?

Saçları kirpi gibi dikilmiş başını salladı, komutanı omuzlarından yakaladı, hırsla sarstı, yere yıktı ve üzerine çullandı.

Bağrışanların çevresinde toplanan subaylar susuyorlardı. Birden yumuşak döşemenin üzerinde ayak sesleri duyuldu; erler koşuyordu.

Komutan:

— İmdat! diye haykırdı.

O zaman Telegin, hoyrat bir hareketle arkadaşlarını itti:

— Aklınızı mı kaçırdınız siz? Boğazlayacak adamı! derken Jukof'un omuzlarından yakaladı, Avusturyalının üzerinden çekti. Sonra komutana Almanca:

— Siz bir sefilsiniz! dedi.

Jukof alçak sesle:

— Bırak beni, diye hırlıyordu. Bize nasıl domuz dermiş, göstereceğim ona.

Komutan ayağa kalkmıştı bile. Buruşmuş kepini gözlerinin üzerine indirdi ve hatırlamak ister gibi Jukof'un, Telegin'in, Melşin'in yüzleriyle yakında duran birkaç tutsağa hırsla bir göz attı; son mahmuzlarını şıkırdatarak çıktı. Hemen barakanın kapısı kapatıldı. İki nöbetçi dikildi. O sabah ne yoklama yapıldı, ne trampet sesi duyuldu, ne de palamut kahvesi verildi. Öğleye doğru erler bir sedyeyle barakaya girdiler, Viskoboynikof'un cesedini götürdüler. Kapı hemen gene kapatılmıştı. Tutsak kalabalığı dağılmıştı. Birçokları bölmelerine uzanmıştı. Mutlak bir sessizlik hâkimdi barakaya. Olay açıkça ortadaydı: Tutsaklar başkaldırmış, suikast düzenlemişlerdi. Harp divanına verileceklerdi.

İvan İliç o gün de, her zamanki gibi, bir yıldır santim şaşmadığı düzeniyle işinin başına geçmişti: Sabahın saat altısında pompadan kovaya bulanık su doldurmuş, yıkanmıştı. Giyinmiş, traş ol-

muş, kahve olmadığı için aç açına Almanca gramere çalışmaya başlamıştı.

Tutsak hayatında en zoru, insanı en çok eriteni, cinsel oruçtu. Birçokları yollarını saptırıyordu. Bir bakıyorsunuz aralarından biri pudra sürmeye, makyaj yapmaya, sabahtan akşama kadar kendi gibi pudralı bir çapkınla fısır fısır konuşmaya başlıyordu. Bir başkası arkadaşlarından kaçıyor, hiç yıkanmıyor, kendini salıveriyor, pılı pırtıların arasına başını sokup yatıyordu. Bir başkası durmadan küfredip beddua ediyor, herkese ahlâksızlıklarını anlatıyor, sonunda öylesine sıkılmazca bir davranışta bulunuyordu ki hemen hastaneye kaldırılıyordu.

Bütün bunların bir tek ilâcı vardı: Ağırbaşlılık. Telegin tutsaklık hayatında asık suratlı, az konuşur bir adam olmuştu. Adaleyle zırhlanan vücudu toplanmıştı. Hareketleri daha bir sert olmuştu. Bakışları soğuk, azimkâr ışıklar saçıyordu. Karar ya da hiddet anlarında korkunç oluyordu.

Telegin o gün, her zamankinden de fazla bir titizlikle, akşamdan yazdığı Almanca sözcükleri tekrarladı durdu, sonra Spielhagen'in küçük kitabını açtı. Jukof yanına sokuldu, ranzaya oturdu. İvan İliç dönüp bakmadı, hafif sesle okumaya devam etti.

Jukof içini çekerek:

— İvan İliç, dedi, harp divanında deli numarası yapacağım.

Telegin şöyle bir göz attı Jukof'a. Jukof'un karmakarışık bıyıklarının arasından görünen sıcak ve yumuşak dudakları, kıvırcık sakalı, yassı burnu ile uysal yüzü, suçlu bir ifadeyle öne eğikti. Parlak kirpikleri durmadan kırpışıyordu.

— Neden alay ettim onunla sanki? Sanki neyi isbatlayacaktım ona böyle yapmakla, ben de bilmiyorum. İvan İliç, çok hatalı hareket ettim, biliyorum... Arkadaşlarımın başını belaya soktum... Onun için deli numarası yapmaya karar verdim... Ha, ne dersin?

İvan İliç kitapta kaldığı yeri parmağıyla işaret ederek:

— Beni dinle Jukof, dedi. Sen ne yaparsan yap içimizden birkaçını kurşuna dizecekler... Anlıyor musun?

— Evet, anlıyorum.

— Harp divanında budalaca davranmasan daha temiz yürekli bir şey olmaz mı?.. Ne dersin?

— Evet haklısın, açıkcası böyle.

— Arkadaşlardan hiç biri seni suçlamış değil. Ama bir Avusturyalının suratına vurmak zevki pahalıya malolur.

— İvan İliç, benim yerime koy kendini. Benim hatam yüzünden arkadaşların harp divanına götürülmesi çok acı, çok!

Jukof uzun saçlı başını salladı:

— Allah vere de yalnız beni mahkum etseler! diye ekledi.

Uzun süre hep böyle konuştu. Ama Telegin dinlemiyordu artık; kitabını okumaya başlamıştı. Sonra kalktı, gerindi, kemiklerini çıtırdattı. O sırada kapı sert bir şekilde ardına kadar açıldı. Süngülü dört er içeri girdi, kapının iki yanında durdular, namlulara mermileri sürdüler. Bir gözü bantlı, uğursuz bakışlı başçavuş barakaya girdi. Bakışlarını barakanın içinde dolaştırdı, boğuk, vahşi bir sesle:

— Yüzbaşı Jukof, yarbay Melşin, teğmen İvanof, teğmen Ubeyko, asteğmen Telegin, diye bağırdı.

İsimleri okunanlar sokuldu. Başçavuş her birinin gözlerinin içine dikkatle baktı. Erler etrafını çevirip barakadan çıkardılar, avluya geçip, küçük ahşap binaya, komutanlık binasına doğru götürdüler.

Binanın hemen yakınında, az önce gelen bir otomobil duruyordu. Yolun kampa giriş kısmını kapatan tel örgü kapı hâlâ açıktı. Çizgili nöbetçi kulübesinin önünde bir nöbetçi kımıldamadan duruyordu. Otomobilde, şiş gözlü bir delikanlı, direksiyonun başında oturmuş, arkasına dayanmıştı.

Telegin, yanında yürüyen Melşin'i dirseğiyle dürttü:

— Otomobil kullanmasını bilir misin?

— Bilirim. N'olacak?

— Sus!

Komutanlık binasına sokuldular. Otomobille gelmiş olan Avusturyalı üç yüksek rütbeli subay, pembe kâğıtla örtülmüş tahta masaya oturmuşlardı. İçlerinden biri, çenesi traşlı, mosmor, iri yanaklarında pembe lekeler olanı, yaprak sigarası içiyordu. Telegin, odaya girdiklerinde kendilerine bakmadığını hissetti. Ellerini masanın üzerine koymuştu. Kalın kıllı parmakları çaprazlama kenetlenmişti. Yaprak sigarasının etkisiyle gözlerinin biri yarı kapa-

lıydı. Yargıç yakasının yakası, katlanmış boynunun içine gömülmüştü. Telegin: "Hükmünü önceden vermiş," diye düşündü.

Başkan olan öteki yargıç, hüzünlü, uzun yüzlü, sık beyaz bıyıklı, yüzü derin çizgili zayıf bir ihtiyardı. Tek bir gözlük kaşını yukarı doğru kaldırıyordu. Sanıklara dikkatle baktı, tek gözlüğünün camının daha büyük gösterdiği gri gözleri Telegin'in üzerinde durakladı. –Bu bakış parlak, zeki, okşayıcıydı– bıyığı titredi.

İvan İliç: "Durum çok kötü," diye düşündü ve üçüncü yargıca baktı. Üzeri minicik yazılarla dolu kare biçimindeki bir kâğıtla gözlükleri masanın üzerinde, önünde duruyordu. Yüzünün rengi toprak sarısı, bodur bir adamdı. Fırça gibi saçları, iri kulakları vardı. Her haliyle bir devlet memuru, mesleğinde başarı elde edememiş bir adam olduğu belliydi.

Sanıklar masanın önüne sıralanınca, yuvarlak gözlüklerini yavaş yavaş taktı, kargacık burgacık yazılarla dolu kâğıdı, kuru avcuyla sıvazladı ve birden sarı takma dişlerini ardına kadar açtı ve iddianameyi okumaya başladı.

Masanın yanında, olayın kurbanı kamp komutanı oturmuştu. Kaşları çatılmış, dudakları büzülmüştü. Telegin iddianamenin ne demek istediğini anlamaya çalışıyordu. Ama elinde olmadan düşüncesi daha hızlı çalışıyor, başka şeyleri düşünüyordu.

"... İntihar eden tutsağın cesedi barakaya getirildiğinde, birçok Rus, arkadaşlarını isyana teşvik etmek için olaydan yararlandılar; yumruklarını tehdit edercesine havaya kaldırmışlar, küfür dolu deyimlerle bağırıp çağırıyorlardı. Bu arada yarbay Melşin elinde açık bir çakıyla ortaya çıktı..."

İvan İliç pencereden, parmağını burnuna sokmuş, karıştıran şoförü görüyordu. Sonra şoför yan tarafa kaykıldı, kasketini gözlerinin üzerine çekti. Mavi kaputlarını omuzlarına atmış olan iki kısa boylu er arabaya yaklaşıp bakmaya başladılar: Biri eğildi, arabanın lâstiğine parmağıyla dokundu. Sonra ikisi de başlarını çevirdiler; bir seyyar mutfak avluya giriyordu. Borusundan küçük bir duman yavaş yavaş yükseliyordu. Mutfak kışlalara doğru döndü. Erler tembel tembel o tarafa yöneldiler. Şoför başını kaldırmamış, dönmemişti bile; demek uyumuştu. Telegin sabırsızlıktan dudaklarını ısırarak savcının gıcırtılı sesine yeniden kulak verdi.

"... Komutanın hayatını açıkça tehdit ettiği anlaşılan ve yukarıda adı geçen yüzbaşı Jukof, komutana önce bükülmüş beş parmağını, sonra da işaret parmağını uzatmıştı. Bu iğrenç hareket, açıkça üniformaya hakaret anlamını taşıyordu..."

Bu sözler üzerine, kıpkırmızı yüzüyle komutan kalktı, yüzbaşının parmaklarının güç anlaşılır hikâyesini en ince ayrıntısına kadar anlatmaya başladı. Almanca'yı pek iyi anlamayan Jukof, kulaklarını dikiyor, bir kelimenin anlamını sökmeye çalışıyordu. İyilik dolu, suçlu olduğunu bilen bakışlarla arkadaşlarına bakıyordu. Sonunda dayamayıp savcıya Rusça:

— Albayım, dedi, açıklamama müsaade edin. Bize neden böyle muamele ediyorsunuz, dedim, neden... Almanca bilmediğim için hareketlerle, parmaklarla anlatmaya çalıştım.

İvan İliç dişlerinin arasından!

— Sus, Jukof, dedi.

Başkan kurşun kalemiyle masanın üzerinde tempo tutuyordu. Savcı okumaya devam etti:

Albay Jukof'un nasıl komutanın vücudunun hangi tarafından tuttuğunu açıklayıp "komutanı yere yıktıktan sonra iki elinin baş parmağını, öldürmek maksadıyla boğazına batırdığını" okudu ve iddianamenin en nazik bölümüne geldi.

"... Ruslar itişip kakışarak, bağrışarak katili teşvik ediyorlardı. Aralarından biri, Telegin adındaki asteğmen, erlerin geldiğini duyunca, olay yerine atılmış, Jakof'u çekmişti. Bir dakika daha geç kalınsaydı komutan ölmüş olacaktı."

Savcı durdu bir ara, kendini beğenmiş bir ifadeyle gülümsedi:

"Ama tam o saniyede muhafız erler göründü ve asteğmen Telegin kurbanına şu tek sözü söyleyecek zamanı buldu: "Sefil!"

Arkasından da "daha önce iki kez kaçmayı denemiş olduğu bilinen Telegin'in" davranışının psikolojik bir tahlili yapılıyordu. Albay, Telegin, Jukof ve çakısını çıkararak adam öldürmeyi teşvik eden Melşin'i kesinlikle itham ediyordu. İddianameye daha bir güç vermek isteyen albay, "öfkenin etkisiyle hareket eden" İvanof ile Obeyko'yu olayla ilgili göstermiyordu.

İddianamenin okunması bitince komutan olayın iddianamede-

kine uygun olduğunu bildirdi. Erler sorguya çekildi. Erler verdikleri ifadede ilk üç sanığın kesin olarak suçlu olduğunu söylediler; öteki ikisi içinse söyleyecek bir şeyleri yoktu. Başkan zayıf ellerini ovuşturdu, delil noksanlığı yüzünden İvanof ile Ubeyko hakkındaki iddianın kaldırılmasını önerdi.

Yaprak sigarasını dibine kadar içen kırmızı yüzlü subay, başı ile işaret ederek aynı fikirde olduğunu bildirdi. Kısa bir tereddütten sonra savcı da muvafakatını bildirdi.

Bunun üzerine iki muhafız er silahlarını kollarına aldılar. Telegin:

— Elveda arkadaşlar, dedi.

İvanof başını önüne eğdi. Ubeyko, hiçbir şey demeden İvan İliç'e korkuyla baktı.

İkisini dışarı çıkardılar. Başkan sanıklara konuşmaları için söz verdi. Telegin'e:

— Kamp komutanının hayatına kasteden suikast ile başkaldırmada kışkırtıcı olduğunuz hakkında ileri sürülen suçlamayı kabul ediyor musunuz?

— Hayır, kabul etmiyorum.

— Söyleyeceğiniz bir şey var mı bu konuda?

— İddianame, başından sonuna kadar tamamıyla yalandır.

Kudurmuş gibi yerinden fırlayan komutan açıklamada bulunmak istedi. Başkan eliyle işaret ederek susturdu.

— Açıklamanıza ekleyecek başka bir şeyiniz yok mu?

— Yok.

Telegin masanın önünden ayrıldı, Jukof'a bakmaya başladı. Jukof kızarmış, nefes nefeseydi. Başkanın sorularına Telegin'in söylediklerini kelimesi kelimesine tekrarladı. Melşin de aynı şekilde karşılık verdi.

Yorgunluktan gözleri kapanan başkan cevapları dinledi. Sonunda yargıçlar kalkıp bitişik odaya geçtiler; kapının önünde, en arkadan giden ve yaprak sigarasını dudaklarının ucuna kadar içen subay, izmariti tükürdü ve kollarını havaya kaldırarak keyifli keyifli gerindi.

Telegin alçak sesle:

— İdam kararı verecekler, dedi. Daha odaya girerken anladım bunu.

Muhafız erlerden birine:

— Bana bir bardak su verin, dedi.

Er bir adımda masaya sokuldu, tüfeğini bırakmadan, sürahiden bardağa bulanık suyu doldurdu. İvan İliç acele acele Melşin'in kulağına:

— Bizi buradan çıkardıkları zaman, otomobilin motorunu çalıştırmaya çalışınız, dedi.

— Anladım.

Bir dakika sonra yargıçlar dönüp yerlerini aldılar. Başkan hiç acele etmeden gözlüğünü çıkardı, hafifçe titreyen kâğıdı gözlerine kadar kaldırarak Telegin, Jukof ne Melşin'i kurşuna dizme cezasıyla mahkum eden kısa kararı okudu.

Karar okunduğu anda, böyle bir karar verileceğinden şüphesi olmadığı halde Telegin, kanının kalbinden dışarı fışkıracakmış gibi tazyik ettiğini hissetti. Jukof'un başı göğsüne düştü. İri yapılı, geniş omuzlu, şahin gagasını andıran burnuyla Melşin, sadece dilini dudaklarının üzerinde gezdirdi.

Başkan yorgun gözlerini ovuşturdu, sonra avuçlarını gözlerine bastırarak, alçak sesle, fakat açık seçik:

— Komutan kararı derhal yerine getirmekle görevlendirilmiştir, dedi.

Yargıçlar kalkmışlardı. Hareketsiz, sararmış, hatta yeşil bir renk almış olan komutan bir saniye kalkamadı yerinden. Sonra kalktı, tertemiz ceketini düzeltti, sert zorlu bir sesle odanın içinde kalan silahlı iki ere, mahkûmları dışarı çıkarmalarını emretti.

Telegin dar kapıya gelince, önce çıkması için Melşin'e yol verdi. Melşin sanki gücü tükenmiş gibi yaparak, muhafız erinin kolundan tuttu, peltekleşen bir dille ve anlaşılmayacak bir sesle:

— Çabuk, yalvarırım çabuk, dedi, biraz uzaklaşalım, biraz daha... Karnım çok ağrıyor, tutamayacağım...

Er daha önceden tahmin edemediği böyle bir durumda ne yapacağını bilemediği için korkmuş, dönüyor, direniyor, Melşin'e şaşkın şaşkın bakıyordu. Melşin gene de otomobilin yanına kadar sü-

rüklemişti eri. Oraya varınca yüzünü buruşturarak çömeldi. Ihlaya ıhlaya, bir yandan titreyen ellerle elbiselerinin düğmelerini, bir yandan mobilin ilk hareket kolunu tutuyordu. Muhafız erinin yüzünde bir acıma ve iğrenme okunuyordu. Asık suratlı bir ifadeyle:

— Anlaşıldı, mataranın kapağını kaybetmişsin, diye homurdandı. Ama çabuk ol!

Ama Melşin birden çılgın gibi otomobilin ilk hareket kolunu çevirmeye başlamıştı. Şaşkına dönen er, Melşin'e doğru eğilmiş, otomobilden ayırmak istiyordu. Kısa boylu şoför uyanmıştı. Hiddetli bir sesle bir şeyler söyledi.

Olayın gerisi bir iki saniye içinde olup bitti. İkinci muhafız yanında isteyerek duran Telegin, Melşin'in hareketlerini dikkatle izliyordu. Motorun gürültüsü duyulur duyulmaz, Telegin'in kalbi de çabuk çabuk çalışan motorun harika sesine uygun olarak atmaya başladı. Yanındaki muhafız erin kollarının dışından vücuduna sarılarak:

— Tüfeği al Jukof! diye bağırdı.

Eri havaya kaldırıp bütün gücüyle yere vurdu. Bir iki sıçrayışta, Melşin'in tüfeği almak için erle boğuştuğu yere ulaştı. Bütün gücüyle yaylanıp yumruğunu erin boynuna indirdi. Er inleyip yere yıkıldı. Melşin direksiyonun başına geçmiş, gaz pedalına basmıştı. İvan İliç, Jukof'un elinde tüfekle otomobile atladığını, kısa boylu şoförün duvara sürüne sürüne uzaklaştığını, sonra komutanlık kapısından girdiğini, tek gözlüklü buruşuk uzun yüzün pencerenin önünde durduğunu, elinde tabancayla merdivenlere atılan komutanın ufak siluetini gördü...

Bir tabanca sesi, arkasından bir daha... "Karavana. Karavana. Karavana." Sanki otomobilin tekerlekleri toprağa çivilenmişti. Ama vites gıcırdadı. Araba yerinden fırladı. Telegin meşin kanepede yuvarlandı. Yüzünü serin bir rüzgâr yaladı. Çizgili nöbetçi kulübesiyle nöbetçi gittikçe yaklaşıyordu. Er silahı omuzladı. Dan! Araba fırtına gibi geçti. Arkada, kampın avlusunda erlerin koşuştuğu, diz çöktükleri görülüyordu. Dan! Dan! Dan!.. Silah sesleri gittikçe daha az duyuluyordu. Jukof geri döndü ve yumruklarını sallayarak tehditler savurdu. Ama barakaların uğursuz

görünüşü gittikçe küçülüyor, gittikçe alçalıyordu. Virajı dönünce kamp gözden kayboldu.

Firarilerin önünden telgraf direkleri, çalılar, kilometre taşları hızlı hızlı geçiyordu.

Melşin döndü arkasına. Alnı, gözleri, yanakları kanlanmıştı. Telegin'e:

— Doğru mu gidiyoruz? diye bağırdı.

— Dosdoğru. Köprüyü geçince sağa, dağa doğru gideceğiz.

XXVIII

Sonbahar gecelerinde, rüzgâr estiği zaman Karpatlar ıssız ve tasalı olur. Yağmurlardan kayaları meydana çıkmış, taşlı çakıllı, dolambaçlı yolu tırmanıp dağın boyun noktasına geldikleri zaman kaçakların yüreğini tarifsiz bir keder sardı. Yüksek üç dört çam, uçurumun kenarında sallanıyordu. Aşağıda, köpük köpük yayılan sisin içinde, belli belirsiz orman uğulduyordu. Daha da aşağılarda, çukurun dibinde suları bol bir sel çağıldaya gürüldeye akıyor, taşları da beraberinde sürüklüyordu.

Çam gövdelerinin arasından, vahşi ağaçlıklı tepelerin üstündeki kurşuni renkli bulutların arasından batan güneşin ışıkları parlıyordu. Bu yükseklikte sert bir rüzgâr otomobilin tentesini şaklatarak esiyordu.

Üçü de konuşmuyordu. Telegin haritayı inceliyor, Melşin dirseklerini direksiyona dayamış batan güneşe bakıyordu. Başını bir çamaşıra sarmıştı. Alçak sesle:

— N'apıcaz şimdi? diye sordu. Benzin bitti.

— Arabayı burada bırakamayız, diye karşılık verdi Telegin. Allah korusun.

— Hey kalk bakalım yüzbaşı, geldik!

Jukof gözlerini açmadan arabadan indi, sendeledi, yolun kenarındaki taşın üzerine oturdu. İvan İliç arabadan meşin ceketlerle, yargıçların "Çürüyenler Çukuru"nda öğle yemeği için getirdikleri erzakın konduğu manevra sandığını indirdi. Yiyecekler ceplere yerleştirildi. Meşin ceketleri sırtlarına geçirdiler, arabanın çamurluklarına yüklenip uçurumdan aşağı yuvarladılar.

Melşin:

— Taka büyük hizmet gördü bize, dedi. Haydi, hop, beraberrr!..

Arabanın ön tekerleri önce uçurumun kenarında havada askıda kaldı. Tozdan bembeyaz olmuş, deri, tenteli uzun bronz araba, canlı bir varlık gibi uslu uslu eğildi, sonra taşları, çakılları, kumları da peşinden sürükleyerek uçuruma yuvarlandı. Düşerken bir kaya çıkıntısına takıldı; çatırdadı, ters döndü ve gittikçe taşve demir gürültüleri arasında sel yatağına kadar yuvarlanıp, paramparça döküldü. Gürültünün yankısı sisli boğazın içinde uzaklara kadar yayıldı.

Kaçaklar ormanın içine girip yola düştüler. Az konuşuyor, konuşsalar da fısıltıyla konuşuyorlardı. Gece birden bastırmıştı. Çamlar başlarının üzerinde büyük bir gürültüyle uğulduyordu. Bu uğultu uzaklardaki bir şelalenin çağıltısını andırıyordu.

Telegin arada bir yola iniyor, kilometre taşlarına bakıyordu. Tahminlerine göre askeri karakolların bulunduğunu zannettikleri yerde açıktan dolaşıyor, bir sürü sel çukuru aşıyorlardı. Karanlıkta yere yıkılmış ağaçlara takılıyor, derelerden geçiyorlardı. Elbiseleri ıslanmış, yırtılmıştı.

Bütün gece yürüdüler. Sabahleyin şafak sökerken bir otomobil gürültüsü duyunca hendeğe yattılar. Araba o kadar yakınlarından geçmişti ki içindekilerin konuşmalarını dahi duymuşlardı.

Sabah olup da ortalık iyice aydınlanınca, küçük bir derenin aktığı bir boğazı seçtiler dinlenmek için. Ceplerine doldurduklarını yediler, mataralarındaki kanyağın yarısını içtiler. Jukof arabada bulduğu paslanmış bir ustura ile sakallarını kesmelerini istedi arkadaşlarından. Sakalı bıyığı kesilince, yüzü, kabarmış dudaklarıyla bir çocuk yüzüne döndü.

Telegin ile Melşin, Jukof'un yüzünü parmaklarıyla işaret ederek uzun süre güldüler. Jukof'un keyfine diyecek yoktu; öküz gibi bağırıyor, dudaklarını kımıldatıyordu; tam anlamıyla sarhoştu. Arkadaşları Jukof'u bir yaprak yığınının altına sokup uyumasını buyurdular.

Jukof'u yatırdıktan sonra, Telegin ile Melşin haritayı çimenlerin üzerine serip her biri küçük birer kroki çıkardı. Ertesi sabah

birbirlerinden ayrılmayı kararlaştırdılar. Melşin'le Jukof Romanya'ya doğru, Teleğin de Galicya'ya doğru yola çıkacaklardı. Büyük haritayı toprağa gömdüler. İki arkadaş yaprakları yığıp içine girdiler ve hemen uyudular.

Ta yukarda, çukura bakan yolda tüfeğine dayanmış bir er duruyordu. Köprüyü bekleyen nöbetçiydi bu er. Ayaklarının altında çevreyi kaplayan ıssız ormanda derin bir sessizlik vardı. Sadece bir çalı horozu, kanatlarını çam dallarına çarparak ağır ağır havalandı orman kenarından. Küçük bir çağlayanın tek düze sesi duyuluyordu. Nöbetçi bir süre olduğu yerde kaldı, sonra tüfeğini koluna alıp uzaklaştı.

İvan İliç gözlerini açtığı zaman gece olmuştu. Hareketsiz, siyah dalların arasından parlak yıldızların ışıldadığı görülüyordu. Geçirdikleri gün aklına geldi, ama yargı sırasındaki düşünceleriyle kaçışlarının heyecanı öylesine üzüntü vericiydi ki, kovdu bu düşünceleri kafasından hemen.

Melşin yavaşça:

— Uyuyor musun? İvan İliç? diye sordu.

— Hayır, çoktandır uyanığım. Kalkın, Jukof'u uyandırın.

Bir saat sonra İvan İliç, karanlıklar içinde uzanan beyaz yolda tek başına yürüyordu.

XXIX

Telegin onuncu gün hudut bölgesine ulaştı. On gündür geceleri yürüyordu yalnız. Güneş batarken ormana giriyordu. Ovaya indiği zaman ise köylerden uzak, kuytu bir köşe seçiyordu. Sebze bahçelerinden topladığı çiğ sebzelerle karnını doyuruyordu.

Gece soğuk ve yağmurluydu. İvan İliç yaralı yüklü hasta arabalarının, ev eşyaları yüklü iki tekerlekli arabaların arasında, kucaklarında çocuklarını, kap kacağını, çıkınlarını taşıyan kadınlarla ihtiyarların ortasında yürüyordu. Bütün bu kalabalık batıya doğru ilerliyordu.

Ters yönde, doğuya doğru ise, birlikler, yük arabaları ilerliyordu. İşin en garibi 1914, 1915 yılları geçmiş, 1916 yılının sonuna gelindiği halde, hâlâ bozuk yollarda konvoy gıcırtıları ek-

silmemişti. Yakılmış köylerin halkı, boyunlarını bükmüş, umutsuzluk içinde yürüyordu. Değişen bir şey vardı: Topları çeken iri kadanalar bacaklarını zorla sürüklüyordu. Erlerin boyları daha kısalmış, kılıkları hırpanileşmiş, yersiz yurtsuzlar kalabalığı daha da sessizleşmiş, daha duygusuz olmuşlardı. İlerde, doğu yönünde, sert bir rüzgâr alçak bulutları kovalıyor, insanlar insanları öldürmeye devam ediyor, birbirlerinin kökünü kazımayı başaramıyorlardı.

Bataklık bir çukurda, suları kabarmış küçük bir ırmağın üzerindeki köprüde muazzam bir insan ve araba kalabalığı, karanlıkta kaynaşıp uğulduyordu. Tekerleklerin gürültüsü, kamçı şaklamaları, kulakları çınlatan komutlar. Bir sürü fener ordan oraya gidiyor, köprünün ayakları arasından gümbürtüyle akan bulanık suyu aydınlatıyordu.

İvan İliç meyilli yoldan incecik köprüye ulaştı. O sırada bir askeri konvoy geçiyordu. Sabah olmadan köprünün öte tarafına geçmeyi denemek faydasızdı.

Atlar köprüye girdikleri anda, arabaların oklarını havaya kaldırıyor, ıslak tahtalara nalları ile takılıp kalıyor, arabalar her an devrilecek gibi oluyordu. Köprünün giriş kısmında, her iki yanda duran iki atlı, pelerinleri rüzgârda uçuşarak fenerlerini köprüyü aydınlatmak için tutuyor, boğuk seslerle bağırıyorlardı. Bir ihtiyar, atlının yanma sokulup şapkasını çıkardı, bir şeyler söyledi. Atlı karşılık vereceği yerde, demir feneri ihtiyarın yüzüne vurdu. İhtiyar, bir arabanın tekerlekleri arasına yuvarlandı.

Köprünün öteki ucu karanlıklarda kayboluyordu.

Ama kımıldayan ışıklara bakarak öteki uçta binlerce mültecinin bekleştiklerini anlamak gayet kolaydı. Konvoy yavaş yavaş ilerlemeye devam ediyordu. İvan İliç içinde saçları gözlerinin üzerine düşmüş, yorgana sarılı zayıf bir kadının bulunduğu bir arabanın yanında kısılıp kalmıştı. Kadın bir eliyle bir kafesi, öteki eliyle de dizginleri tutuyordu. Birden konvoy durakladı. Birden korkan kadın geri döndü. Köprünün öteki ucundan bir uğultu yükseliyor, fenerler sallanıyordu. Muhakkak bir şey olmuştu. Bir at yabani yabani kişnedi. Bir ses Lehçe: "Kaçan kurtulsun!" diye bağırdı. Ve hemen ardından bir yaylım ateş sessizliği yırttı. Atlar

yana sıçradı, arabalar çatırdadı. Kadınların, çocukların cıyak cıyak bağırdıkları, haykırdıkları duyuluyordu.

Sağ tarafta, uzakta, yer yer küçük kıvılcımlar yandı söndü, silah sesleri duyuldu. Karşı ateşti bu. İvan İliç daha iyi görebilmek için tekerleğin üzerine çıktı. Kalbi çekiç gibi gümbürdüyordu. Irmak boyunca her yönden ateş edildiğini anladı. Elinde kafes tutan kadın arabadan inmek istedi, etekleri takıldı ve düştü. Kalın sesiyle:

— İmdat! diye bağırıyordu. İçinde kuş bulunan kafes, yolun kenarındaki hendeğe yuvarlandı.

Bağrış çağrış, gürültü patırtı arasında konvoy harekete geçti ve köprüyü dört nala aştı. Birden:

— Durdurun! Durdurun! diyen sesler gürledi.

İvan İliç büyük bir arabanın köprünün kenarından sarktığını gördü. Araba dengesini yitirdi, sulara düştü. Telegin tekerleğin üzerinden indi, terk edilmiş çıkınların üzerinden sıçradı, konvoya yetişti, yürümekte olan bir arabaya atlayıp yüzükoyun yattı. Birden burnunu yeni pişmiş bir ekmek kokusu doldurdu. Elini örtünün altına soktu, ekmeğin bir parçasını kopardı, soluğu kesilircesine yemeğe başladı.

Kargaşalığın ve açılan ateşin altında konvoy öteki sahile ulaştı sonunda. İvan İliç arabadan yere atladı, mülteci arabalarının arasından geçti, tarlaya indi, yol boyunca ilerlemeye başladı. Karanlıkta kulağına kadar ulaşan sözlerden, bir düşman devriye koluna, yani Ruslara ateş açıldığını anladı. Demek ki hudut en fazla on kilometre ilerden geçiyordu.

İvan İliç zaman zaman soluk almak için duraklıyordu. Rüzgâra ve yağmura karşı yürümek zordu. Dizleri sızlıyor, yüzü yanıyordu. Gözleri kızarmış, göz kapakları şişmişti. Nihayet bir çukurun kenarına oturdu, başını ellerinin arasına bıraktı. Buz gibi yağmur damlaları boynundan içeri akıyordu.

O anda kulağına gittikçe çoğalan boğuk bir gürültü çarptı. Sanki çok uzaklarda büyük bir toprak parçası çökmüştü. Bir dakika sonra, ilkine benzeyen bir gürültüyle gecenin içinde yayıldı. İvan İliç başını kaldırdı, dinledi. Öfkeli bir gürültü kâh azalıp, kâh çoğalarak kulaklarını sağır edercesine derin iç çekişlerine karışıyordu. Sesler İvan İliç'in ilerlediği yönden gelmiyordu; soldan, aksi yönden geliyordu.

Çukurun karşı yamacına oturdu. Şimdi parça parça kirli gökte uçuşan alçak bulutları daha iyi fark ediyordu. Doğuda gün ağarıyordu: Daha ötesi Rusya'ydı.

İvan İliç kalktı, kemerini sıktı, çamurun içine kayarak, yarısına kadar dolmuş, geçen yılın siperlerinin, çukurların, ıslak samanların arasından o yöne doğru yürümeye başladı.

Telegin, ortalık tüm aydınlanınca, tarlanın öteki ucunda, insan ve araba kalabalığının tıkadığı yolu gördü yeniden. Durakladı, çevresine bakındı. Yapraklarının yarısı dökülmüş iri bir ağacın altında beyaz küçük bir kilise yükseliyordu bir köşede. Kapısı sökülmüştü. Yuvarlak çatısıyla çevresine kuru yapraklar yığılmıştı.

İvan İliç akşama kadar orada beklemeye karar verdi. Kiliseye girdi, yeşil yosunlu taşların üzerine yattı. Pek hoş, başa vuran yaprak kokusu tatlı bir sarhoşluk veriyordu. Uzaktan tekerleklerin gürültüsü, kamçı şaklamaları duyuluyordu. Şaşılacak derecede kulağa hoş gelen bu sesler birden kayboldu. Sanki biri göz kapaklarını parmaklarıyla bastırıyordu. Yavaş yavaş derin uykusunda canlı, beyaz bir leke düş haline gelmek için boşuna çırpınıp duruyordu. İvan İliç o kadar yordundu ki, düş göreceği yerde daha da derin uykuya dalıyordu. Ama beyaz leke bir türlü rahat bırakmıyordu. Uykusu hafifledi biraz; tekerlekler yeniden uğuldadı uzaktan. İvan İliç içini çekti ve kalkıp oturdu.

Kapıdan tıkız, yassı bulutları gördü. Batan güneşin geniş ışınları, bulutların nemli, kurşuni renkli dibinden süzülüyordu. Oynak bir ışık parçacığı kilisenin sıvası dökülmüş duvarına düştü, başının çevresinde yaldızdan bir halka bulunan, zamanla esmerleşmiş, ağaçtan yapılma Meryem Ana'nın öne eğik yüzünü aydınlattı. Üzerinde toz haline gelmiş küçük bir basma elbise bulunan çocuk İsa'yı dizlerine oturtmuştu. Bakirenin dua eden eli kırılmıştı.

İvan İliç dışarı çıktı. Kilisenin eşiğindeki taş basamağa genç bir kadın oturmuştu. Kucağında küçük bir çocuk vardı. Yanağını bir eline dayamış, öteki elini çocuğun alacalı yorganına koymuştu. Üzerinde, çamura bulanmış beyaz geniş bir kaftan vardı.

Kadın yavaş yavaş başını kaldırdı, İvan İliç'e baktı. Bakışları görülmedik parlaklıktaydı. Gözyaşlarına bulanmış yüzü gülümsemek için yer yer kasıldı. Alçak sesle Ukraynaca:

— Yavrum öldü, dedi.

Ve birden yüzünü avcuna dayadı. Telegin kadına doğru eğildi, saçlarını okşadı. Kadın hıçkırırcasına içini çekti.

Telegin tatlı bir sesle:

— Gel, dedi; taşırım çocuğunu.

Kadın başını salladı.

— Nereye gideyim? dedi. Yalnız gidin siz, iyi kalpli efendi.

İvan İliç bir dakika kadar durdu, sonra kasketini gözlerinin üzerine çekti, uzaklaştı. Tam o sırada, kilisenin ardından iki Avusturyalı atlı jandarma dört nala çıktı. Kaputları ıslak ve kirliydi. Bıyıklı yüzleri morarmıştı. İvan İliç'in yanından geçtiler, geri dönüp baktılar, hayvanlarının dizginlerini çektiler. Önden giden boğuk bir sesle:

— Gel buraya! diye bağırdı.

İvan İliç sokuldu. Jandarma eğerinden eğilerek, uykusuzluk ve rüzgârın kamburlaştırdığı koyu renkli gözleriyle Telegin'e baktı. Birden gözlerinde bir ışık belirdi. Telegin'in yakasına yapışarak:

— Rus bu! diye bağırdı.

İvan İliç elinden kurtulmaya çalışmadı. Yalnız dudaklarında acı bir gülümseme belirdi.

Telegin'i bir ambara kapattılar. Gece olmuştu. Top sesleri daha yakından duyulmaya başlamıştı. Bir yangının donuk kırmızı ışıkları duvarın çatlaklarından içeri sızıyordu. İvan İliç akşam arabadan aldığı ekmeğin artan dilimini yedi, tahta bölmeleri inceledi, çıkacak bir yer var mı, diye, bir ot balyasına çarptı. Esnedi ve yattı. Ama uyuyamadı.

Gece yarısından sonra top sesleri daha da yakından duyulur olmuştu. Çatlaklardan sızan ışıklar daha da belirli oluyordu. İvan İliç kalktı, kulak kabarttı. Top atışları arasındaki süre daha azalmış, ambarın duvarları sallanmaya başlamıştı. Birden yakında patlamalar duyuldu.

Çarpışanlar yaklaşıyordu, belliydi. Duvarın öte tarafında endişeli sesler duyulmaya başladı. Bir otomobilin sarsıldığı duyuldu. Telegin koşanların ayak seslerini duyuyordu. Ağır bir vücut dışardan duvara çarptı. İvan İliç ancak o zaman bölmenin mermi yağmuruna tutulduğunu anladı. Hemen yattı yere.

Ambarın içinde bile barut kokusu duyuluyordu. Aralıksız ateş ediliyordu. Anlaşıldığına göre Ruslar korkunç bir süratle ilerliyorlardı. Ama insanın kafasını allak bullak eden bu ses fırtınası uzun süre devam etmedi. Sanki ceviz kırılıyormuş gibi kuru patlamalar duyuldu: El bombalarıydı patlayanlar. İvan İliç bir sıçrayışta kalktı, bölme boyunca koştu. Kurtaracaklar mıydı onu? Sonunda boğuk haykırışlar, bağrış çağrışlar ve ayak sesleri duydu. Silah sesleri birden yatıştı. Uzun süren bir sessizlikten sonra İvan İliç yumuşak bir şeyin üzerine vurulduğunu, madeni tıkırtılar duydu sadece. Arkadan korkudan titreyen sesler:

— Ruslar, teslim oluyoruz, Ruslar!.. diye bağırdılar.

İvan İliç kapıdan bir tahta parçası söktü. Açılan delikten, elleriyle başlarını korumaya çalışarak kaçışan siluetler gördü. Sağ taraftan, ileri atılan, dönerek kalabalığın arasına dalan süvarilerin iri gövdeleri göründü. Üç yaya ambara doğru saptı. Kapişon biçimindeki başlığı sırtında dalgalanan bir süvari arkalarından saldırdı. İri bir hayvan at, nefes nefese şaha kalktı. Ağzı kulaklarına kadar açık süvari, sarhoş bir adam gibi kılıç sallıyordu. At ön ayakları üzerine düştüğü zaman süvari kılıcını havada ıslık çaldırarak vurdu. Kılıç adamın gövdesine girdikten sonra kırıldı.

Telegin kapıyı yumruklayıp, kendinin de tanımadığı bir sesle:

— Açın! diye bağırdı.

Süvari atını durdurdu.

— Kimdir o?

— Bir tutsak. Bir Rus subayı.

— Bir dakika.

Süvari kırılan kılıcının kabzasını fırlattı, atından eğildi, ambarın sürgüsünü açtı. İvan İliç çıktı. Telegin'i kurtaran, Vahşi Tümen subaylarından biriydi. Alaylı bir ifadeyle:

— Karşılaştık işte gene! dedi.

İvan İliç subayın yüzüne baktı:

— Sizi tanımıyorum, dedi.

Subay bir kahkaha attı.

— Sapojkof canım, Sergey Sergeyeviç Sapojkof. Hiç beklemiyordun değil mi?.. Savaş böyledir işte, Allah kahretsin!

XXX

Moskova'ya bir saat kala, uzun uzun düdükler çalarak tenha köylerden geçiyordu. Beyaz dumanları, sonbahar ağaçlarının arasında kayboluyordu: Erguvan renkli kavaklar, mantar kokusu yayılan parlak sarı renkli kayın ormanları... Bazen, donuk kırmızı renkli bir karaağaç dalı demiryoluna doğru uzanıyordu. Yaprakları dökülmüş çalıların orasında burasında, çiçek tarhlarındaki çiçekler, küçük villalar, keçi yolları, basamaklarını kuru yaprakların örttüğü merdivenler görülüyordu.

Tren küçük bir istasyondan durmadan geçti. Sırtlarında torbalarıyla iki er ilgisiz bakışlarla vagonların camlarına bakıyorlardı. Bir kanepede üzgün tavırlı, kareli bir manto giymiş bir genç kız oturuyordu. Şemsiyesinin ucuyla istasyonun ıslak ahşap peronu üzerinde şekiller çiziyordu. Tren bir virajı dönünce, ağaçların arasından, üzerine bir şişe resmi çizilmiş bir reklam panosu çıktı: "Sustof üvez rakısı emsalsizdir"

Orman sona ermişti. Demiryolunun sağında solunda uzunlamasına yeşil beyaz lahanalar uzanıyordu. Demiryolu geçidinde, saman yüklü bir araba bekliyordu. Üzerinde mujik paltosu olan bir kadıncağız, burnundan dumanlar çıkan atın dizginlerini tutuyordu. Uzakta, uzun bir bulutun altında, kulelerin sivri çatıları ile İsa katedralinin pırıl pırıl kubbesi şimdiden görünüyordu.

Kompartmanın pencere kenarına oturan Telegin, eylül ayının ağır kokusunu, yaprak, çürüyen mantar, saman alevi dumanı ve gün doğarken buz tutan toprak kokusunu içine çekiyordu.

Arkasında, iki zahmetli yıl geçirdiği yolu ve eriştiği sonucu düşünüyordu: Bu şahane ve geçmek bilmeyen bekleyiş saati. İvan İliç, tam saat iki buçukta kapının zil düğmesine basacaktı. Kapıyı, üst kısmında renkli camlar bulunan açık meşeden bir kapı olarak tasarlıyordu. Ölse de oraya kadar sürüklenebilecekti.

Sebze bahçeleri sona ermişti. Demiryolunun her iki tarafında mahallelerin çamur yığınları gittikçe çoğalıyor, kamyonların gürültü çıkararak ilerlediği bozuk kaldırımlı sokaklar, dalları daracık sokaklara kadar uzanan asırlık ıhlamurları ile bahçe duvarları, renkli renkli dükkân tabelaları, işlerine giden ve geçen trenin,

ne de vagon kapısının penceresinden bakan İvan İliç'in farkında olmayan insanlar... İlerde, sokağın öteki ucunda oyuncak gibi bir tramvay geçti. Bir evin ardında küçük bir kilisenin kubbesi göründü. Trenin tekerlekleri, makas bağlantılarının üzerinden zıplayarak geçiyordu.

Nihayet iki uzun yıldan sonra Moskova garının, vagonlar boyunca uzanan ahşap peronu göründü. Beyaz önlüklü tertemiz ihtiyarcıklar, ilgisiz tavırlarla vagona bindiler. İvan İliç kapıdan başını uzattı, gözleriyle araştırdı gelen var mı diye. Budalalığın lüzumu var mı! Geleceğini kimseye haber vermediğine göre...

İvan İliç perona indi. İnanılacak gibi değildi: Neşeli bir kahkaha attı. Elli adım kadar ilerde arabalar uzun bir sıra halinde dizilmişlerdi. Arabacılar, yün eldivenlerini sallayarak, oturdukları yerden bağırıyorlardı:

— Buraya! Buraya!

— Kara kısrağımı seçin, beyim, anlatmakla bitiremeyeceksiniz!

— Benimki rüzgâr gibi gider, tekerleklerim de lastik!

Dizginleri çekili atlar, kişneyerek hırıltılı sesler çıkarıyor, ön ayaklarıyla yerleri eşiyorlardı. Meydanı bir uğultudur kaplamıştı. Sanki araba dizisi, biraz sonra gara hücuma geçecek gibi görünüyordu.

İvan İliç oturacak yeri dar, yüksek bir arabaya bindi. Küstah tavırlı, yakışıklı bir delikanlı olan arabacı, koruyucu bir ifadeyle adresi sordu. Afilli bir biçimde yan oturmuş, şık görünmek için hafif gevşek dizginleri sol eliyle tutmuş, atı bütün hızıyla serbest bırakmıştı. Lastik tekerlekler kaldırımda zıplaya zıplaya gidiyordu.

— Savaştan mı geliyorsunuz beyim?

— Tutsaktım, kaçtım.

— Yok canım! Onların memleketinden ne haber? Bir zırnık yiyecekleri yokmuş deniyor. Hey, büyük anne, savul bakalım! Milli bir kahraman... Çok kaçan var. Hey, kamyoncu, dikkat etsene... Görgüsüz herif!.. İvan Trifoniç'i tanır mısınız?

— Kimmiş o?

— Razguliay mahallesinin kumaşçısı. Dün de onu bindirdim arabama. Üzülüyordu. Hey anam be, masal gibi... Bir hayli zengin

olmuş, parasını nereye koyacağını bilemiyor. Sen işe bak, daha üç gün olmadı, karısı Polonyalı bir veletle kaçtı. Arabacılar olayı bütün Moskova'ya yaydılar. Şimdi İvan Trifoniç kimselerle görüşmek istemiyor... Doğrusu o kadar para aşırmaya değer hani...

At, başı havada rüzgâr gibi gittiği halde İvan İliç:

— Biraz daha hızlı, ahbap, dedi; lütfen.

— Geldik bile beyim, işte ikinci kapı. Hey! Vassiya!

İvan İliç çok heyecanlıydı. Bembeyaz evin tül perdelerine bir göz attıktan sonra arabadan atladı. Evin kapısı, oyulmuş aslan başından tokmağı ile eski tip bir evdi, elektrik zili yoktu. İvan İliç çıngırağı tutmak için gerekli gücü bulamadığından birkaç saniye durakladı. Kalbi yavaş yavaş, acırcasına çarpıyordu. "Hem daha bir şey bilmiyorum ki," diye düşünüyordu. "Belki evde kimseler yoktur. Belki kabul etmeyecekler beni."

Çıngırağın bakır sapını çekti. Evin iç tarafında, derinden bir çıngırak sesi duyuldu. "Kimsecikler yok tabii." Ama hemen ardından acele acele yürüyen bir kadının ayak sesleri duyuldu. İvan İliç heyecanlıydı. Döndü: Arabacının yüzü gülüyordu. Göz kırptı. Kapının emniyet zinciri şıkırdadı, kapı aralandı. Hizmetçinin çiçek bozuğu yüzü göründü.

Telegin öksürdü:

— Daria Dimitrievna Bulavina burada mı oturuyor?

Çiçek bozuğu genç kız ahenkli sesi, sevimli ifadesiyle:

— Elbette, diye karşılık verdi. Girsenize madamla matmazel evdeler.

İvan İliç, tıpkı bir rüyada gibi, hasır çantaların göze çarptığı, kürk manto kokusunun yayıldığı camlı küçük bir galeriye benzeyen koridordan geçti. Hizmetçi kız sağda siyah kumaş kaplı ikinci kapitone kapıyı açtı. İvan İliç küçük odanın alacakaranlığında askıdaki kadın mantolarını gördü. Konsolun üzerindeki aynanın önünde bir çift eldiven, kızıl haçlı bir hemşire başlığı ile bir yün atkı vardı. İvan İliç'in iyi bildiği, hoş bir koku yayılıyordu bu eşyalardan.

Hizmetçi kız, ziyaretçinin adını sormadan haber vermeye gitti. İvan İliç yün atkıya dokundu ve birden bu tertemiz, düzenli yaşantıyla hiçbir bağı kalmadığını, kendisinin kanlı bir bulamaçtan çıktığını hissetti. Evin iç tarafından hizmetçi kızın:

— Matmazel, bir ziyaretçiniz var, diye seslendiğini duydu.

İvan İliç gözlerini kapadı –şimşek handiyse çakacaktı–, tepeden tırnağa titrediğini hissetti. Heyecanlı, açık seçik bir sesin:

— Ziyaretçim mi? Kimmiş? diye sorduğunu duydu.

Odaların içinden geçen ayak sesleri: İki bekleyiş yılının uçurumundan kopup gelen adımlar. Küçük odanın kapısında, pencerelerden dökülen aydınlıkla Daşa belirdi. Işık sarı saçlarını altın sarısına boyamıştı sanki. Mavi bir etekle yün örgüsü bir ceket giymişti.

— Bir şey mi arzu ettiniz?

Durdu Daşa birden; yüzünün hatları gerildi birden, kaşları çatıldı, ama bir anlık korku ifadesi kayboldu yüzündeki çizgilerden, gözleri hayret verici bir ışıltıyla parladı.

— Siz misiniz? diye mırıldandı. Gayri ihtiyari atılıverdi, kollarını İvan İliç'in boynuna doladı, titreyen dudakları birleşti. Sonra geri çekilip:

— Gelin, İvan İliç, dedi.

Daşa salona koştu, bir koltuğa oturdu, dizlerine doğru eğilip yüzünü elleriyle kapadı. Bütün gücüyle gözlerini kurulayarak:

— Çok saçma, biliyorum, çok saçma, diye kekeledi.

İvan İliç Daşa'nın önünde ayakta duruyordu. Daşa birden kollarını koltuğun kenarlarına dayayarak başını kaldırdı:

— İvan İliç kaçtınız mı? diye sordu.

— Evet.

— Aman Allahım! Eee, ya sonra?

— Sonrası... Doğruca size geldim.

İvan İliç kasketini sıkı sıkı göğsüne bastırarak Daşa'nın karşısındaki koltuğa oturdu.

Daşa kısa bir tereddütten sonra:

— Nasıl kaçabildiniz? diye sordu.

— Vallahi, pek fevkalâdeliği yoktu.

— Tehlikeli oldu mu?

— Evet... Pek de değil.

Dereden tepeden konuştular. Yavaş yavaş mahcubiyet ikisini de sarıyordu. Daşa gözlerini yere eğdi:

— Moskova'ya geleli çok oldu mu?

— Doğruca gardan geliyorum.

— Kahve söyleyeyim.

— Hayır, istemez, rahatsız olmayın... Otele gideceğim.

O zaman Daşa alçak sesle:

— Bu akşam gelecek misiniz?

İvan İliç dudakları büzülü, başını evet dercesine salladı. Soluğu kesilmişti adeta.

Kalktı.

— Akşama görüşürüz.

Daşa elini uzattı. İvan İliç genç kızın elini tuttu. Yumuşak ve güçlüydü. İçini bir sıcaklık kapladı, kan yüzüne hücum etti. Parmaklarını sıktı, dışarı çıktı, ama kapıya gelince döndü. Daşa, arkasından vuran ışığın ortasında ayakta durmuş bakıyordu.

— Daria Dimitrievna, saat 7'de gelebilir miyim?

— Olur, dedi Daşa.

İvan İliç dışarı çıktı çabucak, arabacıya:

— Otele, diye seslendi, iyi bir otel olsun!

Arabaya bindi, sırtını dayadı, ellerini kaputunun yenlerine soktu. Gülüyordu. Soluk mavi gölgeler –insanlar, ağaçlar, arabalar– gözlerinin önünden akıyordu. Rus şehirlerine özgü soğuk bir rüzgâr yüzünü serinletiyordu. Daşa'nın elini tutan, ateş gibi yanan avuçlarım uzun kokladı. "Bir nevi büyü bu" diyerek bir kahkaha attı.

Daşa, İvan İliç'i uğurladıktan sonra salonun penceresinin önünde ayakta durdu. Kafası allak bullaktı. Bir türlü kendine gelemiyor, düşüncelerini toparlayamıyordu. Göz kapaklarım sıkı sıkı bastırdı. Birden bir ah çekti ve ablasının odasına koştu.

Pencerenin kenarına oturmuş olan Ekaterina Dimitrievna dikiş dikiyor, düşünüyordu. Daşa'nın ayak seslerini duyunca, başını kaldırmadan:

— Daşa, kimdi gelen? diye sordu.

Sonra yüzünden heyecanlandığı anlaşılan bir ifadeyle kız kardeşine baktı.

Daşa:

— Oydu, dedi. Anlamadın mı? Oydu... İvan İliç'ti.

Ekaterina Dimitrievna örgüsünü elinden bıraktı, yavaş yavaş kollarım uzattı. Daşa, anlaşılır anlaşılmaz bir sesle:

— Düşün bir kere, dedi. Öylesine korktum ki, sevinemiyorum bile...

XXXI

Akşam olduğunda, en ufak bir gürültü bile Daşa'yı titretiyordu. Salona koşup kulak kabartıyordu... Birçok defalar bir kitabı hep aynı sayfada açtı: "Marusiya çikolatayı çok severdi, kocası da Kraft pastanesinden çikolata getirirdi..."

Ortalık kararmıştı, buz gibi bir karanlık. Aktrist Çarodeyeva'nın karşıdaki evinin iki penceresi aydınlandı: Beyaz boneli bir hizmetçi sofrayı hazırlıyordu. Bir iskelet kadar zayıf olan Çarodeyeva, omuzlarında kürk mantosuyla sofraya oturdu, esnedi; divanın üzerinde biraz kestirdiği belliydi. Çorba koydurdu tabağına, sonra birden düşünceye daldı, soluk bir gülün bulunduğu vazoya bakmaya başladı.

Daşa: "Marusiya çikolatayı çok severdi," diye mırıldandı. Birden kapının çıngırağı çaldı. Ama akşam gazetesini getirmişlerdi. "Gelmeyecek" diye düşündü. Duvar saatinin tik-tak'larının duyulduğu, tek ampulun aydınlattığı yemek odasına girdi. Saat yediye beş vardı. Daşa masaya oturdu. "Ve böylece geçen her saniyeyle hayat tükeniyor..."

Kapı yeniden çaldı. Nefesi kesildi Daşa'nın, yerinden fırladı, antreye koştu... Otelin kapıcısıydı gelen. Elinde kâğıtlar vardı. Muhakkak gelmeyecekti. Haklıydı gelmemekte: İki yıl beklemişti gelmesini, beklemişti, ama geldiğinde de söyleyecek bir söz bulamamıştı.

Daşa küçük mendilini çıkardı cebinden, ısırmaya başladı. Tahmin etmişti önceden, biliyordu böyle olacağını. Tam iki yıl boyunca hayalinde yarattığı bu İvan İliç'i sevmişti. Gerçek İvan İliç geldiğinde ise... Eli böğründe kala kalmıştı.

Daşa! "Korkunç, çok korkunç bir şey bu," diye düşünüyordu. Kapının açılışını, Lisa'nm kapının aralığından görünen çiçek bozuğu yüzünü görememişti.

— Matmazel, ziyaretçiniz geldi.

Daşa derin derin içini çekti, yavaşça kalktı, sanki döşemeyi koklarcasına yemek odasına girdi. Daşa'yı ilk Katya gördü, güldü. İvan İliç oturduğu yerden sıçradı birden. Göz kapakları sık sık açılıp kapanıyor, gerginleşip sertleşiyordu.

Saçlarını kestirmiş, traş olmuştu. Üstünde yeni bir asker ceketi ile çaprazlama manevra kemeri vardı. Şimdi ne kadar iri, yakışıklı, geniş omuzlu olduğu halde güzel görünüyordu. Bir bakışta anlaşılıyordu bambaşka bir adam oluverdiği.

Parlak gözlerinin bakışları azimkârdı. Ağzının iki tarafında iki kırışık açık seçik görülüyordu. Daşa kalbinin hızlı hızlı vurduğunu hissetti; bu iki kırışığın ıstırap, dehşet ve ölüm korkusunun kalıntısı olduğunu anlamıştı. İvan İliç'in eli güçlü ve soğuktu.

Daşa bir iskemle alıp Telegin'in yanına oturdu. İvan İliç ellerini masanın üzerine koydu, parmaklarını sıktı ve Daşa'ya bakarak nasıl tutsak edildiğini, tutsak kamplarında başına gelenleri, kaçışını anlatmaya başladı. Daşa hemen yakınına oturmuş, ağzı açık, gözlerini İvan İliç'den ayırmadan dinliyordu.

İvan İliç konuşurken, sesinin bir başkasına aitmiş gibi çok uzaklardan geldiğini hissediyordu. Heyecanlı, kafası karma karışıktı. Yanında, elbisesi dizine değen, tarifi güç, ne düşündüğü imkânı yok anlaşılmayan bir genç kız oturuyor, öylesine tatlı, öylesine ılık kokuyordu ki İvan İliç'in başını döndürüyordu.

Bütün gece konuştu İvan İliç. Daşa arada bir sözünü kesiyor, soruyor, soruyor, soruyordu durmadan. Ellerini kavuşturup ablasına dönüyor:

— Katiuşa, anlıyor musun, muhakkak kurşuna dizileceklerdi! diyordu.

Telegin otomobili ele geçirmek için yaptıkları mücadeleyi, onları ölümden ayıran küçücük saniyeleri, arabanın harekete geçip de rüzgârın yüzlerini kamçıladığı –özgürlük, hayat!– anını anlattığı zaman Daşa sapsarı olmuştu. İvan İliç'in elini tuttu.

— Ooo! İmkânı yok bir daha bırakmayız sizi!

Telegin güldü:

— Çağırırlarsa gene gitmem gerekecek. Savaş gereçleri yapan bir fabrikaya vereceklerini umut ediyorum.

Genç kızın elini ihtiyatla sıktı. Daşa dikkatle İvan İliç'in gözlerine baktı, yanakları pembe pembe oldu, elini çekti.

— Neden sigara içmiyorsunuz? Kibrit getireyim.

Hemen çıktı ve çabucak döndü. İvan İliç'in önünde durdu, kibriti yakmaya çalıştı. Kibritler kırılıyordu. "Nasıl kibrit bunlar

böyle? Nerden buldu bunları Liza?" Nihayet kibritin biri alev aldı, Daşa'nın çenesini aydınlatarak. Dikkat ederek küçük alevi sigaraya yanaştırdı. İvan İliç gözlerini kırpıştırarak bir nefes çekti. Sigara yakarken böylesine bir mutluluk duyabileceğini tahmin edemezdi.

Bütün bu süre zarfında Katya, hiç sesini çıkarmadan Daşa ile Telegin'i seyretmişti. Daşa adına çok mutluydu, çok mutluydu mutlu olmasına, ama kendi adına da hüzünlüydü. Vadim Petroviç Roçin'i unutamıyordu, aklından çıkmıyordu hiç. Onunla da burada, bu masada oturmuşlardı. Katya da bir gün ona kibrit getirmiş, ama bir tanesi bile kırılmamıştı. Çaktığı ilk kibrit ateş alıvermişti.

Telegin gece yarısı gitti. Daşa ablasını kucakladı, öptü uzun uzun, sonra odasına kapandı. Arka üstü yatıp ellerini ensesinde kenetledi. O ana kadar battığı hüzün uçurumundan nihayet düze çıktığını düşünüyordu. Manzaranın tüm çevresi henüz ıssız ve vahşiydi, korkuyordu daha, ama her şey masmaviydi. Mutluluk olmalıydı bu.

XXXII

İvan İliç, Moskova'ya gelişinin beşinci günü, Baltık fabrikasında verilen görevine derhal katılması gerektiğini bildiren Petrograd'dan gönderilen resmi emri aldı.

Geride kala kala, günün yarısını Daşa ile şehirde alış-verişle geçirme ve Nikola garında alelacele veda etmeleri sevinci kalmıştı. Sonra kaloriferi tıkır tıkır ses çıkaran ılık ikinci mevki kompartıman, cebinde bulduğu kurdeleyle bağlanmış, küçük paket: İki elma, çikolata, küçük pastalar. Sanki bir rüya gibi gelip geçmişti hepsi de. İvan İliç asker ceketinin yakasını açtı, ayaklarını uzattı. Tam karşısındaki yolcuya, bön bir gülümseyişi dudaklarından uzaklaştırmadan baktı: Gözlüklü, ciddi tavırlı ufak tefek bir ihtiyardı.

— Moskova'dan mı geliyorsunuz? diye sordu.

— Evet, Moskova'dan.

Allahım ne tatlı, ne çekiciydi şu Moskova sözü... Sonbahar güneşinin pırıl pırıl aydınlattığı küçük sokaklar, ayaklarının altında hışırdayan kuru yapraklar; ince, hafif adımlarla bu yaprakların

üzerinde yürüyen Daşa; Daşa'nın tatlı, çekici sesi –Telegin, Daşa'nın söylediği sözleri hatırlamıyordu– ve Daşa'ya doğru eğildiği zaman duyduğu ılık çiçek kokusu, Daşa'nın elini öpüşü...

Ufak tefek ihtiyar:

— Bir Sodom bu, dedi; tam bir Sodom. Üç gün kaldım Moskova'da... Çok şey gördüm...

Yüksek topuklu kauçuk çizmeli bacaklarını açtı, yere tükürdü.

— Sokağa çıkmaya görün: Giden, gelen, konuşan insanlar... Geceleri; ışıklar, gürültüler, reklamlar. Hepsi birden dönüyor, dönüyor... Çılgın bir dünya... Akıl alacak gibi değil!!!.. İşte Moskova bundan ibaret... Yurdumuzun beşiği... Bana sorarsan bu harran gürren saçma, şeytan işi. Savaşta yaralandınız, değil mi delikanlı? ilk bakışta anlamıştım... Benim gibi bir ihtiyara anlat bakalım: Bizimkilerin cephede akıttıkları kan bu harran gürren için mi? Nerede vatan? Nerede iman? Nerede Çar? Göster bana. Bu halimi görüyorsunuz, işte bu halimle Petrograd'a bir ipucu aramaya gidiyorum... Allah kahretsin o ipucunu!.. Tiumen'e gidince ne diyeceğim? İpucu diyeceksiniz değil mi? Yok beyim. Dönüşümde diyeceğim ki: Ey ahali, biz hapı yutmuşuz, diyeceğim, hepimiz hapı yutmuşuz. Bunu diyeceğim işte... Söyleyeceklerimi aklınızdan çıkarmayın delikanlı: Bunların hepsini ödeyeceğiz, hepsini... Bütün bu çılgınlıkların cezalandırılması gerekecek...

Ufak tefek ihtiyar, ellerini dizlerine dayayarak kalktı, lokomotif bacasından çıkan kıvılcımların, gecenin karanlığında birer ışıklı çizgi gibi uzanan aydınlığının göründüğü pencerenin perdesini indirdi ve sözünü tamamladı:

— Allahı unuttuk, Allah da bizleri unuttu... Söyleyeyim mi, ister misiniz?.. Cezalandıracak bizi, hem de ağır bir şekilde...

İvan İliç:

— O halde, belki de Almanların bizi cezalandıracağını mı söylemek istiyorsunuz? diye sordu.

— Kim bilir? Allah bizi cezalandırmak için birini gönderecek, belki de onun yüzünden kurban edileceğiz... mesela. Kabul edelim ki mağazamdan tezgâhtarlarım bana kök söktürsünler... önce bir şey demem, sabrederim, ama sonra, önce birinin kafasına, sonra ötekinin ensesine indiririm tokadı; üçüncüsünü de kapı dışarı ede-

rim... Eh, Rusya da benim dükkânımdan daha büyük olduğuna göre! Çok büyük bir ticarethane! Allah gafuru rahimdir, ama mademki insanlar ona giden yolu unuttular, o halde bu yolu temizlemek gerek. Doğru değil mi söylediğim? İşte benim söyleyeceğim bu... Allah sırtını çevirdi dünyadan... Daha korkunç şeyler olursa kabahat onun değil...

Ufak tefek ihtiyar ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturdu, gözlerini kapadı. Gözlüklerinin camı parıldaya parıldaya, köşeye dayanıp gri kanepede sallanmaya devam etti. İvan İliç koridora çıktı, yüzünü cama dayayıp durdu.

Camın aralığından soğuk, ısırıcı bir hava giriyordu. Dışarda kıvılcımlar uçuşuyor, birbirlerine çarpıp düşüyorlardı. Bazen gri renkli bir duman bulutu hızla geçiyordu. Vagonların tekerlekleri gıcırdıyordu. Lokomotif uzun uzun düdük çaldı. Kömür ocağından çıkan aydınlık, tren virajı dönerken simsiyah çamların tepelerini aydınlatıyordu. Çamlar karanlıkların arasından birden çıkıyor, sonra hemen kayboluyorlardı. Tren makası geçerken homurdanıyor, vagon gevşek bir şekilde sallanıyordu. Bir an bir fenerin yeşil gözü görünüyor, sonra gene uzun ateşten çizgiler, ateş yağmuru gibi pencerenin ardında uçuşuyordu.

İvan İliç uçuşan ateşlere bakarken, beş gündür olanları, ansızın, heyecan verici bir sevinçle, güçlü bir şekilde hatırladı. Kafasında kaynaşan düşünceleri birine söyleyecek olsa, muhakkak deli derdi ona. Ama ona göre garip, sağduyuya aykırı hiçbir şey yoktu ortada: Her şey mükemmel bir şekilde apaçıktı.

Düşündükleri şunlardı: Gecenin karanlıklarında milyonlarca insan yaşıyor, üzülüyor, ölüyorlardı. Ama canlılıkları, katkısız uzlaşmaları sayesinde gerçekleşiyor. Yeryüzünde ne oluyorsa tüm uzlaşma sonucudur, hatta bir çeşit kandırmadır. Hatta öyle ki İvan İliç bir gayret etse her şey değişir, bambaşka olurdu. Ve bu görüntülerin arasında canlı bir çekirdek vardır: Bu İvan İliç'in pencereye dayanıp ezilmiş yüzü. Bu seçilmiş bir varlık, seven, sevilen bir kişi. Gölgeler dünyasından çıkıp, ateş yağmuru içinde, karanlık dünya üzerinde uçan bir kişi.

Bu olağanüstü kendini beğenme duygusu birkaç saniye sürdü. İvan İliç kompartımana girdi, üst kat kuşete tırmandı. Soyunur-

ken iri ellerine baktı ve hayatında ilk kez ellerini güzel buldu. Ellerini ensesinin altında kavuşturdu, gözlerini kapar kapamaz Daşa'yı gördü. Heyecanlıydı genç kız, gözlerinin içine bakıyordu aşkla. (Aynı gün yemek odasında geçmişti bu sahne. Daşa börekleri hazırlıyordu. İvan İliç masanın etrafından dolanmış, genç kıza sokulmuş, dudaklarını ılık omuzlarına yapıştırmıştı. Daşa birden dönüvermişti. İvan İliç: "Daşa, karım olacak mısınız?" diye sormuştu. Genç kız gözlerini kaldırmıştı sadece.)

Şimdi ise, kuşete uzanmış, Daşa'nın yüzünü hayalinde canlandırmaya çalışan ve bu hayalden doyamayan İvan İliç, gene hayatında ilk kez, Daşa'nın, iri ve güzel elleri olduğu için kendisini düşündüğü fikriyle hudutsuz bir sevinç duyuyor, kendinden geçiyordu.

* * *

İvan İliç Petersburg'a varır varmaz Baltık fabrikasına gitti. Gece ekibiyle döküm atölyesinde görevlendirilmişti.

Aradan geçen üç yıl içinde fabrikada çok şey değişmişti. İşçilerin sayısı üç katına çıkmış, bir bölümü gençlerden, bir başka bölümü Ural'lardan, ya da batı şehirlerinden bu fabrikaya aktarılmış, bir kısmı da ordudan çekip alınmıştı. İşçiler gazeteleri okuyor, savaşı, Çarı, Çariçeyi, Rasputin'i ve generalleri lanetliyorlardı. Çok öfkeliydiler ve savaştan sonra "devrimin patlak vereceğinden" emindiler.

Hele ekmekçilerin ekmeğe kepek karıştırmaya başlamalarına çok öfkeleniyorlardı. Hepsi bu kadar değil. Pazarda günlerce et bulunmayışına, bulunsa da bozuk oluşuna öfkeleniyorlardı. Patatesler donmuş, şekerin içine pislik karışmış, bu kadarı yetmiyormuş gibi bütün zahire fiyatları da yükselmişti. Bu sırada dükkâncılar, yeni zenginlerle karaborsacılar semirip dururken bir kutu çikolataya elli ruble, bir şişe şampanyaya yüz ruble veriyorlar, Almanya ile yapılacak bir barışın sözünü bile ettirmek istemiyorlardı.

İvan İliç, kişisel işlerini yoluna koymak için üç gün izin aldı. Üç gününü de kiralık bir ev bulmak için şehirde dolaşmakla geçirdi. Bir yığın ev gezdi, hiç biri hoşuna gitmedi. Ama sonuncu gün trende hayal ettiği evi buldu: Pencereleri batıya bakan beş odalı bir ev. Kamenoostrovski caddesinin ucunda olan bu daire

İvan İliç için biraz pahalıydı. Pahalı da olsa kiraladı hemen, Daşa'ya da yazıp ev bulduğunu bildirdi.

Dördüncü gece fabrikaya gitti. Kömür tozlarının bulunduğu siyah avlu, elektrik direklerine asılmış lambalarla aydınlatılmıştı. Rutubet ve rüzgâr bacalardan çıkan dumanı toprağa itiyordu. Hava, insanın nefesini tıkayacak derecede kızılımsı bir tozla dolmuştu. Binaların yarım daire şeklindeki geniş ve tozlu pencerelerinden, sayısız makara ve kayışlar, çeliği ve bronzu delen, rendeleyen, perdahlayan makinelerin bir ileri bir geri gidişleri görülüyordu. Yürüyen vinçlerin şaryolları yukarda koşuyor, karanlıklarda kayboluyordu. Fırınlardan beyaz pembe alevler çıkıyordu. Dev yapılı bir tokmak, inip kalkıyor, her vuruşunda yerleri sarsıyordu. Alçak bacalar, göğün gri karanlıklarına alev sütunları püskürtüyordu. Bütün bu gacırtıların, makine gürültülerinin arasında insanlar kaynaşıyordu.

İvan İliç şarapnel gövdelerinin hazırlandığı atölyeye girdi. Eskiden tanıdığı mühendis Strukof, İvan İliç'e atölyeyi gezdirdi, yapılan işin Telegin'e göre yeni olan özellikleri hakkında açıklamada bulundu. Sonra onunla atölyenin bir köşesindeki ahşap büroya girdi. Defterleri, cetvelleri gösterdi, anahtarları teslim edip, pardesüsünü giydi ve:

— Atölye yüzde yirmi üç bozuk mal çıkarıyor, dedi, bu yüzdeyi muhafaza edin.

İvan İliç arkadaşının bu sözlerinde ve atölye idaresini devrediş tarzında, işe karşı bir kayıtsızlık sezinledi. Oysa eskiden tanıdığı Strukof çok mükemmel bir mühendis ve yaman bir adamdı. Telegin arkadaşının bugünkü tavrını görünce üzüldü:

— Iskarta yüzdesinin azaltılmasının imkânsız olduğunu mu düşünüyorsunuz? diye sordu.

Strukof esneyerek başını salladı, kasketini dağınık saçlarının üzerine adamakıllı geçirdi ve İvan İliç'le makinelere doğru yürüdü.

— Boşver dostum, dedi. Öyle de olsa böyle de olsa sence aynı şey değil mi? Cephede yüzde yirmi üç daha az Alman öldürecekler, hepsi o kadar. Zaten elden bir şey gelmez, makineler eskimiş. Cehennemin dibine!

Baskı makinesinin başında durmuştu. Meşin önlüklü yaşlı bir işçi zımbanın altına akkor halindeki merdaneyi koydu. Çerçeve

aşağı indi, zımba pembeleşmiş çeliğin içine, sanki tereyağının içine giriyormuş gibi girdi. Bir alev fışkırdı çelikten, çerçeve yukarı doğru çıktı, şarapnel gövdesi yere düştü. Arkasından ufak boylu ihtiyar yeni bir merdane koydu. Genç ve uzun boylu, küçük siyah bıyıklı başka bir işçi fırının önünde çalışıyordu. Strukof ihtiyara:

— Bana bak Rublef, dedi; şarapnel gövdesinde bir gedik kalmadı mı?

İhtiyar gülümsedi, ince sakalını havaya kaldırdı. Ucundan, kırışık göz kapaklarının aralığından, Telegin'e kötü kötü bir göz attı.

— Doğru, dedi; gedik var. Pres nasıl çalışıyor, görüyorsunuz.

Presin çevresinin, üzerinde kaydığı küçük gres sütununa elini soktu:

— Pres tam yerine oturmuyor, diye ekledi. Bu eskimiş çiviyi çoktan hurdalığa atmak gerekirdi.

Fırının önündeki delikanlı, İvan Rublef'in oğlu Vaska kahkahayı bastı:

— Burada dışarı atılacak çok şey var. Makine paslanmış.

Strukof neşeli bir ifadeyle:

— Hey Vasili, dedi, daha yavaş konuş biraz.

— Yavaş mı konuşayım? Korktuğumuz başımıza geldi...

Vaska kıvırcık saçlı başını salladı. Zayıf yüzü, hafif çıkık elmacık kemikleri, küçük siyah bıyığı, sabit bakışlı siyah gözleri, kötü yürekle, dişlerini göstererek güldü.

Strukof uzaklaşırken:

— Atölyenin en iyi işçisidir ikisi de, dedi. Allaha ısmarladık, İvan İliç. bu gece "Kırmızı Çıngıraklar"a gideceğim bilmiyor muydunuz? Yaman bir gece kulübü. Şarap da veriyorlar.

* * *

Telegin baba oğul Rublef'i daha yakından izlemeye başladı. Geçen günkü konuşma sırasında kullandıkları sözlerin, gülümsemelerin, Strukof'la aralarındaki göz kırpmaların altında gizli bir anlam bulunduğunu anlamıştı. Üstelik üçü de Telegin'i sınıyorlardı da. Dost muydu, düşman mıydı? O günü izleyen günler Rublef'ler istekleriyle Telegin'le konuştular ve Telegin'in bir "dost" olduğuna karar verdiler.

Bu "dost" deyimi, belki de İvan İliç'in belirsiz politik düşüncelerine pek uygun düşmüyordu. Hiç düşünmemişti bunu, ama sadece herkesin onun yanında duyduğu emniyet duygusundan ibaretti. Özel olarak ne bir şey söylüyor, ne de bir şey yapıyordu, ama namuslu, iyi, altın gibi saf, doğru bir adamın dost olduğu muhakkaktı.

Gece çalışmaları sırasında İvan İliç sık sık Rublef'lerin yanına sokuluyor, baba oğulun tutuştukları tartışmaları dinliyordu.

Vaska Rublef'in okuma yazması vardı, sadece sınıf mücadelelerinden, proleterya diktatörlüğünden söz ediyordu. Bir kitap gibi, rahat konuşuyordu. İvan Rublef ise eski bir mümin, pısırığın biriydi.

— Bizim orda, diyordu, Perm ormanlarında manastırlar vardır. Kitapları her şeyi önceden haber veriyor: Bu savaşı, onu izleyecek olan yıkıntıyı, topraklarımızın yakılıp yıkılacağını, yeryüzünde hiçbir şeyin kalamayacağını, bir adamın ormandaki kulübesinden çıkacağını, bu adamın dünyayı idare edeceğini söylüyor kitapları.

Vaska:

— Gizemcilik bütün bunlar, diyordu.

— Rezil, görgüsüz! Kafasına bir yığın kelime doldurmuş... Bir de sosyalistlik taslıyorsun!.. Sen miymişsin sosyalist? Haydutun biriyim desen daha uygun olur! Eskiden ben de böyledim. Onun da yaptığı, takkesini kulağına eğip koşmak, gözlerini döndüre döndüre: "Kalkın, mücadeleye başlayın!" diye bağırmak. Mücadele mi? Kiminle? Ne için? Haydi sen de şamatacı!

Vaska parmağıyla babasını göstererek:

— Görüyorsunuz, ihtiyarın nasıl ağzının payını verdiğimi, diyordu. Oysa en zararlı türünden anarşistin biridir. Sosyalizmden bir şey anlamaz. İtiraz ediyorum derken de her an bana küfreder durur.

İvan Rublef, kıvılcımlar saçan bir merdaneyi fırının içinden tutarak:

— Hayır, diye sözünü kesti, hayır beyler.

Kızgın demire havada yarım bir daire çevirtiyor, maharetle yukardan inen zımbanın altına koyuyordu:

— Hayır beyler, kitap okuyorsunuz, anladık, ama gereken kitapları değil. Sizi bunaltan alçakgönüllülük değil. Yok! hayır... Yaşadığımız devirde her insanın basit kafalı olması gerektiğini anlamıyorsunuz.

— Saçma sapan şeyler senin kafandakiler, baba. "Ben bir devrimciyim" diye bağırdığın günlerin üzerinden çok geçmedi ki!

— Evet, bağırdım bağırmasına. Yeniden başlarsa aynı şey, şurada gördüğün şu demir çatalı ilk kapan ben olacağım. Çarı sevdiğimi nereden çıkarıyorsun? Ben bir mujikim. Otuz yıl boyunca sabanımla ne kadar toprağı sürdüğümü biliyor musun? Elbette bir devrimciyim ben. Sen işine bak, ben canımın selametine bakarım!

* * *

Telegin her gün Daşa'ya mektup yazıyordu. Daşa ise daha seyrek karşılık veriyordu. Mektupları garipti, soğuk bir havası vardı. İvan İliç bu mektupları okuduğu zaman soğuk ürpertiler geçiriyordu. Her zaman pencerenin kenarına oturuyor, Daşa'nın satırları eğik, harfleri iri mektuplarını birkaç kez okuyordu. Sonra adadaki ormana, ebegümeci renkli ağaçlara, kanalın suyu gibi bulanık göğe bakıyordu. Bakıyor ve bundan başka türlü olmaması gerektiğini düşünüyordu: Daşa'nın mektupları, akla mantığa aykırı bir şekilde, sade kendi isteğine uygun yumuşaklıkta olamazdı.

"Çok aziz dostum," diye yazıyordu, "beş odalı bir daire tuttuğunuzdan söz ediyorsunuz. Sizin için çok masraflı olacağını sanıyorum. Yalnız yaşamama durumuna gelseniz bile beş oda gene de çok! Ya hizmetçiler, diyeceksiniz. İki tanesi yeter. Yaşadığımız devirde fazlası imkânsız. Burada, Moskova'da sonbahar hükmünü sürüyor, hava soğuk, yağmurlu, gök hep kapalı... İlkbaharı bekleyelim..."

İvan İliç'in Moskova'dan ayrıldığı gün de Daşa, İvan İliç'in sorusuna sadece başıyla karşılık vermişti. Karısı olacak mıydı, olmayacak mıydı? Şimdi de mektuplarında ne evlenmelerine, ne de ikisinin istikbali hakkında imada bulunuyordu.

Şimdi İvan İliç'in bütün umudu ilkbaharı beklemek, belirsiz ve son umudun bir mucize halinde gerçekleşmesiydi. Hayat, kış uyku-

suna yatmak için duraklıyor, uyuşuyordu. İnsanlar, kanlı yeni bir ilkbaharı uyanık bekleyecek gücü göremiyorlardı kendilerinde.

Daşa mektuplarından birinde şunları yazıyordu:

"... Besanof'un ölümünden ne size söz etmek, ne de yazmak isterdim. Ama dün korkunç ölümü üzerine bilgi verdiler. İvan İliç, cepheye hareket etmeden önce ona Tverskoy bulvarında rastlamıştım. Acınacak haldeydi ve bana öyle geliyor ki o zaman onu geri çevirmeseydim ölmeyecekti. Ama geri çevirdim onu. Başka türlü de yapamazdım ki, yeniden aynı şeyi yapsa gene aynı şekilde hareket ederim."

Telegin bu mektuba karşılık vermek için yarım gün harcadı... Dolambaçlı çarelere başvurmamak için her kelime üzerinde düşünerek yavaş yavaş yazıyordu:

"Sizden gelen herhangi bir şeyi kabul edemeyeceğimi nasıl düşünemiyorsunuz. Bazen düşünüyorum: Bir başkasını da sevmiş olsanız, yani başıma geleceklerin en korkuncu gerçekleşse de... evet, bunu da kabul ederdim... Hayır, katlanamazdım buna, sönerdi güneşim... Ama size olan aşkım biricik sevinçten meydana gelmedi mi? Öylesine derin bir aşkla sever insan sevince, hayatını bile feda eder... İşte bu duyguyla dolu içim... Besanof da belki cepheye giderken aynı şeyi duyuyordu... Sonuna kadar özgür hissetmelisiniz kendinizi Daşa... Bir dileğim yok, beni sevmenizi bile istemiyorum... Son zamanlarda anladım bunu..."

İki gün sonra, sabaha karşı İvan İliç fabrikadan döndü, banyo yaptı ve yattı. Ama yatar yatmaz uyandırıldı. Telgraf gelmişti.

"Her şey yolunda. Seni çok seviyorum. Daşa'n."

* * *

Bir Pazar mühendis Strukof gelip İvan İliç'i aldı ve "Kırmızı Çıngıraklar"a götürdü.

Kabare bodrum katındaydı. Kubbe biçimindeki tavanıyla duvarlarını, renkli kuşlar, arabeskler, kötü yüzlü aşk tanrıları süslüyordu. Salon gürültülü ve sigara dumanıyla doluydu. Sahnede ufak tefek, dazlak kafalı, yanakları kırmızıya boyanmış bir adam kuyruklu bir piyanonun tuşları üzerinde parmaklarını dolaştırıyordu. Birçok subay punç içiyor, yüksek sesle salona giren kadınlar hak-

kındaki düşüncelerini açıklıyorlardı. Sanatla ilişkileri olan avukatlar bağırıp çağırıyor, tartışıyorlardı. Salonun kraliçesi, şişkin gözlü bir esmer güzeli katıla katıla gülüyordu. Antoşka Arnoldof, saçının bir tutamını parmağına dolayarak, cephe haberlerini kaleme alıyordu. Duvarın yanında, yüksek bir yerde, yüzünün çizgileri buruşmuş olan veremli veteriner, fütürizmin babası, başını masaya dayamış sızmıştı. Uzun saçlı, az konuşur, sarhoş, eski bir aktör olan kabarenin patronu, arada bir yandaki dar kapıda görünüyordu. Çılgın bakışlarıyla müşterilerine bakıyor, sonra gözden kayboluyordu.

Punçla çakır keyif olan Strukof, İvan İliç'e:

— Bu kabareyi neden severim bilir misin? diyordu. Hiçbir yerde böylesine kokmuş, çürümüş bir topluluk bulamazsın. Gerçek bir zevk!.. Şu ilerde, köşedeki zayıf, yerinden kımıldayamayan, gudubet kadını görüyor musun? İstanbul'un son safhasına gelmiş bir kadın. Baksana paylaşamıyorlar kadını.

Strukof gevrek gevrek güldü, bir yudum punç içti, küçük Tatar bıyığının gölgelediği yumuşak dudaklarını silmeden, İvan İliç'e kabare devamlılarını tanıtmaya başladı. Uykulu, hastalıklı, yarı çılgın yüzleri parmağıyla işaret ediyordu.

— Bunlar sonuncu Mohikanlar... Estetik salonların kalıntıları. Küf desen yeridir, ha! Buraya gelip kapanmışlar, hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi davranıyorlar. Sanki savaş çıkmamış, her şey önceki gibi devam ediyormuş gibi.

Telegin dinliyor, etrafına bakıyordu... Sıcaklık, tütün dumanı ve şarap başını döndürüyor, kendisini rüyada zannediyordu... Birçok kişinin giriş kapısına doğru döndüklerini fark etti. Veteriner sarı gözlerini araladı. Patranon çılgın yüzü göründü ara kapıda. İvan İliç'in yakınında oturan kendinden iyiden iyiye geçmiş bir kadın, uykudan kapanan göz kapaklarını araladı; birden canlandı gözleri, şaşılacak bir canlılıkla doğruldu, herkesin baktığı yöne baktı... Kabarede ani bir sessizlik olmuştu; devrilen bir kadeh çınladı...

Olgun yaşta, orta boylu bir adam, bir omzu ilerde, ellerini paltosunun ceplerine sokmuş, giriş kapısında yan duruyordu. Uzun yüzü, sarkık kara sakalı, ağzının iki yanındaki derin çizgileriyle neşeli neşeli gülüyordu. Yüzünde, ilk bakışta insanın ilgisini çeken yeri gözleriydi: Dikkatli, zeki, içine işleyen, gri bir ışıltıyla parla-

yan gözleriydi. Sessizlik bir dakikadır devam ediyordu. Kapının karanlığında bir başka yüz belirdi –bir memur olacaktı– yaklaştı, telaşlı bir gülümsemeyle kulağına bir şeyler söyledi. Duyduğuna memnun olmayan adam kaşlarını çattı:

— Gene saçmalıyorsun... Ah! Canımı sıkıyorsun...

Daha neşeli bir bakışla kabarenin müşterilerini süzdü, sakalını salladı, yüksek, fakat cansız bir sesle:

— Allaha ısmarladık, neşeli arkadaşlar, dedi.

Ve hemen kayboldu. Kapı gürültüyle kapandı. Bütün kabare uğulduyordu. Strukof, tırnaklarını İvan İliç'in ellerine gömerek, heyecanlı bir sesle:

— Gördün mü? dedi. Gördün mü? Rasputin'di.

XXXIII

Sabahın saat üçünde İvan İliç fabrikadan eve yaya dönüyordu. Aralık ayının soğuk bir gecesiydi. Bir tek araba yoktu. Bu saatte, şehrin göbeğinde bile araba bulmak güçtü. Telegin, dumanlar tüten boynunu kalkık yakasının içine sokmuş, acele adımlarla ıssız caddenin ortasından yürüyordu.

Tek tük lambaların aydınlığında, havadan iğne biçiminde buzlar dökülüyor gibi oluyordu. Ayaklarının altında kar gürültüyle gıcırdıyordu. İlerde, bir evin düz ve sarı cephesinde kırmızımtırak akisler oynaşıyordu. Telegin köşeyi döndüğü zaman, bir mangaldan çıkan alevleri, çevresinde de, buharları tüten, kürklerine sarınmış, titreşen siluetler gördü. Biraz uzakta, yaya kaldırımında, yüz kadar insan, kımıldamayan bir kuyruk yapmışlardı. Kadınlar, ihtiyarlar, delikanlılar... Bir bakkal dükkânının önündeydiler. Yanlarında, fötr çizmeli bir bekçi ayaklarını yere vuruyor, ellerini ısınmak için birbirine çarpıyordu.

İvan İliç kuyruğun yanından geçiyordu. Gölgeleri duvara vurmuş, büzülen, atkılara, yorganlara sarınmış siluetlere bakıyordu. Bir ses:

— Dün Viborgski mahallesindeki üç dükkânı yağma ettiler, içinde ne varsa boşalttılar, dedi.

— Yapacak başka iş kalmadı zaten.

— Ben de dün, yarım litre gaz almak istedim. Yok, dediler, bundan sonra da olmayacak, dedi. Sanki böyle bir şey söylememişler gibi Demantief'lerin ahçı kadınları işini halletti. Gözümün önünde fazla fiyata tam beş litre aldı.

— Kaça aldı?

— Litresi beş rubleye, kızım.

— Litresi mi? Ne cesaret!

— Yok! Bu böyle devam etmez. Sırası gelince burunlarından getirecekler bu kan emicilerin, hem de fitil fitil.

— Ablam anlattı, Okta mahallesinde böyle bir bakkalı enselemişler. Başını salamura dolu bir fıçıya sokmuşlar. Çok yalvarmış, elinizi ayağınızı öpeyim demiş, ama kim dinler. Boğulmuş adam.

— Oh olsun! Ötekilerine de daha az yapmayacaklar.

— Baksana bekleye bekleye donacağız.

— Onlar n'apıyorlar şimdi, çaylarını içiyorlar, tıkınıyorlar.

Boğuk bir ses:

— Kim çay içip tıkınıyormuş? diye sordu.

— Herkes çay içiyor. Mesela benim hanım, general karısıdır. Öğleyin kalkar. Bütün gün, gece yarısına kadar tıkınır. Nasıl oluyor da şişko maymun çatlamıyor, şaşıyorum.

— Sen de burda bekle, bekle de ciğerlerin donsun.

— Doğru diyorsun, öksürmeye başladım bile.

— Bana bak kızım, aşiftenin biri o. Pazardan döndüğüm zaman, yemek odasının küp gibi sarhoş misafirlerle dolduğunu görürüm. Geldiğimi duyunca omlet isterler, köy ekmeği isterler, votka isterler, kısaca, bayağı ne varsa her şeyi isterler.

Kendinden emin bir ses:

— İngilizlerin verdiği paraları yiyorlar, dedi.

— Ne diyorsun! Yok canım?

— Her şeyi sattılar, inanın bana. Buraya gelmiş, kuyruğa girmişsiniz. Hiçbir şeyden haberiniz yok. Hepimizi elli yıl önceden sattılar. Bütün ordu satıldı.

— Aman Allahım!

Nezleli bir ses:

— Bekçi efendi, bekçi efendi! diye seslendi.

— Ne var?
— Tuz dağıtılacak mı bugün?
— Muhtemelen dağıtılmayacak.
— Ah, melunlar!
— Beş gündür tuzsuzuz.
— Milletin kanını emiyorlar. Aşağılık herifler!
Bekçi kalına yakın sesiyle:
— Hey, dedikoducular, bitmedi mi gevezelik? dedi.
Boğazınız üşüyecek.

Telegin kuyruğu geçmişti. Öfkeli sesler kulağına kadar geliyordu. Birbirini kesen sokaklar, buz gibi karanlıklarda ıssız uzanıyorlardı.

Telegin rıhtıma vardı, döndü, köprüye girdi. Rüzgâr pardesüsünün eteklerini savurunca, araba bulsaydım iyi olacaktı, diye düşündü, ama hemen düşünmekten vazgeçti. Öte sahilde, ilerde, sokak lambalarının, belli belirsiz nokta gibi ışıkları titreşiyordu. Geçiş noktasındaki soluk küçük ışık çizgisi, ırmağın buzları üzerinde yanlamasına uzanıyordu. Soğuk bir rüzgâr, geniş ve ıssız Neva üzerinde esiyor, karı gıcırdatıyor, tramvay tellerinde, köprünün demir korkuluklarında ıslık çalıyordu.

İvan İliç duraklıyor, uğursuz karanlıklara bakıyor, sonra gene aynı şeyi düşünerek yoluna devam ediyordu: Daşa'yı, kendisini, mutluluğun bir alev gibi onu vagonda sardığı anı düşünüyordu.

Çevresindeki her şey karışık, çelişkili, mutluluğuna düşmandı. Her defasında sakin sakin; canlı, mutluyum, hayatım ışıklı ve güzel olacak, diyebilmek için büyük bir gayret göstermesi gerekiyordu. Kıvılcımların uçuştuğu vagon penceresinin önünde bunu düşünmek çok kolay olmuştu. Şimdi ise, kişiliğini, dükkânlar önündeki kuyrukların içinde yarı donan siluetlerden, öldürücü bir sıkıntıyla esen aralık ayı rüzgârından, genel ahlâk bozukluğundan, her başın üstünde sallanan ölümden sıyrılabilmesi için çok büyük bir gayret sarfetmesi gerekiyordu.

İvan İliç'in inancı şuydu: Daşa'ya olan aşkı, Daşa'nın güzelliği ve vagonun penceresi önünde Daşa'nın sevdiği kişiliğinin verdiği aydınlık heyecan. Hepsi iyiydi bunların.

Hayatın eski, öz, belki biraz dar, ama gene de insanı şaşırtan tapınağı, savaşın darbeleri altında sallanmış, çatırdamıştı. Sütunları yerinden oynamış, kubbesi boydan boya çatlamış, eski taşlar düşmüştü. İşte şimdi de çöken tapınağın çatırtısı ve tozları arasında iki insan, İvan İliç'le Daşa, aşkın çılgın neşesi içinde, her şeye rağmen mutlu olacaklarını öne sürüyorlardı. Haklı mıydılar?

İvan İliç gecenin iç karartıcı karanlığını delip, uzakta titreşen ışıkları seçmek istiyordu. Rüzgârın son derece kederli şikayetini dinliyordu. "Kendi kendine yalan söylemek neye yarar," diye düşünüyordu. "Mutluluk susuzluğu her şeye baskın çıkar. Her şeyin tersine, mutlu olmak istiyor muyum? İstiyorum. Mağazaların önündeki kuyrukları kaldırabilir miyim? Açları doyurur, savaşı durdurabilir miyim? Hayır. O, halde mutlu olmayı istemezsem, mutluluğu reddedip, karanlıklar içinde kaybolacak değil miyim? Hayır, kaybolmayacağım. Ama mutlu olabilir miyim? Mutlu olacak mıyım?.."

* * *

İvan İliç köprüyü geçmiş, takip ettiği yola dikkat etmeden rıhtım boyunca yürüyordu. Rıhtımda yüksek direklere takılmış olan elektriklerin karpuz lambaları rüzgârda sallanıyor, sönük bir ışık yayıyorlardı. Rıhtımın tahta kaldırımda kar tozları kuru bir gürültüyle uçuşuyordu. Kış Sarayının pencereleri karanlık ve boştu. Rüzgârın yığdığı kar kümesinin yanındaki çizgili bir nöbetçi kulübesinin önünde, gocuğuna sarılmış dev yapılı bir nöbetçi, tüfeğini göğsüne bastırmış, hareketsiz duruyordu.

İvan İliç bir an durakladı, pencerelere baktı, sonra adımlarını sıklaştırarak yürümeye devam etti. Önce önden esen rüzgârla mücadele ediyordu, sonra rüzgâr arkadan esmeye başladı. Şimdi ona öyle geliyordu ki, bütün insanlara, istisnasız herkese basit gerçeği söyleyebilecek, herkes de ona inanacaktı. Onlara: "Görüyorsunuz," diyecekti, "böyle yaşamaya devam edilemez: Devletler kin üzerine kurulmuş; hudutları kin çizmiş. Her biriniz bir kin demetisiniz, topları her yöne çevrilmiş bir kalesiniz. İnsanlar hayatta sıkıştıklarını zannediyorlar, bu korkutuyor onları, bütün dünya kinden bunalıyor. İnsanlar birbirlerinin kökünü kazıyor, dereler gibi kan akıyor. Yetmez mi bu size? Gözünüz doymadı mı hâlâ?

Burada da, her evde insanın insanı yok etmesini mi istiyorsunuz? Aklınızı başınıza toplayın, indirin silahları kaldırın hudutları, hayatın kapılarını, pencerelerini açın... Buğday ekmek için yeteri kadar toprak, sürüleri otlatmak için yeteri kadar çayır, bağ yetiştirmek için yeteri kadar tepe var... Toprağın derinliklerinde tükenmez hazineler var. Herkese yer var... Geçmiş yüzyılların karanlıklarına daldığınızı görmüyor musunuz?.."

Şehrin bu kısmında da araba yoktu. İvan İliç, Neva ırmağını bir kez daha geçti ve Petersburgkaya Horona mahallesinin dolambaçlı küçük sokaklarına daldı. Düşüncelere dalmış, kendi kendine söylendiği için yolu şaşırdı ve boş, karanlık sokaklarda dolaştı durdu, sonunda kanal rıhtımına çıktı –ne gezinti!–. Nefes almak için duran İvan İliç gülmeye başladı, saatine baktı. Saat tam beşti. Yolun en yakın köşesinden, farları sönmüş, açık bir otomobil, karları gıcırdatarak çıktı. Sırtında düğmeleri iliklenmemiş bir kaput olan bir subay vardı direksiyonda. Yüzü solgun, gözleri çok sarhoş bir adamın gözleri gibi donuktu. Arkada şapkasını geri atmış bir başka subay –yüzü görülmüyor– iki eliyle uzun, hacimli, hasır ambalaja sarılmış bir paketi tutuyordu. Arabada bulunan, samur kürk şapkalı bir sivil, pardesüsünün yakasını kaldırmıştı. Ayağa kalkıp direksiyondaki subayın omzuna dokundu. Otomobil küçük köprünün yakınında durdu. İvan İliç ne yapacaklar diye seyrediyordu. Üçü de otomobilden indiler, paketi arabadan indirip, karın üzerinde bir iki adım sürüklediler, sonra zorlanarak kaldırdılar, köprünün ortasına kadar götürdüler, korkuluğun üzerine kaldırıp köprü kemerinin altına attılar.

Subaylar hemen otomobile döndüler. Sivil ise bir an, korkuluktan sarkıp aşağıya baktı; sonra yakasını kaldırarak hızlı hızlı arkadaşlarına ulaştı. Otomobil hızla hareket etti, gözden kayboldu.

İvan İliç olanları nefesi kesilmiş bir halde seyretmişti. "Bu korkunç şey ne ola ki?" diye homurdanarak köprüye yürüdü. Bakışı bir fayda vermedi, karanlık derinliklerde bir şey göremedi. Sadece kirli su borusundan boşalan su fokurduyor, insanın içini bulandırıyordu.

İvan İliç: "Bu korkunç şey ne ola ki?" diye tekrarladı. Ve yüzünü buruşturup, kanal boyunca yoluna devam etti. Köşeye ge-

lince, sarkık dudaklı bir atın çektiği bir kızak buldu nihayet. İhtiyar, çok ihtiyar bir adam olan sürücü, kırçtan bembeyaz olmuştu. Telegin kızağa oturdu, buz tutmuş örtüyü çengelledi, gözlerini kapadı: Bütün vücudu yorgunluktan bitkindi.

"Seviyorum," diye düşündü, "doğru olan bir bu. Ne yaparsam yapayım, aşk yüzündense bu yaptıklarım, iyidir daima."

XXXIV

Üç adamın, köprünün üzerinden suya attıkları hasır amblajlı paket, Rasputin'in cesediydi. Çok az rastlanan bir güçte ve çeviklikte bir mujik olan Rasputin'i öldürmek için potasyum siyanürlü şarap içirmişler, sonra göğsüne ve sırtına, beynine üç kurşun sıkmışlar, kafatasını da topuzla kırmışlardı. Gene de cesedi suda bulunduğu zaman doktor, Rasputin'in buz tabakasının altında bir süre daha nefes almaya devam ettiğini bildirir bir rapor verdi.

Bu cinayet, iki ay sonra başlayacak olan olaylara verilmiş bir izindi sanki. Rasputin çok kereler, ölümünden sonra tahtın yıkılacağını ve Romanof'lar hanedanının tükeneceğini söylemişti. Belli ki bu vahşi ve çılgın adam da, tıpkı köpeklerin, evden birinin öleceğini anlaması gibi, felâketin önsezisine sahipti. Ve tahtın son savunucusu olan bu mujiğin, at hırsızının, gözü kararmış müteassıbın ölümü çok güç, tüyler ürpertici olmuştu.

Rasputin'in ölümü sarayı korkunç bir umutsuzluğa düşürdü. Oysaki bütün memleket sevince garkolmuştu. Herkes birbirini kutluyordu. Nikolay İvanoviç, Minsk'ten Katya'ya gönderdiği mektupta şunları yazıyordu: "Rasputin'in ölüm haberinin geldiği gece Başkomutanlık karargâhının subayları, otellerinde sekiz düzine şampanya şişesi ısmarladılar. Bütün cephede askerler "Hurra" diye bağırıyor..."

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Rusya'da bu cinayet artık düşünülmez olmuştu, ama Saray'da unutulmamıştı: Kâhinin içine doğarak verdiği habere inanılıyor, çok büyük bir umutsuzluk içinde devrim bekleniyordu. Petrograd gizlice bölümlere ayrılmıştı. Grandük Sej Mihaloviç'ten makineli tüfekler istendi. Grandük bu isteği reddedince, Arkanjelski'den dört yüz yirmi makineli tüfek getirtildi,

tavan aralarına, yol kavşaklarına yerleştirildi. Gazetelere yapılan baskı arttı. Gazeteler bomboş sütunlarla çıkmaya başladı. Çariçe, Çara umutsuz mektuplar yazıyor, kocasının iradesini ve zihnini kışkırtmaya gayret ediyordu. Ama Çar, büyülenmiş bir insan gibi Mugilef'de, kendisine sadık olduğundan emin olduğu on milyon tüfekle kalmakta ısrar ediyordu. Ev kadınlarının başkaldırması, ve Petrograd mağazalarının kapılarında birikenlerin acı acı söylenmelerini, üç imparatorluk ordularının Rus cephesine yüklenmesinden daha az korkunç buluyordu. Aynı zamanda, Mugilef'de, Çardan gizli olarak, Başkomutanlık kurmay başkanı general Alekseyef, Alman partisinin lâğvı ile Çariçenin tutuklanması planlarını hazırlıyordu.

Ocak ayında, ilkbahar seferi öne alınarak kuzey hududunda taarruza başlama emri verildi. Çok ayaz bir gecede, Riga önünde muharebe başladı. Topçu ateşinin açılmasıyla fırtına da patlıyordu. Askerler, kalın bir kar tabakası içinde, fırtınanın uğultuları ve obüslerin alev sütunları altında ilerliyorlardı. İlerleyen birlikleri desteklemesi gereken on kadar uçak, fırtınanın etkisiyle çakılmışlardı. Kar fırtınası gözleri kör ediyor, makineli tüfek nişancıları, dost düşman ayırt edemeden biçiyordu. Rusya son defa etrafını çeviren demir çemberi kırmaya çalışıyordu. Son defa, beyaz kefenlerine sarılmış olarak, kuzey rüzgârının ittiği Rus mujikleri, yeryüzünün altıda birini kaplayan imparatorluk için ve eskiden Rus topraklarını bir bütün haline getirip dünyanın ödünü patlatan, ama şimdi ömrünü tamamlamış, tarihi bir saçmalık, memleket için öldürücü bir hastalık haline gelmiş olan salt hükümdarlık için savaşıyordu.

Bu zorlu muharebe on gün sürdü. Binlerce can, kar birikintilerinin altında can verdi. Taarruz durdu. Cephe yeniden sükûta kavuştu, karların arasında dondu kaldı.

XXXV

İvan İliç Noel tatili için Moskova'ya gitmeyi düşünüyordu. Ama bu arada fabrikanın yönetim kurulunca İsveç'e gönderildi. İsveç'ten ancak şubat ayında döndü. Fabrikaya döner dönmez üç haftalık izin aldı ve ayın yirmi altısında yola çıkacağını telgrafla Daşa'ya bildirdi.

Hareketinden önce dökümhanede bütün bir hafta nöbet tutması gerekti. İvan İliç, yokluğu sırasında büyük bir değişiklik olduğunu dönünce anladı: Fabrika idaresi o güne kadar görülmedik şekilde nazik ve yakın davranıyordu. İşçiler öylesine öfkeliydiler ki her an içlerinden birinin elindeki İngiliz anahtarını yere atıp: "Yeter çalıştığımız, sokağa dökülün..." diye bağırması bekleniyordu.

O günlerde işçileri en çok öfkelendiren, Duma'da erzak dağıtılması sırasında çıkan tartışmaların haberleriydi. Bütün bu haberlerden anlaşıldığına göre hükümetin itibarını korumakta güçlük çektiği, sadece kendisine karşı yapılan hücumlara karşı son gücü ile savunduğu merkezindeydi. Artık Çarın bakanları, eskiden olduğu gibi efsanevi şövalyeler tarzında konuşamıyor, basit birer fani gibi konuşuyorlardı. Bakanların nutukları birer yalandan ibaretti, oysaki gerçek herkesin ağzmdaydı: Cephenin ve cephe gerisinin yakında çökeceği, arkasından da açlık ve kargaşalıkların çıkacağı dedikoduları kulaktan kulağa yayılıyordu.

İvan İliç, son çalıştığı ekipteki işçilerin arasında büyük bir kaynaşma olduğunu fark etti. Her an müzakere etmek için makinelerini terk ediyorlardı; bir haber bekledikleri belliydi. Telegin ne konuştuklarını Vasili Rublef'e sorduğu zaman, Vasili sert, öfkeli bir hareketle ceketini omzuna attı, kapıyı çarparak atölyeden çıktı.

İvan Rublef:

— Çok kötü oldu rezil Vasili, dedi. Nerden bulduysa bir tabanca bulmuş, hep üstünde taşıyor.

Ama Vasili hemen döndü atölyeye. Atölyenin her yönünden koşuşan işçiler Vasili'nin çevresini sardılar. Vasili, elindeki beyaz bir afişi, her kelimesinin üzerinde dura dura yüksek sesle okumaya başladı: "Petersburg askeri bölge komutanı general Kabalof'un bildirisi... Son günlerde fırınlardaki un dağıtımı ve ekmeğin pişirilmesi, daha önce olduğu gibi aynı orantılar içinde yapılmaktadır..."

İşçiler:

— Yalan, yalan! diye bağırdılar. Oysa üç gündür ekmek çıkmıyor...

— "Satışa sunulan ekmek yeterlidir..."

— Sana göre öyle!

— "Bazı bakkallarda ekmek bulunmuyorsa, bunun sebebi ekmeksiz kalacağı korkusuna kapılan birçok kişinin, peksimet stoku yapmak için ihtiyaçlarından fazla ekmek almalarındandır..."

İşçilerden biri:

— Kim peksimet yapıyormuş? diye bağırdı. Göstersinler şu peksimetleri. Asıl onun boğazına tıkmak gerek peksimedi!

Vasili bütün sesleri bastırarak:

— Susun arkadaşlar, diye bağırdı. Arkadaşlar, işi bırakıp sokağa dökülmeliyiz... Obukof fabrikasının dört bin işçisi Nevski'ye doğru yürüyor... Viborgski semtindekiler de sokağa çıktı...

— İyi be! Göstersinler bakalım şu ekmeği bize!

— Size ekmek göstermeyecekler, arkadaşlar. Şehirde sadece üç günlük un var. Ondan sonra ne un bulunacak, ne de ekmek. Bütün trenler Uralların ötesinde durduruldu... Uralların arkasındaki silolar buğday dolu... Üç milyon pudluk* et stoku Çeliyabinsk garında çürüyor.

Bütün atölyeyi bir uğultu sarmıştı. Vasili elini kaldırdı:

— Arkadaşlar! Biz almadıkça kimse bize ekmek vermeyecek. Öteki fabrikalarla birlikte sokağa dökülelim arkadaşlar. Parolamız şu olacak arkadaşlar: "İktidarı Sovyetlere verin!.."

Koşarak atölyenin içine dağılan işçiler:

— İşi paydos edin!.. Çalışma bitti artık!.. Fırınları söndürün!.. diye bağırıyorlardı.

Vasili Rublef, İvan İliç'e sokuldu. Küçük bıyığı titriyordu. Açık seçik bir ifadeyle:

— Çek arabanı, dedi, henüz sağken çek arabanı.

İvan İliç gecenin geri kalan kısmında iyi uyuyamadı; endişeli bir duyguyla uyandı. Sabah pusluydu. Dışarda demir kornişlerden sular damlıyordu... İvan İliç yattığı yerde düşüncelerini toplamaya çalışıyordu. Endişeden kurtulamıyordu bir türlü. Yağmurun damlaları, sanki beynine damlıyormuş gibi öfkesini artırıyordu. "Ayın yirmi altısını beklememek gerek, hemen yarın yola çıkmalıyım," diye düşündü. Fanilesini çıkardı, banyoya geçti, duşu açtı, vücudunu kamçılayan buz gibi suyun altına girdi.

* *Pud*: 16,33 kilogramlık bir Rus ağırlık ölçü birimi –ç.n.

İvan İliç'in yola çıkmadan önce yapacağı birçok iş vardı. Alelacele kahvesini içti, sokağa çıktı, kalabalık bir tramvaya atladı. Tramvayda da aynı sıkıntıyı hissetti. Her zamanki gibi yolcular, asık suratla susuyor, ayaklarını altına alıp oturuyor, yolculardan biri paltosunun eteğine oturunca hırsla eteğini çekiyordu. Tramvayın camlarından su damlaları sızıyordu. Ayakların altında yapışkan bir çamur vardı. Ön sahanlıktaki çan, insanı öfkelendiren bir sesle çalıp duruyordu. İvan İliç'in karşısında, sarı, ödemli yüzlü bir askeri memur oturmuştu. Dudaklarında bir gülümseme donmuş, alışılmamış canlılıktaki gözleriyle, bir şeyler sormak istercesine ısrarla Telegin'e bakıyordu. Telegin, bütün yolcuların aynı şekilde birbirlerine baktıklarını fark etti. bütün bakışlarda şaşkın bir soru vardı.

Bolşoy Prospelet bulvarının köşesinde tramvay durdu. Yolcular etraflarına bakınarak kımıldadılar, birçokları sahanlıktan atladı. Vatman motor kolunu çıkardı, mavi gocuğunun arasına soktu, öndeki ara kapıyı açarak, hiddet ve sıkıntı dolu bir sesle:

— Araba daha öteye gitmeyecek, dedi.

Kamenoostrovski ve Bolşoy bulvarları boyunca, göz alabildiğine tramvaylar sıralanmıştı. Yaya kaldırımlarında muazzam bir kalabalık vardı. Arada bir, bir vitrinin demir kepenkleri gürültüyle iniyordu. İnce sulu sepken yağıyordu.

Bir tramvay arabasının üzerine, önü açık pardesülü bir adam çıktı. Beresini çıkarıp bir şeyler söyledi. Kalabalığın üzerinden o-o-oh... diye bir iç çekiş dolaştı. Adam beresini giydi tekrar, tramvayın üstüne bir ip bağlamaya başladı. Sonra doğruldu, beresini tekrar çıkardı. Kalabalık gene: O-o-o-oh!.. diye bağırdı. Adam kaldırıma atladı. Kalabalık geri çekildi. O zaman bir grup insanın, kirli sarı karların üzerinde, tramvaya bağlı halatı çektikleri görüldü. Tramvay yan verdi. Kalabalık geri çekildi. Çocuklar ıslık çalıyorlardı. Ama tramvay sallandıktan sonra gene eski durumuna geldi, tekerlekleri raylara çarptı, o zaman her yönden halatı çeken gruba yardım etmek için adamlar koştu. Sessizce onlar da yakaladılar halatı. Araba tekrar eğildi ve kırılan camları şangırdayarak birden yıkıldı. Çıt çıkarmayan kalabalık devrilmiş tramvaya doğru atıldı.

İvan İliç'in arkasındaki, sarı, şişkin yüzlü memur:

— Başlıyor! diye söylendi. Şimdi durdurabilirseniz durdurun bakayım!

Birçok ses, düzensiz, ahenksiz bir sesle şarkıya başladı:

Kurban oldunuz mukadder savaşta...

İvan İliç, Nevski'ye doğru yürüdü. Yol boyunca aynı endişeli yüzleri, aynı şaşkın bakışları gördü. Her tarafta, olup bitenleri anlamak isteyen halk, havadis getirenlerin çevresinde grup grup toplanıyordu. İri kıyım kapıcılar antrelerde duruyorlardı. Bir hizmetçi kadın, sokağı gözlemek için, kapının aralığından burnunun ucunu gösteriyordu. Temiz giyimli, koltuğunda çantası olan bakımlı sakallı bir bey, bir kapıcıya:

— Bu kalabalık ne dostum söylesinize? diye soruyordu. N'oluyor orda?

— Ekmek istiyorlar, başkaldırıyorlar, beyim.

— Ha...

Sokağın köşesinde, art ayakları çok kısa bir köpeği elinde tutan bir kadın duruyor, gelen geçene:

— Bu kalabalık ne? Ne istiyorlar? diye soruyordu.

— Devrim kokuyor, madam.

Kısa paltosunun eteklerini sallayarak bir işçi yaya kaldırımının kenarından gidiyordu. Hastalıklı yüzünde bir tik vardı.

Birden döndü, iniltili, bitkin bir sesle:

— Arkadaşlar, diye bağırdı. Kanımızı daha uzun süre emecekler mi?

Çocuk denecek yaşta, yuvarlak yanaklı gencecik bir subay kızağıyla geçiyordu. Kızağını durdurdu. Kızak sürücüsünün kemerinden tutarak, tutulan güneşe bakar gibi, kaynaşan kalabalığa bakıyordu.

İşçi, durmadan, hıçkırıklı bir sesle subaya:

— Bak, bak, dedi; iyi bak!

Kalabalık gittikçe artıyor, bütün caddeyi kaplıyordu. Endişeli bir homurtu içinde köprüye doğru ilerliyordu. Üç köprünün üzerinde de küçük beyaz bayraklar çekilmişti. Geçenler de, küçük odun parçaları gibi kalabalığın seli tarafından sürükleniyordu.

İvan İliç kalabalıkla köprüyü geçti. Çiğnendiği için beyazlığını kaybeden karla sisin kapladığı eğitim alanından süvariler dört nala geçti. Kalabalığın ilerlediğini görünce döndüler ve adi adımla yaklaştılar. İçlerinden biri, çatallı sivri sakalı olan bir albay, gülerek askerce selam verdi. Kalabalık ağır ve tasalı bir şarkıya başladı. Yaz bahçesinde sisle kaplı çıplak ağaçlardan bir karga sürüsü havalandı: Çar Pol'un katillerini korkuttular.

İvan İliç en önde yürüyordu. Boğazı düğümleniyordu. Öksürüyor, boğazını temizliyor, ama yeni bir heyecan dalgası benliğini sarıyordu. Mühendisler şatosuna gelince sola döndü Liteyni bulvarına saptı.

İkinci bir kalabalık köprüye doğru ilerliyor, Petersburgski mahallesinden Liteyni bulvarına akıyordu. Kalabalık geçerken bütün kapılara meraklılar yığılmıştı. Bütün pencerelerden heyecanlı başlar sarkıyordu.

İvan İliç bir kapının önünde yanakları sarkık ihtiyar bir memurun yanında durdu. Sağda ilerde, caddeyi enlemesine bir asker kordonu kesmişti. Erler tüfeklerine dayanıyordu.

Kalabalık, yürüyüşünü yavaşlatarak yaklaşıyordu. Uzaktaki sıralardan korkudan titreyen sesler:

— Durdurun!.. Durdurun!.. diye bağırıyordu.

Birden binlerce kadının tiz sesi yükseldi:

— Ekmek isteriz, ekmek isteriz!..

Gözlüklerinin camları üzerinden ciddi bir ifadeyle İvan İliç'e bakan ihtiyar memur:

— Çekilmez bu kadarı da! dedi.

O sırada, kapıdan uzun boylu bir kapıcı çıktı, omuz vurarak meraklıları dağıtmaya başladı. Memurun yanakları daha çok titremeye başladı. Gözlüklü bir genç kız:

— Sana ne oluyor sersem! dedi. Ama kapı kapandı. Yol boyunca bütün kapılar kapanıyordu.

Ürkek sesler:

— Yapmayın bunu! Yapmayın! diye bağrışmaya başladı.

Kalabalık uğultuyla ilerliyordu hep. En önde, geniş kenarlı fötr şapkalı, yüzü heyecanlı, yanakları kıpkırmızı olmuş bir delikanlı vardı. Birçok ses:

— Bayrak öne geçsin! diye bağırıyordu.

Aynı anda, başından kulaklarına kadar inen kürk bir bone olan, endamlı, ince uzun yapılı subay geçti, asker kordonunun önünde durdu. Elini, kalçasının üzerine takılı tabancasının kabzasına dayamış bağırıyordu. Sadece:

— Ateş etme emrini aldım... Kan akıtılmasını istemiyorum... Geri dönün! dediği duyuluyordu.

Vahşileşmiş sesler:

— Ekmek istiyoruz, ekmek istiyoruz, ekmek! diye gürledi.

Ve kalabalık askerlere doğru ilerlemeye devam etti... İvan İliç'in yanından geçen çılgın bakışlı adamlar yol açmak için itişiyorlardı...

— Ekmek isteriz!..

— Kahrolsun!..

— Namussuzlar!..

Bir adam yıkıldı. Istıraptan büzülmüş yüzüyle bir deli gibi bağırıyordu:

— Nefret ediyorum onlardan! Nefret ediyorum!

Birden caddenin boyunca, patiska yırtılıyormuş gibi bir ses duyuldu. Bir anda etrafı bir sessizlik kapladı. Şapkasını iki eliyle tutmuş olan bir kolej öğrencisi kalabalığa daldı... Memur, ıstavroz çıkarmak için buruşuk elini kaldırdı. İlk yaylım ateş havaya açılmıştı. Arkası gelmedi ateşin, ama kalabalık geriledi, bir kısmı dağıldı, bir kısmı da başta bayrak olduğu halde Znamenskaya meydanına doğruldu. Sarı kirli karın arasına berelerle lastik pabuçlar karışmıştı.

İvan İliç Nevski'ye vardığı zaman, yeniden uğultuların yükseldiğini duydu. Bu Vasiliyevski adasından gelip Neva ırmağını geçen üçüncü gruptu. Yaya kaldırımları şık hanımlar, askerler, üniversite öğrencileri, yabancılarla doluydu. Çocuk yüzlü bir İngiliz subayı dimdik duruyordu. Siyah kurdeleli satıcı kızlar pudralı yüzlerini mağazaların camlarına dayamış bakıyorlardı. Caddenin ortasındaysa geniş bir cepheyle "ekmek isteriz, ekmek isteriz, ekmek isteriz!" diye bağrışan heyecanlı bir işçi kalabalığı ilerliyordu.

Yaya kaldırımının kenarında bir kızak duruyordu. Kızak sürücüsü, kırmızı yüzlü, korkudan şaşkına dönmüş müşterisi hanıma:

— Siz düşünün bir kere, nereye götürebilirim sizi, bir sinek bile geçemez buradan, diyordu.

— Yürü, sersem! Menederim seni konuşmaktan!

— Yoook, artık sersem değilim ben... İnin kızağımdan...

Yaya kaldırımındakiler itişip kakışıyor, boyunlarını uzatıyor, dinliyor, heyecanlı bir sesle sorular soruyorlardı:

— Liteyni'de yüz kişi ölmüş, doğru mu?

— Doğru değil... Sadece hamile bir kadınla ihtiyar bir adam öldürmüşler...

— Aman Allahım! Neden öldürmüşler bir ihtiyarı?

— Komuta Ptotopopof'un elinde. Eee, delinin biri olduğuna göre...

— Beyler, yeni bir haber var... İnanılır gibi değil! İşçiler genel greve başlamışlar!

— Nasıl! Sular idaresi de mi? Ya elektrik idaresi?

— Oh! Bugünleri de gördük...

— Şu işçiler ne mert insanlar!..

— Sevinmeyin o kadar, sizi de ezecek o işçiler...

— Siz bu kafayla giderseniz, önce sizi ezerler. Koruyun siz kendizini...

* * *

Çok zaman kaybettiği için kızgın olan İvan İliç, işi olduğu kimselere gitti, fakat hiç kimseyi bulamadı. Canı sıkılmıştı. Nevski'ye döndü.

Yeniden kızaklar geçiyor, kapıcılar karları kürüyorlardı. Dört yol ağzında siyah kaputlu, uzun boylu bir adam duruyordu. Şehir halkının coşkun başlarının, tutarsız düşüncelerinin üzerinde, düzenin sihirli beyaz sopası sallanıyordu. Yolu koşarak geçen bir yaya döndü, belediye polisine kötü yürekli bir ifadeyle baktı ve kendi kendine: "Sabret biraz dostum, diye mırıldandı, senin de saatin gelecek." O saatin gelip çattığı kimsenin aklına gelmiyordu ve bir sütunu andıran bu bıyıklı adamın ertesi gün bu dört yol ağzından kaybolacağını, hayatının söneceğini, hafızalardan silineceğini kimse bilmiyordu.

— Telegin, hey Telegin! Dur yahu, sağır mısın?..

Kasketini geriye atmış, gözlerinde sevinç kıvılcımları ile mühendis Strukof, İvan İliç'e doğru koşuyordu.

— Nereye gidiyorsun? Kahveye girelim...

Telegin'in koluna girdi ve bir kahveye sürükledi. Kahvenin içinde sigara dumanı gözleri yakıyordu. Melon şapkalı, kürk bereli, yakaları bağırları açık müşteriler tartışıyor, bağırıyor, yerlerinden sıçrıyorlardı. Dirsekleriyle yol açan Strukof pencerenin kenarına ulaştı ve küçük bir masaya İvan İliç'in karşısına oturdu. İki elini masaya dayayarak:

— Rublenin değeri düşüyor, dedi. Bütün değerler sıfıra düşüyor. Ne yaman güç bu!.. Ne gördün anlat bakalım...

— Liteyni'deydim. Ateş ettiler, ama yanılmıyorsam havaya...

— Ne diyorsun sen bu olup bitenlere?

— Bilmiyorum. Bence hükümet halkın ihtiyacı olan yiyecek maddelerini getirtmek için ciddi bir şekilde sorunun üzerine eğilecek.

Strukof küçük masanın üzerindeki cama yumruğunu indirerek:

— Çok geç! diye bağırdı. İş işten geçti!.. Kendi kendimizi kemirdik kemirdik biz... Savaş hapı yuttu. Yeter de artar bile!.. Fabrikadaki işçilerin ne istediğini biliyor musun? İşçi mebuslar komitesini toplantıya davet ediyorlar. İstedikleri bu. Günün parolası da Sovyetlerden başka hiç kimseye inanmamak.

— Anlamadım pek?

— Sonu geldi, dostum, sonu geldi! Salt hükümranlık bir balon gibi patladı... Aç gözünü, iyi aç... Ayaklanma değil bu... Hatta bir devrim bile değil... Kargaşalığın başlangıcı... Korkunç bir kargaşalık...

Strukof'un ter içindeki alnında damarları kabarmıştı.

— Üç gün sonra, diye ekledi, ne Devlet kalacak, ne ordu, ne valiler, ne polisler, hiçbir şey kalmayacak... Yüz seksen milyon kıllı, yabani insan kalacak. Ama sen kıllı adamın ne olduğunu bilir misin? Kaplanlarla, gergedanlar onun yanında pek küçük kalır. Kıllı adam, çürümüş bir organizmanın bir hücresidir. Çok korkunçtur. Bir su damlasında birbirlerini yiyen basiller gibidir.

Telegin:

— Git Allahını seversen, dedi. Saçmalıyorsun. Söylediklerinin ne olduğu var, ne olacağı. Anladık, olanlar bir devrim olsun. N'apalım yani. Olursa olsun!

— Yok! Bugün gördüğün devrim değil. Maddenin bozulması. Devrim yolda daha, arkadan gelecek... Ama biz göremeyeceğiz. Ne sen göreceksin, ne de ben.

İvan İliç kalkarak:

— Olabilir, ne yapalım, dedi. Vaska Rublef demek devrim demektir. Ama sen Strufkof, hayır. Çok patırtı yapıyorsun, üstelik lüzumsuz konuşmaların var.

* * *

İvan İliç eve erken döndü ve hemen yattı. Ama bir dakika kadar kendinden geçti. İçini çekti, zorlukla öteki yanına döndü, gözlerini açtı. Sandalye üzerindeki açık valiz, meşin kılıflı gümüş bir tuvalet kutusu vardı. Daşa'nm hediyesi. İvan İliç çok seviyordu bu kutuyu, her gün ambalajını açıp seyrediyordu. Bu küçücük eşya, geniş pencereli yabancı bir vagonun kompartımanında, kanepeye seyahat elbisesiyle oturmuş Daşa'yı temsil ediyordu açıkça. Daşa'yı, rahat bir yolculuğun belirtisi olan deri kokusu ile pek hoş kokan bir esans kokusunun yayıldığı bu kutuyu dizlerinin üzerinde tutarken hayal ediyordu.

Şehrin ışıkları, bulutlu gökte menekşe rengindeki ışıklar halinde yansıyordu. İvan İliç açık seçik bir duyguya kaptırdı kendini: Bu ışıklara, o gün ekmek isteyip bağıran çağıranlar kim bilir nasıl bir kin ve hüzünle bakmıştılar. Ağırbaşlı, tiksinç, iğrenç şehir... Yurdun beyni ve iradesi... İşte şimdi öldürücü bir hastalığa yakalanmıştı... Petrograd can çekişiyor.

İvan İliç öğleye doğru evden çıktı. Geniş sisli cadde ıssızdı. Bir çiçekçi dükkânının hafif buğulu camının ardında kristal bir vazoda, üzerinde su damlalarının bulunduğu şahane bir kırmızı gül buketi vardı. İvan İliç, yağan karın ardından gönül okşarlığıyla baktı çiçeğe.

Yan sokaklardan birinden beş süvarilik bir Kazak devriyesi çıktı. Yanda yürüyen süvari, hayvanın dizginini çekti, hayvanın başını döndürdü, aralarında alçak sesle konuşan yaya kaldırımındaki heyecanlı, kasketli üç adama doğru atını dört nala sürdü. Adamlar durdular. Biri atı dizgininden tutarak Kazağa bir şeyler söyledi. Bu hareket öylesine yadırganan bir şeydi ki İvan İliç titre-

di. Kazak eri ise gülmeye başladı. Başını geriye atarak, göğsü güçlü atını dört nala kaldırarak arkadaşlarına ulaştı. Beş atlı caddenin sisi içinde dört nala kayboldular.

İvan İliç rıhtım kenarında kaynaşan küçük gruplarla karşılaştı. Bir gün önceki olaylardan sonra hiç kimsenin sükûnete kavuşmadığı görülüyordu. Konuşuyor, birbirlerine haberleri ve dedikoduları iletiyorlardı. Büyük bir kalabalık Neva'ya doğru gidiyordu. İlerde, taş korkuluk duvarı boyunca ilerleyen binlerce meraklı, bembeyaz karların üzerinde siyah karıncaları andırıyorlardı. Köprünün hemen yanında bir avuç zırlak büyük gürültü yapıyordu: Köprüyü enlemesine ve öteki sahile kadar uzunlamasına tutan, yağan kar perdesinin ardında hayal meyal seçilen erlere sövüp sayıyorlardı.

— Neden tuttunuz köprüyü? Bırakın geçelim!

— Şehirde işimiz var.

— Rezalet bu! Vatandaşa eziyet ediyorsunuz!..

— Köprüler, üzerinden geçilmek içindir, sizin için değil...

— Siz Rus musunuz, değil misiniz?.. Bırakın geçelim!

Göğsünde dört tane Saint-Georges savaş nişanı bulunan uzun boylu bir astsubay, mahmuzlarını şakırdata şakırdata köprünün bir korkuluğundan ötekine gidip geliyordu. Kalabalık küfretmeye başlayınca, sarımtırak, üzüntülü, çiçek bozuğu yüzüyle bağıranlara döndü:

— Sözde efendi olacaksınız, dedi; bir de kalkmış küfrediyorsunuz!

Dik bıyıkları titredi:

— Köprüden geçmenize müsaade edemem... Boyun eğmediğiniz taktirde, silah kullanmak zorunda kalacağım...

Kalabalık:

— Erler ateş emrine itaat etmeyecekler, diye bağırdı.

— Çok lâzım orada dikilmen, çiçek bozuğu şeytan, köpek herif...

Astsubay yeniden dönüyor ve konuşuyordu. Sesi boğuk ve kesik kesikti, tam bir asker sesi. Gene de sesinde, o günlerde herkesin sesinde görülen endişeli bir şaşkınlık seziliyordu. Zırlaklar farkındaydılar bunun; küfrediyor, beddua ediyor, barikata doğru yükleniyorlardı.

Birden zayıf, uzun boylu, gözünde gözlük, boynunda eşarp olan bir adam kalabalığın arasından boğuk bir sesle:

— Gidiş gelişi engelliyorlar, diye bağırdı, her tarafta birliklerle barikatlar kurdular, köprüleri çevirdiler. Bu milletle alay etmek demektir! Şehirde serbestçe dolaşamayacak mıyız, yoksa yasak mı edildi şimdi? Vatandaşlar, askerlere kulak asmamanızı, buzun üzerinden geçmemizi teklif ediyorum...

— Doğru be! Buzdan geçelim! Hurra!

Bu söz üzerine birçokları, ırmağa inen kar kaplı taş merdivenlere koştu. Eşarbı uçuşan uzun boylu adam, kararlı bir adımla buzun üzerinde yürümeye başladı.

Köprünün korkuluğuna dayanmış erler:

— Hey, dönün geri, diye bağırıyorlardı, ateş açarız yoksa... Geri dönün kikirik herif!

Ama uzun boylu adam ardına bakmadan yürüyordu. Ardından da sayıları gittikçe kabaran bir kalabalık, birerle kolda koşarak onu takip ediyordu. İnsanlar, buzun üzerine birer bezelye taneleri gibi düşüyorlardı. Sonra siyah siluetlerinin, kar kaplı buzun üzerinde koştuğu görülüyordu. Erler köprünün üzerinden bağırıyor, buz üstündekiler de ellerini huni gibi yapıp ağızlarına götürerek karşılık veriyorlardı. Erin biri tüfeğini omuzlamak istedi, ama yanındaki arkadaşı dirsek vurunca ateş etmedi.

* * *

Daha sonra öğrenildiği gibi sokağa dökülenlerin belirli bir planları yoktu; ama askerlerin köprüleri ve dört yol ağızlarını tuttuklarını görünce, bu gibi hallerde olduğu gibi, herkes yasak edilen şeyi yapmak istedi o andan itibaren: Köprülerden geçip kalabalık halinde toplanmak. Şehirde bu olayları bir kişinin idare ettiği söylentisi dolaşıyordu.

İkinci günün sonunda Pavlovski alayının birlikleri Nevski bulvarında mevzi almış, meraklı topluluklara ve oradan geçen tek tük insanlara ateş açmıştı. Halk o zaman, devrime benzeyen bir şeylerin başlamakta olduğunu anladı.

Ama bu devrimin karargâhı neredeydi ve kim idare ediyordu, kimse bir şey bilmiyordu. Birliklerin komutanı, polis, günün favo-

risi ve diktatörü, kumaşçı Simbirsk de bilmiyordu. Eskiden Simbirsk'in Troystkaya otelinde, arazi sahiplerinden Naumof, kapıya vurarak kafasını kırmış, kapının bir kanadı çökmüştü, bu kafa kırılma olayından sonra başı devamlı ağrıyor, sinir kırizleri geçiriyordu. Daha sonra Rus çarlığının idaresi ona verildiğinde, durumdan anlaşılacağı gibi yeterli zihin çevikliğine sahip olamayacaktı.

Devrim karargâhı her yerde, her evde, herkesin hiddet, hoşnutsuzluk ve gerçekliği olmayan düşüncelerin kaynaştığı her kafadaydı. Bu yüzden devrim karagâhına el atmak imkânsızdı: Sadece bu, kötü bir alâmetti. Polis gölgelerin ardında koşuyordu. Gerçekte Petrograd'ın iki milyon dört yüz bin kişisini tutuklaması gerekiyordu.

İvan İliç bütün gününü sokakta geçirdi. O da herkes gibi devamlı ve garip bir şaşkınlık içindeydi. Şehirde çılgınlığa yakın bir taşkınlığın gittikçe artığını görüyordu. Hepsi, kütle halinde, genel bir şaşkınlığın eseri olmuştu. Sokaklarda dolaşan, kaynaşan bu kalabalık, bir işaret beklemenin susuzluğu içinde adeta körleşmişti ve bu hal de onları bir kütle haline getirmişti.

Nevski bulvarında ateş açılması çok az kişiyi korkutmuştu. İnsanlar, tıpkı hayvan sürüleri gibi Vladimirskaya sokağının köşesinde yatan iki cesedin çevresinde toplanıyorlardı; basma etekli bir kadınla, kürklü paltolu bir ihtiyar... Açılan ateş daha da sıklaşınca, topluluk dağılıyor, duvarları yalayarak yürümeye başlıyordu.

Akşam karanlığı basınca ateş yatıştı. Buz gibi esen bir rüzgâr göğü süpürdü; denizin ötesinde, ufukta yığılan bulutların arasında batan güneş alev alev yanıyordu. İnce hilal şeklindeki ay, göğün kömür gibi siyah kısmında, şehrin üzerinde yükseldi.

O gece sokak lambaları yanmadı. Kapılar kapalı, pencereler karanlıktı. Nevski'nin karanlık ıssızlığı boyunca tüfekler çatılmıştı. Yol kavşaklarında nöbetçilerin uzun siluetleri çatılmıştı. Yol kavşaklarında nöbetçilerin uzun siluetleri yükseliyordu. Mehtabın aydınlığı kâh bir pencere camında, kâh bir tramvay rayında, arada bir de bir süngünün çeliğinde parıldıyordu. Her yerde sessizlik ve sükûnet vardı. Ama her evde telefonların kulaklıkları, olaylar hakkında akla hayale gelmeyen sözleri aktarıyordu.

25 Şubat sabahı Znamenskaya meydanı askeri birlikler ve polisle doluydu. Kuzey otelinin önünde, belediye polisleri, ince bacaklı, yaldızlı örtüleri olan ve oldukları yerde dans eden atlara binmişlerdi. Siyah kaputlu yaya polisler, III'üncü Aleksandr heykelinin etrafında, meydanın sağında solunda küçük gruplar halinde yerleşmişlerdi. Garın kenarında, başlarının üzerinde yüksek kürk kalpakları, atlarının selesinde ot demetleri ile sakallı, neşeli Kazaklar bekliyordu. Nevski tarafında, Pavlovski alayının kirli gri kaputlu erleri görülüyordu.

İvan İliç, elinde küçük valizi ile, garın taş kapısının kenarındaki taşın üzerine çıktı. Bulunduğu yerden bütün meydanı görüyordu.

Meydanın tam ortasında, kan kırmızısı granit bir sütun üzerinde, binicisinin ağırlığı ile başı öne eğilmiş büyük bir atın üzerine Çar oturmuştu. Koyu renkli omuzları ile yuvarlak küçük başlığını kar örtmüştü. Meydana açılan beş yan sokaktan insan kalabalıkları akıyor, sıkışıyor, heykele doğru bağrışıyor, ıslık çalıyor, küfrediyordu.

Bir önceki gün köprünün üzerinde olduğu gibi askerler ve bilhassa Kazaklar, her taraftan gelerek kabaran, öfkeli öfkeli konuşan, sağa sola takılıp dalga geçen kalabalığın üzerine atları ile yaklaşıyorlardı. Uzun boylu, hırçın, kararsızlıkları aşikâr belediye polisleri susuyorlardı. Bir taarruz emrinin beklenişi sırasında duyulan sıkıntıyı çok iyi biliyordu İvan İliç: Düşman hemen orada, yakındaydı, herkes kesinlikle ne yapacağını biliyordu, ama emir gecikiyor, dakikalar, can sıkıcı dakikalar geçiyordu.

Birden garın kapısı gürültüyle açıldı. Omuzlarında albay rütbesi olan, kısa kaputlu, solgun yüzlü bir jandarma subayı merdivenlerde göründü. Boynunu uzatarak meydana baktı. Parlak gözleri İvan İliç'in üzerine kaydı... Yumuşak adımlarla, yol açan Kazakların arasından koşarak merdivenleri indi; çenesindeki sakalı havaya kaldırarak Kazakların yüzbaşısına seslendi. Atının üzerinde çılgına dönmüş olan yüzbaşı, dudaklarında alaylı bir gülüşle albayı dinliyordu. Albay, başıyla Stari-Nevski istikametini gösterdi, kar örtülü meydandan zıplaya zıplaya uzaklaştı.

Göbekli bir polis komiseri albaya doğru koştu. Selam vermek için şapkasının siperine kalkan eli titriyordu. Strai-Nevski yönün-

den yaklaşan bir kalabalığın uğultusu geliyordu. Biri İvan İliç'in koluna sert bir şekilde yapıştı. İvan İliç'in yanında, başı açık, coşkun bir adam belirmişti. Kırmızı bir bıçak yarası kirli yüzünü ikiye bölmüştü.

Korkunç, kulakları yırtan bir sesle, tıpkı bir cinayetten ya da kan akıtılmasından önce bağırıldığı gibi, vahşi, steplilere has, yüreği titreyen, bakışları çılgına döndüren bir sesle:

— Kazaklar, kardeşler! diye bağırdı. Bıçakladılar beni kardeşler... Koruyun beni, kardeşler... Öldürüyorlar bizi!

Eğerlerinin üzerinde geri dönen Kazaklar, hiç ses çıkarmadan adama bakıyorlardı. Yüzleri sararmış, gözleri daha bir açılmıştı.

Bu sırada Stari-Nevski yönünde Kolpino işçilerinin kalabalığı ilerliyordu. Başları, siyah ve sıkışık bir kütle gibi dalgalanıyordu. Rüzâr ıslak kırmızı bir bayrağı dalgalandırıyordu. Kuzey otelinin önündeki atlı polisler yerlerinden ayrıldılar ve birden kınlarından çıkardıkları kılıçları havada parladı. Öfkeli, çılgın bir uğultu yükseldi kalabalıktan. İvan İliç jandarma albayını gördü gene. Bir eliyle tabancasının kabzasını tutarak koşuyordu. Öteki eliyle de Kazaklara işaret ediyordu.

Kolpino işçilerinin kalabalığından, atlı polislerle albaya doğru taş ve buz parçaları atılıyordu. Yaldızlı örtüleri olan ince bacaklı atlar daha çok kıpırdamaya başladı. Bir iki tabancanın zayıf sesi duyuldu. Heykelin kaidesi dibinden bir iki küçük duman yükseldi: Kolpino işçilerine ateş açanlar belediye polisleriydi. Birden, İvan İliç'in on adım ötesindeki Kazakların sırasından, şiş göğüslü al bir kısrak şaha kalktı. Atın boynuna eğilmiş olan Kazak, hayvanı dört nala kaldırdı; birkaç adımda albayın yanına ulaştı, kılıcını çekti; kılıç ıslık çaldı ve olanca hızıyla albayın üzerine çullandı, kısrak yeniden şaha kalktı. Kazakların bütün sırası bir sıçrayışta ileri atıldı, cinayet yerine doğru koştu. Barikatları zorlayan kalabalık meydana dağılmıştı... Sağda solda patlayan tabanca seslerini, hep bir ağızdan söylenen:

— Hurra!.. Hurra!.. sesleri bastırdı.

— Telegin ne arıyorsun burada?

— Her ne pahasına olursa olsun bugün gitmem gerek. Marşandiz treniyle mi olur, bir lokomotif üzerinde mi olur, hangisi olursa olsun, bence bir...

— Vazgeç. Şimdi sırası mı gitmenin?.. Bunun bir devrim olduğunu görmüyor musun?..

Sakalları traş edilmemiş, elbiseleri örselenmiş, yabani gözleri kızarmış Antoşka Arnoldof, İvan İliç'in pardesüsünün kolunu tutmuştu.

— Jandarma albayının kafasını nasıl uçurdular gördün mü?.. Futbol topu gibi yuvarlandı... Şaşılacak şey!.. Anlamıyor musun hâlâ, budala, devrim bu!

Antoşka sayıklar gibi konuşuyordu. İkisi de, kalabalığın basıncıyla garın giriş kapısında duruyorlardı.

— Bu sabah Litovski ve Volinski alayları ateş açmayı reddetmişler... Pavlovski alayının bir bölüğü silahlı olarak sokağa inmiş... Şehirde büyük bir karışıklık var, kimse bir şey bilmiyor... Nevski'de kum gibi asker var, mahalleye girmeye korkuyorlar...

XXXVI

Daşa ile Katya, paltolarını giymiş, tüylü atkılarını başlarına sarmış, az aydınlanmış Malaya Nikitskaya sokağında hızlı hızlı yürüyorlardı. İnce buz parçaları ayaklarının altında çıtırdıyordu. Yeşilimtırak, buz gibi gökte, hilal biçiminde bir ay yükseliyordu. Sağda solda, kapıların ardından köpek sesleri geliyordu. Daşa, atkısının nemli tüyleri arasında gülerek, çıtırdayan buzların sesini dinliyordu. Elini göğsüne koyarak:

— Katya, dedi; bir alet icat edilip de şuraya konsaydı, kim bilir ne enteresan sesler kaydedilirdi, dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra bir şarkı mırıldanmaya başladı. Katya, kolunu doladı kız kardeşine:

— Acele edelim, dedi; acele edelim!

Birkaç adım attıktan sonra Daşa yeniden durdu:

— Katya, sahiden devrim mi bu dersin? diye sordu.

Uzakta, avukatlar kulübünün kapısındaki kuvvetli bir lamba gözleri sulandırıyordu. O gün, akşamın saat dokuz buçuğunda, Petrograd'dan gelen korkunç haberlerin etkisiyle Demokratik Anayasa Partisi'nin gençlik kolları, bu karışık günlerde izlenmesi

gereken hareket tarzını bulmak üzere bir görüşme toplantısı düzenlemişlerdi.

İki kız kardeş koşarak merdivenleri çıktılar. Birinci kata varınca, atkılarını omuzlarına indirdiler sadece, paltolarını çıkarmadan, şimdiden dolmuş salona girdiler. Dinleyiciler, sakallı, şişman, kırmızı yüzlü, uzun kollarını zarif bir şekilde sallayan bir adamı dinliyordu.

Adam tatlı, bariton sesiyle:

— ... Olaylar baş döndürücü bir hızla gelişiyor, diyordu. Dün Petrograd'da bütün iktidar general Kabalof'un eline geçti. O da şu bildiriyi duvarlara astırmış: "Son günlerde, Ordunun subaylarını ve polisi öldürme gibi şiddet hareketleri ile Petrograd'da düzensizlik almış yürümüştür. Her ne şekilde olursa olsun sokaklarda toplanmayı yasakladım. Petrograd halkına haber veriyorum: Başkentin asayişini korumak için gerektiğinde silah kullanılacağını emrettim. Bilinmesi..."

Salonun dibindeki papaz okulu öğrencilerinden biri kalın sesiyle:

— Cellatlar! diye bağırdı.

— ... Bu bildiri, tahmin edildiği gibi, sabır bardağını taşırdı. Petrograd garnizonundaki her sınıftan yirmi beş bin asker başkaldıranların safına geçti...

Daha sözünü tamamlamadan salondan bir alkış tufanı yükseldi. Seyircilerden birçoğu yerinden fırlamış, eski rejimi orasından burasından delmek istercesine ellerini kollarını oynatarak bağırıyorlardı. Neşeli neşeli gülen konuşmacı, coşkunluk içinde salonu seyrediyordu. Sonra elini kaldırdı ve konuşmasına devam etti:

— Az önce çok çok önemli bir haber aldık.

Kareli ceketinin cebine elini soktu, katlanmış bir kâğıdı çıkarıp açtı:

— Bugün Duma Başkanı Rodzianko doğruca Çara şu telgrafı gönderdi: "Durum vahimdir. Başkentte anarşi hüküm sürüyor. Hükümet felce uğramıştır. Ulaşım, yiyecek ve yakacak maddelerinin dağıtımı tamamen düzenini kaybetmiştir. Sokaklarda yaylım ateşi açılıyor. Askeri birlikler birbirlerine ateş açıyorlar. Halkın güvenini kazanmış bir kişinin başkanlığında bir hükümet kurul-

ması zaruridir. Beklemek imkânsızdır. En ufak bir gecikme ölüm demektir. Bu saatte sorumluluk yükünün, monarşinin başına çökmemesi için Allah'a yalvarıyorum..."

Kırmızı yanaklı adam kâğıdı indirdi ve pırıl pırıl yanan gözlerini salonda gezdirdi. Moskovalılar böylesine hararetli bir gösteriye katıldıklarını hatırlamıyorlardı. Kadife gibi yumuşak sesiyle şakıyarak:

— Baylar, bayanlar, dedi. Tarihimizin en önemli olayının eşiğinde bulunuyoruz. Belki de şu anda, orada –Danton'un heykeli gibi elini uzattı–, belki de orada, nesiller boyu kurulan hayal gerçekleşmiş, aralık ayının acılarını çeken gölgelerin intikamı alınmıştır...

Bir kadın sesi:

— Of! Allahım! dedi.

— Belki yarın bütün Rusya, pırıl pırıl bir koro halinde haykıracak: Özgürlük! diye.

Hep bir ağızdan:

— Hurra! diye bağırdılar. Yaşasın özgürlük!..

Konuşmacı oturdu, elinin tersiyle yüzünün terini sildi. Masanın ucunda oturan adam kalktı. Uzun boylu, uzun sarı saçlı, ince yüzlü, küçük kırmızı sakallı bir adamdı. Kimseye bakmadan alaycı bir ifadeyle söze başladı:

— Biraz önce arkadaşların: Hurra! Özgürlük! diye bağırdıklarını duydum. Mükemmel. Daha mükemmeli var: II'nci Nikola'yı Mogilef'de tutuklamak, bakanları adalete teslim etmek, valileri, polisleri işlerinden atmak... Devrim bayrağını açmak... Başlangıç iyi... Edindiğimiz bilgilere göre, devrim hareketi mükemmel bir biçimde, yılmadan başladı. Bu defa, durum, teşebbüsün başarısızlığa uğramayacağını gösteriyor. Sadece şu var. Benden önceki bey çok hoş konuştu. Yanlış duymadıysam, hazırlanmakta olan devrim konusunda tüm memnuniyetini belirtti, yakın bir gelecekte Rusya'nın tüm kardeşlik korosu içinde eriyeceğini bildirdi...

Sarı saçlı adam cebinden mendilini çıkardı ve alaycı bir gülüşü gizlemek istercesine ağzına götürdü. Ama yanakları kıpkırmızı oldu, bir öksürük nöbeti kemikli omuzlarını oynatmaya başladı.

Ablası ile aynı sandalyeye oturmuş olan Daşa'nın arkasındaki adam:

— Kim bu konuşan? diye sordu.

Bir mırıltıyla:

— Kuzma yoldaş, diye karşılık verdiler. 1905 yılında, işçi mebuslar konseyinin üyesiydi. Şimdi sürgünden döndü.

Kuzma yoldaş konuşmasına devam etti:

— Benden önce konuşanın yerine ben hemen sevinmemek için biraz bekleyeceğim –birden mum gibi sarı yüzü kötüleşti, kararlı bir ifade aldı–. On iki milyon köylü hâlâ cephede, boğazlanmak için sıra bekliyor... Milyonlarca işçi bodrum katlarında havasızlıktan boğuluyor, kuyruklarda açlık çekiyor. Koronuzu bu köylülerle işçilerin sırtında mı söyleyeceksiniz?

Salonda yuha sesleri yükseldi. Hoşnut olmayan, öfkeli bir ses:

— Bu bir tahrik! diye bağırdı.

Kırmızı yanaklı adam omuzlarını kaldırdı, çıngırağı hafifçe çaldı. Kuzma yoldaş konuşmasına devam etti:

— ... Emperyalistler Avrupa'yı çok korkunç bir savaşa sürüklediler. Burjuvazi sınıfları, en yükseğinden en alçağına kadar, sermayenin işitilmedik zaferi adına, kurulacak pazarların savaşı, mukaddes savaş olarak ilan ettiler... Patronu tutan rezil işçi, yani sosyal demokratlar, efendilerine yardım elini uzattılar. Aşırı bir sevgiyle efendilerinin kararını onayladılar: Nasıl olmaz, haklısınız, dediler, bu savaş kutsal ve milli bir savaştır. Köylülerle işçileri mezbahaya sürdüler... Sorarım size, bu kanlı günlerde sesini kim yükseltti?

— Ne söylüyor bu adam?.. Kimin nesi?.. Susturun şunu?

Hiddetli sesler yükseliyordu. Patırtı ayyuka çıktı. Bazıları ayağa fırlamış, kollarını, ellerini sallıyorlardı.

— ... Vakit geldi çattı... Devrim alevi yayılmalı, köylü ve işçi kütlesini kucaklamalı...

Gürültü sebebiyle sözlerin arkasını dinlemek imkânsızdı. İyi giyimli birçok adam kürsüye yürüdü. Kürsünün üzerinde geri geri çekilen Kuzma yoldaş, bir kapının ardında kayboldu. Onun yerini eğitim alanındaki çalışmalarıyla ün yapmış bir kadın aldı.

— Benden önceki konuşmacının insanı isyan ettiren konuşması...

O sırada heyecanlı ve tatlı bir ses Daşa'nın kulağına:

— Günaydın şekerim, diye fısıldadı.

Daşa dönmeden, coşkun bir hareketle yerinden fırladı. İvan İliç kapının eşiğinde duruyordu. Daşa İvan İliç'e baktı: Bu adam dünyanın en güzel adamı, diye düşündü, üstelik benim, bana ait.

İvan İliç, birçok kereler olduğu gibi Daşa'yı hayalinde canlandırdığından çok farklı görmenin şaşkınlığı içindeydi. Ama Daşa çok, çok daha güzeldi hayalindeki Daşa'dan: Yanakları ateş kırmızısıydı. Gri mavi gözleri çok derin iki göl gibiydi. Hiç kusuru yoktu, kelimenin tam anlamıyla mükemmeldi.

Daşa yavaşça:

— Günaydın, dedi. Kolunu İvan İliç'in koluna soktu, çıktılar.

Dışarı çıkınca Daşa durdu, gülerek İvan İliç'e baktı. İçini çekti, kollarını kaldırdı, dudaklarından öptü. Kadın güzelliği, hafif buruk hoş bir koku halinde burunlarına doluyordu. Daşa hiçbir şey söylemeden tekrar İvan İliç'in koluna girdi. Yolun dibinde göğe alçacık asılmış ayın aydınlattığı buz parçalarını çıtırdatarak yürüdüler.

— Ah bir bilsen! Seni çok seviyorum İvan! Ne kadar bekledim seni...

— Daha önce gelemezdim, biliyorsun...

— Kötü mektuplar yazdım sana. Kızma bana olmaz mı, yazmasını bilmiyorum...

İvan İliç, yüzüne bakan ve gülen bu sevimli yüzü seyretmek için durdu. Yün atkı Daşa'yı daha bir sevimli, daha sade gösteriyordu. Kaşlarının ince çizgisi daha belirli olmuştu. Daşa'yı kendine çekti yavaşça. Daşa minik botlu ayaklarının üzerinde kalkarak İvan İliç'in göğsüne iyice sokuldu, gözlerinin içine bakarak... İvan İliç, Daşa'yı bir kez daha öptü, sonra yürümeye başladılar.

— Çok kalacak mısınız İvan?

— Bilmiyorum, olaylar ne gösterecek...

— Bu bir devrim gerçekten...

— Bir lokomotif üzerinde geldim...

Daşa botlarının ucuna bakarak, ayağını İvan İliç'in ayağına uydurarak:

— Biliyor musun, İvan... dedi.

— Evet?

— Seninle geleceğim...

İvan İliç karşılık vermedi. Ama Daşa, İvan İliç'in nefes almak için, sık sık, derin derin içini çektiğini hissetti. Acıdı birden İvan İliç'e. Şefkat doluydu içi...

XXXVII

O günü izleyen gün, zamanın ne derece görece olduğunu ispatladı. Böylece İvan İliç'i Tverskaya sokağındaki otelden Arbatski pasajına götüren kızak, bu yolu almak için bir buçuk yıla yakın bir zaman harcamış oldu. Kızak sürücüsü:

— Olmaz beyim, diyordu, elli kopeğe gidilen günler geçti artık. Petrograd'da özgürlük kazanıldı. Bugün yarın Moskova'da da aynı şey olacak. Şu polisi görmüyor musun? Şu köpoğlu köpeğe sokulup bir kamçı vurasım geliyor içimden. Merak etmeyin beyim, hepsinin hesabı görülecek!

Daşa, İvan İliç'i yemek odasının kapısında karşıladı.

Kül rengi saçlarını alelacele başının üzerine toplamıştı. Sırtında hafif bir sabahlık vardı. Banyodan yeni çıkmış, taptaze kokuyordu. Zamanın çanı çalmış, zaman durmuştu adeta. Daşa'nın sözleri, gülümsemesi, sabah güneşinin aydınlattığı ipek gibi saçları doldurmuştu bu zamanı. İvan İliç, Daşa masanın öteki ucuna geçmek için de olsa uzaklaşınca, bir endişe duygusuna kapıldı. Daşa büfenin iki kapısını açtı, iki kolunu kaldırdı, sabahlığın kolları sıyrıldı. İvan İliç, fani insanların böylesi kolları olamaz, diye düşündü. Sadece iki küçük beyaz aşı yeri, bu kolların bir insana ait olduğu düşüncesini doğruluyordu.

Daşa büfeden bir fincan alıyor, sarı saçlı başını döndürerek şaşırtıcı şeyler söylüyor ve gülüyordu.

İvan İliç'e üst üste birkaç çay içirdi. İkisi de konuşuyorlardı, ama insanlara ait bu sözler, zamanın normal akışı içinde hiçbir anlam taşımazlardı. O gün bu sözler anlamlarını yitirmişlerdi.

Yemek odasında oturmuş olan Ekaterina Dimitrievna, şaşkın, birbirine hayran, özellikle unutkan Daşa ile Telegin'in, kahve üzerine olsun, meşin bir bavul üzerine olsun, Petrograd'da kesilen bir baş, ya da parlak güneşte şaşılacak derecede kızıl görünen Daşa'nın saçları üzerine olsun, yaptıkları birbirini tutmaz konuşmalarını dinliyordu.

Hizmetçi kadın gazeteleri getirmişti. Ekaterina Dimitrievna, *Rus Postası* gazetesini açtı ve hayretle bir: "Ah!" çekti. Yüksek sesle, Duma'nın dağılması üzerine Çarlığın buyrultusunu okudu.

Daşa ile İvan İliç habere çok şaştılar, ama Ekaterina Dimitrievna, haberin arkasını içinden okumaya devam etti. Daşa Telegin'e:

— Benim odama gidelim, dedi.

Telegin'i loş bir koridordan odasına götürdü. Daşa odaya önden girdi. Komodinin gözüne aceleyle beyaz bir şeyi gizleyerek:

— Bekle biraz, bakma; dedi.

İvan İliç hayatında ilk kez Daşa'nın yatak odasını görüyordu: Anlamadığı birçok eşya ile dolu tuvalet masası, bir büyük, bir küçük yastıklı beyaz, dar yatağı. Daşa büyük yastığa başını koyuyordu. Küçüğü ise, uyuduğu sırada dirseğinin altına koyuyordu. Sonra, pencerenin önünde, arkalığına yün bir atkının atıldığı geniş bir koltuk.

Daşa, İvan İliç'i bu koltuğa oturttu, kendisi de küçük bir tabureyi alıp karşısına oturdu, dirseklerini dizlerine dayadı, çenesini ellerine dayadı, gözlerini kırpmadan İvan İliç'in gözlerine bakarak:

— Beni nasıl seviyorsun, anlat, dedi.

Zamanın çanı, zamanın başka bir anını göstererek çaldı.

Telegin:

— Mevcut olan her şeyi, bütün dünyayı bana verselerdi, bu kadar mutlu olamazdım, dedi.

Daşa başını sallayarak onayladı.

— Yalnız olsaydım, neye yarardım, değil mi? Kendime ne ihtiyacım olurdu ki –Daşa başını salladı–. Yiyip içmek, gezmek, uyumak mı? Neye yarardı bu eller, ayaklar?.. Ama gene de karunlar gibi zengin olurdum... Yalnız olmanın sıkıcılığını bilir misin? –Daşa gene başını salladı.– Oysaki şimdi, seni yanımda oturmuş, karşımda görünce... ben yokum artık... Bir şeyi hissediyorum yalnız: Sen buradasın ya, işte mutluluk bu. Sen her şeysin. Sana bakıyorum, başım dönüyor. Yaşadığın, nefes alıp verdiğin, bana ait olduğun doğru mu?.. Daşa bundan bir şey anlıyor musun?

Daşa:

— Hatırlıyorum, dedi. Geminin güvertesinde oturmuştuk. Rüzgâr esiyor, kadehlerimizdeki şarap parlıyordu. O zaman, mutluluğa doğru gittiğimizi anladım birden...

— Ya mavimtırak gölgeleri hatırlıyor musun?

Daşa, evet dercesine başını salladı. Şahane mavi gölgeleri o da hatırladığını sandı. Geminin ardından koşan martıları, tatlı meyil-

le inen kıyıları, suyun ötesinde parlayan güneşli yolu, yolculukları sonunda onları pırıl pırıl mavi mutluluk denizine ulaştıracak gibi görünen yolu canlandırdı hayalinde. Daşa o gün giydiği elbiseyi bile hatırladı... O zamandan bu yana nice yıllar akıp gitmişti!..

Ekaterina Dimitrievna, neşeli ve heyecanlı bir halde Avukatlar kulübüne koştu. Dönüşünde:

— Petrograd'da iktidar, Duma komitesinin eline geçti, diye anlattı. Bakanlar tutuklandı, ama endişeli haberler dolaşıyor: Çarın Büyük Genel Karagâhı terk ettiği, general İvanof'un, asayişi sağlamak için, bir kolordunun başında Petrograd üzerine yürüdüğü söyleniyor. Burada yarın Kremlin'e ve askeri fabrikaya hücuma geçilmesi düşünülüyor... İvan İliç, yarın, devrimi görmek için sabahtan sizin otele geleceğiz...

XXXVIII

Otelin penceresinden, Tverskaya sokağında ilerleyen simsiyah kalabalığın akan seli görünüyordu: Başlar, kasketler, gene kasketler, başlıklar, yün atkılar, sarı yüzler çalkalanıyordu, durmadan. Bütün pencerelere meraklılar toplanmıştı. Çocuklar çatılardan sarkmışlardı.

Ekaterina Dimitrievna, tülünü gözlerine kadar kaldırmış, pencerenin kenarında duruyordu. Kâh Telegin'in, kâh Daşa'nın elini tutarak:

— Çok korkunç! diyordu. Çok korkunç!

İvan İliç:

— Ekateriva Dimitrievna, dedi, şehirdeki söylenti oldukça barışçıl inanın bana. Siz gelmeden önce Kremlin'e kadar gittim. Görüşmeler başlamış; askeri fabrika silah patlamadan teslim edilecek muhtemelen...

— Ama neden gidiyorlar oraya?.. Şu kalabalığa bakın... Ne yapmak istiyorlar?

Daşa, başların çalkalanan şelalesine, çatıların ve kulelerin çizgisine bakıyordu. Uzakta, Kremlin katedrallerinin yaldızlı kubbeleri üzerinde, sivri kulelerin kartalları üzerinde, kuzgun sürüleri

uçuşuyordu. Daşa, büyük ırmakların, içinde hapsoldukları buz parçasını kırarak dünya üzerine yayılıyorlarmış gibi bir duyguya kapıldı. Kendisi de bu akıntıya kapılmış, sevdiği adam da kapılmıştı sanki. Şimdi yapılması gereken şey sıkı sıkı tutunmaktı elleriyle. Gökte, çok yükseklerde uçan bir kuşunki gibi kalbi sıkıntı ve sevinçten çarpıyordu.

Katya:

— Olanları görmek istiyorum, dedi. Çıkalım.

* * *

Devrimin genel karargâhı belediye Duması'nın bulunduğu, küçük balkonları, kuleleri olan, sütunları şişeye benzeyen, tuğladan yapılmış bina kızıl bayraklarla süslenmişti. Kırmızı renkli kurdeleler sütunlara sarılmış, giriş kapısının sundurmasında sallandırılmıştı. Merdivenlerin önüne, buz tutmuş kaldırımlara, namluları havaya dikilmiş dört top konmuştu. Merdivenlere, apoletlerine kırmızı kurdeleler bağlanmış topçu erleri oturmuşlardı. Muazzam bir kalabalık, yarı korku, yarı sevinçle binanın siyah, kirli pencerelerine, kırmızı bayraklarına bakıyordu. Merdivenin üzerindeki balkonda sevimli küçük bir siluet görününce, herkes kollarını sallayarak, anlaşılmaz bir şeyler söylüyor, neşeli bir uğultu kalabalıktan yükseliyordu.

Kalabalık, bayraklara ve toplara bıkıncaya kadar baktıktan sonra, yer yer donmuş kirli karları çiğneyerek Kızıl meydana çıkmak için İverskaya kilisesinin derin kemerlerinin altından akıyordu. Spaskiye ile Nikolskiye kapılarının yanında, başkaldıran birlikler, Kremlin'e kapanmış olan yedek alayının delegeleri ile görüşüyorlardı.

Katya, Daşa ile Telegin, kalabalığın etkisiyle Duma'nın merdivenlerine kadar sürüklendiler. Tverkaya sokağından gelen bir uğultu yayılıyor, gittikçe artıyordu.

Heyecanlı genç sesler:

— Yol açın arkadaşlar! diye bağırıyordu. Yasalara uyun.

İstemeyerek yol açan kalabalığın ortasında, ellerinde tüfekleri ile dört kolejli ve saçları dikilmiş ufak tefek bir genç kız elinde bir kılıçla, Duma'nın merdivenlerine doğru yol açıyorlardı. Başları

önlerinde, elleri arkalarına bağlanmış, bıyıklı, iri yapılı on kadar polisi önlerine katmışlardı. Açık başlı bir polis komiseri en öndeydi. Usturayla kazınmış başında kurumuş kan lekeleri, şakaklarının hizasında siyah birer nokta gibi görünüyordu. Kıpkırmızı olmuş ışıl ışıl gözleri kalabalığın alaylı yüzlerine kayıyordu. Ceketinin apoletleri, kumaşından da bir parça koparılarak sökülmüştü.

Kalabalıktan:

— Ananızı bellediler, kuzular! diye bağırıyorlardı.

— Başımıza bela olduğunuz yetmedi mi?..

— Borunuz ötmüyor artık...

— Hayvan oğlu hayvanlar!.. Fıravunlar!..

— Hepsini asmalı, işkence etmeli...

— Göreyim sizi delikanlılar, kırın kafalarını!..

Kolejliler:

— Yol açın arkadaşlar, yol açın, devrim düzenine uyun! diye boğazlarını yırtarcasına bağırıyorlardı. Polisleri önlerinde itip koşarak Duma'nın merdivenlerini tırmandılar ve büyük kapının ardında kayboldular. Birçok kişi de ustaca arkalarından sokulup binaya girdiler: Katya, Daşa ile Telegin de aralarındaydı girenlerin.

Az aydınlanmış, çıplak yüksek tavanlı holde, makineli tüfek erleri makineli tüfeklerinin yanında, nemli taşların üzerine çömelmişlerdi. Bağırıp çağırmaktan turşu gibi yorulmuş tombul yanaklı bir öğrenci, girmek isteyenlerin üzerine atılarak:

— Giriş belgeniz! diye bağırıyordu. Anlamam...

Kimileri giriş belgelerini gösteriyor, kimileri de basit bir el hareketiyle, geniş merdivenlerden birinci kata çıkıyorlardı. Birinci katta, geniş koridorlarda, duvarların dibinde, toz toprak içinde, dalgın, asık suratlı erler, tüfekleri ellerinde ya oturmuş, ya da yatıyorlardı. Kimileri ekmek yiyor, kimileri, dolaklı ayaklarını altına almış horluyorlardı.

Yanda işsiz güçsüz takımı seyre bakıyor, kapılara raptiyelenmiş kâğıtlardaki acayip yazıları okuyor, odalardan odalara koşuşan öfkesi burnunda komiserlere bakıyorlardı.

İnsanı şaşırtan bu manzaraya bakan Katya, Daşa ile Telegin, kalabalığı yararak, yüksek tavanlı, soluk kırmızı kapitone sıraları anfiteatr şeklinde sıralanmış salona girmeyi başardılar. Karşı

duvarda, çarların resimleri çıkarılmış altın yaldızlı çerçeveleri, iri siyah yamalar gibi görünüyordu. Hemen önlerinde, üzerinde arkaya atılmış bronz mantosuyla Katerina'nın mermer heykeli, halkına gönül okşarcasına, muzip bir ifadeyle gülümsüyordu.

Basamaklara yorgunluktan bitmiş, ellerini başlarına dayamış adamlar oturmuştu. Yüzleri karamsar, yabaniydi. Bazıları yüzlerini sıralara dayamış uyuyorlardı. Bazıları sosis dilimlerinin kabuklarını yavaş yavaş soyuyor, ekmeklerini yiyorlardı. Aşağıda, Katerina'nın gülümseyen heykeli önünde, yaldızlı saçaklı örtü ile kaplı uzun masanın arkasında, siyah gömlekli, yüz çizgileri gerilmiş gençler yer almışlardı. Aralarında uzun saçlı, kırmızı sakallı bir adam vardı...

Katya:

— Daşa! dedi, masadaki Kuzma yoldaşı görüyor musun?

O sırada, çelik burunlu, kısa saçlı bir genç kız Kuzma yoldaşa sokuldu, kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. Kuzma başını çevirmeden dinledi, sonra kalktı ve:

— Guçkof belediye reisi, işçilerin silah kabul etmeyeceklerini ikinci kez bildirdi, dedi. Devrim komiserinin davranışlarına karşı protestoyu, tartışmasız oylamayı öneriyorum.

Telegin, çok meşgul görünen ve sigara içen küçük bir kolejliye sorarak, Katerina salonunda, işçi mebuslar konseyinin yirmi dört saatten beri aralık vermeksizin toplantı halinde olduklarını öğrendi.

Akşam yemeği saatinde, Kremlin'e kapatılmış olan yedek alayın erleri, Kızıl meydanda sahra mutfaklarından küçük beyaz dumanların çıktığını gördüler. Teslim olup kapıları açtılar. Meydandan muazzam bir gürültü yükseldi, havada takkeler uçuyordu. Lobnoye Mesto'nun üzerinde, eskiden düzmece Dimitri'nin, yüzüne koyun maskesi takılıp göbeğine palyaço fülütünün konup gülünç kılığa sokulan çıplak cesedinin atıldığı; Çarların tahta çıkarılıp tahttan indirildiği, Rus halkının bütün kölelikleriyle özgürlüklerinin kamuya açıklandığı; birçok kereler otların bürüdüğü, sonra da oluk gibi kanların aktığı ölüm sekisinin üzerine, sert kumaştan kaput giymiş ufak tefek bir asker çıktı. Herkesi selamladıktan sonra iki eliyle bonesini kulaklarına kadar indirip konuşmaya başladı. Gürültü patırtı nedeniyle sözleri duyulmuyordu. Kısa boylu er, ya-

şım başını almış görünmüyordu. Son seferberlik, yuvasından çekip almış olmalıydı. Gene de, tüylü şapkası kulağının üzerine düşmüş bir hanım sekinin üzerine çıkıp küçük askeri kucakladı. Kadının kucaklaşmasından sonra küçük askeri Lobnoye Mesto'dan çektiler, omuzlara alıp bağrış çağrış arasında götürdüler.

Bu sırada, Tverskaya sokağında vali-generalin evinin karşısında, gürbüz bir delikanlı kalabalığın arasından çıktı, Skobelef'in heykeline tırmandı, kılıcına kırmızı bir kurdele bağladı. Kalabalıktan bir "Hurra" sesi yükseldi. Ne oldukları anlaşılmayan birçok kişi, küçük bir sokaktan Okrana merkezine ustaca sokuldular. Camların şangırdadığı duyuldu, arkasından da dumanlar yükseldi. Gene "Hurra" bağrışları yükseldi kalabalıktan.

Tverkoy bulvarında, Puşkin'in heykelinin dibinde, tanınmış yazarlardan bir hanım, gözlerinden yaşlar akarak, yepyeni bir hayatın doğmak üzere olduğundan söz ediyordu. Konuşmasını bitirdikten sonra, bir kolejlinin yardımıyla, Puşkin'in düşünen heykelinin avcuna küçük kırmızı bir bayrak tutuşturdu. Kalabalık "Hurra" diye bağırdı bir kez daha.

O gün bütün şehir sarhoş olmuştu sanki. Kimse evine dönmek istemiyordu. Gecenin geç vakitlerine kadar, halk küçük gruplar halinde toplanıyor, konuşuyor, sevinçten ağlıyor, kucaklaşıyor, kimsenin açık seçik bilmediği telgraflar bekliyordu. Üç yıllık kin, kan ve tasalı umutsuzluktan sonra, vatandaşın duyguları coşup taşıyordu.

Katya, Daşa ile Telegin akşam karanlığında eve döndüler. Hizmetçi Liza, Preçistenski bulvarındaki mitinge katılmak için gitmişti. Mutfağa kapanmış olan Marfuşa, için için ağlıyordu. Katya zorlukla kapıyı açtırabildi.

— Nen var senin Marfuşa?

Ağlamaktan dudakları şişmişti Marfuşa'nın. Eliyle ağzını örterek:

— Çarımızı ö-ö-ö-öldür-düler, diyebildi.

Marfuşa alkol kokuyordu.

Katya kızgın bir tavırla:

— Saçmalama, dedi, kimse öldürmedi Çarı.

Çaydanlığı gazocağına koydu ve sofrayı hazırlamaya başladı. Daşa salondaki divana uzanmıştı: Telegin, Daşa'nın ayaklarını dibine oturdu. Daşa:

— İvan, sevgilim, dedi, uyursam şayet, çay olunca uyandır beni, çok susadım.

Yan tarafa döndü, yanağını eline dayadı, yarı uykulu bir sesle:

— Seni çok seviyorum, diye mırıldandı.

Daşa yün atkısına sarınmıştı. Alacakaranlıkta beyaz bir leke gibi görünüyordu. Nefes alış verişi duyulmuyordu. İvan İliç oturduğu yerde kıpırdamadan duruyordu: Üzgündü. Odanın dibinde kapının aralığından bir ışık sızdı, sonra kapı açıldı. Katya odaya girdi. İvan İliç'in yanına, divanın yuvarlak uzun yastığının üzerine oturdu, ellerini dizlerinin üzerine kenetledi. Bir anlık sessizlikten sonra alçak sesle:

— Daşa uyudu mu? diye sordu.

— Çay hazır olunca uyandırmamı söyledi.

— Marfuşa mutfakta ağlıyor, Çarı öldürdüklerini söylüyor durmadan. Sonu nereye varacak dersin, İvan İliç?.. Zannedersem bütün engeller yıkıldı... Korkuyorum, Nikolay İvanoviç'in durumuna üzülüyorum. Dostum, sizden rica ediyorum, yarın sabah erkenden bir telgraf çekiverin... Daşa'yla Petrograd'a ne zaman gitmeyi düşünüyorsunuz?

İvan İliç karşılık vermedi. Katya başını döndürdü, Daşa'nınkini andıran iri, fakat kadınlara has ciddi bakışlı gözleriyle İvan İliç'in yüzüne baktı, gülümsedi, İvan İliç'i kendine doğru çekti ve alnından öptü.

Ertesi gün, bütün şehir sabah erkenden sokaklara döküldü. Tverkaya sokağında, süngü takmış er yüklü kamyonlar muazzam kalabalığı yararak ilerliyor, sonu gelmeyen hurra seslerini selamlıyordu. Çocukların, namlularının üzerine ata biner gibi oturduğu toplar gürültü çıkararak geçiyordu. Yaya kaldırımları boyunca, kirlenmiş kar yığınlarının üzerinde, sevimli yüzleri öne uzanmış gencecik kızlarla, yavuz yüzlü silahlı kolejliler düzeni sağlıyorlardı: Gönüllü milislerdi bunlar.

Merdivenlerin üzerine tırmanmış dükkâncılar, tabelalarındaki Çarlık kartallarını söküyorlardı. Tütün fabrikasının hastalıklı yüzlü işçi kızları, Lev Tolstoy'un portresini şehirde dolaştırıyorlardı. Lev Tolstoy'un çatık kaşlı bakışları, bu şaşırtıcı olaylara ciddiyetle

bakıyordu sanki. Savaşın da kinin de istenmeyeceği söylenebilirdi; sadece muazzam bir çan kulesinin üstüne bir kırmızı bayrak çekmek yetecekti. Bütün dünya, insanların kardeş olduğu, sevinç, özgürlük ve aşkın varolduğu bir yeryüzü istiyordu sanki.

İnişli çıkışlı çatıların, gün batımı turunculuğu üstünde göğün saydam karanlığında bir yıldız parıldıyordu. Ihlamurların yapraksız dalları karanlıkta beliriyordu. Daha alt tarafı kapkaranlıktı. Yaya kaldırımlarında buz tutan su birikintileri çıtırdıyordu.

Daşa durdu, İvan İliç'in kolunda kavuşturduğu ellerini açamadan, demir parmaklıklı küçük kapıdan, Saint-Nikola kilisesinin derin pencerelerinde parıldayan ışığa baktı.

Kilise ile küçük avlusu ıhlamurların gölgesindeydi. Uzakta bir kapı kapandı. Yerlere değen bir pardesü ile mantar şeklinde şapka giymiş olan ufak tefek bir adam avluyu geçti. Kumaş çizmeleri gıcırdıyordu. Belindeki anahtarları şakırdatarak çan kulesinin merdivenlerini yavaş yavaş çıktı.

Daşa başını kaldırarak:

— Zangoç çan çalmaya çıktı, diye mırıldandı.

Çan kulesinin yaldızlı küçük kubbesinde batan güneşin ışıkları yansıyordu. Üç yüz yıldır mahalle sakinlerini yatmadan önce düşünmeye çağıran çan:

— Dan! diye çaldı.

Birden İvan İliç'in hafızasında, küçük kilise ve sırtında beyaz pelerini, kucağında ölmüş çocuğu ile sessizce ağlayan kadın canlandı. Koltuğunun altındaki Daşa'nın kolunu kuvvetle sıktı.

Daşa, ne var? dercesine İvan İliç'e baktı. Çabucak:

— Çok mu istiyorsun? diye mırıldandı. Haydi...

İvan İliç güldü. Daşa suratını astı, çizmeleriyle karı çiğnedi.

— İnsanın kolunda dünyanın en değerli kişisi varken, küçük bir pencerede ışık görününce gülmek için bir sebep olamaz ki. Girilir içeri ve evlenilir...

Daşa yeniden İvan İliç'in koluna girdi:

— Anladın mı? dedi.

XXXIX

— Bundan böyle özgür olan Rus ordusunun askerleri, vatandaşlar! Çok önemli bir görev, bu ışık saçan bayram vesilesiyle sizleri tebrik etmek görevi bana verildi. Esaret zincirleri kırıldı. Üç gün içinde, bir damla kan akıtmadan Rus milleti, tarihin tanıdığı en büyük devrimi tamamladı. Taçlı hükümdar, Çar Nikola hükümdarlıktan elini çekti; Çarın bakanları tutuklandı, tahtın varisi Mişel, kendisi için çok ağır olan tacı kabul etmedi. Şu anda tüm iktidar halka teslim edildi. Geçici hükümet, gizli oy, açık tasnif, genel ve eşitlik prensiplerine dayalı bir sistemle Rusya'nın Kurucu Meclisini en kısa zamanda kurmak için Devlet idaresini eline aldı... O halde hep birlikte söyleyelim, yaşasın Rus devrimi, yaşasın Kurucu Meclis, yaşasın geçici hükümet!..

Asker kalabalığı uzun bir:

— Hurra-a! çekti.

Nikolay İvanoviç Smokovnikof, geyik derisi ceketinin cebinden, haki renkli iri bir mendil çıkardı, boynunu, yüzünü, sakalını sildi. Geçici olarak yapılmış bir merdivenle çıkılan bir tribün üzerinde konuşuyordu. Arkasında, az önce yarbaylığa yükseltildiği bildirilen tabur komutanı Tetkin duruyordu. Esmer yüzü, etli burnu, çenesindeki kısa sakalıyla dikkatle dinliyordu. Hurra sesleri yükselince, endişeli bir tavırla elini şapkasının siperine kaldırdı. Tribünün önünde, kar birikintilerinin göründüğü düz bir arazide iki bin kadar asker ayakta duruyordu. Silahsızdılar, başlarında miğferleri, üstlerinde buruşuk kaputları vardı. Kemerleri bağlanmamıştı. Bir hindinin ibiği gibi kırmızı olan bu beyin sözlerini ağızları açık dinliyorlardı. Uzakta, gri sisin içinde, yanmış bir köyün dumanlarının yükseldiği görülüyordu. Onun da ötesinde Alman mevzileri uzanıyordu.

Şaşkın birkaç karga bu donuk arazi üzerinde uçuşuyordu.

Nikolay İvanoviç parmakları aralık elini uzattı, kan tazyiki nedeniyle boynu daha da kızardı.

— Askerler! Daha dün hepiniz birer ast, acemi er, Çarın genel karargâhının mezbahaya gönderdiği bir sürüden ibarettiniz. Neden ölmeniz gerektiğini bile sormuyorlardı size... Bir kabahat yap-

maya görün, kırbaçlanıyor, ya da sorgusuz sualsız kurşuna diziliyordunuz...

Yarbay Tetkin öksürdü, olduğu yerde tepindi, ama bir şey söylemedi, daha dikkatle dinleyerek yeniden başını uzattı.

— Geçici hükümet beni Batı Cephesi Orduları komiserliğine tayin etti.

Nikolay İvanoviç, dizgin tutar gibi parmaklarını sıktı ve konuşmasına devam etti:

— Bu sıfatla size, bundan böyle acemi er diye bir şeyin bulunmadığını bildiriyorum. Bu deyim kaldırılmıştır. Bundan böyle hepiniz Rus devletinin eşit birer vatandaşısınız; artık erlerle ordu komutanı arasında bir fark yoktur. Bey, paşa, ekselans gibi hitaplar kaldırılmıştır. Artık: "Günaydın, bay general" yahut "Hayır, bay general", "Evet, bay general" diyeceksiniz. Küçük düşürücü karşılıklar kaldırılmıştır. Bugüne kadar erlerin her rütbedeki subaya vermek zorunda olduğu selam tamamen kalkmıştır. İçinizden geliyorsa, generalinizi, elini sıkarak selamlayabilirsiniz...

Asker kalabalığından:

— Oh-oh-oh! diye neşeli bir gülümseme yükseldi.

Şaşkına dönen Tetkin de gözlerini kırpıştırarak gülümsedi.

— Şimdi işin esasına geldim. Askerler! Bugüne kadar savaşı yöneten Çar hükümetiydi. Şimdi ise halk, yani sizler idareyi üstünüze aldınız. Bu nedenle geçici hükümet, sizi bütün ordularda erlerden meydana gelen komiteler kurmaya davet ediyor: Bölük, tabur, alay komiteleri gibi ordu komitesine kadar... Güven duyduğunuz arkadaşlarınızı bu komitelere delege olarak seçin!.. Bundan sonra kurmay başkanının haritası üzerinde generalin kalemi yanında erin parmağı da kayacak. Askerler, devrimin bu esaslı aşaması münasebetiyle sizleri tebrik ederim!..

Bütün araziyi yeniden bir "Hurra" sesi doldurdu. Tetkin, eli şapkasının siperinde kaskatı kalmıştı. Yüzü sararmıştı. Kalabalıktan sesler yükseliyordu:

— Almanlarla hemen barış yapılacak mı?

— Adam başına kaç kalıp sabun dağıtılacak?

— Bana sorarsan, izin ilgilendirir beni. İzinden ne haber?

— Bay komiser, şimdi ne olacak? Bir kral mı seçilecek yoksa?

— Ya savaşı kim yapacak?

Nikolay İvanoviç sorulara daha iyi karşılık vermek için tribünden indi. İner inmez aşırı coşkun erler etrafını çevirdi. Dirseğini tribünün tırabzanına dayayan yarbay Tetkin, askeri komiserin, tıraşlı, açık başı ile kalın ensesinin miğfer kalabalığı arasında uzaklaştığını gördü. Kaputunu omuzlarının üzerine almış, kızıl saçlı, alaycı bir er (Tetkin çok iyi tanıyordu bu eri, muhabere erlerindendi), Nikolay İvanoviç'i kemerinden yakaldı, gözlerini dört bir yana çevirerek:

— Komiser bey, komiser bey, dedi, bize güzel bir nutuk çektiniz, hepimiz sözlerinizi içtik... Şimdi de benim soruma karşılık verin.

Erler neşeli bir patırtı ile sokuldular, ikisini dar bir çember içine aldılar. Yarbay Tetkin kaşlarını çattı, endişeli bir tavırla o da tribünden indi.

Er simsiyah tırnaklı parmağını Nikolay İvanoviç'in burnuna kadar uzatarak:

— Size bir soru soracağım, dedi. Köyümden mektup aldım. İneğim ölmüş. Atım yok. Karımla çocuklarım dileniyorlar... Söyleyin bakalım şimdi bana, firar ettiğim taktirde beni kurşuna dizmeye hakkınız var mı?

— Şayet kişisel menfaatiniz, özgürlükten daha ilerdeyse ihanet edin ona, Judas gibi ihanet edin de Rusya da yüzünüze, devrim ordusunun erliğine lâyık olmadığınızı haykırsın... Dönün evinize!

Nikolay İvanoviç'in sözleri sertti.

— Hey bana bakın, bağırmanıza müsaade etmedim!

— Ne hakla bağırıyorsunuz?..

Nikolay İvanoviç parmaklarının ucunda yükseldi:

— Askerler, yanlış anladınız galiba... Devrimin ilk buyruğu, beyler, müttefiklerimize bağlılıktır... Özgür Rus devrim ordusu, özgürlüğün en azılı düşmanı, emperyalist Almanya'nın üzerine yeni bir güçle çullanmalıdır.

Erlerden sert bir ses yükseldi:

— Ya sen, siperlerde bitlerini semirttin mi hiç?

— Bahse girerim, hayatında bit görmemiştir...

— Üstüne birkaç bit koy da, öğrensin ne olduğunu...

— Özgürlük üzerine attığın kıtırlarla kafamızı ütüleğin yeter, savaştan söz etsen daha iyi olur, çünkü üç yıldır yaptığımız o... Siz geridekiler, işkembenizi doldurup duruyorsunuz, size göre hava hoş. Ama biz, savaş ne zaman bitecek onu anlamak istiyoruz...

Nikolay İvanoviç yeniden sözü aldı:

— Askerler, devrim bayrağı açıldı! Yaşasın özgürlük! Son zafere kadar savaşa devam!..

— Laf anlamıyor bu herif. Budalanın biri!..

— Ama üç yıldır savaşıyoruz. Zafer bununla sağlanacaksa, bizden paydos...

— Öyleyse Çarı neden devirdiler, savaşa devam edecek olduktan sonra?

— Çarı mahsus devirdiler... Çar savaşa devamı engelliyordu da ondan...

— Arkadaşlar satılmış bu herif...

Yarbay Tetkin erleri dirsekleyerek Nikolay İvanoviç'in yanına sokulmaya çalışıyordu. İri yarı, kamburca, çok esmer bir avcı eri, komiserin yakasına yapıştı, sarsarak yüzüne karşı bağırdı.

— Ne bok yemeye geldin buraya?.. Söyle... Neden geldin aramıza? Bizi satmak için değil mi, köpoğlu köpek...

Nikolay İvanoviç'in yuvarlak ensesi, boynunun içine giriyordu. Yanaklarının üzerinde boyanmış gibi görünen kalkık sakalı titriyordu. Eri iterek, kasılmış parmaklarıyla erin gömleğinin yakasını yırttı. Erin yüzü buruştu; sert bir hareketle demir miğferini söktü başından, Nikolay İvanoviç'in başına, yüzüne olanca gücüyle vurmaya başladı...

XL

Muraveyçik kuyumcusunun kapısına oturmuş olan gece bekçisi ile bir milis alçak sesle konuşuyorlardı. Sokak tenha, mağazalar kapanmıştı. Soğuk mart rüzgârı, çıplak akasyalar arasında esiyor, duvara yarı yapıştırılmış "Özgürlük Tahvilleri" reklamlarını hışırdatıyordu. Güneyde olduğu gibi parlak ve canlı görünen ay şehrin çok üstüne asılmış gibi bir deniz anasını andırıyordu.

Gece bekçisi ağır ağır anlatıyordu:

— O da tam o sırada, Yalta'daki villasında serinliyordu. Ayağında beyaz bir pantolon, gereği gibi nişanlarını takmış, bir tur atmak için çıkmıştı. Tam caddenin ortasında eline tutuşturdular telgrafı: Çarın tahttan feragatını bildiren telgrafı. Telgrafı okudu zavallı adam, ve cümle alemin içinde hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Milis:

— Vay, vay, vay, dedi.

— Bir hafta sonra da istifa etmek zorunda kaldı.

— Neden?

— Neden olacak, valiydi de ondan. Şimdi valiye gereksinme yok ki.

Akasyaların gölgesinden süzüle süzüle işini görmeye giden zayıf bir kediyi gözleriyle takip eden milis:

— Vay, vay, vay, dedi.

— ... O sırada Çar, birliklerinin arasında Mogilef'de yaşıyordu. Orada sakin, tasasız yaşıyordu. Gündüzleri küp gibi uyuyor, geceleri de nerede, ne zaman muharebe olduğunu öğrenmek için telgrafları okuyordu.

Milis:

— Su içmek istiyor bu edepsiz, belli, dedi, suya doğru sokuluyor ustaca.

— Kimden bahsediyorsun?

— Sinopli tütüncüsünün kedisinden, baksana gidişine.

— Haa. Telgrafı dayamışlar doğruca Çara: Şunu şunu demişler, Petersburg halkının başkaldırdığını, askerlerin halkın üzerine yürümeyi reddettiğini, hepsinin terhis edilip yuvalarına dönmek istediğini bildirmişler. Çar düşünmüş: İş işten geçmedi daha demiş. Madalyalarını, nişanlarını takmış, bütün generallerini toplamış, gidip konuşmuş onlarla: "Petersburg'da halk başkaldırmış, demiş. Askerler halkın üzerine yürümeyi reddetmiş, terhis edilip evlerine dönmek istiyorlar, demiş. Ne yapmalıyım diye sormuş. Bana bir akıl verin." Generallere bakmış, tasarla sen durumu artık, generaller hiçbir şey söylememişler; vazgeçmişler akıl vermekten...

— Ay, ay, ay, bay bahtı kara!

— Generallerden sadece biri vazgeçmemiş, yaşlı, sarhoş bir general. "Majesteleri, demiş, emredin, sizin yerinize ben öleyim."

Çar başını sallamış, acı acı gülmüş: "Demek bana sadık olanlardan sadece bir kişi kaldı, demiş, o da sabahın erken saatinde içmeye başlayan ve her gün sarhoş olanı. Görüyorum ki hükümdarlığım sona erdi. Damgalı bir kâğıt getirin, demiş, hükümdarlıktan vazgeçtiğimi bildirir belgeyi imzalayayım."

— İmzalamış mı?

— Evet. Acı acı gözyaşları dökerek imzalamış.

— Ay, ay, ay, vay bahtı kara!..

O sırada yanlarından, kasketinin uzun siperini gözlerinin üzerine eğmiş uzun boylu bir adam geçti. Ceketinin boş kolu kemerine sıkıştırılmıştı. Mağazanın önünde oturan iki adama doğru bakınca, dişlerinin parladığını gördüler.

Bekçi alçak sesle:

— Bu herif dördüncü defa buradan geçiyor, dedi.

— Haydudun biridir muhakkak.

— Savaş başladığından beri, çoğaldı böyleleri, inan. Eskiden haydutların sözünün edilmediği yerde şimdi kol geziyorlar. Tıpkı turneye çıkmış sanatkârlar gibi.

Uzakta bir kulenin saati üçü vurdu. Hemen ardından da horozlar öttü. Kolsuz adam tekrar göründü. Bu defa doğruca Muraveyçik kuyumcusuna doğru yürüyordu. İkisi de susmuştu. Bekçi çabuk çabuk fısıldadı birden:

— Hapı yuttuk İvan, düdüğü çal.

Milis öttürmek için düdüğünü ağzına götüreceği sırada tek kollu adam üzerine çullandı, göğsüne bir tekme indirdi. Hemen ardından da gece bekçisinin kafasına tabancasının kabzasıyla vurdu. Aynı anda, asker kaputu giymiş, bıyıkları diken diken olmuş bodur bir adam koştu, milisin üzerine atıldı. Çevik ve güçlü bir hareketle kollarını sırtına doğru büktü, bağladı.

Tek kollu ile bodur hiç konuşmadan kilidi sökmeye başladılar. Kuyumcunun kapısı kırıldıktan sonra, şaşkına dönmüş bekçiyle elleri bağlı milisi dükkânın içine soktular ve kapıyı kapattılar.

İşleri uzun sürmedi, bir iki dakika içinde değerli taşlarla altınları alıp dükkânı soyup soğana çevirdiler, topladıklarını iki paket yaptılar.

Bodur çizmesinin ucuyla yerde yatan milisi tezgâhın yanına kadar iterek:

— Ya bunları ne yapacağız? diye sordu.

Milis alçak sesle:

— Dostlarım, yapmayın, yapmayın, dostlarım, dedi. Yapmayın, yapmayın...

Tek kollu sert bir sesle:

— Gidelim, dedi.

— Dediydi dersin sonra, ele verecekler bizi.

— Yürü dedim, rezil herif!

Arkadi Jadof, küçük paketi dişlerinin arasına aldı, tabancasını yamağına dayadı. Bodur sırıttı, kapıya doğru yürüdü.

Sokak ıssızdı. İkisi de ses çıkarmadan dükkândan çıktılar. Sokağın köşesine varınca "Kabarne Şatosu"na doğru yürüdüler.

Jadof yürürlerken bodura:

— Rezil herif, haydut, andavallı, diye söyleniyordu. Benimle çalışmak istiyorsan, adam öldürmek yok, anladın mı!

— Anladım.

— Şimdi ver bakalım paketi bana. Hemen fırla bir kayık hazırla. Ben karımı almaya gidiyorum. Şafak sökmeden denizde olmalıyız.

— Yalta'ya mı gideceğiz?

— Seni ilgilendirmez. Yalta'ya, ya da İstanbul'a... Komuta eden benim...

XLI

Katya yalnız kaldı. Telegin'le Daşa Petrograd'a gitmişlerdi. İkisini de gara geçirmeye gittikten sonra –ikisi de rüyadaki gibi dalgındılar– Katya akşam karanlığında eve dönmüştü.

Evde kimse yoktu. Marfuşa ile Liza, ev hizmetçileri mitingine katılmak için gitmişlerdi. Çiçek ve sigara kokusunun sindiği yemek odasında, akşam yemeğinden sonra kalan bulaşık kapları arasında, çiçekli bir kiraz dalı duruyordu. Katya çiçeği sürahinin suyuyla suladı, sofrayı topladı, ışığı yakmadan, pencerenin karşısında masaya oturdu. Dışarda bulutlu gök soluk renkliydi. Yemek odasının saatinin tiktakları duyuluyordu. Yüreğin hüzünden çatlaması gibi saat tik-taklarına devam ediyordu. Katya uzun sü-

re kımıldamadan oturdu. Sonra koltuğun üzerindeki yün atkısını aldı, omuzlarına örttü, Daşa'nın odasına geçti.

Odanın alacakaranlığında, Daşa'nm bozulmuş karyolasının çizgili yatağını hayal meyal fark etti; mukavva bir şapka kutusu sandalyenin üzerine konmuştu. Yerde kâğıt parçalarıyla kumaş kırpıntıları sürünüyordu. Katya, Daşa'nın, bir tekini unutmadan bütün biblolaro götürdüğünü anlayınca, gözyaşlarını tutamadı, içi burkuldu. Çizgili yatağın üzerine oturdu ve yemek odasında olduğu gibi uzun süre kımıldamadan durdu.

Yemek odasının saati gürültülü bir sesle onu çaldı. Katya atkısını düzeltti, mutfağa gitti. Bir an ayakta kulak kabarttı, sonra ayaklarının ucunda yükselerek, raftan masraf defterini aldı, beyaz bir kâğıt koparıp kurşun kalemle şunları yazdı: "Mafruşa ve Liza, gece geç vakitlere kadar evi terk ettiğiniz için utanmalısınız." Kâğıdın üzerine bir damla gözyaşı döküldü. Katya kâğıdı mutfak masasının üzerine koydu, yatak odasına geçti. Çabucak soyundu, yatağının içine kaydı ve hareketsiz yattı.

Gece yarısı servis kapısı açıldı. Liza ile Mafruşa'ydı gelenler. Ayaklarını yere vurup yüksek sesle konuşarak mutfakta gidip geliyorlardı. Birden sesleri kesildi, sonra ikisi de kahkahayı bastılar: Pusulayı okumuşlardı. Katya'nın göz kapakları açılıp kapandı, ama kımıldamadı.

Sonunda mutfaktaki sesler kesildi. Yemek odasında durmadan çalışan saat gürültüyle biri vurdu. Katya arka üstü döndü. Ayağını iterek yorganı üzerinden attı, sanki nefes alamıyormuşçasına birçok kere içini çekti, sonra yataktan atladı, elektriği yaktı, kuvvetli ışıktan kıpışan gözlerle büyük aynaya sokuldu. İncecik gömleği dizlerine kadar inmiyordu. Çabuk ve tasalı bir bakışla, çok yakın biri gibi bütün vücudunu seyretti. Çenesi titredi, aynaya biraz daha yaklaştı, başının sağ tarafındaki saçlarını kaldırdı: Evet, burada, burada da var, burada da var... –yüzünü inceledi– Sonu geldi artık... Bir yıl sonra tüm ağaracak. Sonra yaşlılık başlayacak.

Elektriği söndürdü, yatağa girdi, katladığı koluyla gözlerini örttü. "Hayatım boyunca bir an bile sevinemedim. Şimdiyse, sonu geldi artık... Kimse kollarına sarmayacak beni... Kimse; sevgilim, hayatım, bir tanem, demeyecek..."

Katya, acı pişmanlık duygularıyla düşünürken, birden, orman kenarındaki mavi görünen ıslak kumlarla örtülü bir yolu hatırladı. İri iri ıhlamurlar... Katya, kahverengi elbisesi, siyah önlüğüyle bu yolda ilerliyor. Kum, ayaklarının altında çıtır çıtır ediyor. Katya kendini tüy kadar hafif, narin hissediyor. Rüzgâr saçlarının arasında oynaşıyor. Yanında, yolun üzerinde değil, ıslak çimlerin üzerinde kolej öğrencisi Aliyoşa, bisikletini iterek ilerliyor. Katya gülmemek için başını çeviriyor... Aliyoşa boğuk bir sesle konuşuyor: "Biliyorum, umutlanmak faydasız, duygularıma karşılık vermeyeceksiniz. Sadece sizi sevdiğimi söylemek için geldim. Taşrada, kenar köşe istasyonlardan birinde hayatımı tüketip gideceğim. Elveda..." Bisikletine atlayıp çayırda uzaklaştı... mavimtırak bir iz peşinden uzanıyor... Gri ceketli sırtı eğiliyor, beyaz kasketi yeşilliklerin ardında kayboluyor. Katya: "Dönün, Aliyoşa, gitmeyin!" diye bağırıyor.

Yağmur kokan yaz rüzgârının küçük siyah önlüğünü salladığı ve ıslak yolda duran küçük kız, uykusuzluğun perişan ettiği Katya mıydı sahiden? Katya yatakta oturdu, başını ellerinin arasına aldı, çıplak dizlerine dayadı, hayalinde, sokak lambalarının küçük sönük ışıkları, toz halinde uçuşan karlar, kızakların umut kırıcı, kasvetli, tiz gıcırtıları, Besanof'un, gözlerine yanaşan buz gibi gözleri canlandı... Güçsüz, iradesizdi, ama tadına doyulur gibi değildi... Merakın iğrenç soğukluğu bütün benliğini sarmaya başladı...

Katya yeniden yatmıştı. Kapının çıngırağı evin sessizliği içinde acı acı öttü. Katya şaşkındı. Çıngırak bir daha çaldı. Liza, koridora öfkeli öfkeli soluyarak, uykulu haliyle, çıplak ayaklarını sürüdü; sokak kapısının zincirini şıkırdattı. Bir dakika sonra, yatak odasının kapısına vurdu.

— Hanımefendi, telgraf geldi.

Katay'nın yüzü kasılmıştı. Katlanmış dar kâğıdı aldı, yapıştırılmış kısmını yırttı, açtı. Bakışları buğulandı.

Dudakları titreyen şaşkın kıza bakarak:

— Liza, dedi, Nikolay İvanoviç ölmüş.

Liza bir çığlık atıp ağlamaya başladı. Katya genç kıza:

— Gidin, dedi.

Sonra telgraf kâğıdının üzerine yapıştırılmış bandın korkunç harflerini bir kez daha okudu: "Nikolay İvanoviç, şerefli görevini yaparken aldığı ağır yaralar sonucu vefat etmiştir. Stop. cesedini Moskova'ya naklediyoruz. Masraflar Şehirler Birliğince karşılanacaktır..."

Katya'nın içi bulandı, gözlerini siyah bir perde örttü, yastığının üzerine baygın düştü.

Ertesi sabah, herkesin tanıdığı ve Katya'nın da devrimin ilk günü avukatlar kulübünde konuşmasını dinlediği liberallerden sakallı, güleç prens Kapustin-Unjeski, Katya'nın ziyaretine geldi. Katya'nın iki elini avuçlarının içine alıp tarazlanmış yeleğinin üzerinde sıktı ve şöyle bir konuşma yaptı: Müteveffa Nikolay İvanoviç'in çalıştığı örgüt, halen komiser yardımcılığı görevini yaptığı Moskova şehri, Rusya ve Devrim adına, teselli edilemez dul Katya'ya başsağlığı dileğinde bulunmaya gelmişti. Gerçekten, devrim uğruna, şerefli muharibin çok erkenden kaybına hepsi yanıyorlardı.

Prens Kapustin-Unjeski yaradılışı gereği öylesine mutlu, öylesine sıhhatli, öylesine şen bir adamdı, öylesine ciddi başsağlığı diliyor, sakalıyla yeleği öylesine hoş bir yaprak sigarası kokuyordu ki, Katya bir an için rahatladı. Uykusuz geçirdiği gecenin etkisi ile ateş gibi yanan gözlerini prense doğru kaldırdı, kupkuru dudaklarını büzerek:

— Nikolay İvanoviç'ten bu denli söz ettiğiniz için size çok minnettarım, dedi.

Prens cebinden büyük bir mendil çıkardı, gözlerini sildi. Üzücü görevi sona erdiği için gitti. Dar sokakta arabası homurdanarak uzaklaştı. Katya odalarda dolaşmaya başladı. Tanımadığı bir generalin resimleri önünde durdu, bir albümü, bir kitabı, Çin işi bir kutuyu aldı, kutunun kapağında, gagasında kurbağa tutan bir leylek vardı. Sonra gene odaları dolaştı, duvar kâğıtlarına, perdelere baktı... Hazırlanmış öğle yemeğine el sürmedi. Liza:

— Hiç olmazsa bir parça kisel yeseydiniz, dedi.

Katya ağzını açıp bir şey söylemeden başını salladı. Daşa'ya kısa bir mektup yazdı, ama hemen yırttı.

Yatsa, uyusa?.. Ama tabuta benzettiği bu yatağa yatmak, geçirdiği o geceden sonra Katya'ya korku veriyordu... En üzücüsü Ni-

kolay İvanoviç'e duyduğu umutsuz acımaydı: Mert, iyi bir adamdı... Onu olduğu gibi kabul edip sevmeliydi... Oysa Nikolay İvanoviç'e acı çektirmişti. Saçları onun için bu kadar çabuk ağarmıştı. Katya pencereden soluk, donuk göğe bakıyordu. Parmaklarını çıtırdattı.

Ertesi gün cenaze hazırlıkları, daha ertesi gün de Nikolay İvanoviç'in cenaze töreni yapıldı. Mezar başında çok iyi konuşmalar yapıldı: Nikolay İvanoviç fırtınada ölen Albatros'a benzetildi. Hakkında, şerefli hayatı boyunca meşaleyi taşıdı, gibi sözler söylendi. Gömme törenine biraz geç gelen, gözlüklü, ufak tefek, herkesin tanıdığı bir devrimci sosyalist, Katya'ya asık suratlı bir ifadeyle:

— Müsaade edin de geçelim, vatandaş, dedi.

Kalabalığa dirsek vura vura mezara kadar ulaştı ve konuşmaya başladı. Nikolay İvanoviç'in ölümünün, konuşmacının partisinin izlediği toprak politikasının doğruluğunu bir kez daha ispatladığını söyledi. Boyasız çizmelerinin altındaki toprak kayıyor, gürültüyle tabutun üzerine dökülüyordu. Katya içinin bulandığını, boğazının düğümlendiğini hissetti. Kimse fark etmeden kalabalıktan ayrıldı ve evine döndü.

Katya'nın tek arzusu yıkanmak ve uyumaktı. Eve girdiği zaman korkuya kapıldı: Çizgili boyalar, resimler, leylekli küçük kutu, yemek salonundaki buruşuk örtü, tozlu pencerelerin görüntüsü ne hüzün vericiydi; Katya banyoyu hazırlattı, iniltiyle suya uzandı. Sonunda vücudunda öldüresiye bir yorgunluk hissetti. Zorlukla odasına kadar sürüklendi. Yatağını açmadan yattı, hemen uyudu. Uykusunda kapının zilinin çalındığını, ayak ve konuşma sesleri duyduğunu zannetti. Kapısı vuruldu, ama karşılık vermedi.

Katya ortalık iyice kararıktan sonra uyandı. Kalbi üzüntüyle sıkışıyordu. Korktu. Bir sızlanış çıktı ağzından: "Ne? Ne o?" Yatağında doğruldu ve kısa bir an içinde, o korkunç şeyin bir rüyadan başka bir şey olmadığı umuduna kapıldı... Sonra, gene kısa bir an içinde tıpkı bir yara gibi, kocasına karşı haksızlık ettiğini hissetti, içi cızladı: "Neden üzüyorlar beni?"

İyice uyanmış, kendine gelmişti. Saçlarını düzeltti, çıplak ayaklarını şıpıtık terliklerin içine soktu. Uyanmıştı, sakindi: "Artık istemiyorum," diye düşündü.

Hiç acele etmeden, duvara asılı küçük tahta ilaç dolabını açtı, küçük şişelerin üzerindeki yazıları okudu. Bir morfin şişesinin kapağını açtı, kokladı, yumruğunun içinde sıkarak, yemek odasına bardak almaya gitti. Koridorda durdu: Salonun lambası yanıyordu. Alçak sesle:

— Liza sen misin? diye sordu.

Katya kapıyı açtı, üzerinde asker ceketi olan uzun boylu bir adamın divanda oturduğunu gördü. Traş edilmiş başında siyah bir çatkı vardı. Adam fırladı oturduğu yerden. Katya bacaklarının titrediğini, kalbinin hemen alt tarafında bir kasılmanın olduğunu hissetti. Adam iri, ürkütücü gözlerle bakıyordu. İnce düz dudakları kenetlenmişti. Vadim Petroviç Roçin'di bu. Katya iki elini göğsüne götürdü. Roçin, gözlerini yere indirmeden, kendinden emin bir ifadeyle:

— Ekaterina Dimitrievna, dedi, size saygılarımı sunmaya gelmiştim. Hizmetçiniz, başınıza gelen felâketi haber verdi. Bir ihtiyacınız olur da size yardım etmem gerekir diye kaldım: Hayatım sizindir.

Son sözleri söylerken sesi titredi. Çok zayıf yüzü koyu kırmızı bir renk almıştı. Katya, bütün gücünü sarfederek ellerini göğsünde tutuyordu. Roçin, Katya'nın bakışlarından, yardımına koşması gerektiğini anladı. Yanına yaklaşınca, Katya, dişleri birbirine çarparak:

— Günaydın, Vadim Petroviç, diyebildi.

Kenetlenmiş yumruğunun içindeki küçük şişeyle öylesine acınacak, öylesine zayıftı ki, farkında olmadan Katya'yı tutmak için kollarını uzattı, ama kollarım kaldırmasıyla salıvermesi, yüzündeki ışığın sönüvermesi bir oldu. Katya, ince kadınlık içgüdüsüyle birden anladı: Günahkâr, yaşantıya elverişsiz, durmadan akan gözyaşları, küçük morfin şişesiyle bu küçük bahtsız kadın, yaşantılarını birleştirmek isteyen, sessiz, ağır başlı bir tavırla bekleyen bu adam için vazgeçilmez, sevgili bir kişi oluvermişti. Dişlerini sıkacak güçten mahrum olan Katya, gözyaşlarını tutarak Vadim Petroviç'in eline doğru eğildi, dudaklarını ve yüzünü koydu.

XLII

Dirseklerini pencerenin mermerine dayamış olan Daşa dışarı bakıyordu. Kamenoostrovski bulvarının ucunda, loş ormanın ardında, batan güneşin kızıllığı göğün yarısını kaplamıştı. Manzara şahaneydi. Daşa'nın yanına oturmuş olan İvan İliç, hiç kıpırdamadan karısına bakıyordu. İsterse kımıldayabilirdi artık; kımıldasa da, Daşa, batan güneşin kızılımtırak ışıklarının, beyaz duvarlarda oynaştığı odadan kaybolmayacaktı.

Daşa:

— Güzel ve hüzünlü, dedi. Sanki bir hava gemisinde gidiyor gibiyiz...

İvan İliç başıyla Daşa'nın düşüncesini onayladı. Daşa dirseklerini pencerenin içinden çekti.

— Müziği çok arıyorum, dedi. Bir şey çalmayalı çok oldu. Savaşın başından beri... Düşün bir kere İvan, savaş hâlâ devam ediyor... Ya biz...

İvan İliç kıpırdadı. Daşa tekrar konuşmaya başladı:

— Savaş bitince gene müzikle uğraşacağım... Hatırlıyor musun İvan, kumların üzerine uzandığımız, dalgaların sahili yaladığı günü? Denizin rengini hatırlıyor musun? Soluk lacivertti... Bana öyle geliyor ki seni ezelden beri seviyorum.

İvan İliç yeniden kıpırdadı, bir şey söyleyecekti, ama Daşa birden:

— Çaydanlığı unuttum! dedi, kapıya koştu. Kapının eşiğinde bir an durdu. İvan İliç alacakaranlıkta Daşa'nın yüzünü, kapının kolunu tutan elini ve gri çorapları içindeki güzel bacaklarını gördü. Daşa kayboldu gözden. İvan İliç ellerini ensesinde kenetledi, gözlerini kapadı.

Daşa ile Telegin o gün öğleden sonra saat ikide gelmişlerdi. Bütün geceyi, ağzına kadar dolu vagonun koridorunda valizlerinin üzerinde geçirmişlerdi. Eve gelir gelmez Daşa eşyalarını yerleştirmeye, evin köşesine bucağına bakıp, tozlarını almaya başlamıştı. Evden çok hoşlanmış, mobilyaların yerlerini değiştirmek gerektiğini söylemişti. Hem de hiç gecikmeden. Kapıcıyı çağırdılar. Kapıcı, İvan İliç'in yardımıyla dolapları ve divanları bir odandan ötekine

çekti. Eşyaların yerleştirilmesi tamamlanınca Daşa, İvan İliç'ten bütün vasistasları açmasını rica etti. Banyoya girdi. Yıkanmak, yüzünün tuvaletini yapmak, saçlarını taramak için uzun süre banyoda kaldı. O gün İvan İliç için daima Daşa'nın yanında kalmak ve doya doya seyretmek esas olduğu halde Daşa, İvan İliç'in kâh bu odaya, kâh öteki odaya girmesini yasakladı durdu...

Sonunda, akşama doğru Daşa sakinledi. İvan İliç de yıkanıp traş olduğu için salona geldi ve Daşa'nın yanına oturdu. Moskova'dan beri ilk kez yalnız, baş başaydılar. Ev sessizdi. Daşa, sanki bu sessizlikten ürkmüş gibi durmadan konuşmak istiyordu. Daha sonra İvan İliç'e, kocasının "değişik" bir sesle: "Ee, peki Daşa?.." diye sorusundan ürktüğünü itiraf etti.

Çaydanlığa bakmaya gitmişti. İvan İliç oturduğu yerde, gözleri kapalı duruyordu. Daşa dışarı çıkmıştı, ama havada kokusu duruyordu. İnce topuklarının mutfakta çıkardığı sese hayrandı. Birden bir şey şangırdadı, kırıldı. Daşa'nın iniltili sesi duyuldu: "Fincan kırıldı!" İvan İliç'in içine coşkun bir sevinç doldu: "Yarın uyandığımda, her zamanki gibi bir sabah olmayacak, yanımda Daşa bulunacak." Hemen kalktı. Daşa kapının eşiğinde göründü.

— Fincanı kırdım, İvan... Çok mu istiyordun çayı, sahi?

— Hayır...

Daşa sokuldu İvan İliç'e. Alacakaranlıktı. Ellerini kocasının omuzlarına koydu. Alçak sesle:

— Ne düşünüyordun? diye sordu.

— Seni.

— Biliyorum. Ama benim neyimi düşünüyorsun?

Daşa'nın, alacakaranlıkta hatları gölgelenmiş yüzü daha bir koyulaşmış gibi görünüyordu. Daşa gülümsüyordu. Nefes alışı düzgün, göğsü yavaş yavaş inip kalkıyordu.

— Yanımda olduğun, karım olduğun gerçeğine bir türlü inanamayacağımı düşünüyordum. Sonra birden anladım, kalktım yerimden, sana anlatacaktım düşündüklerimi, ama şimdi unuttum.

Daşa:

— Ay, ay, ay, dedi. Şuraya otur, ben de yanına oturayım.

İvan İliç koltuğa oturdu, Daşa yanlamasına koltuğun kenarına ilişti.

— Daha başka ne düşünüyordun?

— Sen mutfaktayken şunları düşünüyordum: "Şaşılası bir insan gelip evime yerleşti..." Kötü mü böyle düşündüğüm?

Daşa:

— Evet, diye karşılık verdi. Çok kötü.

— Daşa! Seviyor musun beni?

Daşa başını aşağıdan yukarı kaldırdı:

— Ooo! dedi, küçük salkım söğüdün bulunduğu yere kadar seviyorum.

— Hangi küçük salkım söğüdün?

— Bilmiyor musun? İkimiz de, hayatımızı tamamladığımız zaman, salkım söğüdün gölgelediği küçük bir kabirde yatacağız.

İvan İliç, Daşa'yı omuzlarından kavradı, kendine çekti. Daşa salıverdi kendini İvan İliç'in kollarına. Tıpkı, çok eskiden deniz kenarında, nefesleri kesilinceye kadar öpüştükleri günkü gibi. Daşa kolunu İvan İliç'in boynuna dolayarak:

— Ah! İvan, dedi.

İvan İliç'in kalbinin, göğsünde hızlı hızlı çarptığını hissediyordu. Acıdı kocasına. İçini çekti, koltuktan kalktı ve sade bir sesle:

— Gel İvan, dedi.

* * *

Daşa'nın gelişinin beşinci günü, Katya'dan Nikolay İvanoviç'in ölüm haberini bildiren mektubu aldı.

"Çok umutsuz, çok üzüntülü günler geçirdim. Artık tamamen yalnız kaldığımı anladım iyice. Ah! Ne kadar korkunç bir şey bu!.. Öyle bir an geldi ki hayatıma son vermeye karar verdim... Anlıyorsun, değil mi?.. Bir mucize kurtardı beni... belki de bir tesadüf... Hayır, hayır, bu bir mucize gibiydi. Görüştüğümüzde hepsini anlatacağım..."

Eniştesinin ölüm haberi, Ekaterina Dimitrievna'nın mektubu, Daşa'yı perişan etmişti. Hemen Moskova'ya hareket etmek için hazırlandı. Ama ertesi sabah ablasından ikinci mektup geldi. Katya bavullarını hazırladığını, Petnograd'a geleceğini yazıyordu. Daşa'dan ucuz bir oda bulmasını rica ediyordu. Mektubun altında şu not vardı: "Vadim Petroviç Roçin size uğrayacak. Benim

hakkımda size tafsilât verecek. Vadim benim için bir ağabey, bir baba, çok aziz bir dost.

* * *

Nisan ayının bir pazar günü Daşa ile Telegin, ağaçlıklı bir yolda yürüyorlardı. İlkbaharın mavi göğünün serinliğinde, güneşin etkisiyle kaybolan küçük bir bulutun saydam parçaları uçuşuyordu. Güneş ışınları, tıpkı bir suya girer gibi Daşa'nın beyaz elbiselerinin üzerinde kayıyordu. İkisi de, tepeleri uğuldayan çamların kırmızı ve kuru gövdelerinin arasında ilerliyorlardı.

Daşa arada bir gizlice İvan İliç'e bakıyordu. İvan İliç'in başı açık, kaşları inik, gülümsüyordu. Daşa bir rahatlama, bir doymuşluk hissediyordu: Bütün benliğini bu bahar gününe ve yanında yürüyen adama vermenin, yavaş yavaş yürümenin, rahat rahat, sevinçle havayı teneffüs etmenin zevki, bahar gününün cazibesiyle doluydu içi.

Daşa:

— İvan, dedi ve gülümsedi.

İvan İliç de gülümsedi ve:

— Ne var Daşa? diye sordu.

— Hiç, yok bir şey... Bir şey düşündüm de...

— Ne düşündün?

— Olmaz, sonra söylerim.

— Ama ben biliyorum.

Daşa döndü birden:

— Yemin ederim ki bilmiyorsun...

İnce uzun bir çamın önünde durmuşlardı. İvan İliç yumuşak reçineli bir kabuk kopardı, parmaklarının arasında ezdi, şefkat dolu bakışlarla Daşa'nın gözlerine bakarak:

— Valla biliyorum, dedi.

Daşa'nın eli titredi:

— Anlamalısın, diye mırıldandı, daha büyük bir sevincin içinde ermemin gerektiğini düşünüyorum...

İvan İliç başını salladı doğrulamak için Daşa'yı. Yoldan çıkıp rüzgârın salladığı sarı düğün çiçekleriyle dolu bir çimenliğe girdiler. Rüzgâr Daşa'nın elbisesini havalandırdı. Yürürken, bir şey düşünüyormuş gibi, havalanan eteğini indirmek için eğiliyordu.

— Rüzgâr çok hızlı esiyor! Dayanılır gibi değil! diye tekrarlıyordu.

Çimenliğin sonunda, sarayın, üstü zamanla kararmış yaldızlı oyma demirlerle süslenmiş kapısı başlıyordu. Daşa'nın pabucuna küçük bir taş girmişti. İvan İliç çömeldi, ayakkabıyı çıkardı, Daşa'nın beyaz çoraplı ayağını, bileğinin biraz üzerinden öptü. Daşa pabucunu giydikten sonra topuğunu yere vurdu:

— Senden bir çocuk istiyorum, dedi, anladın mı şimdi...

XLIII

Ekaterina Dimitrievna, Daşa'ya yakın, ahşap bir eve, iki küçük ihtiyar kadının yanına yerleşmişti. Kadınlardan biri, Klavdiya İvanovna, çok eskiden opera şarkıcısıydı; öteki de Sofoşka'ydı. Her sabah Klavdiya İvanovna, kaşlarını yapıyor, perukasını takıp koltuğuna kuruluyordu. Sofoşka ev işlerini yapıyor, erkek gibi kalın sesiyle konuşuyordu. Ev temizce, modası geçmiş eşyalarla doluydu. Bir yığın masa örtüleri, küçük paravanalar, bir daha ele geçmeyecek gençlik yıllarına ait sararmış resimler... Sabahları hoş bir kahve kokusu odaları dolduruyordu. Sofoşka yemeği hazırlamaya başlayınca, Klavdiya İvanovna yemek kokularından rahatsız oluyor, nane ruhu kokluyordu. Sofoşka erkek sesiyle mutfakta bağırıyordu:

— Nereye sokabilirim ki kokuyu? Patates kızartmasını da kolonyayla yapamam ya!

Akşamları camları donuk fanuslu gaz lambaları yakılıyordu. İki ihtiyar da kiracılarının üzerine titriyorlardı.

Katya, devrin fırtınalarından uzak, bu eski ve güler yüzlü evde rahat bir hayat sürüyordu. Erkenden kalkıyor, odasını topluyor; çamaşırları tamir etmek, çorapları onarmak, eski zarif tuvaletlerinden sade elbiseler yapmak için pencerenin önüne oturuyordu. Öğle yemeğinden sonra, yapacak başka bir işi yoksa Adalara gidiyordu. Yanına ya bir kitap ya da bir el işi alıyordu. Çok sevdiği küçük bir gölün kenarına gelince bir kanepeye oturuyor, kum yığınlarının üzerinde oynayan çocuklara bakıyor, kitabını okuyor, örgüsünü örüyor, düşüncelere dalıyordu. Saat altıya doğru

akşam yemeği için Daşa'lara gidiyordu. Saat on birde Daşa ile Telegin onu evine kadar götürüyorlardı. İki kız kardeş kolkola önden yürüyorlardı. Şapkasını geriye atan İvan İliç ıslık çalarak arkalarından gidiyordu. "Arkalarından gidiyordu" çünkü o devirde, geceleri sokakta dolaşmak tehlikesiz bir iş değildi.

Katya her gün, cephede görevli bulunan Roçin'e mektup yazıyordu. O gün ne yapmış, ne düşünmüşse hepsini, en ince ayrıntısına kadar açık yüreklilikle yazıyordu. Roçin yazdığı cevaplarda ricalarında ısrar ediyordu: "Katerina Dmitirevna, bugün İyelagin köprüsünden geçtiğinizi, yağmur yağdığını, şemsiyenizi yanınıza almadığınızı, yağmurun dinmesini ağaçların altında beklediğinizi okuduğum zaman, yüreğim burkuldu. Yaşantınızın bütün ayrıntıları benim için değerlidir. Şimdi öyle hissediyorum ki bu ayrıntılar olmadan yaşayamam."

Katya, Roçin'in mübalağa ettiğini, bu ayrıntılar olmasa da pekala yaşayabileceğini anlıyordu. Ama bir güncük de olsa yalnız kalabilme düşüncesi Katya'yı öylesine korkutuyordu ki bu düşünce üzerinde fazla durmamak için çabalıyor, bütün hayatının Vadim Petroviç için lüzumlu ve kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Onun için şimdi yaptığı her şey özel bir anlama bürünüyordu. Yüksüğünü kaybetmişti. Bir saat aradıktan sonra ancak yüksüğün parmağında olduğunu fark etti. Vadim Petroviç bunu öğrenince, Katya'nın ne kadar dalgın olduğunu öğrenecek kim bilir nasıl gülecekti.

Katya bir gün pencere önünde çalışıp düşünürken parmaklarının titrediğini fark etti, başını kaldırdı, iğnesini eteğine iliştirdikten sonra ileri baktı; tam karşısında aynalı dolabın bulunduğu yerde, saçları sade bir şekilde ensesinde topuz biçiminde bağlanmış, gözleri iri ve kederli zayıf küçük bir yüz fark etti sonunda... Katya: "Olacak şey mi bu? Bu yüz benim mi?" diye düşündü. Gözlerini önüne eğdi, kalbi çarparak dikişini tekrar aldı, iğneyi parmağına batırdı, parmağını ağzına götürdü, yeniden aynaya baktı. Şimdi tam kendisiydi, az önce gördüğünden de kötü...

Aynı akşam Vadim Petroviç'e şunları yazdı: "Bütün gün sizi düşündüm. Sevgili, büyük dostum, sizin yokluğunuzdan sıkılıyorum. Günlerim, pencerenin önünde oturup sizi beklemekle geçi-

yor. İçimde, çoktandır unuttuğum bir şeyler, genç kızken duyduğum özlem canlanıyor..."

Daşa bile, karışık ilişkileri nedeniyle başını kaşımaya vakit bulamadığı halde, Telegin'le birlikte Katya'da bir değişiklik olduğunu farkına vardı. Bir akşam çay içerlerken, uzun uzun Katya'nın kalkık yakalı siyah elbiseden başka elbise giymemesi gerektiğini ispatlamak için uğraştı durdu.

— Görmüyor musun Katiuşa, diyordu. Seni temin ederim ki on dokuz yaşından fazla göstermiyorsun... Benden daha genç görünüyorsun... Ne dersin İvan, doğru değil mi?

— Evet, yani tamamen değil, ama...

Daşa:

— Ooo, hiçbir şey anlamıyorsun, dedi. Kadında yaş yıllara bağlı bir şey değildir. Başka bir şeye bağlıdır. Burada yaş hiçbir rol oynamaz...

Nikolay İvanoviç'in ölümünden sonra Katya'nın elinde kalan para tükenmek üzereydi. Telegin, mart ayından beri boş duran Panteleymonovskaya sokağındaki eski dairesini satmasını öğütledi. Katya razı oldu ve iki kız kardeş, hatıra niteliğindeki bir iki eşyayı almak için Pantemonovskaya sokağına gittiler.

Birinci kata çıkıp da, üzerinde "N. İ. Smokovnikof" yazılı bakır plakanın çakılı olduğu kapının önünde durunca Katya, hayatının bir döneminin kapandığını hissetti. İhtiyar kapıcı anahtarıyla kapıyı açtı, şapkasını çıkardı, girmeleri için Katya ile Daşa'ya yol verdi ve kendinden emin bir sesle:

— Merak etmeyin, Ekaterina Dimitrievna, dedi, bir kırıntı bile eksik değil. Gece gündüz kiracıları kolladım, oğulları cephede öldü, yoksa hâlâ burada oturacaklardı; evden çok memnundular...

Eskiden, gece yarısından sonra eve döndükleri zaman dış kapıyı açan aynı kapıcıydı; omzuna attığı pardesüsünün yakasıyla boğazını örtmeye çalışarak, uykulu uykulu homurdanıp kapıyı açardı. Katya daha yukarı çıkmadan elektriği söndürürdü.

Karanlık antrede, uzun süre kapalı kalmış evin kokusu vardı. Bütün stor perdeler indirilmişti. Katya yemek odasına girdi ve düğmeyi çevirdi. Gri kumaş kaplı masanın üzerindeki parlak avize yandı. Masanın ortasında, eskiden olduğu gibi, içinde çoktan

kurumuş mimoza dalı bulunan vazo duruyordu. Yüksek arkalıklı sandalyelerle, eskiden yaşadıkları parlak ve neşeli hayatın kaygısız tanıkları olan koltuklar duvar kenarına dizilmişlerdi. Bir org kadar büyük olan oyma büfenin bir kapağı açık kalmıştı. Ters kapatılmış kadehler görünüyordu. Yuvarlak Venedik aynası tozdan örtülmüştü. Hemen üstündeki yaldızlı aşk tanrıçası, altın yaldızlı mobilyalara elini uzatıyordu...

Katya kapının eşiğinde kıpırdamadan duruyordu.

— Daşa, diye mırıldandı, hatırlıyor musun, Daşa! Sanki kimsecikler kalmamış...

Sonra salona geçti, büyük avizeyi yaktı, etrafına bakındı: Eskiden çok korkunç ve cüretli görünen kübist ve fütürist tablolar, acınacak donuk halleriyle, bir karnavalın gereksiz süslerine benzer bir şekilde duvarlara asılmışlardı. Katya omuzlarını kaldırdı.

Daşa, elinde bir çiçekle bir kenarda duran "Modern Venüs" tablosunu göstererek:

— Bunu hatırlıyor musun Katiuşa? dedi. O zamanlar bütün felâketlerimizin nedeni bu tabloymuş gibi geliyordu bana.

Daşa güldü ve nota defterlerini karıştırmaya başladı. Katya eski yatak odasına geçti. Her şey, üç yıl önce, üzerinde yol kıyafeti, yüzünde tülüyle son defa tuvalet masası üzerindeki eldivenlerini almak için girdiği andaki gibi aynen bırakılmıştı.

Şimdi her şey daha bir soluk, eskisinden daha büyümüş gibi görünüyordu. Katya, dantel, ipek kuponları, çorap ve küçük pabuçlarla dolu dolabı açtı. Eskiden çok lüzumlu görünen bütün eşyadan hafif bir koku yayılıyordu. Katya makine gibi birini alıp birini bırakıyordu: Her eşya, elinden kaçmış bir hayatın bir anısını hatırlatıyordu...

Birden evin içindeki sessizlik titredi, ses doldu her tarafa: Daşa, üç yıl önce imtihanlarına hazırlandığı sırada, üzerinde çalıştığı sonatı çalıyordu piyanoda. Katya dolabı kapadı, salona döndü, kız kardeşinin yanına oturdu.

Daşa, Katya'ya yarım dönüp:

— Harika bir sonat değil mi? dedi. Bir iki nota daha çaldı, sonra başka bir notayı aldı.

Katya:

— Gidelim, dedi. Başım ağrıyor.

— Ya alacaklarımız?

— Bir şey almak istemiyorum burdan. Sadece piyanoyu senin eve göndereceğim. Ötekilere gelince, zararı yok, kalsın...

* * *

Katya akşam yemeğine geldiği zaman, hızlı yürüdüğü için kıpkırmızıydı. Çok neşeliydi, mavi menekşeli küçük bir şapka giymişti. Ilık dudaklarını Daşa'nın yanağına dokundurarak:

— Ancak gelebildim, dedi. Çizmelerim ıslandı gene de. Bir şeyler ver de üstümü değişeyim.

Katya eldivenlerini çıkararak salonun penceresine gitti. Sık aralıklarla yağan yağmur, birden bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Borayla karışık döne döne dökülüyordu. Aşağıda, sokakta şemsiyelerin koştuğu görülüyordu. Beyaz bir ışık, pencerelerin önünde kararmış göğü öylesine bir gürültüyle yardı ki Daşa bir çığlık attı.

Katya'nın dudakları bir gülümsemeyle açıldı.

— Kim gelecek bu akşam biliyor musun?

Daşa:

— Kim? diye sordu.

O sırada kapı çaldı, Daşa açmak için koştu. Katya, İvan İliç'in kahkahasını, ayaklarını paspasa sürtüşünü duydu. Sonra karı koca yüksek sesle konuşup gülüşerek yatak odalarına girdiler. Katya eldivenlerini çıkarmıştı. Şapkasını da çıkardı, saçlarını düzeltti; tatlı ve muzip gülüşü dudaklarından eksilmemişti.

Akşam yemeğinde, saçları yağmurdan ıslanmış, neşeli, yüzü kanlı canlı Telegin, günün olaylarını anlattı. Öteki fabrikalarda olduğu gibi Baltık fabrikasında da işçiler kaynaşma halindeydi. Sovyetler, işçilerin isteklerini her zaman destekliyorlardı. Özel teşebbüse ait iş kurumları birer birer kapanıyordu. Devlet fabrikaları zararına çalışıyordu; ama savaş halinde olunduğu, devrim çıkmazına girildiği için kâr düşünecek zaman değildi. O gün de fabrikada bir miting düzenlenmişti. Bolşevikler konuşmuş, hep bir ağızdan, savaş bitmeli, diye bağırmışlardı; burjuva hükümetine taviz verilmeyecekti; işverenle uyuşma yapılmayacaktı. İktidar Sovyetlere verilmeliydi! Düzeni ancak onlar sağlayabilirlerdi.

— Ben de konuşmak istedim. Git işine! diye tribünden indirdiler beni. Vaska Rublef üzerime atılmış: "Düşmanımız olmadığını çok iyi biliyorum. Öyleyse ne demeye budalaca sözler söylüyorsun? dedi. Kafan dolmuş senin." Ben de: "Vasili, dedim, altı ay sonra fabrikalar stop edecek, bir lokma bulamayacağız." Bunun üzerine o: "Arkadaş, dedi, yeni yıldan önce bütün toprak, bütün fabrikalar çalışanların eline geçecek. Cumhuriyette bir tek burjuva bırakmayacağız, numunelik bile olsa. Para da kullanılmayacak. Çalış, yaşa, her şey senin. Anlıyor musun? Sosyal devrim bu!" Bütün bunları yeni yıl için vaadetti.

İvan İliç gülümsemeye çalışarak başını salladı ve sofra örtüsü üzerindeki ekmek kırıntılarını toplamaya başladı.

Daşa içini çekerek:

— Büyük felâketler bizi bekliyor, dedi; hissediyorum.

İvan İliç:

— Evet, dedi. Savaş henüz bitmedi. Bütün sorun onda. Hem sonra şubattan beri ne değişti? Çarı ekarte ettiler, ama kargaşalık daha da arttı. Aydın olduklarından şüphe edilmeyen bir avuç profesörle avukat yurdu yüreklendirmeye devam ediyor: Sabredin, savaşa devam edin; vakit geldi, size İngiliz tipinde, hatta daha da iyi bir Anayasa hazırlayacağız, diyorlar. Bu profesörler Rusya'yı tanımıyorlar. Kendi tarihlerini iyi okumamışlar. Rus halkı kendi iç alemine dalmayı sevmez. Muhteris, gürbüz, eli yatkındır. Rus mujiğinin, Pasifik Okyanusuna kadar ulaşması sebepsiz değildir. Bir Alman olduğu yerde, bir şey beklemek için sabırla bir yüzyıl bekleyebilir. Rus halkı ise sabırsızdır. Bir niyetle onu kainatın fethine sürükleyebilirsin. O da ayağında çizmeleri, aba pantolonu, belinde değersiz bir baltayla gidecektir... Böyle olduğu halde, profesör efendiler, bu ayaklanmış halk ummanını, yollu yöntemli bir Anayasa ile süsleyeceklerini öne sürüyorlar. Evet, görünüşe bakılacak olursa, çok tehlikeli olaylara şahit olacağız.

Masanın kenarında ayakta duran Daşa fincanlara kahve boşaltıyordu. Birden kahve kabını masaya koydu, başını kocasının göğsüne dayayarak İvan İliç'e sarıldı.

İvan İliç karısının saçlarını okşayarak:

— Sakin ol Daşa, kaptırma üzüntüye kendini, dedi. Şimdilik korkacak bir şey yok... Haydi aldırma, biz daha kötülerini gördük... Beni dinle, bak... Bir gün Gnilaya Lipa'ya varmıştık...

Askerlik hayatında başından geçen korkunç bir dönemini anlatmaya başladı. Katya döndü, duvar saatine baktı, yemek odasından çıktı. Daşa, kocasının güçlü, sakin yüzüne baktı, gülen gri gözlerle yavaş yavaş sakinleşti: Böyle bir adam kocası olduktan sonra, endişe edecek bir şey yoktu. Gnilaya Lipa hikâyesini sonuna kadar dinledikten sonra, yüzünü pudralamak için yatak odasına gitti. Katya, tuvalet masasının önüne oturmuş, makyajını tazeliyordu.

Tatlı bir sesle:

— Daniuşa, dedi; hani sana Paris'ten bir parfüm getirmiştim, hatırlıyor musun, kaldı mı ondan?

Daşa çok şaşırmıştı. Ablasının ayaklarının dibine, yere oturdu. Ablasına bakarak:

— Katiuşa, yüzünün tüylerini mi alıyorsun? diye mırıldandı.

Katya kızardı, başını sallayarak evet dedi.

— Katiuşa sende bir hal var bugün?

— Söyleyecektim, ama tamamlamama fırsat vermedin, bu akşam Vadim Petroviç gelecek. Trenden inince gardan doğruca size gelecek. Benim ev rahat değil, çok geç olacak sonra...

* * *

Saat dokuz buçukta kapı çaldı. Katya, Daşa ile Telegin hep birden antreye fırladılar. Telegin kapıyı açtı. Omuzlarına yıpranmış bir kaput atmış, kasketini gözlerinin üzerine eğmiş Roçin girdi, Katya'yı görünce zayıf, esmer, sert yüzü bir gülümsemeyle yumuşadı. Katya ışıl ışıl yüzü ile Roçin'e bakıyordu. Roçin kaputu ile şapkasını bir sandalyenin üzerine koyarak selamladı, sert fakat hafifçe yumuşattığı bir sesle:

— Sırasız ziyaretim için özür dilerim, dedi. Ama bugün sizi, Ekaterina Dimitrievna ve sizi, Daria Dimitrievna...

Roçin konuştukça Katya'nın gözleri daha çok ışıldıyordu.

— Gelişiniz beni mutlu kıldı, Vadim Petroviç, dedi.

Vadim Petroviç, Katya'nın elini öpmek için eğildiği zaman, Katya titreyen dudaklarıyla alnından öptü.

İvan İliç:

— Eşyalarınızı da beraber getirmemekle doğru bir iş yapmadınız, dedi. Ama gene de bu akşamı burada geçireceksiniz...

Daşa:

— Salonda, divanda yatarsınız, dedi. Kısa gelirse bir koltuk ekleriz.

Roçin, bu nazik ve kibar insanların sözlerini bir rüyadaymış gibi dinliyordu. Uykusuz geçirdiği gecenin yorgunluğu ve öfkesi ile girmişti içeri. Vagona pencerelerinden girmek, kulaklarını yırtan küfürler arasında bir karışlık yer için dövüşmek zorunda kalmıştı. Acayip şey: Pırıl pırıl tertemiz, güzel, mis gibi kokan bu üç kişi, pırıl pırıl parkenin üzerinde ayakta duruyor, ziyaretinden seviniyorlardı... Tıpkı bir rüyada gibi Katya'nın: Mutluyum, mutlu, çok mutluyum, diyen şahane gözlerini görüyordu...

Roçin kemerini düzeltti, doğruldu, derin bir nefes aldı.

— Teşekkür ederim, dedi. Ne tarafa gitmem gerek?

Önce banyoya, oradan da yemek odasına götürdüler. Sunulan yemeklere dikkat etmiyordu. Karnını çabucak doyurmuş, tabağını itip bir sigara yakmıştı. Daha önce antrede Katya'yı korkutan sakalsız, zayıf, ciddi yüzünde şimdi bir yumuşaklık belirmiş, yorgun olduğunu gösteriyordu. Avizenin portakalrengi ışığının aydınlattığı iri elleri, masanın üzerinde kibriti yakarken titriyordu. Abajurun gölgesine oturmuş olan Katya gözlerini Roçin'den ayırmıyordu. Katya'ya öyle geliyordu ki Roçin'in elinin üzerindeki küçük kıllara, yıpranmış koyu kahverengi ceketinin düğmelerine kadar onun her şeyini seviyordu. Katya, Roçin'in arada bir çenesini sıktığını ve dişlerinin arasından konuştuğunu fark etti. Cümleleri kesik kesik, düzensizdi. Kendisi de bunun farkına varmış, uzun süredir biriken hiddet ve heyecanına hâkim olmak için gayret ediyordu... Daşa ablası ve kocasıyla bakıştı ve Roçin'e yorgun olup olmadığını sordu; belki yatmak isterdi? Yüzü birden kıpkırmızı olan Roçin sandalyesinde doğruldu:

— Gerçekte buraya uyumak için gelmedim... Hayır... hayır...

İnce ince yağmur yağan balkona çıktı. Daşa bakışlarıyla balkonu göstererek başını salladı.

Roçin balkondan ayrılmadan:

— Allah aşkına affedin beni Daria Dimitrievna, dedi. Dört gecedir uykusuzum da...

Odaya girdi, saçlarını elleriyle sıvazlayarak yerine oturdu.

— Doğruca Büyük Genel Karargâh'tan geliyorum, dedi. Milli Savunma Bakanlığına çok kötü haberler getiriyorum... Sizi gördüğüm zaman kalbim acıyla buruldu... Size her şeyi söylememe müsaade edeceksiniz. Ekaterina Dimitrievna. Hayatta bana sizden daha yakın bir başka kimse yok.

Katya sapsarı olmuştu. İvan İliç kalktı, ellerini arkasına bağladı, duvara dayandı. Daşa şaşkın bakışlarla Roçin'e bakıyordu.

Roçin öksürdükten sonra:

— Bir mucize olmadığı takdirde, dedi; mahvolduk... Artık ordu diye bir şey yok... Askerler siperleri terk ediyor... Vagonların tepesinde gidiyorlar... Cephedeki çözülmeyi durdurmak imkânsız... Okyanusun çekilişi gibi... Rus askeri artık ne için savaştığını bilmiyor, ne savaşa, ne de bu savaşa bağlı olan şeylere saygısı var: Yani ne Devlete, ne de Rusya'ya. Askerler, savaşın hemen o gün sona ermesi için, "Barış isteriz!" diye bağırmanın yeteceğine inanmışlar bir kere... Savaşı isteyenler bizler, efendiler onların nazarında... Anlıyorsunuz değil mi, asker, üç yıldır aldatıldığı yere tükürüyor. Tüfeğini attı elinden. Artık kimse onu savaşa zorlayamaz... Sonbaharda on milyonluk ordunun yurdun içine aktığını düşünün... Rusya, egemen Devlet olma niteliğini kaybedecek...

Çenesini öylesine kuvvetle sıktı ki elmacık kemiklerinin altındaki adaleleri şişti. Hepsi susuyordu. Boğuk bir sesle devam etti:

— Milli Savunma Bakanlığı'na vermek zorunda olduğum bir plan getirdim. General efendiler cephenin kurtulması için bir plan hazırladılar... Oldukça tuhaf bir plan... Herhalde müttefiklerimiz, generallerimize savaş istemedikleri için sitem edemeyecekler. Planın esası şöyle: En kısa zamanda tüm terhisi ilan etmek, yani kaçışı kanuni ve örgütlenmiş bir hale sokmak, böylelikle demiryollarını, topçuyu, cephane ve yiyecek stoklarını kurtarmak. Müttefiklerimize, korkusuzca savaşa devama niyetli olduğumuzu bildirmek. Aynı zamanda Volga havzasına, sadık birliklerden –ki böyle birlikler bulunacak– bir baraj kurmak. Volga ötesindeki bölgelerde, çekirdeği gönüllülerden olacak yeni bir ordu kurma-

ya başlamak; aynı zamanda çetecilerden müfrezeler kurmak ve bu çeteleri desteklemek. Ondan sonra da Ural fabrikalarından, Sibirya buğdayı ile kömürlerinden desteklenip yeniden savaşa başlamak...

Telegin:

— Yani cepheyi Almanlara mı açacaklar? diye bağırdı. Yurdu yağmaya mı terk edecekler?

— Sizin de benim de artık bir vatanımız yok. Vatanımızın bulunduğu yerde sadece bir arazi var.

Roçin masanın üzerindeki yumruklarını sıkarak devam etti:

— Millet silahı elinden attığı andan itibaren büyük Rusya diye bir şey kalmadı... Daha henüz farkında değil misiniz bunun?.. Yoksa Aziz Nikola'nın gelip yardım edeceğini mi umut ediyorsunuz? Onun için dua etmesini de unuttuk... Şimdi büyük Rusya, gelecek ekimler için bir gübredir sadece... Her şeyi yeniden kurmak gerekiyor: Orduyu da, Devleti de. Bize başka bir ruh vermek gerek...

Burun deliklerini açarak derin bir nefes aldı, başı avuçlarının içine düştü, göğsünden gelen bir hırıltı ile ağlamaya başladı...

O akşam Katya evine dönmedi: İki kız kardeş bir yatakta yattılar. İvan İliç çalışma odasında yattı. Roçin, hepsi için üzücü olan sahneden sonra, yağmurdan ıslandığı balkona çıkmıştı. Yemek odasına döndüğünde özür diledi. Yapılacak en akıllıca iş gidip yatmaktı. Soyunur soyunmaz uyudu. İvan İliç lambayı söndürmek için ayaklarının ucunda girdiği zaman Roçin arka üstü yatmış, ellerini göğsünde kavuşturmuş, uyuyordu. Zayıflamış yüzü, sıkı sıkı kapanmış göz kapakları, sabahın ilk mavimtırak ışıklarının belirttiği yüz çizgileri, ıstırap çeken bir adam olduğunu belli ediyordu.

Aynı yorganı örtünen Katya ile Daşa daha uzun süre fısıldaşarak konuştular. Arada bir Daşa kulak kabartıyordu. Çalışma odasındaki İvan İliç bir türlü sükûnet bulamıyordu. Daşa:

— Hâlâ yatmadı, odada dolaşıyor, dedi; sabah yedide fabrikaya gidecek...

Yorganın altından çıktı, çıplak ayaklarla kocasının yanına koştu. İvan İliç kısa kollu gömleğiyle, yatması için hazırlanan divana oturmuş, dizlerinin üzerine koyduğu kalın bir kitabı okuyordu.

Pırıl pırıl parlayan, fakat görmeyen gözlerle Daşa'ya baktı:

— Uyumadın mı? diye sordu. Otur şuraya... Aradığımı buldum... Dinle hele...

Sayfayı çevirdi ve alçak sesle okumaya başladı:

"Bundan üç yüz yıl önce, Rus toprakları adı verilen uçsuz bucaksız mezarlıkta rüzgâr, ormanların ve steplerin üzerinden rahatça esiyordu. Bu uçsuz bucaksız arazide simsiyah duvar kalıntıları, yanmış şehirlerin harabeleri, köylerin yerlerinde kül yığınları, haçlar, üzerinde kargaların uçtuğu, otların bürüdüğü yollar boyunca insan kemikleri görülüyordu. Geceleri kurtların uluduğu duyuluyordu. Sağda solda, ormanların arasından geçen yollarda, bir kadeh içki içmek için, çok zaman önce paltolarını, altın kaseleri, aziz heykellerinin üzerindeki incileri, on yıllık haydutluk hayatında ellerine geçirdikleri ganimeti satmış haydut sürülerinin kalıntıları dolaşıyordu. Şimdi kutlu Rusya'da her şeyler talan edilmiş, taş taş üzerinde bırakılmamıştı.

"Taş taş üstünde bırakılmayan, çöle döndürülen bir toprak olmuştu Rusya. Kırım Tatarları bile vahşi Step'e akınlar yapmaz olmuşlardı. Talan edecek bir şey kalmamıştı. On yıl süren Büyük Kargaşalık döneminde, sahtekârlar, başkaldıranlar, Polonya süvarileri Rus topraklarını ateşe vermiş, kana bulamışlardı. Açlık dayanılır gibi değildi: Hayvan pisliği ile insan eti külbastısı yeniyordu. Veba ortalığı kırıp geçiriyordu. Sağ kurtulanlar dağılıyor, bir kısmı Kuzeye, Beyaz Denize, bir kısmı da Urallara, Sibirya'ya gidiyorlardı.

"Bu kara günlerde, Polonyalı istilâcılardan büyük güçlüklerle kurtarılabilen, yakıp yıkılmış, taş taş üzerinde bırakılmamış Moskova'nın kararmış duvarlarına, yıkıntılar ve küller yığınına doğru, mart ayının çamurlu yollarından gelen bir kızak, malsız mülksüz kalmış Boyarların, satacak malı kalmamış tüccarların, Volga ve Kuzey bölgesinin sert mujiklerinin, patrik konseyinin tavsiyesiyle Moskova Çarı olarak seçtikleri, gözleri yaşlı bir çocuğu götürüyordu. Küçük Çar ağlamaktan ve dua etmekten başka bir şey bilmiyordu. Moskova kapılarında onu karşılamaya gelen koltuk değnekli, vahşileşmiş Rus erkeklerinin çevirdiği kızağın penceresinden bakarak büyük bir korkuya kapılmış olan çocuk ağlıyor ve dua ediyordu.

"Rus erkeklerinin yeni Çara pek güvenleri yoktu. Ama iyi yaşamak gerekti. Yaşanmaya da başlandı. Stroganof tüccarlarından

ödünç para alındı. Şehirliler bina kurmaya, mujikler çıplak toprakları işlemeye başladılar. Yollardaki haydutları defetmek için yaya ve atlı silahlı adamları koşturdular. Fakirlik, sadelik içinde yaşanıyordu. Kırımlılar, Lituvanyalılar, İsveçler yere kadar eğilerek selamlanıyordu. İmanın kaybolmaması için göz kulak olunuyordu. Tek bir gücün var olduğu biliniyordu: Gözüpek, zeki, uzun ömürlü halk. Böylesi bir felâkete göğüs gerileceği umut ediliyordu ve göğüs gerildi de. Ve uzun süredir zararlı otların kapladığı topraklara, yeniden insanlar yerleşmeye başladı..."

İvan İliç kitabı kapattı.

— Görüyorsun... Şimdi de yok olmayacağız... Büyük Rusya mahvoldu ha! Ama ellerinde sopalarla Moskova'yı yeniden ele geçiren, bu koltuk değnekli mujiklerin yeğenleri XII nci Şarl ile Napolyon'u yendiler... Ve Moskova'ya zorla götürülen küçük çocuğun torunları Petersburg'u kurdular... Büyük Rusya mahvoldu ha!.. İçimizden bir tek sancak bile kalsa, bundan Rus toprakları yeniden doğar...

Derin derin nefes aldı ve pencereye doğru döndü. Dışarda gün yavaş yavaş ağarıyordu. Daşa başını kocasının omzuna dayadı. İvan İliç karısının saçlarını okşayıp öptü:

— Uyu benim küçük tabansızım...

Daşa gülmeye başladı, kocasını öptü, sonra kapıya doğru yürüdü. Kapının eşiğinde durup döndü:

— İvan, bir bilsen, Katya o kadar seviyor ki Roçin'i...

— Öyle mi, ama Roçin de sevilmeye lâyık bir adam.

* * *

Gece sıcaktı, yaprak kımıldamıyordu. Havada yanık benzin ve katran kokusu vardı. Nevski üzerinde, tütün ve toz kokusu içinde rengârenk kıyafetli bir kalabalık düzensiz bir şekilde ilerliyordu. Çatırtılı sesler çıkararak korna çalan, bayrakları sallanan resmi otomobiller geçiyordu. Gazete satıcıları, artık kimselerin inanmadığı akıl almaz haberleri cıyak cıyak bağırıyorlardı. Kalabalığın arasına sigara, kibrit ve çalınmış eşya satıcıları ustaca sokuluyorlardı. Parkların çimenleri üzerinde, çiçek öbeklerinin arasına askerler uzanmış, ayçiçeği çekirdeği yiyorlardı.

Katya, Nevski'den yalnız dönüyordu. Saat sekize doğru Roçin onu sarayın rıhtımında bulacaktı. Katya meydana çıktı. Kan kırmızı renkli, cephesi insana hüzün veren sarayın birinci katındaki siyah pencereleri küçük ampullerle sarımtırak görünüyordu. Nizamiye kapısının önünde otomobiller bekliyordu. Askerlerle şoförler gülüşerek aşağı yukarı dolaşıyorlardı.

Sarsıla sarsıla bir motosiklet geçti. Üzerinde sırtı rüzgârdan kabarmış mavi bir bluz olan kasketli, çocuk denecek yaşta bir postacı vardı. Sarayın köşesindeki balkonda uzun beyaz sakallı bir adam korkuluğa dayanmış, hareketsiz duruyordu. Katya sarayın çevresini dolaşacağı sırada arkasına baktı; Genelkurmayın büyük kemeri üzerinde şaha kalkmış bronz atların yüzü batan güneşe dönüktü.

Katya rıhtımı geçti, suyun kenarında taş sıralardan birine oturdu. Köprülerin çevresi, tembel tembel akan Neva ırmağında mavimtırak ve saydam görünüyordu. Piyer ile Pol katedralinin pırıl pırıl yaldızlı oku ırmakta aksediyordu. Küçük bir kayık suda oynaşan gölgesinin üzerinde ilerliyordu. Petersburski mahallesinin ötesinde, dumanların ve çatıların üzerinde tepsi gibi kırmızı güneş portakalrengi bir örtünün içine dalıyor, gittikçe sönüyordu.

Ellerini dizlerinin üzerinde kenetlemiş olan Katya batan güneşi rahatça seyrediyordu. Sabırlı, uslu uslu Vadim Petroviç'i bekliyordu. Vadim Petroviç kendini göstermeden arkadan sokuldu; taş korkuluğa dayanıp Katya'ya bakmaya başladı. Katya, Vadim'in varlığını hissedip döndü, gülerek kalktı. Katya'ya garip, şaşırtıcı bir ifadeyle bakıyordu. Katya rıhtıma çıkan merdivenleri tırmandı, Roçin'in koluna girdi. Yürüdüler.

Katya alçak sesle:

— Ne haber? diye sordu.

Roçin'in dudakları büzülmüştü. Hafifçe omzunu kaldırdı, ama karşılık vermedi. Trinite köprüsünden geçtiler. Kamenoostrovski bulvarına girdiklerinde Roçin başının hareketiyle, kahverengi fayans kaplı bir binayı gösterdi. Kış bahçesinin büyük kapıları aydınlatılmıştı. Kapının önünde birçok motosiklet bekliyordu.

Bu bina bolşeviklerin genel karargâhının toplandığı, meşhur bir balerinin konağıydı. Konakta, gece gündüz daktilo makineleri takırdayıp duruyordu. Cepheden gelmiş er, işçi ve bahriyeli kalabalığı her gün binanın önünde toplanıyordu: Bolşevik partisi başkanı balkona çıkıyor, işçilerle köylülerin iktidarı alması gerektiğini, savaşa derhal son vermelerini, kendi memleketlerinde ve tüm dünyada doğru ve yeni bir düzen kurmalarını söylüyordu.

Roçin dişlerinin arasından:

— Az önce dinlemek için kalabalığın arasına girdim, dedi. Bu balkondan aşağı doğru söylenen nutuklar ateş kıvılcımları gibiydi. Ve kalabalık dinliyordu. Ah bir görsen, ne dinlemek!.. Artık hiçbir şeyi anlamaz oldum. Bu şehirde kim yabancı? Ya onlar (başıyla konağın balkonunu gösterdi) ya biz. Bizi kimse dinlemek istemiyor... Anlamdan yoksun sözler geveleyip duruyoruz... Cepheden dönerken Rus olduğumu sanıyordum... Buraya gelince bir yabancı olduğumu anladım... Artık hiçbir şeyi anlamaz oldum...

Kamenoostrovski bulvarında yürüyorlardı. Pardesüsü yırtık, hasır şapkalı bir adam yanlarından geçti; bir elinde bir kova, öteki elinde de bir tomar afiş tutuyordu...

Roçin boğuk bir sesle:

— Anladığım bir şey var, dedi.

Değişen yüz hatlarını Katya görmesin diye başını çevirdi:

— Bu kargaşalık arasında canlı, göz kamaştıran bir nokta var. O da sizin kalbiniz Ekaterina Dimitrievna... Ayrılmamalıyız birbirimizden...

Katya mırıldanarak:

— Söylemeye cesaret edemiyordum size, dedi. Ayrılmak mı? Nasıl yapabiliriz bunu, benim sevgili dostum...

Adamın duvara küçük beyaz bir afiş yapıştırdığı yere gelmişlerdi. İkisi de çok heyecanlı oldukları için bir an durdular. Sokak lambasının ışığında afişi okuyabildiler: "Ey ahali! Ey ahali! Ey ahali! Devrim tehlikede!.."

Roçin, Katya'nın zayıf elini avuçlarının içine alarak:

— Ekaterina Dimitrievna, dedi.

Karanlıkta tenhalaşan geniş bulvarda yavaş adımlarla ilerliyorlardı. Güneşin battığı yer hâlâ kızarıktı.

— Ekaterina Dimitrievna, dedi; yıllar geçecek, savaş sona erecek, devrimler tamamlanacak, yalnız bir şey yok olmadan kalacak: Şefkat ve aşk dolu, alçakgönüllü kalbiniz...

Büyük binaların açık büyük pencerelerinden neşeli sesler, tartışmalar, müzik sesleri yayılıyordu. Kambur adam, elinde kovasıyla Katya ile Roçin'in yanından bir daha geçti. Küçük bir afişi yapıştırırken onlara baktı: Yırtık hasır şapkasının altındaki kin dolu, sabit bakışlarıyla onlara bakıyordu.

Ağustos 1921

BİRİNCİ CİLDİN SONU

Aleksey Tolstoy Sovyet edebiyatının en güçlü temsilcilerinden, dünya çapında tanınmış şair, roman ve oyun yazarı. 10 Ocak 1883'te Nikolayevsk'de doğdu. Soylu bir aileden gelen Aleksey Tolstoy, Lev Tolstoy'un da uzaktan akrabasıdır. Petersburg'da mühendislik öğrenimi gördü. 1907'de ilk şiirlerini, 1911'den sonra da oyun ve romanlarını yayınladı. Birinci Dünya Savaşı'na muhabir olarak katıldı. 1917 Sosyalist Ekim Devrimi'ni izleyen İç Savaş'ta Beyaz Ordu saflarında yer aldı, Batı Avrupa'ya göç etti. 1923 yılında Sovyetler Birliği'ne döndü, sosyalist iktidarı destekledi. 23 Şubat 1945'te Moskova'da öldü. Farklı alanlarda çok sayıda ürün veren Aleksey Tolstoy, Azap Yolları üçlemesi ile Sovyetler Birliği'nin en önemli ödüllerinden olan Stalin Ödülü'nü kazanmıştır. Nikita'nın Gençliği, Büyük Petro gibi romanlara da imza atan yazarın Korkunç İvan isimli oyunu da klasikler arasında sayılmaktadır.

Azap Yolları, "İki Kız Kardeş", "Yıl 1918", "Kederli Sabah" ciltlerinden oluşan bir nehir romandır. Birinci Dünya Savaşı, Büyük Sovyet Devrimi, uzun ve zorlu iç savaş yıllarının zengin bir panoramasını sunan eser, tüm derinliği ve karmaşıklığı ile insan doğasını, olaylar içindeki insanların ıstırap ve sevinçlerini büyük bir başarıyla dile getirir.
Romanda, Rus devrim tarihinin zengin fonu üzerinde, burjuva bir ailede yaşayan iki kız kardeşin yaşam serüvenine tanık oluruz. Ama yaklaşan büyük toplumsal fırtına etkisini, eğlence partileri, türlü oyalayıcı etkinlikler içindeki bu iki kız kardeşin dünyasında da hissettirir. Büyük kız kardeş Katya, Vadim Petroviç isimli zengin bir avukatla evlidir. Küçük kız kardeş Daşa ile genç mühendis Telegin arasında bir aşk doğar. Roman bir yandan tüm ayrıntılarıyla fırtınalı bir devrimi, çekilen insan üstü acıları önümüze sererken, bir yandan da bu kahramanların aşklarını, iç dünyalarında kopan fırtınayı, "azap yolları"nda büyük bir yurt sevgisiyle güçlenen kişiliklerini duru bir destan havası içinde betimler. Romanda, ayrıca, yeni bir toplumun kanlı doğumu, ülkelerine derin yurtseverlik duygularıyla bağlı kimi aydınların yanlış tercihleri, olaylara yön veren tarihi kişiliklerin iç dünyaları da ustalıkla gözler önüne serilir.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6525-41-X (TK)
ISBN 975-6525-51-7
9 789756 525517